

\$5.00

ב"ה

לוח יומי הלכה למעשה לימי החנוכה ה'תשפ"ו

כולל מנהגים והלכות הקשורים
לה' טבת, ניטל ועשרה בטבת

יו"ל על ידי בד"צ
דק"ק קראון הייטס
כאן צוה ה' את הברכה

לעילוי נשמת
הו"ח זיסא בן ציון בן הו"ח לוי ע"ה
ליבערמאן
נפטר ח"י כסלו תשע"ג ת.נ.צ.ב.ה

לזכות

הרה"ת ר' יהודה ליב שי' וזוגתו מרת חנה שיחיו

מרזוב

בניהם ובנותיהם: **רבקה, יצחק אלחנן, נתן, אהרן, מאריאשא מרים, מושקא ובת שבע** – לרגל יום הולדתה י"ט טבת, שיזכו לגדלה לתורה ולחופה ולמעשים טובים ומתוך הרחבה

שיחיו מרזוב

להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לזכות

החתן **שלום דובער הכהן שי'**
והכלה מרת **רבקה שתחי'**

פרידמן

לרגל נישואיהם ביום הבהיר י"ד כסלו

יה"ר שיזכו לבנות בנין עדי עד, מתוך הרחבה בגו"ר

ושמחה וטוב לבב

לזכות

הרך הנימול **מאיר שי'** לרגל הכנסו
לבריתו של אברהם אבינו

ולזכות הוריו

הרה"ת הרב **מנחם מענדל** וזוגתו **רבקה**
ואחיו **יוסף יצחק שיחיו ראטנשטרייך**

שיזכו הוריו לגדלו לתורה ולחופה ולמעשים טובים
ומתוך הרחבה

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' **אפרים זאב וועלוול** בן
ר' משה הכהן ע"ה **קורן**
נפטר במוצאי ש"ק י' טבת תשס"ג
ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' **יהושע יוסף בן**
ר' מכלוף ע"ה **ליאני**

נפטר כ"ג תשרי – שמיני עצרת
תשפ"ו ת.נ.צ.ב.ה.

לזכות

התמים **לוי יצחק בן גיטל לאה**
לרגל יום הולדתו לשנת הצלחה

לזכות

חיים צבי שי' בן **שולמית** לרגל יום הולדתו ח"י כסלו
יוסף שלמה בן דבורה לאה לרגל יום הולדתו כ"א חשוון
ל"שנת הצלחה" בכל, בגשמיות וברוחניות

שיינא הינדא תי' בת **לאה שרה** לרגל יום הולדתה ר"ח כסלו
אליהו שי' בן **שרה אלוש** לרגל יום הולדתו יו"ד כסלו
רחל תי' בת **שולמית** לרגל יום הולדתה י"ב כסלו

ה'לוח יומי' יו"ל ע"י ה'בד"צ דק"ק קראון הייטס תשעה פעמים בשנה

הכולל הלכות ומנהגים בקשר להמועדים וכו' במעגל השנה

רוצה שהקהילה שלך תהנה מהלוח היומי בקביעות?

צור קשר בטלפון: 347-465-7703 או באימייל daytodayguide@gmail.com

ההשתתפות בהוצאות הרבות של ה"לוח היומי", אפשר באמצעות האתר

www.daytodayguide.com

משרד ה'בד"צ 718-604-8000

לשעות המשרד המעודכנות

www.chcentral.org/resources/rabbonim

כמו כן אפשר לפנות לאתרא דרב

www.asktherav.com

תחת פיקוחו של המד"א וחבר ה'בד"צ הרב ברוין שליט"א

לוח יומי

הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים
לימי החנוכה ה'תשפ"ו

כולל מנהגים והלכות הקשורים
לה' טבת, ניטל ועשרה בטבת

מאת

המרא-דאתרא וחבר הבד"צ
הרב יוסף ישעי' ברוין שליט"א

בשיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב נאמר: "יש לעורר ע"ד לימוד ההלכות הצריכות לימים אלו, שבהם ישנם כמה וכמה שינויים בתפילה וכמה מנהגים וכו' – שילמדו הלכות אלו בשו"ע, או כפי שמצינו לאחרונה, שמדפיסים בלוחות השנה כמה וכמה הלכות השייכות לאותו הזמן, הלכות הצריכות, שתועלת מיוחדת בזה בפרט לאלו שאין להם ספרים מאיזו סיבה שתהי', או שיש להם ואינם יודעים היכן לחפש וכיו"ב, שע"י העיון בלוחות אלו – ע"ד לוח כולל חב"ד (ובב' האופנים או כפי שהוא תלוי על הקיר, או בתור ספר קטן) שמלוקטים בו המנהגים וההלכות הצריכות – מוצאים בנקל את ההלכות האמורות. **ולכן דבר נכון ביותר הוא שכאז"א יעיין בלוחות הנ"ל, באופן שכל ההלכות דימים אלו יחקקו בזכרונו, מפני שלפעמים כשמתעוררת שאלה בזה נמצאים במעמד ומצב שאסור להפסיק ולשאול, או שאין את מי לשאול, ויתירה מזו – לפעמים אינו יודע כלל שצריך לשאול".**

תוכן ומפתח

פתח דבר.....	ו
הכנות לחנוכה.....	ח
מנורה (חנוכיה) / שמן / פתילות / נרות / חובת ההדלקה / מסיבות חנוכה	
יום ראשון, כ"ד כסלו, ערב חנוכה.....	יב
ההדלקה בבית הכנסת.....	יב
זמנים להדלקת המנורה (קראון הייטס).....	יג
ליל שני, אור לכ"ה כסלו, א' דחנוכה.....	טו
ההדלקה בבית / מקום המנורה / החייבים בהדלקת נר חנוכה / אופן ההדלקה / מבצע חנוכה / מנהגי ימי חנוכה	
יום שני, כ"ה כסלו, יום א' דחנוכה.....	לה
הלל שלם	
ליל שלישי, אור לכ"ו כסלו, ב' דחנוכה.....	לז
יום שלישי, כ"ו כסלו, ב' דחנוכה.....	לח
יום רביעי, כ"ז כסלו, ג' דחנוכה.....	לח
יום חמישי, כ"ח כסלו, ד' דחנוכה.....	לח
ליל ששי, אור לכ"ט כסלו, ה' דחנוכה.....	לח
דמי חנוכה	
יום ועש"ק פרשת מקץ, כ"ט כסלו, ה' דחנוכה, ערב ר"ח.....	לט
ליל ש"ק, אור לל' כסלו, ו' דחנוכה, שבת ראש חודש טבת.....	מא
יום שבת קודש פרשת מקץ, ל' כסלו, ו' דחנוכה, ראש חודש טבת.....	מב
מוצאי שבת קודש, אור לא' טבת, בדר"ח טבת, ז' דחנוכה.....	מה
יום ראשון, א' טבת, בדר"ח טבת, ז' דחנוכה.....	מו
ליל שני, אור לב' טבת, ח' דחנוכה, "זאת חנוכה".....	מז
יום שני, ב' טבת, ח' דחנוכה, "זאת חנוכה".....	מז
יום שלישי, ג' טבת.....	מח
ניתל: ליל חמישי, אור לה' טבת.....	מט
יום חמישי, ה' טבת, "דידן נצח".....	נ
יום ועש"ק פרשת ויגש, ו' טבת.....	נא
שבת קודש פרשת ויגש, ז' טבת.....	נא

מוצאי שבת קודש, אור לח' טבת נא

יום שני, ט' טבת נב

ליל שלישי, אור לעשרה בטבת, יהפך לשמחה נב

יום שלישי, עשרה בטבת, יהפך לשמחה נג

סדר התפלה לשחרית / סדר התפלה למנחה

יום חמישי, י"ב טבת נט

יום ועש"ק פרשת ויחי, י"ג טבת נט

ליל שבת קודש פרשת ויחי, י"ד טבת נט

שבת קודש, י"ד טבת, שבת פרשת ויחי, שבת חזק נט

מוצאי שבת קודש, אור לט"ו טבת ס

יום ראשון, ט"ו טבת ס

יום שלישי, י"ז טבת ס

מילואים סא

קיצור דיני שכחה וטעות – טבלא פד

מקורות וציונים להטבלא צג

מורה שיעור בלימוד רמב"ם היומי קז

לעילוי נשמת

הגאון הגדול

רבי חיים אלעזר ישראל בן

הגאון המובהק הפוסק המפורסם

רבי שלמה זלמן ברוין זללה"ה

ממשיך דרכו וממלא מקום אביו ברבנות ח"י שנים, ובחיבוריו

רב דקהל שערי ציון דפלעטבוש

ידיו רב לו בספרי דבי רב אביו וגם חיבר ספרי שערים מצויינים בהלכה על

הש"ס

(ט"ו כרכים לע"ע, ועוד בכתובים)

נפטר ערב שבת קודש, ח' טבת תשע"ג

"והקיצו ורגנו שוכני עפר" והוא בתוכם תיכף ומיד ממש

פתח דבר

על-פי בקשת רבים, מגישים לנו לוח הלכות ומנהגי חנוכה* השכיחים ונוגעים למעשה, במתכונת של לוח יומי.

מקורות להמובא בפנים ניתן למצוא בשולחן ערוך ונו"כ. ספר המנהגים-חב"ד. לוח כולל חב"ד. שיחות מאמרים ואגרות קודש. ועוד ועוד.

כל הלכה הוזכרה בהזדמנות הראשונה המתאימה, אם כי כמה פעמים רלוונטית גם לימים הבאים, כפשוטו.

בכל מקום (בהערות) שצויין ל"שו"ת באתרא דרב", הכוונה לאתר www.AskTheRav.com בפיקוח הרב ברוין שליט"א. בכדי למצוא את התשובה המצוינת יש להזין באזור החיפוש שבדף הבית של האתר את מספר השו"ת במספרים (לדוגמא לס' א'תתקעט יש לכתוב 1979), ואז בעזה"ת תמצא את מבוקשך.

עזר בעריכה הרה"ח הרב מנחם מענדל שי' ראטנברג.

* * *

כרגיל בכגון דא, נדפסו כמה תזכורות מענייני "הלכתא למשיחא"¹, מתוך ציפיה ותשוקה לגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש², שאז אפשר יהיה לקיימן כפשוטן להלכה למעשה, מיוסד

(* לוח יומי עם פרטי ההלכות ומנהגים ליומי דפגרא ר"ח כסלו – י"ט"כ – כסלו – י"ל בפ"ע.)

(1) במדור "הלכתא למשיחא" נזכרו לפעמים גם דיני טומאה וטהרה, והוא ע"פ המבואר בתניא (אגה"ק סכ"ו – קמ"א) שלשיות המשיח יצטרכו לידע הלכות טומאה וטהרה. (ומצות בטלות לעת"ל – היינו בתח"מ דוקא. ואכ"מ.) וכ"מ מה שהובאו הלכות אלו בהמב"ס ביד החזקה, דאל"ה מאי דהוה הוה (וכפי שהוכיחו ע"ד"כ בכ"מ – ראה לדוגמא שו"ת הרי בשמים ח"ג סע"ה. ולהעיר, שמש"ה ש"ס בדין תק"ש בכ"מ שו"ת ב"ד ש'הביוא הרמב"ם" י"ש ליישב ע"פ שיחת ליל ג' דחה"ס תשמ"ח. ולהעיר גם מצורת הבית להתו"ט (ויחזקאל מב, כ) בטעם התרחבות גבולי הר הבית לעת"ל. וזכר לדבר, מאר"ל (פסחים ג, א) שדיני נגעים ואהלות יקרין בעוה"ז, וקפויין – היינו קלים להבנה (חדא"ג מהרש"א ש"ס. בנייה ש"ס) – לעוה"ב. (אבל ראה מה שפ' במאירי ש"ס. וראה גם הגהות יעב"ץ ומלא הרועים ש"ס.) ועפ"ז, קיום היעוד "את רוח הטומאה אעביר וגו'" (בשלשיות עכ"פ) הוא בתקופה שני' דימוה"מ, בתח"מ, וכמובן מכ"מ. וראה גם לקו"ש ח"א ע' 221. סה"מ מלוקט ח"ב ע' רפ. סה"ש תנש"א ח"ב ע' 576 ובהערות 9-108. ועוד. ולהעיר מאג"ק ח"ז ע' שנו. ואכ"מ בזה. (ומש"כ בלקו"ש ח"ב ע' 263 שלא יצטרכו ללמוד גם ה' שבת – בפשטות קאי בתקופה שני' דוקא. אבל, לפ"ז צ"ע הכוונה בהע' 51 שם, שכפה"נ ר"ז שהל' שבת ונדה לא נז' בתניא ש"ס. ועצ"ב החילוק). כן להעיר מדין נט"י בזה"ז בכדי שיהיו רגילים לאכול בטהרה לעת"ל (שו"ע אדה"ז ס' קנח ס"א). וראה גם ב"ח י"ד סוס"י קפג – לענין נדה אחרי שיבנה מקדש. (אבל באג"ק ח"ג ע' קנ"ג שגם בתקופה ראשונה דימוה"מ ל"ש טומאת נדה, משא"כ שאר טומאות). וראה גם לקו"ש ח"ז ע' 27 והע' 59. וי"ל. וראה זה פלא, בס' שערי צדק (אורח צדיקים דרך ז') שבסוף אלף הששי יתנוצץ אור תוס' ויעביר רוח"ט ויהיו קצת מצות בטלות כגון פרשיות טומאה וטהרה וכו'.

[והנה, בתניא ש"ס (קמ"א), שהנגלות יהיו גלוים וידועים לכל איש ישראל בידיעה בתחלה בלי שכחה וא"צ לעסוק בהם. ומשמעות הדברים, שצ"ל הלימוד בהם תחילה, פ"א עכ"פ, אבל א"צ עסק. וכן פ' בלקוטי ביאורים (קארף). וכ"מ גם בסה"ש תנש"א ש"ס. וכן לעיל ש"ס ע' 575, שהדגיש תיבת "לעסוק".] וכ"ה להדיא בר"ד משיחת ש"פ צו תשמ"ח. וראה גם ר"ד אחר"ק תשמ"ח.

אמנם, בהמשך הענין, ש"גם אפשר וקרוי הדבר שידעו מפנימיות התורה כל גופי התורה הנגלית כמו אברהם אבינו ע"ה ולכן א"צ לעסוק בהם כלל". (ורק ערב רב שלא יזכו למטעם מאילנא דחיי שהוא פנימיות התורה צריכים לעסוק במשנה להתיש כח הס"א הדבוק בהם). ור"ל, שלפי ב' זה, ת"א א"צ כלל ללמוד הנגלות לעת"ל, והיינו גם ללא התעסקות. (עיי"ש בסה"ש בהערה 89. לקוטי ביאורים ש"ס. וראה בשער האמונה פנ"ו בארוכה. וצ"ע ש"כ"מ מבואר להדיא ע"ד לימוד הנגלה לעת"ל – ראה לקו"ש חט"ז ע' 39 בשוה"ג להע' 45. ר"ד משיחת יום השמיני תשמ"ח. כ"ח חשון תשנ"ג. ד"ה בכמה מאמרי דא"ח – ד"ה והמשכילים יזהירו תש"כ. הבאים ישירי תשל"ח. השמים כסאי תשמ"ח. ואולי הדיוק בתניא ש"ס רק **גופי** התורה הנגלית" (וכמ"ס לפנ"ז בתניא ש"ס, שיה"ה גם **עיקר** עסק התורה ג"כ בפנימיות המצות וטעמיהם הסתתרים). ועד"ז הוא בכ"מ (ראה גם סה"ש תש"ד ס"ע 107 ואילך. דס"ה וה' ביום ההוא תשכ"ב. ועוד). ולהעיר מהמבואר בכ"מ (ראה דרך חיים סח, ד. חיים אדם לברך תרל"ח פכ"ג. סה"מ מלוקט ח"ה ע' ערד) במעלת לימוד הפלאות דתורה מתוך גילוי דתורה, בבחי' "החיות בידו", שמשא"כ הפרטים המסתעפים, וכן שקו"ש ולפולא דאורייתא, לאפשר לה בנגלה דתורה (ראה לקו"ש חכ"ז ע' 240. ולהעיר מד"ה הנה ישיביל עבדי תשל"ב בתחילתו. ולהעיר גם מסה"ש תש"נ ע' 357. וצ"ע בסה"ש תשנ"ב ס"ע 27 (ואילך), ששקו"ט בתושב"ע פ' ביטל לעת"ל. ובפשטות ו"ל, שהכוונה ש"ם לעמל ויגיעה ("במחשבים השיבני") לברר ההלכה, שזה ל"ש לעת"ל – ראה גם מאמרי אדמו"ר האמצעי דרושים לפסח (ע' קד). ואולי קאי בתקופה שני' דוקא. ועד"ה הנה"ב בסה"ש ש"ס ע' 510 – ראה בכ"ז קובץ העו"ב לך וחיי"ש תשע"ה. ועצ"ע, שבשער האמונה ש"ס מפורש שמישיח לא ישיפע נגלה. וצ"ע. וראה גם שיחת אחש"פ תשמ"ח. ולהעיר משיחת ליל ח"י אלול תשמ"ב.)

ועוד כתב באו"א בתניא ש"ס (לפנ"ז), ש"למעשה יהיו צריכים [ערב רב] לפרטי הלכות איסור וטומאה **יותר מישראל** שלא יארום להם פסול וטומאה ואיסור כי לא יאוננו כו". ולכא"ל לפי ב' זה, עדיין צריכים לפרטי ההלכות, אבל לא כמו בערב רב. וילע"ע.

(2) ובס' שערים מצוינים בהלכה עמ"ס זבחים (מכת"י אאמו"ר, ובתוספת נופך מאחמו"ר הרה"ח הרמ"ש שליט"א) בפתיחה, האריך מאד בגודל החיוב ללמוד דיני הקרבנות והנוהגים לעת"ל. ובתוך הדברים הביא פרפרת נאה מס' אמרות טהורות (תהלים קיט, קסו) על מארז"ל (שבת לא, ב) שבשעה שמכניסין אדם לדיון אומרים לו וכו' צפית לישועה לפלגת בחכמה כו', וצ"ב מה ענין זל"ו. וגם למה לא אמר "פלפלת בתורה". אלא דשניהם ענין אחד, שאם ישיב שציפה לישועה, ישאלו אותו "פלפלת בחכמה", ודחכמה זה סדר קדשים (מבואר בשבת ש"ס), דהיינו אם למד סדר קדשים, שהמצפה לישועה מפלפל בסדר קדשים, כי זולת זה על כרחך לא ציפה לישועה, דהא בהא תליא, והמצפה לישועה מפלפל בחכמה.

על הוראות כ"ק אד"ש בריבוי שיחות, ומהן:

"מדובר כמ"פ לאחרונה, אז לויט אלע סימנים שטייען מיר היינט אויף דעם שוועל פון דער גאולה, ווען "הנה זה (משיח) בא", ותיכף ומיד רגע לאח"ז – כבר בא. דערפון איז אויך מובן בנוגע צו דער עבודה פון אידן וואס פאדערט זיך. . אז א אידן'ס אויפפירונג אין אלע ענינים אין זיין טאג טעגלעכן לעבן אויך בזמן הזה תיכף ומיד פאר דער גאולה – איז מעין ובדוגמת דעם לעבן און הנהגה פון אידן בימות המשיח ממש. [וואס דאס איז אויך די **הדגשה המיוחדת בתקופה האחרונה בהנוגע דעם לימוד פון "הלכתא למשיחא", די הלכות וואס זיינען נוגע צו דעם לעבן פון אידן בזמן הגאולה**]³."

"מוסיפים גם בהתשוקה והגעגועים להגאולה. . שענין זה נעשה גם ע"י ההוספה בלימוד התורה בעניני הגאולה וביהמ"ק, אשר, הלימוד בענינים אלו ממהר ומזרז עוד יותר קיומם בפועל ממש, כך, שמהלימוד יוצאים תיכף ומיד לפגוש את משיח צדקנו, ואומרים לו שזה-עתה סיימו ללמוד כמה הלכות הקשורות עם ביאתו! נוסף לכך שכיון ש"אחכה לו בכל יום שיבוא", נכללים ב"הלכות הצריכות להן" [לנשים] בכל יום כו"כ דינים דהלכות קרבנות וכיו"ב"⁴.

"דער אויבערשטער **בעט** זיך ביי אידן אז זיי זאלן זיך עוסק זיין ב"סדר קרבנות". . ובכלל זיך עוסק זיין בתורת עולה כו' (וואס דורכדעם איז כאילו הקריב כו') – און דאס וועט ברענגען דעם הקריב עולה וכו' **כפשוטו** – המלך המשיח כו' בונה המקדש כו' וחוזרין כו' מקריבין קרבנות כו' ככל מצותה האמורה בתורה במהרה בימינו ממש, וכנ"ל – ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו כו' כמצות רצונך"⁵.

* * *

הערה כללית: הזמנים שנכתבו כאן הם לשכונת קראון הייטס. כיון שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים יכולים להשפיע על הדיוק בזה, לפיכך ראוי להקדים [או לאחר, לפי הענין] את הזמן במידת-מה – ולא לחכות לרגע האחרון.⁶

מערכת "לוח יומי"

י"א כסלו תשפ"ו

לזכות

הרב **לוי יצחק** ומרת **מנוחה** שיחי

ברוין

לרגל נסיעתם לשליחות לבולוניה, איטלי

להצלחה רבה ומופלגה בשליחותם "לקבל פני משיח צדקנו"

(3) שיחת שמח"ת תשנ"ב – סה"ש תשנ"ב ע' 39. – חלק מההדגשות אינן במקור.

(4) משיחה לנשי ובנות חב"ד, ספר השיחות ה'תש"נ כרך ב ע' 485.

(5) לקוטי שיחות חלק יח ע' 341.

(6) נתבאר בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770", חוה"מ פסח תשע"ח.

הכנות לחנוכה

מנורה (חנוכיה)

דרשת חז"ל "זה אֵלֵי ואנוהו – התנאה לפניו במצוות" הוא בנוגע לכל המצוות, כולל⁶ בנוגע לחנוכה – מנורת חנוכה⁷ נאה. ולכן, ראוי לו לאדם שיהיה לו חנוכיה יפה של מתכת, ומי שידו משגת יקנה חנוכיה של כסף – להידור מצוה. (יש המהדרים לא להשתמש בכוסיות זכוכית⁸, כך שההדלקה תהא במנורת הכסף עצמה¹¹). ואין להשתמש במעות מעשר לקנות מנורת חנוכה (וכן לא לקנות שמן ופתילות).

בלקוטי שיחות¹²: "מקום לומר שגם החנוכיות [לחנוכה, ולא רק בציור המנורה למשכן ולמקדש] כדאי לעשות קניהן באלכסון¹³. .. ולמה לשנות בגוף המנורה שקניה היו ביושר ולא כחצי עיגול¹⁴".

שמן

אין להדליק בשמן מאוס¹⁵, או גזול¹⁶. מצוה מן המובחר להדר אחר שמן זית לנר חנוכה, לפי שאורו זך וצלול, ונמשך יפה אחר הפתילה והנס נעשה בו. ואם אין שמן זית מצוי, מצוה יותר בשאר שמנים שאורו זך וצלול. וכל השמנים כשרים בנר חנוכה (מלבד בשבת שיש בזה חילוקי דינים). אבל אין להדליק בנר הדולק ללא פתילה (כקיסמים דקים, נר גז או חשמל¹⁷, וכדומה). ומותר

(7) נתפשט לקרוא כן למנורת חנוכה. וכבר העירו משו"ת שדה הארץ ח"ג רס"ו לח ("חנוכיהא". ואולי קאי רק על הגביעים של זכוכית, יעו"ש סוסי' מא: "חאנוקייאס"). שמחת כהן ס' קפט. וראה גם לקו"ש חלק כא ע' 169 בהערה 44. וי"א שבכוונה נמנעו מלקרואה בשם "מנורה" כמנורת המקדש. וראה בארוכה בקובץ דברי חפץ חו' ה מאמר מנורת חנוכה, שבכ"מ נק' (לא רק "מנורת חנוכה" כ"א) גם "החנוכה", וכדומה. ואכן כך מצינו בכ"מ, נוסף להנ"ל שם. וראה גם בס' ג' גם אני אודך אבוחצירא ח"ג ס"ט. ועוד.

(8) ראה שו"ת באתרא דרב יא'תתסה. וראה גם שם בפ' ידו משנת.

(9) ולהעיר שמנהג ישראל להדליק גם ביום הראשון בחנוכה של שמונה נרות – ראה שיחת ש"פ מקץ תשמ"ב. כ"ד כסלו תשמ"ח. ועוד. וראה גם מאורי אור, הובא בארוחות חיים ספינקא סתרע"ו סק"ח. ולהעיר גם מפר"ח סתרע"ה ס"א.

ובשיחת מוצש"ק מקץ תשמ"א, שבשעת הנס הדליקו "בחצרות קדש" (נוסף לנרות המקדש) במנורת ח' קנים. וכ"ה לכמה גירסאות בפס"ר רפ"ב שבני חשמונאי מצאו שמנה שפודין של ברזל והדליקו בתוכם נרות. וראה סה"ש תנש"א ח"א ע' 40 הע' 85. וש"נ.

אבל להעיר שבהגהות לשיחת ש"פ מקץ תנש"א – שבסה"ש ה"ל – נמחק ענין זה שכבר ביום הראשון וראים שבמנורה יש ח' נרות. (10) הכוסיות א"צ טבילה, שאין כלי סעודה, וכפשוטו.

(11) ויישבו שבעלה וטפלה למנורה, ובפרט שמשמשת למנורה ואינה עומדת בפ"ע. עוד העירו שכיון שהזכוכית אינה עומדת בפ"ע חסר בשם כלי. אמנם, כיון שמתחילה עומד לכך וכך דרך תשמישו להניחו במנורה שפיר דמי גם למחמירים שצ"ל גדר כלי (וראה להלן בפנים בעיקר הענין). ומכבר נהגו בכע"ז ויישבו כנ"ל – ראה שו"ת שדה הארץ ח"ג סוסי' מא. לאידך, את"ל שנק' בשם כלי בפ"ע, הדרינו לה"ל שנמצא כמדליק בזכוכית ולא בכסף. ואכתי' י"ל כנ"ל, שמ"מ טפלה מחמת שאינה עומדת ללא סמיכה על המנורה. וי"ל דוגמתו במנורה שבמקדש, למ"ד דנרות לא קביעי, שהנרות הן בפ"ע ולא מקשה, ועד שהן בגדר כלי המנורה (וראה בארוכה ע"ד הפשט בלקו"ש חט"ז ע' 324 ואילך), ועכ"ז לא חסר בדין מקשה (אף אם נאמר שהוא דין בהדלקה ג"כ ולא רק במנורה – ראה לקו"ש חכ"ח ע' 63), כיון שטפלים למנורה, ועד שהן עיקר המנורה (ראה לקו"ש חט"ז שם ע' 327). וראה גם הנסמך בשו"ת באתרא דרב יא'תתסה.

(12) חלק כא ע' 169 בהערה 44.

(13) שאף שלא יעשה מנורה תבנית מנורה, עושה הוא של שמונה קנים – שו"ע יו"ד ס' קמא ס"ח.

(14) ובמק"א (לקו"ש ח"ה ע' 456): "רוב המנורות שבימינו עשויים בדפנות". וכן מעשה ה"ל. ולהעיר מעיניו הלכות ח"ב ע' תקו מפי השמועה בשם הרה"צ מרוזין.

(15) כגון שנפל בו עכבר. ואם נפל בו זבוב, אינו בגדר מאוס.

ויש מחמירים גם בשמן שריחו רע, כעטרון. וראה להלן בהערה מזה.

(16) וה"ז מצוה הבאה בעבירה. וכן בשואל שלא מדעת, שהוא גזל. וי"א שבעל צ"ל משלו דוקא (ע"פ ר"ן פסחים ד, א (בדפי ה"ר)). ח' ה"ר"ן פסחים ז, א. רמב"ן פסחים ז, א ד"ה ואני אומר. ח' תל' הרמב"ן שם. ח' רבינו דוד שם. ריטב"א שם. תוס' ר"פ שם. ס' הפרדס ש"ט פכ"א בשמו. תמים דעים קפו. אבודרהם ש"ג. ועוד. ולהעיר משו"ע אדה"ז סרס"ג ס"ט (במוסגר). וראה שו"ת ב"צ יו"ד ס' קמה סק"ג. והוב"ד בשד"ח אס"ד מערכת חנוכה סט"ו. שו"ת בית שערים שס"א. זכר יוסף שבת כא, א. וראה שו"ת שבה"ל ח"ג ס"פ. משנה"ח ח"ו ס' קיה. ח"ח סרכ"ט. וראה בארוכה שבות יצחק ח"א ס"ד. וש"נ). ואי"ז בשואל אינו מועיל (אם לא נאמר שבמדליק בעצמו אצל משלו, ראה בכל הנ"ל). ואופן הקנין – במשיכה ואפילו במעות (משום מצוה). ומה"ט, כשיצאו יד"ח הדלקת נ"ח בשל אחרים, ואינו מבני ביתו, צריך להשתתף בפרוטו. וי"א שצ"ל שמן שיש בו כדי שזה פרוטה לכא"א מהמשתתפים.

ומו"מ, באורח אצל בעה"ב, וכן בנותן שמן לבני ביתו, א"צ מעשה קנין (ראה עד"ז אצלנו בלוח לפסח בענין מצת מצוה שלא נהגו להקנות לאורחים. ורוב ככל הסברות שנת' שם שייכות גם בנדר"ד).

ואם נתחלף לו שמן שלו בשל חבריו ידליקו שוב בלא ברכה – ראה שו"ת נתיבות אדם דייטש ח"ב סכ"ט. תשובה"נ ח"ה סרכ"ד. (17) ובשעת הדחק כשלא מתאפשר להדליק בנרות, רק בפנס חשמל, ידליק ללא ברכה. וזוהר שונות הפנס תהא מחוט ברזל לזהט (ולא במנורת פלורסנט או לד). ולא ישתמש בפנס המיועד להדליק בכל ימות השנה, אלא יסדר באופן שיח' היכר שהוא של נר חנוכה. כן לא

להשתמש בשמן מגולה¹⁸. ואם הניח שמן תחת המטה או בבית הכסא לא ידליקו בו נר חנוכה לכתחילה. אין להדליק קצת נרות משעוה וקצת משמן.

למען דעת: כיום מצוי בשוק שמן זית מזויף שנמכר במחיר נמוך מאוד. השמן המזויף הוא צהבהב יותר, פחות מריר ויותר מימי. שמן זית אמיתי אינו מבעבע או מקציף בטיגון במחבת, ולא מוציא עשן או ריחות רעים. ניתן לזהות את הזיוף באמצעות לקיחת דוגמת מהשמן והנחתה במקרר, שמן אמיתי יהפך לצמיגי יותר. כמו כן ניתן לחמם את השמן, אם לא יוצא ממנו ריח של זיתים אלא ריח ניטרלי ולא מורגש, ככל הנראה מדובר בזיוף. וכדאי שלא לסמוך רק על סימנים הנ"ל (שאינם מובהקים), כי אם לוודא שיש חותמת של מועצת שמן זית מקומית או בינלאומית (נוסף לחותמת כשרות מוסמכת¹⁹).

הידורים אפשריים בשמן זית (מהם השנויים במחלוקת, או לחלופין שמוסכם אצל רובם ככולם שאין חשש כלל²⁰): לא להשתמש בשמן זית המוגדר "רסק", pomace. לקנות שמן זית כתית מעולה, extra virgin, הראוי לאכילה²¹ ולא המיועד למאור²² (אבל להעיר שלפעמים ההגדרה "למאור" על בקבוקי השמנים נכתבה רק בכדי להימנע ממש גבוה²³), והיותר זך הרי זה משובח²⁴, נוזלי (לא מוצק, קרוש או קפוא²⁵).

פתילות

מצוה מן המובחר לקחת פתילות של צמר גפן או חוטי פשתן, אך כל הפתילות כשרות בנר חנוכה²⁶. ויש לעשות פתילות נאות, אבל לא ארוכות. (יש מהדרים לא להשתמש בפתיל צף המצופה בשעוה וכדומה, כך שתחילת ההדלקה תהא בשמן זית, לפי שהדלקה עושה מצוה²⁷. ויש

ישתמש במטוס בנורות חשמל הקבועות למעלה המיועדות לתאורה. ולא יאחז הפנס בידו, שאין להדליק הפנס עד שיהא מונח לפניו. 18) שאין בשמן משום גילוי. וגם במקדש כשר. ואין בו גם משום הקריבהו נא, שהרי אין נחשים שותים ממנו, ועוד שאין הפחות נזהרין כיון שעומד להדלקה.

19) וא"צ השגחה והכשר שהשמן כשר, וצריך רק לדעת שהוא שמן זית ולא שאר שמן. וגם אם רובו משמן זית דינו כשמן זית. (ראה בארוכה להלן בהערות שא"צ שיהא מן המותר בפיך. אלא שדנו בשמן של ב"ח משום בישול ב"ח או דכתותי מיכתת שיעורי'. ובימינו, ד"ז לא שכיח כלל. ועיקר החשש בימינו הוא שמא המיכליות להובלה בלעו שומן מן החי האסור, שבזה ודאי אין חשש מדין המותר בפיך, שהרי המין מותר. ובדין רוב – ראה להלן בהערה הבאה בנוגע שמן זית שבימינו העשויו גם מהגרעינים, קחנו משם. וראה שו"ת מהרש"ם ח"ט ס"ל ט. וגם מש"כ בס"ד שאף שאין מקום לאסורן אבל בודאי כיון שנהגו בנ"ח להיות מן המהדרין ובכ"ג בודאי ליכא הידור ויש לכל מי שירא ד' בלבו להחמיר ולחזור אחר נרות שאין עליהם חשש כלל – נראה דקאי אנרות שהומינו לע"ז דוקא. ובנדו"ד בודאי אין חשש כלל.) 20) ולאחרונה יש שחידשו להחמיר שלא להשתמש בשמן העשויו מגרעיני זית (אם נאמר שהגרעיני אינו בגדר פרי), ואף שהרוב הוא מהזית עצמו, דלא מהני ביטול (מכמה טעמים: דביטול לא מהני שיקבל המתבטל חשיבות המבטל; שכשתחילת ביאתו לעולם בתערובת ל"מ ביטול; שבתערובת היתר בהיתר ל"ש ביטול, ובסגנון אחר שביטול פועל חלות דינים ולא מציאות). והדברים מחודשים לגמרי. וראה בסוף הקובץ במילואים (א).

21) ולא שמן של ערלה וכו'.

22) ראה בסוף הקובץ במילואים (ב).

23) ובכלל, ראוי הוא לאכילה, אלא שכיון שלא נסתנו לגמרי מהחומרים הנוספים, אינו בריא כ"כ. ומצוי גם בשוק שמן למאור שחמוץ יתר על הרגיל כיון שהזיתים לא הבשילו כל צרכם.

כן העירו שרמת החומציות הקבוע הגדרת השמן "למאור" היא ע"פ קביעת מועצת הזיתים. ובזמנם, שהזיתים שהו כמה ימים במעטן ושבו העולם להתייב על הגג, ורק אח"כ הכניסום בבית הבד לעשות זמן (וראה מנחות פ"ח מ"ד. ועוד) בודאי רמת החומציות היתה גבוהה יותר משמן למאור שבזמננו. [וע"פ דא"ח – שמן המשחה נעלה משמן סתם, ולמעלה הימנו – שמן למאור. אבל היינו שלא רק ראוי למאכל אלא זך יותר].

24) שיק"ט בזה באחרוני זמננו. אבל כ"ה להדיא בקונטרס סדר הדלקת נ"ח לר"י סגי נהור בן הראב"ד. אלא שכבר העירו ובראיות מוכיחות שברור שלא יצא מתח"י, וכנראה מקורו מאוחר מאד אחרי תקופת קבלת הארז"ל, והמעתיק רצה לשבח מקחו. ובמבוא למהדו"ח מס' חסד לאברהם הראו באצבע שכנראה הוא מכת"י מהר"ש טורידאל.

25) ראה בסוף הקובץ במילואים (ג).

26) יש מהדרים להכין הפתילות וכו' בעצמם. ואם המוכנות להדלקה מכבר דולקות בטוב יותר, עדיף לקנות – ראה בפרטיות בשו"ת באתרא דרב סי' קנ"ו.

במועד כלל חי סכ"ה שלאשה שייכא טפי הסגולה להרגיל בנר הוויין לו ת"ח, ולכן תהא זריזה לתקן הפתילות וליתן השמן. וכבר קדמו בראב"ה שבת סי' ר, להרגיל בנר קאי על נר שבת או חנוכה נרות מצוה וכן נרות ביהכ"ל וביהמ"ד. ומסיים: לכן נהגו נשים צדקניות לתקנם וכשיריין (ובהערת המהדיר שצ"ל ולהכשירן) להדליקם (ו"ג נשים צדקניות וכשרות לתקנם ולהדליקם) לזכות מצוה.

27) ונימוקם עמם שהמצוה רק בשעת תחילת ההדלקה, דכבתה אין זקוק לה. ואכ"מ.

ולהעיר מדעת הט"ז סתרה"ע סק"ג ובמשנ"ב סתרה"ע סק"א שלזמן מועט ל"ח להדלקה עושה מצוה. (ובס' המנהגים ע' 70 שקרה ועלטלו המנורה טפח או טפחיים לקרבה לאדמו"ר שיוכל להדליק הנרות. ולכא"ו קאי גם להחולקים על הט"ז, דס"ל שבהזהר מועטת,

המטבילים בשמן או שחורכים הפתילה לפני ההדלקה, או שיחזיק השמש עד שהשעוה תימס. ויש שהעירו בזה מטעם אחר²⁸, שמקום הלהבה משתנה במשך זמן ההדלקה וכאילו חסר בשיעור²⁹).

נרות

בנוגע לדין כלי: יש מי שכתב שכל שאינו כלי לא נקרא נר, ושאותם המדבקים נרות של שעוה או חלב ואין משימים אותם בכלי לא יצאו ידי חובתם. ולמעשה בנר שעוה וכיוצא בזה – חלק הנר שלא נימס עדיין הוא במקום הכלי, או שהכלי הוא לאו דוקא אפילו לכתחילה³⁰. וכבר הובא לעיל שדרשת חז"ל התנאה לפניו במצוות, כולל גם מנורת חנוכה נאה.

המדליקים בנרות שעוה, זיהרו שיהיו מרווחים אחד מחבירו על כל פנים כשיעור אצבע, אבל כשמדליקים בחנוכה שהקנים שוים³¹ ולא בעיגול³² אין צריך לזיהר בזה³³.

למען דעת: מצוי בשוק נרות המיועדות לחנוכה שדולקים חצי שעה בצמצום, או גם פחות מחצי שעה (ובפרט אחרי יום הראשון כשדולק יותר מנר אחד, והנרות סמוכות זה לזה³⁴). ולכן, יש לקנות נרות גדולות יותר, ובפרט עבור ערב שבת כשמדליקים מוקדם יותר. אמנם, המיקל ליתן נרות כאלו לקטנים יש לו על מה לסמוך³⁵. בנוגע לחלוקת נרות כאלה ב"מבצעים", אם מדליק

ובאותו חדר לא איכתפ לן ששני המקומות שרים (הדלקה). ואף להחולקים – כשמושך הפתילה מהנר כיוון שאינו מסירה לגמרי מהנר נקראת הדלקה במקומה (ראה פ"ח סוסי' תרעג, הובא במשנ"ב סתרע"ד בשעה"צ סק"ד). והה"נ בנדו"ד, כיון שההדלקה בשמן זית נעשית במקומה ומיד כשעדיין עוסק בהדלקה. [ולעיר מדוגמתו, בהקושיא בכל הדלקה, שבשעת ההדלקה כשמצמיד נר השמש להנר הו"ל כמדורה, ולא חיישין לה, וטעמא מאי כיון שהוא רק לרגעים ומיד אח"כ מפרידם. והה"נ בנדו"ד. אלא ש"ל בפשיטות, דהאיסור במדורה דל"ל לנר כפירש"י שבת כג, ב ד"ה עשאה, ולכא"ו הכוונה שאינו כנר המנורה, וכ"מ בלבוש סתרע"א ס"ד, או שנראה כעשאו לצרכו (ראה שפ"א שם), משא"כ אם הוא רק בשעת ההדלקה, שפ"ה גם במקדש, ואינו נראה שעשאו להשתמש בו. וראה שו"ת מבית ישראל ח"ב סצ"ח. פרד"ה החדש סתרע"א ס"ד ע' רא ואילך].

(28) ראה בסוף הקובץ במילואים (ד).

(29) שלולא שהפתילה היתה יורדת מחמת שעשאוה שתהא צפה, לא ה' שאר השמן נדלק, ורק אחרי ההדלקה יורדת הפתילה והו"ל כמוסיף שמן אח"כ. והעירו מכו"ז בא"א מבוטשאטש סתרע"ה ס"ב (בשני נרות שעוה שאין בכ"א כשיעור, ואינו מחוברות זל"ז, ורק כשכלה נר א' נדלק נר ב' שבתחתיתו. ועוד שם, כשצריך להזיז הפתילה ממקומה בתוך הכלי ולולא זאת לא ה' דולק כשיעור). שו"ת מור ואהלות אהל מנורה הטהורה סק"ו ד"ה והנה ראיתי (בשפופרת של ביצה נקובה מלאה שמן שמנף ממנה לתוך הנר). מאורי אש להגרש"א פ"ה ענף ב (כ"ל. וראה הליכות שלמה פט"ו בארחות הלכה ה' טו. מאורות נתן קופרשטאק חנוכה סמ"ב סק"ה). אמנם, נדו"ד שאני, שכל השמן נמצא כבר בתוך הכלי, ולא עבד מעשה בידים להוריד הפתילה. וכש"כ בפתילות ארוכות קצת וכוסיות זכוכית רחבות קצת, שגם לולא שהפתילה יורדת איכא כבר כשיעור.

אבל מה שכתבו בכ"מ לחוש דהדלקה במקומה בעינן, וכיון שהשמן והפתיל יורד אי"ז במקומה, תמזה טובא, שהרי כ"ה גם בנרות שעוה וכו' שפוחת והולך במשך זמן הבעירה. ועכ"ל שג"ל במקומה. וכן מה שר"ל שכיון שאינו מדליק הפתילה רק הציפוי הו"ל כהודלקה מאלו – אין לזה שחר, שהרי פשוט דהכל גריר בתר הדלקה דידו'.

עוד ילח"ע שיש המהדרים להניח הפתילה ואח"כ השמן כדלקמן, ול"ש לעשות כן בפתייל כף.

[הנחת הפתילה ואח"כ השמן – דומיא דמקדש, ראה יומא כד, ב. רמב"ם תמידין ומוספין פ"ג ה"ב. וכ"ה בחדא"ג מהרש"א סנהדרין פב, ב. וכ"כ במשנת יעקב ח"ב סתרע"ג וחס"ש – להדר לעשות כן בנ"ח. וכ"מ בדרכי חיים אות קיד בהנהגת הרה"צ מצאנו. (וראה באו"א קצת במהד"ח אות תת בהערה). וכבר כתב כן בגליא רזא כג, ב ע"ד הסוד שצ"ל בסדר זה דוקא, שאחר שהכין הנר ונתניש במקום קבוע משם בו הפתילה, ואחר הפתילה משים בה שמן, עיי"ש. (וצע"ק, שבהתחלת הענין כתב שהשמן כנגד הדם שבכבד והפתילה כנגד הלב, ובסו"ד נקט איכאנא). והביאו במקו"ח סרס"ג בקיצור הלכות לענין נרות שבת. (אבל ראה שם ע"פ תקו"ז דף עג בסדר אחר. ולפנינו הוא בהקדמת הת"ז – יד, ב. וראה שם תכ"א – מט, ב). ובקובץ הערות הת' ואנ"ש מאריסטאון גל' רצו הרחיק לכת שצ"ל דוקא שלא לפי הסדר שבביהמ"ק. ודבריו תמיהים.

אבל לעירי שבכ"מ ה' שנותן בה שמן ופתילה (ראה רש"י מנחות פח, ב ד"ה מטיבה. פירש"י תרומה כה, לז. תוס' סנהדרין שם. ועוד. וגם לענין י"ב בשבת כג, ב. מילא קערה שמן והקיפה פתילות. וראה לקו"ש ח"ב ע' 632 ד"ה שמן ופתילה. ושי"ג).

(30) ויל"פ דברי חסיד לאברהם (מעין ב נהר נח) שכתב שקליפות בצלים וביצים וכיוצא אין ראויים להדלקה, שטעמו משום בזיון מצוה – כ"ז (וכן מה שבפנים) ע"פ לקו"ש ח"ה ע' 445 ובהערות לשם. ואכ"מ. וראה גם אורחות יוסר לר"י מולכו רפ"ז.

(31) ואפילו אחד גבוה ואחד נמוך כשר – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'קז.

(32) ויש לזיהר להעמיד הנרות בשוה ולא בעיגול, ולא יאה אחד יוצא ואחד נכנס.

(33) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יא'תשצו.

(34) ראה באו"א חל' חנוכה סכ"ח, הובא בד"מ סתרע"א סק"ב: כשמדליקין נרות של שבת או של יום טוב או של חנוכה ותוחבין הנרות סמוכים זו לזו עד שהן מתחממות זו מזו ונוטף השעוה מחום החמימות גם נכפלות ונופלות לא קיימו מצות הנר של שבת או יום טוב או חנוכה.

(35) ומכמה טעמים: שמדינא א"צ לחנך הקטן רק אם יש לו בית בפ"ע. ובכל אופן, יוצא מדינא בהדלקת בעה"ב ואי"ז רק להדיר (זולת להדעות שבמהדרין מכוון שלא לצאת בבעה"ב. וצ"ע אם ד"ז שייך בקטן). ועוד, ש"א שא"צ לחנך בכל פרטי המצוה. וחזי לאצטרופי

בזמנה אפשר להקל להדליק בהן, כל שיוודע שלפחות נר אחד ידלוק במשך חצי שעה, וכל שכן כשמדליקים באיחור. אבל אם מדליק לפני זמנה, מפלג המנחה ואילך, וכן בערב שבת, נכון לוודא שידלקו הנרות, ולפחות אחד מהן, עד חצי שעה אחר השקיעה (לפחות)³⁶. ובכלל, נרות שעוה ארוכות הן נוי למצוה. מנהגנו להשתמש בנר של שעוה עבור ה"שמש".

חובת ההדלקה

כתב הרמב"ם: "מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד. וצריך אדם להיזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו". וכל אחד מישראל, בין איש ובין אשה חייב במצות נר חנוכה. ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה, שואל³⁷ או מוכר כסותו וקונה שמן³⁸ להדליק נר חנוכה³⁹. כמובן, שיכולים לצאת ידי חובה בהדלקת בעל הבית [וכן המנהג בנוגע לנשים ובנות כדלקמן. וכמובן, לא יענו ברוך הוא וברוך שמו].

וזאת למודעי: אף שהדעת נוטה שמי שאין לו בית אינו חייב לקנות או לשכור בית עבור קיום מצוה⁴⁰ – מ"מ, מובן ופשוט שמצד חביבות המצוה אין מקום להפקיע בידים חיוב המצוה. ואשר לכן, הנוסעים ממקום למקום, יסדרו מבעוד מועד את זמני הטיסות באופן שיוכלו להדליק נר חנוכה בעצמם בזמנו ובמקום מגוריהם. ומצוה בהם יותר מבשלוחם. [ואכן, יש שהורו במי שכבר קנה כרטיס טיסה באופן שאין בידו להדליק נר חנוכה, שעליו לבטל טיסתו ואף אם יעלה למחיר רב, ולפחות באופן שכבר הגיע זמן ההדלקה לפני הטיסה. ולמעשה, ישאל שאלת חכם⁴¹]. המתאכסן שלא בביתו, מדליק נר חנוכה במקום האכסניא. אבל באם בשעת שקיעת החמה, זמן חובת ההדלקה (או מיד לאחר זה) כבר אינו "ביתו", ולדוגמא שעוזב את האכסניא מיד אחרי ההדלקה ונוסע למקום אחר, ספק גדול אם יוצא שם ידי חובת הדלקת נר חנוכה. ואכ"מ⁴². ואם

מש"כ בא"א מבוטשאטש סתרי"ה להקל מטעם אחר, שהקטן אינו בר הבחנה ויכול לסבור על פחות מח"ש שהוא ח"ש. (וצ"ע בקטן הסמוך לאיש). ועוד כתב בשפתיה קטנה יותר אפשר שידלוק כח"ש. ונראה בטעמו, שכשאינו ניכר בחציגוניות א"צ לחנך בכל פרטי המצוה. (וי"ל דס"ל דעדיף משאל בד' מינים, שידוע שאינו שלו. וראה לקמן בנוגע דיני הדלקה לקטנים). וגם ליכא משום איסור ספי' בברכה לבטלה לפי שהקטן מברך מעצמו (ראה בברכ"י סתרי"ה סק"ו). וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' א'קט. ומ"מ אסור להורות לו לברך. ומש"כ בתוס' עירובין צא, א שקטן אינו מזהיר על לא תשא – ראה אצלנו שם). ובכלל, לא הוכרעה ההלכה שצ"ל כשיעור ובספק עומד. ובהדלק פחות מכשיעור אינו חוזר ומברך. ודמאי למש"כ הבי"א או"ח סרס"ט להתיר להטעים תלניוק מקידוש שבביה"כ, כיון שיש מתירים אפי' לגדולים.

וי"ל באו"א, את"ל שגדל ההידור המהדרין אינו שמכוונים שלא לצאת בהדלקת בעה"ב אלא לפרסו"נ (וכ"מ בכ"מ), נמצא שפרטי המצוה אינם מעכבים, וע"ד שכתבו הפוסקים דסגי בנר א' שדולק כשיעור. והה"נ, דסגי בהדלקת בעה"ב כשיעור. ועוד, שבאמת נר הראשון דולק כשיעור, אלא שמחמת ריבוי הנרות הסמוכות ול"ז ממחרים לכבות תוך שיעור ח"ש. ולהלן בדיני חנינו קטנים בהערה הבאנו דעת המשע"ב סתרי"ה סק"ג שלקטן די בהדלקת נר א' בכל לילה. ואף שאחרי הדלקת שאר הנרות נכבה גם הראשון תוך ח"ש, לא גרע מככתה שאין זקוק. אלא שמצינו כה"ג במילא קערה שמן והקיפה פתילות ולא כפה עליו כלי י"א שדינו כככתה במזיד (ס' החיים סתרי"ה ס"ד. ועוד). וי"ל, דהתם שאני שבעשאה כמדורה – נבטלה הפרסו"נ שנראה שהוא לצרכו, או שאי"ל כנר שבמקדש, ובטלה הפרסו"נ למפרע, משא"כ בנדו"ד דדמי לככתה בשוגג. (אלא ש"א במילא קערה שמן שהוא כמדליק ע"ד לכבות. ולפ"ו אפשר שכ"ה גם בנדו"ד).

(36) אבל בפמ"ג סתרי"ה בא"א סק"א שבע"ש כשדלק ח"ש בצמצום יצא שזמנה מפלה"מ. ואף בחול כתב להסתפק שמה יצא. וכתב שאינו חוזר ומברך. (אלא שלדיר"ל בלא"ה אינו חוזר ומברך כשהוא פחות משיעור ח"ש – ראה שם סתרי"ה במ"ד סק"א).

(37) וצריך לחזור על הפתחים. (38) ולהעיר, שי"א שחייב למכור כסותו אפילו עבור נרות ההידור (ע"פ דיוק לשון הרמב"ם "שמן ונרות". ויש שדחו שלשון "נרות" קאי כל הימים. אבל ממש"כ שלוקח "שמן" מוכח דנרות היינו הכלל, ומ"ט לא סגי בנר אחד לכל הימים. ויש שנדחקו דקאי במי שהדליק בנר של חרס שצריך נר חדש למחרתו. אלא שאינו מעכב. ובכלל, הושמט ברמב"ם. וגם יכול ללבנו באור. כמו"כ א"א פ' לפרש דקאי על נר נוסף להשתמש לאורו, דהא מיירי כשמדליק בחוץ כעיקר התקנה. ומחזורתא לפרש כדמעיקרא, דקאי על כל הימים, והכוונה שלוקח נרות או שמן. ובכמה כתי"ל ל"ג כלל תיבת "נרות"). אבל רוב הפוסקים נקטו שאם יש לו כדי להדליק בכל לילה נר אחד שא"צ לחזור על הפתחים או למכור כסותו מאחר שיוצא ל"ח מן הדין. ויש שכתבו שמי שהוא בגדר מהדרין, או שהתחיל כבר כמהדירין, חייב בכך מן הדין. וגו' – אינו כפשוטו והיטת הפוסקים. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' יח'עבר.

(39) וראה זה בשו"ת שאלת יעקב ח"א סקב"ד שו"ל שהוא רק אם הוא במקום שאינו רואה נ"ח. ושוב כתב, שחידוש הוא בעיניו שלא נזכר זה בפוסקים ושאלו לרוב פשיטותו לא כתבוהו. אבל להעיר מעולת שבת סתרי"ה סק"א בטעם שאינו חייב להשכיר עצמו כבד' כוסות, דהכא אית ל' היכר נס כשרואה בבית חבריו. ומשמע שגם ככה"ג שרואה הנרות חל החיוב למכור כסותו וכו'.

(40) ראה בסוף הקובץ במילואים (ה).

(41) וראה שו"ת באתרא דרב ס' א'תתקטט.

(42) ראה במל"ח סכ"ז ס"ל, אפילו במדליק בביתו וסוגר הפתח והולך לסעוד ולישון בבית אחרת של חברו. והארכנו בזה במק"א.

חוזר לביתו, אזי ודאי עדיף שידליק בביתו, אפילו לאחר חצות, באם בני ביתו נעורים.

מסיבות חנוכה

וכאן המקום להזכיר, גם בנוגע להמסדרים מסיבות חנוכה לידידים או לקרובים וכדומה, שיארגנו המסיבות בזמן ובאופן המתאים, שהמסובים יוכלו להדליק נר חנוכה בזמן בביתם. [מומלץ שלא לארגן מסיבת חנוכה בשעות הערב המוקדמות, כלומר מחצי שעה לפני השקיעה עד לזמן צאת הכוכבים. כן אסור להתחיל בסעודה חצי שעה לפני זמן ההדלקה. כפשוטו, שבאם המסובים אינם מתאכסנים במקום המסיבה, שלא יוצאים ידי חובת הדלקת נר חנוכה שם].

סביבון: בשיחת אור לח' טבת תשמ"ז: ידוע ש"[ואת יהודה שלח להורות לפניו] גשנה" הם ד' האותיות שע"ג הסביבון (ר"ת נס גדול ה' שם) כמנהג ישראל ("תורה היא"), כפי שראו גם בבית רבותינו נשיאנו, וכידוע שישנם כו"כ רמזים בנוגע לסביבון וכל פרטיו, כמבואר בספרי טעמי המנהגים⁴³.

יום ראשון, כ"ד כסלו, ערב חנוכה

"בעשרים וארבעה לתשיעי ה' דבר ה' ביד חגי הנביא", בנוגע לנצחון בני ישראל בהנהגת זרובבל פחת יהודה תחת מלכות בית דוד⁴⁴, וכן התחילו עתה בשני' להוסיף על יסוד הראשון שבנו בימי כורש⁴⁵, שהיתה התחלת בנין בית שני (נוסף על חנוכת חשמונאי)⁴⁶. ונבואה זו בכ"ד כסלו היתה הקדמת רפואה למכה לענין בלתי רצוי בנצחון החשמונאים בכ"ד כסלו, שהיתה אצלם גם הנהגת המלוכה ששייכת לשבט יהודה⁴⁷.

במנחה – אין אומרים תחנון.

המעלה דערב חנוכה על כל ערב יום טוב – ראה שיחת מוצ"ש וישב תשל"ט.

ההדלקה בבית הכנסת

מדליקים⁴⁸ נר חנוכה בבית הכנסת ומברכים עליו משום פרסומי ניסא. אין לברך על הדלקה בבית הכנסת כשאין עשרה⁴⁹ **בבת אחת** שיראו את הנרות. וטוב שיהיו עשרה בשעת אמירת הברכות. אם הקהל מתפזר אחר כך, אפשר לכבות הנרות גם קודם גמר שיעור חצי שעה, ובפרט במקום חשש שריפה⁵⁰.

בבית הכנסת, מניחים החנוכיה בצד דרום כשהנרות מסודרים ממזרח למערב, ומקומם גבוה, למעלה מעשרה טפחים (משא"כ בבית כדלקמן). [ב770 אין מהדרין להדליק בשמן זית. וכן הוא

43) ונת' גם בספר השיחות תשמ"ח ע' 360 הערה 32. וראה גם לקו"ש ח"ב ע' 33 בשוה"ג. חכ"ז ע' 47 הע' 32. אג"ק ח"ט ע' סו. ולהעיר גם משיחת ש"פ וישב תשל"ז. יט"כ תשמ"ב. ועוד. וראה רישומה של שנה (תשד"מ) ע' 98 (ליקוט מענות תשד"מ ע' 19). וראה גם הנלקט בס' "טעם למנהג".

בהשקו"ט ע"ד ההלכה במשחק הסביבון עם כסף – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יב' שכנ.

44) חגי ב, יו"ד. שם כ-בב.

45) שם יח.

46) השייך גם לבית שלישי, ולגאולה נצחית שאין אחר' גלות – נתבאר בשיחת ש"פ חיי שרה תשי"ב.

47) נתבאר בשיחת ש"פ וישב תשל"ו.

48) מקפידים (לכתחילה עכ"פ) שההדלקה תהא ע"י גדול המחוייב במצוות. וראה אג"ק ח"ל ע' כד מענה מיום כ"ג חשוון תשל"ה לצא"ח. ולהעיר משה"ש תשנ"ב ע' 190.

49) ובמקום ספק אם יבואו עשרה – אין לברך. אבל, כל דעבידי דאתי לא חיישינן.

50) ראה בסוף הקובץ במילואים (ו).

זמנים* (קראון הייטס)

יום ראשון

כ"ד כסלו, נר א' דחנוכה:

פלג המנחה 3:32

שקיעה 4:30

חצות הלילה 11:50

יום חמישי

כ"ח כסלו, נר ה' דחנוכה:

פלג המנחה 3:33

שקיעה 4:31

חצות הלילה 11:52

יום שני

כ"ה כסלו, נר ב' דחנוכה:

פלג המנחה 3:32

שקיעה 4:30

חצות הלילה 11:51

ו' ערב שבת קודש

כ"ט כסלו, נר ו' דחנוכה:

פלג המנחה 3:34

הדלקת נש"ק 4:12

(18 דקות קודם השקיעה)

יום שלישי

כ"ו כסלו, נר ג' דחנוכה:

פלג המנחה 3:32

שקיעה 4:30

חצות הלילה 11:51

מוצאי שבת

אור לא' טבת, נר ז' דחנוכה:

מוצש"ק 5:17

חצות הלילה 11:53

יום רביעי

אור לכ"ח כסלו, נר ד' דחנוכה:

פלג המנחה 3:33

שקיעה 4:30

חצות הלילה 11:52

יום ראשון

א' טבת, נר ח' דחנוכה:

פלג המנחה 3:35

שקיעה 4:32

חצות הלילה 11:54

(* זמן השקיעה המופיע ברשימה זו הוא הרשום בלוחות (שקיעה במישור בגובה פני הים). בהדלקת נר חנוכה יש לחשב לפי חשבון שקיעה האמיתית המאוחר בכמה דקות¹. ועוד זאת, שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, ובכלל השקיעה כאן עוגלה. גם לפלג המנחה (אחד עשרה שעות חסר רביע בשעות זמניות, המחושב בלוחות ע"פ אורך היום מהנץ החמה עד לשקיעתה בגובה פני הים), נכון להוסיף כמה דקות מכמה טעמים.

(1) ויש מי שכתב שכל שמתחילה חמה לשקוע מתחיל להחשיך מעט, וממילא הוא זמן ההדלקה. אלא שסתימת כל הפוסקים ד"משתקע החמה" היינו התחלת בין השמשות, כבכל התורה כולה.

(ברוב) ביהכ"ס⁵¹. ב770 המנהג שהמדליק עומד פניו לדרום ואחוריו לצפון⁵².

כדאי לסדר את החנוכה לפני התפלה שלא לבלבל את המתפללים באמצע התפלה.

מנהגו שבבית הכנסת מדליקים את הנרות בסיום תפילת מנחה⁵³ לפני עלינו. ואין צורך להמתין לשקיעה אלא מפלג המנחה יכול להדליק. והש"ץ מברך עליה (בפעם הראשונה) את שלושת הברכות. [בלילה הראשון לא ידליק בבית הכנסת מי שהוא אבל רח"ל].

אין להדליק עד שיגמור כל הברכות. בלילה הראשון מדליק נר אחד בצדה הימני של החנוכה.

אין אדם יוצא ידי חובתו בהדלקת נר חנוכה שבבית הכנסת (וכן בהדלקות הפומביות ברחובה של עיר. ונכון לעורר על כך בהדלקות הפומביות ובמבצעים, כדלקמן) וצריך לחזור ולהדליק בביתו. ואפילו הש"ץ צריך לחזור ולהדליק בביתו בברכות, ואם אין לו בני בית⁵⁴ להוציאם ידי חובה⁵⁵ לא יברך עוד פעם [שעשה נסים⁵⁶] שהחיינו⁵⁷. ואם הדליק נרות חנוכה בביתו, ואחר כך מדליק נרות בית הכנסת יחזור ויברך כל הברכות, גם ברכת שהחיינו⁵⁸.

51) שכן המנהג בפועל – כ"ה בכ"מ: ראה מנהגים דבי מהר"ם סדר חנוכה (אלא שכותב ש"מ מצוה מן המובחר בשמן זית). נר מצוה למהר"ל ד"ה כתב הרא"ש (אף שמפקפק בזה, ולשיטתו אין יוצאים בשעוה בכלל. ובס' הזכרון פרנקל הובא כתי"י נכד מהר"ל שהכריח שישנו המנהג בביהכ"ס אבל בבית לא ה' יכול לבטל). מנהגים דקהילתנו (פיוראד סמ"ז). וכ"מ במנהגים דק"ק וורמישא. וראה מו"ק (להיעב"ץ) סתרע"ה (ועיי"ש ג"כ שמצוה מן המובחר בשמן זית. וכ"כ בכה"ח סתרע"ג סק"ג). שו"ת חת"ס או"ח ס' קפו (שרובם מדליקים בנרות שעוה. אבל ראה אלף כתב ששצ"ט). דרכי חיים ושלום סתתי"ט. ועוד.

ובמכ"ש מזה שגם בבית נהגו בכ"מ בשעוה (ד"מ סתרע"ג סק"א. וכ"כ בהגהותיו לשו"ע שם ס"א). ולהעיר מזה שבפוסקים (ב"ח סתרע"ג ס"ג. מג"א שם סק"א. ט"ז סק"י. ועוד) הובא ע"ד ההידור להשתמש בשעוה שנטף מביהכ"ס.

ובטעם המנהג (וסוף לטעם הפשוט שבזמנם מחיר השמן זית ה' יקר מאד) – ראה שו"ת מהר"ץ ח"א ס"ב. וי"א להיכרא שאינו כמו נרות שבבית, שידעו שא"י בהדלקת ביהכ"ס. ובמענה (מיום א' תבת תשמ"ה): כנראה הטעם משום: (1) טרחה דציבורא, (2) לשלול דליקה, להבטיח נקיון ביהכ"ס וכי"ב. וראה עדי"ב במקו"ח ס' קלא סק"ט למנוע בנרות ביהכ"ס בכלל להדליק בשמן יוצא שכרו בהפסדו משום קוטרא ושחרותא דכותל.

52) וראה כה"ח סתרע"א סקס"ט שכן מנהג הספרדים. שו"ת שבת סופר סכ"ד שבמקום שנהגו כך אין לשנות ממנהג. להורות נתן ח"ז סנ"א שכן ש"מ מסתימת הפוסקים. וראה גם בצעטלי-מענה שבהערה הקודמת שאין התייחסות לדברי השואל עד"ז.

53) אם יש מניין רק לתפלת מעריב, מדליקים את הנרות בסיום תפילת מעריב לפני עלינו.

54) וגם קטן (שאינו מדליק ומברך בעצמו) או קטנה שהגיעו לחינוך, בכלל בני ביתו לענין זה.

55) וי"ל, להדעות שאין להוציא את הבקי כשיודע לברך בעצמו (ראה שו"ע או"ח סתרע"ג ס"ד. ואדה"ז שם ס"ז חשש לדבריהם לכתחילה) – מדוע לא נאמר שבני ביתו יברכו ברכת שהחיינו (או גם שעשה נסים כבהערה הבאה) בעצמם. ואכן כ"כ בשו"ת זרע אמת ח"א סצ"ו בדעת המחבר.

ואולי נקטו להקל בד"ז, כיון שהיא רק זהירות לכתחילה, ולפעמים גם בגדר זילותא דבע"ב, ולא כו"ע גמירי לדעת בפרטי דיני הברכה, והדר דינים באיני בקיאי (וכן נהגו בקידוש ליל שבת ויו"ט, שגם בקידוש לפני"ז, מוציא ב"ב יד"ח אף שידעין לברך בעצמן, מחמת הקושי לשתות יין וכדומה. וראה בארוכה מזה דיין קידוש בלוח ליל שמיני עצרת השתא. ובפרט, שיש מקום לסברא שחייב גם בעצמו לברך (כדלקמן בהערות). ועוד, שלפעמים יש קטנים שהגיעו לחינוך שאינם יודעים לברך בעצמם (אלא שהוא מילתא דלא שכיחא), ומברך עבורם כדי לחנום במצוות. וראה באו"א אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' ל'תרפ"א.

56) שכן"ה גם בנוגע לברכת שעשה נסים – ראה טהרת המים בשירי טהרה מערכת ח סק"ג. שו"ת התעוררות תשובה ח"א סק"ג (שכן פשוט). אג"מ או"ח ח"א סק"צ – אף שהו"ע סובר לחזור ולברך כל הברכות גם שהחיינו. אול"צ ח"ד פמ"ג סט"ז. שו"ת יחוד ח"ב סע"ז ובספרו יביא ח"ו ח"א ס"ח פמ"ב סק"ב וחזו"ע חנוכה ע' נד. וראה בסוף הקובץ במילואים (ז).

57) שו"ת זרע אמת שם, והובא בברכ"י ובשע"ת שם ובמשנ"ב שם סקמ"ה. עיקר הד"ח ה"ל חנוכה סל"ה ס"ב. ועוד. וכ"פ בלוח כולל חב"ד. וראה גם קצוה"ש הערות למעשה שער חנוכה ופורים ע' קמב.

ויש חולקין בכל זה, וס"ל שמברך עוד פעם בביתו בכל גווני. וראה פסקי חמוד"ה ה' חנוכה סק"ב דשק"ט לכאן ולכאן ואין בהנמצא תח"י (שהוא רק קיצור דבריו) הכרעה בדבר.

[ובדעת ר"פ שכתב בכפפים, וראה דס"ל שדומה לברכת שהחיינו על עשיית הסוכה שפוטרת שהחיינו ידישיבה, אף שאינו יוצא בעשי' לחוד, והה"נ שבהדלקה בביהכ"ס משום פרסו"נ (אף אם הוא מנהג בעלמא) ה"ז כבר בגדר זמן המצוה. ויתירה מזו, שהדלקת ביהכ"ס עדיפא (בענין זה) על הדלקת ביתו, כיון שמקיים פרסו"נ בציבור, ויש בכלל מאתיים מנה (משא"כ להיפך, כשמדליק בביתו ואח"כ בביהכ"ס, שלרו"פ מברך עו"ש שהחיינו, לפי שבכה"ס ניתוסף פרסו"נ דהציבור, ולכן אינו דומה להמברך שהחיינו על הרא"י וחזור ומדליק בביתו, שאינו חוזר ומברך שהחיינו). ותו, שגם בחובת עצמו, יצא יד"ח החובה לראות הנרות עכ"פ (וכדלקמן, דשייך גם בנרות ביהכ"ס). ועוד זאת, שמקיים חובת גברא דהדלקת נ"ח, אף שחייב עדיין בהדלקה משום חובת הבית. ובסגנון אחר שקיים מצות פרסו"נ בגופו ולא בממונו. ואכ"מ].

והרוצה לצאת ידי כולם, יקבע מאשנתו לברך ברכת שעשה נסים ושהחיינו, ושפיר דמי. וראה בסוף הקובץ במילואים (ח).

58) ראה שו"ת זר"א שם, הב"ד בברכ"י ובשע"ת שם. (אבל השמיטנו במשנ"ב אף שרמז לזה בשע"ת שם, וכנראה מחמת דלא שכיחא בזמננו. וכן המנהג (כמו בע"ש שחל בערב חנוכה, כשמדליקין בביהכ"ס סמוך ממש לשבת. וכן להמדליקים במסיבות חנוכה כשכולם כבר הדליקו בביתם).

ואף אם כל המתפללים בבית הכנסת הדליקו כבר בביתם (ודלא כהמחלוקים בזה. וראה בא"ח ש"א פ' וישב ס"א. כה"ח סתרע"א סקע"ה. קצוה"ש שם), מחמת פרסו"נ דציבור (וצ"ע באופן שכולם הדליקו בחוץ) – ראה הערה הקודמת. וראה שו"ת צ"א ח"ג סס"ט.

הלכתא למשיחא: בר"ד משיחת נר ג' דחנוכה (ביחידות כללית) תנש"א נאמר, שמסתבר לומר (אע"פ שצריך לעיין בזה) שמכיון שאצל אהרן הכהן יש כבר הענין דהדלקת נרות המנורה, וזמן הדלקת המנורה קודם להדלקת נרות חנוכה, במילא - ממנורה למנורה ומנורות לנרות - יהי' לו דין קדימה גם בהדלקת נרות חנוכה בבית המקדש, שכמו ש"הדליקו נרות בחצרות קדשך" שהדליקו אז נרות חנוכה בחצר ביהמ"ק⁵⁹, עאכ"כ שכן יהי' בחצרות קדשך דביהמ"ק השלישי⁶⁰.

ליל שני, אור לכ"ה כסלו, א' דחנוכה

ההדלקה בבית

זמן ההדלקה

גם בזמן הזה שמדליקים בפנים⁶¹ טוב להזהר להדליק בזמנה⁶². מנהגנו בכל ימי חנוכה (חוץ מערב להורות נתן ח"ח פ"ג ס"ג. הליכות שלמה פי"ז הערה 9. [וצ"ע לפ"ז במקום שלא הדליקו בביהמ"ק בתחילת ימי חנוכה, מ"ט אין מברכים שהחיינו בפעם הראשונה שמדליקין שם].

59) וכו' בכ"מ (נוסף להמבואר בלקו"ש פ"ח ע' 236 ואילך דקאי על נרות להילול ושבת. וראה גם מקו"ח סתע"ר פ"ב ס"ב. פרי צדיק חנוכה בסופו. שו"ת מצפה אר' תנינא (קריית ארבע) חו"מ סוסי' מו - הובא גם בשו"ת יוצר יוסף שווארץ סס"ז. תניב ישר (הורוויץ) ח"ב ע' קצ. וכבר כתב כע"ז בעדקת יצחק פ' מקץ שכ"ט ש"הדליקו נרות של ישועה והצלחה") - חת"ס עה"ת פ' וישב שבת חנוכה (והוא באו"א מהביאור בדרשות חת"ס, הובא בלקו"ש שם. וראה באו"א בח' חת"ס ר"ה כד, ב). ברוך שאמר (לבעל תו"ת) ע' קמז. וכ"מ קצת בתו"א לח, א. סידור עם אד"ח סוף שער החנוכה (רפא, ב). מאמרי אדה"ז תקס"ו ח"א ע' רכו. שערי אורה (לאדמו"ר האמצעי) לד, א. (אבל ראה שם ית, א. מב, א. מד, א). ובר"ד משיחת מוצש"ק מקץ תשמ"ו, שבשעת הנס הדליקו "בחצרות קדשך" (נוסף לנרות המקדש) במנורות ח' קנים (וכע"ז בחת"ס שם). וראה ר"ד משיחת ש"פ ויגש תשל"ד. אדר"ח כסלו תשנ"ג. ליל א' דחנוכה תשנ"ב. ועוד.

60) וראה חת"ס תנש"א ח"א ע' 205. וכע"ז סה"ש תשמ"ט ע' 133. וראה גם לקו"ש פ"ח ע' 422. סה"ש תשמ"ז ע' 145. ד"ה פדה בשלום תשמ"ח. ר"ד משיחת מוצש"ק מקץ תשל"ט. יט"כ תשמ"ה. כ"ג כסלו תשמ"ט. כ"ו כסלו תשמ"ט. כ"ח כסלו תשמ"ט. ש"פ מקץ תנש"א. בדר"ח טבת תנש"א. כ"ו כסלו תשנ"ב. ועוד. אבל בשיחת יום א' דחנוכה תשמ"ח שלא דוקא אהרן או הכהנים, רק כל הנמצאים בחצרות קדשך ידליקו, נענעו ובזקנו בבנינו ובבנותינו. וראה גם בשיחת אור לכ"ז כסלו תשמ"ח בסופה ובשיחת אדר"ח טבת תשמ"ח. ואולי הכוונה לנרות לשבח והילול.

61) ראה בסוף הקובץ במילואים (ט).
62) ונראה, שעדיף להדליק בזמנה מלהתפלל מנחה (או ערבית) בציבור. וכגון, שנוסע למקום רחוק, ואם ימתין לתפלת המנחה בציבור יגיע לביתו אחרי זמן ההדלקה. ואף גם בזמנו שמדליקים בפנים, שכיון שטוב להזהר גם בזה"ז - על כרחך שיש בה מן הזהירות, והר"ל כיון מצוה עוברת. ועוד, שגם לצד רחוק ש"ב ברכה לבטל לחד מ"ד (והרי ברמ"א כתב להקל רק בשם י"א). וראה מג"א סתע"ר פ"ב סק"ו. שו"ת ארץ צבי ח"א סק"א) - הרי עדיף להתפלל ביחידות. (ומה שמתפללים ערבית כשחגיגה זמנה - אינו סותר, דהתם ה"ט מחמת שתדיר קודם. ועוד, ש"ק ש' דאורייתא. ובפרט שלדין זמנה משקיפה וכבר עבר זמנה. ומפורש בשו"ת ש"ב יעקב שכ"ב שמה שמתפלל ערבית תחילה היינו גם כשמדליקים בחוץ. (ויל"ד לד"ק חמץ שתיקנו זמנה בתחילת הזמן, ראה בארוכה בשו"ע אדה"ז סת"א בקו"א סק"א כיון שא"פ לקבוע זמן לסופה, אבל בנ"ח א"צ צריך לקבוע זמן לתחלת עשייתה שיעשו אותה דוקא בתחלת זמנה, דכיון שיש לסוף עשייתה זמן קבוע לא אתו למיפישע. וא"ש מ"ש"ב בשב יעקב שם, שמה שלתחילה יש להדליק בהתחלת הזמן, היינו רק לכתחילה משום זירוז מצוה. אלא שפספסות הרמב"ם והשו"ע, שלא מאחרים היינו מעיקר הדין, ורק בשבח מדליק עד שתכלה. עד שתכלה. וראה באו"א, שהוא משום שמה יפישע. וגם אם הוא משום זירוז מצוה, הא לא שנה מבדיק"ח שמה שתיקנו בתחילת הזמן הוא גם משום זרזין. אמנם, הסברה שבקו"א שם בעינה עומדת. ולהעיר שמנהגנו אפילו בבדיק"ח להתפלל תמיד ערבית תחילה, וכש"כ בנ"ח). ובפרט שכיון שמצוה לראות הנרות ולשהות שם וכו' יש חשש שישכח להתפלל מעריב. (ודמאי למנהגנו בבדיק"ח, מחמת שמאריכים ביותר - ראה אג"ק ח"ב ע' שדמו). וחומר טפי איחור תפלת ערבית מצד אחר, שנקרא באיור עד חצות. ועוד זאת, שבחיי"א שם ס"ב כתב גם לדידו, שמה שמתפלל תחילה מעריב הוא רק אם לא יאחר עיקר זמן הדלקה שהוא עד שתכלה רגל ואל"ל מוטב שידליק תחלה. וכ"מ במשנ"ב סתע"ר פ"ב סוסק"א. וכ"כ בבה"ח סתע"ר פ"ב סק"ה שהכל לפי הענין דאם יש חשש שיעבור זמנה אם יתפלל קודם ידליק קודם תפלת ערבית, ואם לאו יתפלל קודם משום תדיר קודם ובפרט בזה"ז שמדליקים בפנים וא"כ אפילו נותעב איזה זמן מועט אין קפידא כ"כ. וראה גם ראש יוסף אישקפא הלכות מילה סת"ר ג' (פד, ב). הב"ב בפרט בית דין ליר"ד משלונקיס סת"ע. מל"ח סק"א. סל"ז. מ"ח סתע"ר פ"ב סק"ק. וראה במיקו"א ח"א סתע"ר א' בהנהגת זקינו מהרצ"א מדינוב. וכ"מ להדיא בשב יעקב שם, ממש"כ שכיון דזמן הדלקתה נמשך עד אחר זמן ק"ש יש לקרות ק"ש קודם, כי זמן הדלקה נמשך אחר יציאת הכוכבים חצי שעה ויותר, ונמצא שזה נמשך זמן רב אחר יציאת הכוכבים אשר בודאי יש לו זמן להדליק. (אבל לעיל מינה דחה הסברה הנזכרת שאמרו קצת לומדים דהואיל וזמן הדלקת נ"ח הוא זמן קצר ועובר חיש מוקדש וק"ש ותפילת ערבית זמנו כל הילה ע"כ יש הקדים שיש לחוש שיעבור זמן הדלקה. ונראה דלא קאי באופן שבאמת יעבור הזמן מחמת התפלה, אלא שיש חשש שיפישע, עיי"ש). אבל ב"פ ח"ב סתע"ר פ"ב סק"ב כתב שמדליקין אחר ערבית אפי' אם מאחרין להתפלל כיון דעכשיו מדלקין בפנים. וראה שו"ת מהר"א הלוי סי' קפב. שו"ת עמודי אש סי' סק"י. התעוררות תשובה ח"ג ח' והגהות לשו"ע סתע"ר פ"ב בא"א ס"א). ומכאן, לשאלה הידועה, ביש לו נרות שיעור, או שאר שמנים, ואין לו שמן זית, אם להמתין לשמן זית אף שיע"ז לא ידליק בזמנה, או עדיף להדליק בזמנה - שלא ידחה המצוה וידליק מיד. אבל אם רוצה להמתין מותר לו, ובפרט כשיש לו רק שעוה ולא שאר שמנים. (והטעם, לפי שמעיקר הדין יוצא בשעוה, וכן נהגו, וכנ"ל בארוכה בדיני השמנים בהערת, ואילו ההדלקה בזמנה היא מדינא דגמרא. ואף בזמננו י"א שאין יוצא בדיעבד באיור אחרי חצי שעה. וגם בל"ז, הרי עיקר דין זרזין מקדימין וחביבה מצוה בשעתה הוא מדינא. וההידור דשמן זית לאו כו"ע מדוד בה. וגם בהידור מצוה ממש קייל"ן דשהווי מצוה לא משהוין אף שיעשה אח"כ יותר מן המובחר (מג"א סכ"ה סק"ב. אדה"ז שם ס"ד. אבל ראה שם סצ"ד ס"ה). ומש"כ לחלק בארצות החיים סכ"ה במאיר להארץ סק"ג. וראה עד"ז לקו"ש ח"ט ע' 76 הע' 73. חכ"ב ע' 126 ובהערה. וכתבנו מזה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ט בהערה 5 בשו"ג. ועכ"ז, יש לחלק בנדר"ר שאינו מצוה מן

שבת ומוצאי שבת) להדליק את הנרות (בביתו) תיכף⁶³ אחר השקיעה⁶⁴ (האמיתית)⁶⁵ בין מנחה לערבית. ומדייקים שהנרות ידלקו לפחות⁶⁶ 50 דקות (חצי שעה אחר צאת הכוכבים)⁶⁷.

בחשיבות העניין להדליק מיד בזמנה אחרי שקיעת החמה, וגם בנוגע ל"מבצע חנוכה", היינו להשפיע על אחרים שידליקו בזמנה – ראה בהערה⁶⁸.

המובחר ממש. וראה בחי"א כלל קנר סכ"ד ובנשמ"א שם, וכן בשו"ת בנין עולם או"ח סל"ד, הובאו במשנ"ב סתרע"א סק"ז, שמה"ט מוטב שידליק נרות שעה כדי להיות מהמהדרין מן המהדרין ממה שידליק בשמן זית נר אחד בכל לילה לבד. וכש"כ בנדו"ד, שהרי ההדלקה כמצות נר איש וביתו כשרה לכ"ז, ואילו במדליק אחר זמנה י"א שאינו יוצא יד"ח. ועוד חילוק משאר זרזין, שבנדו"ד הזמן הוא מוגזג דרי המצוה, אף לדינא שמדליק כל הלילה). ומקומו הוא מוכרע, ממה שנחלקו האחרונים בהתחיל המצוה והביאו לו שמן זית אם מותר להניח המצוה, ומדבריהם איכא למישמע קצת שלכתחילה אין לו להמתין לזה, מדלא כתבו לחדש כן. וכן דייק הגר"מ שטרלאר הי"ד (נדפס מכת"י בשמן הטוב (דייטש) חנוכה ע' קע), אף שיל"ד (וגם בשאר סברותיו שם יש לפקפק. ולהעיר שבאחרונים שדנו בנידון הנ"ל לא כתבו חלקל שאינו מובחר ממש. אמנם בשו"ת חכ"צ סמ"ה חשש קצת לדעת מהר"ל מפראג שהמדליק נר חנוכה בשעוה לא יצא יד"ח. ולא קיל"ן הכי. ובראשונים מפורש שדלא כן. וכך בנרות שבת. וראה לקו"ש ח"ה ע' 445 ד"ה אפילו לכתחילה. וי"ל שהכוונה (נוסף על העיקר – מש"כ בנר מצוה ד"ה אמר ר' יהודה לפסול שעוה מדין אבוקה) גם למש"כ בנתיבות עולם נתיב התורה ספי"ח (שהובא שם בהערה הקודמת) שנשתפקו אם הכלי מכלל הנר. והיינו הך, דס"ל שבלא כלי אין שם נר עליו רק אבוקה. אלא שם"מ הרובה להמתין, וחושש להאומרים שאינו יוצא בשעוה (כדעת מהר"ל), מותר לו להמתין, לפי שבזמנו ההדלקה בזמנה הוא רק בגדר "טוב להזהר".

ושו"ר שכך דעת נוטה בהלכות שלמה חנוכה פט"ו ס"ו. ובשו"ת פרי השדה ח"ג ס' קט שכתב איפכא – מיירי ביכול להדליק תוך זמנה. (ונראה מדבריו ג"כ דקאי במדליק זמן רב אחר צאה"כ רק שחושש שיעבור חצות או שלא יהיו ב"ב יעוררים, והוא ממש"כ שאם זמנו בהול "ולא יוכל להדליק בברכה" ידליק קודם שיעבור הזמן, והרי לדינא מדליק בברכה גם אחרי ח"ש). וכבר כ"כ בזכות' דאברהם להר"א פלאגי בדרוש ב' לשבת הלשבה ד"ה ואמר עוד (ד, א), ואיהו נמי מיירי בכה"ג. (ובשם הגרח"ק – שמועות סותרות (ראה אור אליהו טובי פט"ו הע' ל, אור ישראל דרך פ"ד הע' 195. ובתורויהו מיירי שגיגי שמן תוך ח"ש)).

(63) כן הלשון בלוח כולל חב"ד.

והרי נפסק הדין שלא מאחרים (ומפורש בכ"מ מהדינו מיד בזמנה, ועד שתכלה – היינו בדיעבד), וכ"ה (לא רק למדליקים בצאה"כ אלא) גם למדליקים בשקיעת החמה (כפי' הפשוט במשתשקע), וכמפורש בכ"מ. וראה בח" מהרצ"א דדוקא טעה או נאנס אבל לכתחילה לא יעבור התחלת הזמן וצריך להדליק תיכף בשקיעה, ומיקרי עבריו ועובר על דברי חז"ל אם מתעצל במזיד. ועוד שכיון שלדין זמנו בשקיעה"ח, חל גם בזה גדר וריזון. וכ"כ בסדה"י סדר חנוכה, שמצות ההדלקה משקיעת החמה ואילך ולא ימתין עד שתחשך משום דזרזין מקדימין למצות.

ובשמועסן בכ"מ – "גליץ ווען עס ווערט נאכט". (אלא שלא נחית שם לפרט שהכוונה בשקיעה ולא בצאה"כ. ולהעיר מאג"ק ח"ט ע' סג. וי"ל). וראה גם בשיחת מוצאי ש"פ וישב תשל"ט. ובכ"מ בשיחות קודש ה' "גליץ משתשקע החמה" – ראה שיחת י"א ניסן תשל"ח. מוצאי ש"פ מקץ תשל"ט. וראה לקו"ש ח"ה ע' 510 ד"ה נר חנוכה. מכתב באנגלית חודש כסלו, ימים הסמוכים לחנוכה תשל"ט ליושבים בכלא (ובמכתב בלה"ק בלקו"ש ח"ה ע' 514 לא נמצאת הדגשה זו).

[אבל בשו"ת אר"צ סק"א כתב לחדש שלמ"ד שזמנה מתחילת שקיעה א"צ להדליק מיד. והוא מוחזק. וכבר העירו בכ"מ שמה שיש נוהגים בדוקא להדליק מיד זמן אחרי השקיעה הוא דלא כמאן, בהשיות השונות בזמן ההדלקה (שקיעת החמה, שקיעה שני' או צאה"כ דר"ת, אבל לא צאה"כ דהאנונים). וראה בארוכה קובץ אור תורה כסלו תשע"ז. האוצר כסלו תשע"ט].

לאידך, כתב הפמ"ג סתע"ר ב"א סק"א, שלא ניתנה תורה למלאכי השתר"מ מה שאפשר להקדים מיד ידליק. [והנה בחי"א כלל קנר ס"ח כתב שבמסופק אם הוא כבר צאה"כ ידליק שמותר למהר קצת מלאחר, והב"ד בפת"ש סתע"ר ב"א סק"א ובאר"ח ספינקא שם. ונראה, והיינו רק למ"ד שזמנה מצאה"כ. והרי לכמה דעות לדידהו מותר להקדים. וראה אג"ק ח"ה ע' רכח. (וגם בזה – ראה פמ"ג שם שאין להדליק ביה"ש שאין סד"ר לקולא בזה). אבל למדליקים בשקיעה ודאי אין להקדים, דשרגא בטיהרא מאי אהני]. (64) וראיתי למי שנתקשה מ"ל לא חשו בספק ברכות לדעת ר' יוסי דאכתי יום הוא, ושתחלת זמן בין השמשות הוא בסוף בין השמשות דר' יהודה (שהיה מ"ל יו"ד סרס"ו ע"כ בסק"א). וקאי התם למ"ד שההדלקה בסוף שקיעה בצאה"כ. ובזמנה בעתה החמירו כר"י רק בדאורייתא. ואף גם לענין ברכה. ולא גרע מספ"ה ביה"ש. ואף גם זאת, שגם לר"י הקדמה כזו ש"ד, וע"ד מש"כ הפוסקים שמותר להקדים ולהדליק משקיעה"ח גם לר"ת. וכ"ה בביהיגרא"א או"ח סרס"א ס"ב. ובפרט שהעיקר כאן מדין פרס"ג, ולא גוף דין ביה"ש, ומסתבר שגם לר"י בנדו"ז קאי בשקיעת החמה כפשוטה וכדעת ריה"ו. והדברים מוכרחים גם בסוגיית הגמרא – ראה גם זמנים כהלכתם פ"ט ס"ב (ע' תקסב).

(65) כפי' "משתשקע החמה" בכל התורה כולה, ראה לעיל בלוח זמנים. ואף שיש להנדה, דהכא לאו בדיני ביה"ש תליא מילתא, אלא בדין פרס"ג, וראה בהערה הקודמת לענין דעת ר' יוסי, למעשה אין לזוז מפשוטן של דברים, ומשמעות כל הפוסקים, דאזלינן בחר זמן משתשקע החמה שבכל התורה.

(66) וגם במדליק באיחור – ראה להלן בדיני מוצ"ש.

(67) אופן החשבון – ראה מה שכתבנו בקובץ התמים כסלו טבת תשס"ב.

(68) ראה בארוכה שיחת מוצאי ש"פ וישב, אור לכ"כ כסלו, תשל"ט. ומועתק כאן חלקו (מסרת הקלטה): והמעשה הוא העיקר... מ'זעט דאך בפועל אז כדי מ'זאל אנצינדן נרות חנוכה בעתה ובזמנה דארף מען דאס מאכן די אלע הכנות לזה אין ערב חנוכה, און אז ניט וועט מען אריינציען נאך משתשקע החמה וכו'. על אחת כמה וכמה, דעם ענין וואס מצד אהבת לרעך כמוך, איז דאך א הכרח צו טראכטן ווי אזוי א צווייטער זאל קענען אנצינדן די חנוכה ליכט פונקט כמוך, ווי ער מאכט די אלע הכנות בעתה ובזמנה פונגע צו זיך... אז ערעב חנוכה איז ביתר שאת וביתר עוז און מיטן גאנען שטורעם דער ענין פון מבצע חנוכה ביז אז מ'זאל באווארענען אז יעדער איד וואס גייט אריין אין כלל פון "רעך"... מ'דארף זיך ניט פארלאזן אז טאמער וועט ער זיך ניט אויספראווען באווארענען דעם אידן צו משתשקע החמה, וועט ער עכ"פ באווארענען צו דער צווייטער ליכטל און צו דער דריטער וכו', און אפשר נאך צו דער ערשטער ליכטל ביז חצות לילה אדער כשניעורים בני הבית מיט די אלע פרטים וואס איז דא בהלכות אלו – איז דאס אינגאנצען שלא במקומו ושלא בזמנו, אפי'

אם לא הספיק להדליק עד זמן תפלת ערבית, יתפלל⁶⁹ מעריב תחלה⁷⁰ ואח"כ ידליק⁷¹.

חצי שעה קודם זמן ההדלקה, אסור לאדם להתחיל במלאכה⁷² או בסעודה. ואם התחיל צריך להפסיק. וכן אסור לילך לישון אפילו שינת עראי⁷³.

במקום הנצרך, יכול לאכול אכילת עראי, היינו כביצה המוציא או מזונות (ולא יותר)⁷⁴, ופירות [וכן שאר מאכלים] אפילו הרבה. ומדת חסידות להחמיר גם בזה⁷⁵.

בלימוד תורה⁷⁶ י"א שאין להחמיר כי אם משהגיע זמן ההדלקה ואילך. ויכול להעמיד שומר⁷⁷ [שאינו אוכל ולומד בעצמו⁷⁸] שיזכירנו [וי"א שגם לאכילה⁷⁹ מהני שומר]⁸⁰.

אין שאר המצוות, עאכ"כ א מצוה ווי נר חנוכה.

(69) ונראה, ש"מ"ן הנוכח שייכנו על כל פנים השמן בתוך הנרות קודם תפלת ערבית כדי שיהי' מוכן תיכף אחר תפלת ערבית להדליק. (וגם אם בלא"ה יעבור עיקר זמן הדלקתו (ראה משנ"ב סתער"ב סוסק"א), וכש"כ לדין שזמנו מתחילת שקיעה – עכ"פ לא יתאחר יותר, וגם לא ישכח מלהדליק כיון שהנרות מזומנות לפניו).

(70) ואין להקשות דלדין שזמן ההדלקה מתחילת שקיעה נתחייב תחילה בנ"ח, ועליו להקדים מה שחיובו קודם בזמן – דשאני הכא שערבית תדירה ואין מה שנתחייב קודם לתדיר, וכדמוכח בד"ן אשר יצר ובנ"ר (שו"ע אדה"ז ס"ז ס"ז. סקס"ה ס"ב). וראה בארוכה הנסמן בקונטרס בענין קידמת תדיר ומקדוש (כהן) ס"ב ובהע' קלד ואילך. ועיי"ש מה שדחה מאי דמשמע באיזהו מקומן איפכא. והדברים עתיקים.

(71) ויש שכתבו להקל כשיש מניין מאוחר יותר לתפלת ערבית, עכ"פ כשרגיל להתפלל אז, שכיון שאינו רוצה כעת להתפלל ערבית א"צ להקדימה. ראה בסוף הקובץ במילואים (י).

(72) ועל בעלי חנויות להפסיק ממלאכתם ולחזור לביתם להדליק – ראה ב"ח סתער"ב ד"ה פסק. משנ"ב סק"י ובשעה"צ סקט"ו. (וראה להלן בלוח ליום הש"ק בהערה בד"ן התחיל בהיתר). ויש שלמדו זכות בימינו שמדליקים בפנים, ומדין התחיל בהיתר. (ראה שם בהע'). אלא שטוב להזהר גם בה"ז.

(73) וכמפורש בכ"מ לגבי שאר מצוות (כמו לפני ק"ש ותפלת ערבית. וי"א גם במנחה. וראה שו"ת באתרא דרב סי' כ'תצ. ובט"ז סתרצ"ב סק"ג קודם קריאת המגילה. וראה אור לפאור רס"י תלא לענין בדיקת חמץ).

(74) בנוגע לפת תבואה בכיסיון – כ"כ להרי"א בפמ"ג א"ח סתל"א בא"א סק"ד. ובערוה"ש שם סכ"ו החמיר טובא עיי"ש (וסותר קצת למש"ב הו"ע בסרל"ב ס"ח לענין מנחה).

ועפ"ז, צ"ל דמש"ב בדה"ח סמ"ד סק"ד לענין מנחה שרק בקובע סעודתו (וכ"מ בפמ"ג סרל"ב בא"א סק"ב), והב"ד בישועות חכמה על קש"ע סס"ט ס"ג. וכ"פ במשנ"ב סרל"ב סקל"ד – שאני התם דמייירי בתבשיל מה' מיני דגן. וראה בקש"ע שם ובמסנה"ש סק"ב. וראה משנ"ב סרפ"ו בשעה"צ סק"ז. וראה לענין סוכה, בשע"ת סתרל"ט סק"ה ובמשנ"ב שם סקט"ז ובבה"ל שם. ולאדה"ז אפי' בתבשיל אסור חוץ לסוכה ביותר מכביצה. ולכא"ו טעימה לפני מנחה וכדומה חמירא מסוכה – ראה מג"א סוס"י רלב לענין שתי'. אבל לאידך, סברא שבסוכה ממחרת טפי – ראה ישועות חכמה שם. וראה שו"ת מהר"י אסאד ח"ב חר"מ (בחלק ההשמטות) סרנ"ג. לבו"מ מהדו"ת א"ח סי' קי. זכרון יהודה א"ח סי' קה. קה חיים ס"ו. קובץ תשובות ח"ג ספ"ט.

(75) ע"פ הרוקח אירוסין ונשואין ששנ"ג. וראה שו"ת בשמים ראש סע"ד. שבילי דוד סתרצ"ב סק"ב. שם סוס"י תרעב. ולהעיר מא"א מהדו"ת סתרפ"א. וראה משה"ק בשו"ת שיח יצחק ששנ"ז. ובכע"ז – ראה שו"ת שאילת יעב"ץ ח"א ס"מ בתחילתו, והב"ד בשו"ת מהרש"ם ח"א ס"א ד"ה ובעיקר.

(76) וגם הלכות חנוכה אין ללמוד, שזמנה עובר (ובלשון נהג כצאן יוסף הל' חנוכה ס"ה: דאנן אין התורה אומנותנו ואנו מבטלים כמה פעמים תלמוד תורה ללא צורך לפיכך לא יעבור זמן הדלקה כי חביבה מצוה בשעתה ובפרט מצוה שאינה באה כי אם פעם אחת בשנה והזוהר מלעבור עליה מלא דלא תסור.

ומה"ט, ל"ד ללימוד במה מדליקין לאור הנר, ששבש"ע (והאדה"ז) סערה"ז ס"ז (ס"ח).

ועוד (גם אם נאמר שבזמננו שמדליקים בפנים קול טפי), שיש לחלק בקל, דהתם לא יבוא לטעות להטות כשעוסק בדיני איסור הטי', אבל בנדר"ה החשש הוא בשוא"ה, שזא מתוך העסק בלמוד ישכח מלקיים המצוה. וכ"כ לחלק, לענין לימוד הלכות בדיקת חמץ קודם הבדיקה, בס' ספר הזכרון מכתם לדוד (שורעבי) ע' כא מכת"י האדר"ת. וכן בעטרת ראש ברכות פ"א מ"א (ד, א). אבל ראה קלבון השקל (לבנו של בעל מחה"ש) סתל"א סק"ה (נדפס בשו"ע במהדו"ח). וגם לדידהו, נראה פשוט שכשהגיע הזמן חייב להפסיק. וכ"כ בשו"ת משנת יוסף ח"ט סק"י).

(77) ויש מקילים גם בשעון מעורר וכדומה. והרבה חולקים.

(78) כ"ה בשו"ע אדה"ז סתל"א סי' א לענין לימוד לפני בדיקה. ובכ"מ גם לענין אכילה (ראה קצוה"ש סכ"ו בבדה"ש סקט"ו. ועוד). ראה בסוף הקובץ במילואים (יא).

(79) אבל לא בשינה – כ"מ בקו"א לשו"ע אדה"ז סתל"א סק"ב (אם נפרש ככוונתו שבאיסור שינה חמור טפי. וראה עמק סוכות סוכה כו, א ד"ה מתקין. בניהו שם ד"ה פש גבן. שו"ת בית שלמה א"ח סוס"י מח בהגהות במהמ"ח. משנה שלמה ס"ל סק"ג. ועוד. וי"מ באו"א. ואכ"מ). וצ"ע מש"כ באור לפאור שם, לענין בדיקת חמץ, שאם הי' בדרך במסחרו ובא בתחילת הלילה והוא עייף ויגע וחושש שבאם יבדוק תיכף לא יוכל ליתן דעתו לבדוק היטב וגם הביטול לא יהיה כ"כ ככוונת לבו מרוב עייפות מותר לישן מעט כדי לנוח ורק שינת עראי ויזהיר לב"ב שיעורו אותו אחר ערך ח"ש. ובפרט, שכתבו הפוסקים דלא מהני שומר רק בח"ש לפני זמן הבדיקה. ואיהו נמי כתב, שדוקא בתחילת הלילה שעדיין בנ"א נייערים מועילה האזהרה, אבל בזמן שבנ"א הולכים לישכב, והיינו בשתיים או שלש שעות בלילה, אינו מועיל מה שיהיה לעורר אותו.

(80) האריכו בזה בכ"מ. וראה גם אצלנו במ"מ וציונים להל' יומית אות שלו ותרומה. וילה"ע שנוסף לדעת הט"ז א"ח סערה"ז סק"ג וכוות"י פסק אדה"ז שם ס"ד (ראה אצלנו שם), ראה ביו"ב שם סק"ג ובמח"ב שם סק"ה וביד"ד סכ"ה סק"א שם סכ"ה כבר בראשונים – ס' הבתים ומאירי. ובערך שי הוכיח כן מהרשב"א שבת קמט, א. אבל ראה חזו"ע שבת ח"א ע' רמ. וראה מה שחילק ביד"י סכ"ה בפיה"א סק"ה. ואכ"מ.

נשים ובנות שאינן מדליקות בעצמן ויוצאות ידי חובתן ע"י הדלקת הבעל או האב (כדלקמן), מותרות לאכול גם אחרי שהגיע זמן ההדלקה.⁸¹

ההולכים ל"מבצע חנוכה" ועדיין לא הדליקו בעצמם – עליהם להזהר כנ"ל. ויכולים לאכול שאר מאכלים המשביעים. ובמקום צורך גדול – יש מקום להקל תוך חצי שעה לזמן ההדלקה אפילו במזונות יותר משיעור כביצה (וכשנצרך לכך – אפילו פת). ואפילו אחרי שהגיע זמן ההדלקה, באם הכרח בדבר, כל שלא הגיע לביתו. ונכון שיעמיד שומר להזכירו להדליק כשיחזור לביתו, ועדיף להכין לפני זה בביתו מנורת חנוכה מוכנת להדלקה⁸². ומכל מקום, ראוי שלא לסמוך על

81) וכן מוכח בט"ז סתורע"ז סק"ב. וכן גם במג"א סת"ע סק"א ובשו"ע אדה"ז שם ס"ז. והט"ל דל"ש לגזור שמא ימשך וישכח – רא"ה כע"ז נכחלת צבי וי"ד סוס"ב ס"א. וגם לא גרע משומר שהרי בודאי יקרא לאשתו וב"ב בשעת ההדלקה. וכ"ל להקל בשהל"ל תנוכה פ"ו ס"ב. אשרי האיש כ"א פל"ג ס"ה. וראה גם בהע"י הבאה. [ואילול"ל מזה שאסור לאכול קודם שישעמך קריאת המגילה, דמי שאינו מקיים המצוה בעצמו – דשאני התם שהמצוה בשמיעה, או בקריאה וישמע וישמע, והאבי ע"ז טעם משאר מצוה שע"י שליח מותר מצוה אדיר"י אלא שנפטר ע"י שליח, אבל בחנוכה האיריכו בכ"מ דלאו אקרקפתא דגברא מוטלת החובה אלא היא חובת הבית (ומה"ט במגילה י"א שקטן שהגיע לחינוך מוציא גדולים, משא"כ בתנוכה – ראה שו"ת חכ"צ בתוספת דשים ס"יג. והדברים עתיקים. והארכנו במק"א). ויש שכתבו (החמיר) (הליכות המה פט"ז ס"ה) שו"ת בצע"ח ח"ד ס"ח סק"א. אבל עיי"ש שאינו מדינא, ורק ממנהגא, ובמקום צורך גזת אפטר להקל].

82) לכל לראש, בטעימה אין לאסור אפילו משהגיע זמנה, ופת הבאה בביסוקין י"א שדינה כטעימה שאינו קובע עליו (כנ"ל בהע' בדיני טעימה). ואפי' להחמירים בטעימה אחרי זמן המצוה, ה"מ כשאפשר לו להדליק, משא"כ כשנמצא במקום שאא"פ לו להדליק, דדמאי ללפני זמנה.

וגם בנוגע לאכילה, מצינו שכמה פוסקים סתמו וכתבו רק לאסור רק אחרי שהגיע זמנה, ולא חצי שעה לפני¹. וגם אחרי שהגיע זמנה, מקום להקל כנ"ל כשאנו בביתו, שאין עליו חובת מצוה כעת (ראה כע"ז בא"ז תרנ"ב סק"ב ובא"ז סק"ו באופן הראשון. אמנם שם נפסק רק שלא יתענה יותר מצי' היום. וראה גם במג"א שם סק"ד. ומ"מ, י"ל שראוי ממי שמתמן על ההלוב שחיבי' כעת במצוה). ונחלקו בזה גאונים דא ברתראה - ראה ש"ת שבה"ל ח"א"א ס' קסג סק"ו. ושונת ישראלי על ד' קובץ מבית לוי ח"י ע"י כב. וראה שו"ת מבש"ב בנויים ס'ט"ז שהוכיח מ"כ"ל לחומרה. וי"ל, כסוגנו אחר שכיין שמוכרח לחזור לביתו לא ימשך באכילה, ראה כע"ז בא"ז בקצוה"סכ"ו בבדה"ש סקט"ו. ועצם הענין שנכנס לביתו - מזכירו להדליק. וכש"כ כשמעמיד שומר, דבכנון דא כשאנו בביתו אפשר להקל גם לדבר הרשות וגם כשהגיע כבר זמן המצוה - ראה גם שו"ת משיב בבוני' שם. [ובל"ה, עליו להעמיד שומר מצד תפלת ערביית. אבל, נראה שאין לסמוך להתיי לאכול לפני מעריב בימי חנוכה ממשותת שרגלי ההתפלל בבמנין קבוע, גם להמתירם כן במשך השנה, כיון שבימי זמנה בזה השמך, משמיע עתים ומחליטים הזמנים, ונחתו סדרי הראשית והבית].

יוש להוסיף בטעם ההיתר, דרבים מידכרי אהדדי, והיינו גם כשאין שומר (ראה בארוכה אצלנו במקורות ועיונים להל') יומית את (תרומה), ואפי' לבי תרי לפעמים ז"ח לשכחה. ומה גם שכשר הכין בביתו מנורת מצוה מוכנת להדלקה חצונו – שומר – ראה ש"ת שבה"ל שם. וילח"ע ממשכ"ב בשו"ת הצ"ח או"ח ח"א סוס"י ב' שז"א לבדוק חמץ הנמכר, דל"ח שישכח למכור חצונו, שרחוק שישכח על מה שענינו רוצה. (להעיר מדעת רבינו דורל הרמב"ן מה' לפסחים ו, ב, שיעקר ההדלקה היינו התקנת השמן והתפלות, עיי"ש. ובמק"א ארנאנ). וחזי לאצטרופי דעת הסוברים שאין להחמיר כלל באכילת לפני הדלקה – ראה ש"ת ש"ע עקב סכ"ב שכתב שלא מביטין בפוסקים ראשונים שכתבו מזה. וכש"כ בזמנינו שמדליקים בפנים – ראה ש"ת עיקב שם. ומילתא בטעמא היא, דאיכא שהות טובא, שהיה אין זמן קצוב וזמן ל' הדילה. וגם כיון שאין מדליקים כעיקר מצותה שתיקנו חכמים. (ע"פ ז"ל מנהגי מהר"א לרוב מנהג של תוכנה ומג"א בסת"פ סק"ה בשו"ש, שטוב להדליק קודם אכילה, ול"כ ב' איסור, דקאי בזמנינו. אבל יורה נראה, שכוונתו ליקבץ זמן ההדלקה קודם שתסמיכין לאכילה, ולא לפני אחר, שאז כולם מקובצין יחד בל"א", ולא מיייר מענין איסור אכילה, ובמשמעות מנהגי טירנוג. גם ש"י – א"פ שאינו עיקר – דמיייר בנשים ובנות שאינן מדליקות בעצמן, וכבה' הקודמת. ודוחק לומר שר"ל להדליק גם קודם טעימה בעלמא. ועו"ל, שבאמת מהר"א טירנוג מותר באכילה, וענ"כ במג"א בשם ש"י ל' אסורם ג"כ (למחור). אלא ששאר הפוסקים לא חילקו בדבר. וסתומת דבריהם דמיייר בזמנינו שמדליקים בפנים. ויש שמוכח מדבריהם להדיא שכ"ה גם כשמדליק בפנים. ואדברה, כשיזמן ארוך לפעמים יש לחוש וילמא אתי ממשע'ר. אבל להעיר מהסבירא שבכמה אחוונים שאחרי עיבר כזן מן משתכחל מותר בטעימה.

ועוד איכא בגוהו שכשמודליקים אחרים בביתם (שכ"ח בד"כ) כבר יצאו יד"ח, והדלקתם הוא רק מדין מהדרין, ומסברא לא אסרו לאכול לפני הדלקה משום הידור (את"ל שגדר מהדרין הוא שפאשר לברך על ההידור, ולא דלא ניחא ל' לצאת בהדלקת בעה"ב). ושו"מ שכ"ב בשו"ת משיב נבונים ח"ג סל"ב.

ישמעתי באזורים לי שיש מרבני אנ"ש שצידדו למיסבר סברא, שכשהולך למבצע חנוכה ל"ש לחוש שמא ישכח, וע"ז הוא עצמו מחזר אחריו לשוטר מיכל קאבלי מיני. וולהיני מהדין שמותר לקרות במה מדליקין לאור הנר שכיון שמזכיר איסור שבת לא ישבח ויטה (שו"ע וראדה"ז) סע"ה ס"ז (ס"ח)). וכ"ה בהולך בדרך להביא לולב - ראה א"ז ואז"ר שם (אבל שם שלא יאכל עד חצי היום). וכ"פ במג"א (שם). וכמו"כ כשעוסק בסעודת שבת לא חיישינן שישכח מלקדש (תוד"ה מאי - ר' ושאור ראשוני. אלא דאנן קייל"ן שפרסם מפה א"ז מחשב שבחה לחוד, והוא מפני שקייק מצותו בתחילת מנו ועיקר מצות קידוש נתקן לפני הסעודה ולא לאחר, ומה"ז אסרו לטעום כלום אפי' מים, ומפסיק גם בהתחיל בהיתה, משא"כ בשאר מצות הקבוע להם זמן). וכע"ז מצנינו להתיר לעסוק במכירת חמץ אחרי זמן הביקה מטעם הנ"ל (ראה שטרנים מצוינים בהלכה לאזמור"י ס' קיא בקו"א סק"ג. אבל ראה שו"ת דבר יהושע ח"ב ס' פ"ס סק"ב)). וגו' חזי לאצטרופי להתיר. אבל טובא איכא לחלק, שררי בשעת שאוכל אינו עוסק במצות הדלקה, ולא בענין ההדלקה. וראה לעיל בהערה, שאין ללמוד אפילו הוכחת חנוכה, וצרך פאן. מ"מ חלקש קליש איסורא מטעם הנ"ל. ואו"ל גם דדמיא צפת למש"כ שו"ת הצ"צ הנ"ל שכוין שמצות חנוכה מול עניני לא ישכח. ויש מי שלק.

ועכ"ז, נכון שלא לסמוך ע"ז, שכמה צדדי היתר הנ"ל מפותקים, ובנ"ל, וגם סתימת כל הפוסקים לאסור איסור בכל גווני. ועוד שדרך חסידים הראשונים שהיו מתעניין על מצוה החביבה הבאה מזמן לזמן, כמ"ש ברוקח שענ"ג. ובשו"ת בשמים ראש ט"ד, שראוי לכל יר"ש לחבב המצוה שלא להקדים לה שום דבר אפי' טעיימה בעלמא. והבו דלא לוסוף עלה לאכול סעודת פת.

זה ולהימנע מאכילת פת ומזונות יותר מכביצה.

לא הדליק בזמנה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק (כחצי שעה או יותר לאחר שקיעת החמה או צאת הכוכבים). עבר זמן זה ולא הדליק, מדליק והולך כל הלילה עד עלות השחר⁸³ (ולכתחילה יש להיזהר להדליק לפני חצות)⁸⁴, ובתנאי שבני ביתו ניעורים. וכדאי להקיצם⁸⁵ (עכ"פ שנים מהם או אפילו אחד)⁸⁶, שיוכל להדליק בברכה⁸⁷. אך אם הם ישנים ידליק בלא ברכה⁸⁸. אבל, מי שאין לו ב"ב, וגמצא יחידי בביתו, מדליק בברכה⁸⁹. עבר ולא הדליק עד שעלה עמוד השחר,

(83) ואם נשאר פחות מחצי שעה עד עלות השחר – נחלקו הפוסקים. ומסתבר שאין לברך. וראה בסוף הקובץ במילואים (יב).

(84) כדעת הרש"ל. וזכור בכ"מ בשיחות קודש. [ומסתברים הדברים, דהרש"ל קאי רק בזמנו שמדליקין בפנים, ועלה כתב שכמו שבזמנם שאין להדליק אחר שתכלה רגל שנקבע הזמן חצי שעה, הה"נ בזמנו שנקבע הזמן בחצות, הן כשיניעורים והן כשישנים. וא"ש שהמג"א כתב לחלוק שזמנו כשיניעורים ב"ב, שהרי אם רש"ל קאי כשמדליקים בחוץ לא קרב אז"ז. ולהעיר שהרש"ל עצמו בהגהותיו על הטור, הביאו בב"ח סוסי" תער", לא חילק בזה בין לפני ואחרי חצות].

(85) ומהני אף אם כבר ראו לפני"ז הנרות או גם הדליקו בעצמם, ולא אשתמיט בשום מקום לפרט שצ"ל באופן שלא יצאו עדיין יד"ח המצוה. ודומיא הדלקה על פתח ביתו, דמיקרי פרסו"ג, אף שכבר ראו נ"ח של אחרים. ולא מסתבר לומר שמה שהותר לצערם והקיצם כשישנים הוא רק בכדי שגם הם ישמעו הברכות.

[וראתי ולא שכתב לאידך גיסא, שאם כבר הדליקו בעצמם, יכול להדליק ולברך אפילו כשהם ישנים, שמה שאינו מברך כשישנים היינו כיון שלדידן עיקר פרסו"ג הוא לבני הבית, וחסר בעיקר הפרסו"ג, משא"כ כשכבר ה' פרסו"ג לב"ב, מברך אף שישנים כבר, וכדין אדם הדר יחידי (ראה להלן בהערה מהו). ולא נהירא למימר הכי. והפוסקים סתמו הדבר. ומשמעות הפוסקים שגם כשנתפרסם כבר לב"ב, אכתי קם דינא שיעיקר הפרסום הוא לב"ב, דומיא הדלקה על פתח ביתו, וכו"ל].

(86) רוב הפוסקים סתמו ולא כתבו כמה צ"ל ניעורים. ובערוה"ש סתער"ב ס"ז פ' שאם יש רק איש א' או אשה אחת או תינוק ותינוקת קצת בעלי דעה יבדוק ואפ"י הדליקו כבר בעצמם. ובחמדם משה סק"ג (הובא במשנ"ב בשעה"צ סק"ז): יקני ב' או ג' מהם. ובמל"ח סכ"ז סכ"ז: די בב' וג' ניעורים. ובבא"ח פ' וישב (הביאן בכה"ח סקכ"א): די בשנים ניעורים (אבל יש שפ' בכוונתו דשנים היינו עוד אחד חוץ מהמדליק. וראה הגהות אבן חי לשם). ולכאור' הטעם להקני' ב' וג', שבג' נק' רבים, ואיכא פרסום, והספק אם צ"ל ב' חוץ הימנו או עם המדליק. או דאא גופא מספק"ל אם מיעוט רבים שנים, וספק בב'. אבל לדינא נראה עיקר דבחד סגי, מדלא נחתו הראשונים לפרט. [וראתי למי שהעיר ממאירי תבובות זו, שאשתו כגופו ולא הופקעה העלמת המתן מחמת שאשתו עמו. ומשמע, שבפני אשתו אינו בגדר פרסום. וי"ל].

(87) ובגמצא בפנימיה – שאר חברי הפנימיה בגדר בני ביתו.

ונראה פשוט, שאם ב"ב ישנים (ואינו רוצה להקיצם) לא מהני שיקרא לשכניו או למישהו מן השוק (ודלא כשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' קה סק"ז ושו"ת אול"ש ח"ד פמ"ג ס"ו בהערה ד"ה וצריך), דהאידינא הפרסום הוא רק לב"ב, ממפורש בכמה דוכתי בראשונים, וכשישנים עבר זמנו, ובלשון הגמ"י הובא בגמ"א סתער"ב סק"ז: כיון שאין אנו מדליקין אלא בבתיים מבפנים ואין כאן פרסום נס כי אם לבני הבית א"כ כל זמן שאין בני הבית ישנים צריך (אבל בסמ"ג עשין עשה דרבנן ה: שייך) פרסום נס אפילו עד עמוד השחר, ולפ"ז, כשישנים כבר ל"ש פרסו"ג אפילו יביא אחר לפרסם הנס אצלו. (וצע"ק לפ"ז במש"כ כמה מהפוסקים שיקיצם שיוכל להדליק בברכה, דלכאורה הניחא אם עדיין ניעורים, דהו"ל כאילו לא כלתה רגל, אבל אחרי שהלכו לישון והקיצם, ה"ז כאילו כבר כלתה רגל, ומאי אהני מה שיקיצם אח"כ, ומ"ל לא נאמר שהוא כאילו חזרה רגל לשוק מאיזה סיבה אחרי הזמן שבודאי לא מהני. וי"ל. ולהעיר שעצם ד"ז להקיצם נזכר רק בחמ"מ, והעתיק משם במשנ"ב ובכה"ח. ומצאתי ד"ז גם בשו"ת עזרת מצר סכ"ב (ע' קיט). אבל בראשונים (שבהערה הבאה) ובשאר הפוסקים לא נמצא זכרו, וזכור רק גוף הענין להדליק כשהם ניעורים, ותו לא. ויתר על כן, ש"ל שהחמ"מ לשיטתו דס"ל שא"צ להדליק כשהם ניעורים (ראה בהערה הבאה), ואמטו להכי כתב שגם כשישנים נכון להקיצם, וגם אם א"פ להקיצם מברך. ואילו למג"א ודעמ"י – וסתמית ההלכה – שצ"ל ניעורים, אכן לא מהני מה שיקיצם. ותמוה שהמשנ"ב ערביניהו ותניניהו כחדא. אבל בן החמ"מ גופא ל"מ מה, ומש"כ להקיצם הוא להסביר דמהני רק כ"ז שניעורים. איברא, שיש חילוק, במשנ"ב שניה והעתיק שמן הכותב שיקיצם, ואילו בחמ"מ כתב בפשטות שיקיצם, ולכאורה כלפי לייא. ונראה ששינה כן בכוונה, דלדינא אין חובה להקיצם, שכבר נפטר מהמצוה, אלא שנוכן להקיצם בכדי להתחייב, ואילו החמ"מ ס"ל שבאמת לא נפטר כשישנים, ואכתי רמיה חיובא עלי', ומ"מ, לצאת מיד ספק, יקיצם בדאפשר).

אבל, להעיר מערוה"ש שם ס"ז, שכשהם ישנים ידליק בלא ברכה, שהרי אין היכר לשום איש ואין בעינין שיהא היכר לאחרים לבד המדליק.

ומשמע שהיכר כמי שיהיה סגי. וראה בהערה הבאה.

(88) ראה בסוף הקובץ במילואים (יג).

(89) וכמפורש בשו"ע סתער"ב ס"ג (והתם מייירי בגמצא במקום שאין ישראל ולא יראה הנרות. אבל י"ל, דשייך פרסו"ג אצל הנכרים למאן דאית להו זכין) – ראה חמד משה סוסי" תער"ב (ונסמן בלקו"ש ח"ג ע' 817 ג' 35. חל"ה ע' 319 ה' 12. ולכאור' צ"ל: תער"ב). שו"ת בית שערים או"ח שס"ב. ועוד. והכי איכא למישימע גם ממו"ק סתער"ב א: דכי מדליק לעצמו אטו לא סגי דלא ליתו אינשי ויחיד מי מיפטר. וכבר כ"כ בס' המאורות (הל' תשובה) שבת כא, א, וכו"ז גם בר"ד משיחת ש"פ מקץ תשמ"ט. (ולהעיר שישנם בזה שינויים בתוכן בהגהות. ולהעיר שבר"ד משיחת מוצ"ש מקץ תשל"ט משמע קצת שיש לחלק בין נרות שבת לחנוכה בנוגע להנמצא יחידי בביתו, אבל בסרט הקלטה הוא באר"א). וכן מוכח בפמ"ג סתער"ב במ"ז סק"ה לגבי אונן שהוא יחידי. [ודלא כהבנת החמ"מ ועוד בדעת המג"א. וגם בערוה"ש שם כתב, דבעינין שיהא היכר לאחרים לבד המדליק].

והאריכו בזה בכ"מ (ראה בחי' מהרצ"א וחי' הגר"מ לכווינער שם ועוד), ושכ"ה גם לשיטת המג"א (ודלא כברכת הבית ואג"מ שם. ועוד). ובכמה אנפי. ועיקר הענין, שאין פרסו"ג מעכב מצ"ע ורק שצ"ל מצב שיכול להיות פרסום (ראה כע"ז בלקו"ש שם). ובסגנון אחר, שכל שפרסם הנס כמה שביכולתו תו לית לו בה. וכ"כ בשו"ת שמש צדקה ח"א ס"ל (ג, א), ד"ה אמנם היכר. ובפשטות, שכשאין אחר שם דומה לשיעת הסכנה, והרי עשה המוטל עליו, וממילא מברך ע"ז. אבל כשמצותו פרסו"ג ולא עשה כן, לא קיים המצוה כתיקונה ואינו מברך (וכש"כ אם נפרש שבדור יחידי דומה למקום שאין שם ישראל שהמצוה רק מדיו וזכרון הנס, ולא משום פרסו"ג). וראה גם בשו"ת עזרת מצר סכ"ב (ע' קיט). דשאני הדתם שאר"א בע"א, שהרי הוא לבדו יושב בין הגויים, משא"כ היכא איתא ליה תקנתא כשב"ב ישנים, שיקנין אותם ויוראו פקידוסה הנס. וכע"ז באור"א קצת, דלא פלוג רבנן בעיקר התקנה. ובפשטות, שכל שה' באפשרותו להיות זריזין מקדימין ולהדליק בתחילת הזמן עיקר ההקנה ומצוה מן המובחר לא יתינו עבורו להתיר בדיעבד אח"כ (וכע"ז כתב האג"מ בעצמו בסברת לישנא קמא בגמ') משא"כ באנוס.

שוב אינו מדליק (אפילו בלא ברכה)⁹⁰. ובלילות האחרות ידליק כמו שאר בני אדם אף על פי שלא הדליק בראשונה.

אם אינו יכול להדליק נרות חנוכה בזמנו⁹¹, יכול להקדים ולהדליק החל מפלג המנחה⁹² ויזהר לשים הרבה שמן בכדי שידלק חצי שעה לאחר צאת הכוכבים [ולענין ברכה – נחלקו הפוסקים]⁹³, ויש הסוברים שעדיף למנות אדם אחר שידליק בשבילו בזמן]. ובכל אופן – עדיף להדליק בעצמו⁹⁴ בהמשך הלילה ובברכה מאשר להקדים ולהדליק מפלג המנחה.

והיינו, שבב"ב ישנים גרע טפי, ודומה למי שאיחר עד אחרי שכלה רגל מן השוק (לת' קמא בגמ'). וי"ל עוד, שכמו שבזמנם הנמצא יחיד מדיק עד שתכלה, שמעיקרא קבעו הזמן בהתאם לרגל שבשוק, כמו"כ בזמננו נקבע הזמן בהתאם לבני הבית, וממילא כשב"ב נמצאים מדיק כ"ז שניעורים, וכשנמצא יחיד מדיק כל הלילה, מאחר שהוא הוא בן הבית. וראה גם שו"ת להורות נתן ח"י ס"ט. וידבר דוד מועדים לשמחה ס"ו. ועוד.

וזהו גם אם מדליק באיחור, וכש"ב במדליק לפני חצות. ובפרט כשמדליק בזמנו, שלכמה דעות במדליק בזמנו לא גרע משעת הסכנה שתיקנו להדליק גם בדליכא פרסו"נ. וראה בהערה הקודמת.

[ול העיר שבמג"א סתער"ב סק"ה הביא ד"ז להדליק כשב"ב מקובצים על דברי הרמ"א שבוה"ז א"צ לזהר להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק. ומשמע שבמדליק בזמנו א"צ להדליק כשמקובצים].

אלא שפשוט דברי הראשונים להדליק במקום שאין ישראל, שסתמו ולא פירשו דקאי רק עד שתכלה, משמע דקאי כל הלילה. ובהכרח דשאני התם שאין הנס מפורסם אצלו ואינו רואה הנרות, והוא גדר אחר ולא מדין הדלקת נ"ח דשאר אינשי, ורק לראות הנרות. ואכ"מ. (90) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כהרעו.

(91) ורק בטרוד ובשעת הדחק. וראה בברכת הבית שנ"ד בשע"ב סקכ"ט, שאם עשה כן שלא בשעת הדחק עושה באיסור. (ושם, שלכן, לא יברך. וי"א, שבכלל אין לברך – ראה להלן בהערה).

[ול העיר משו"ת שבה"ל ח"ד ס"ס, שבהדליק אחר פלג"מ (כנראה, ר"ל שלא בשעה"ח) אין נאותין ממנו כי מצות נר חנוכה עליו. וראה גם נחלת איהל עמ"ס סופרים פ"ב ה"ד. (ובשבה"ל הביא בפמ"ג סתער"ב בא"א סק"א, דס"ל שבמדליק קודם פלג"מ נמי אין נאותין ממנו. והקשה עליו. ותמוה, מה דחקו להעמיס כן בדברי פמ"ג.].

(92) ואם הדליק קודם פלג המנחה – הרי הם ברכות לבטלה, ולא קיים מצות חנוכה, וצריך לכבותה ולחזור ולהדליקה בברכה (פר"ח סתער"ט סק"א. פמ"ג סתער"ב בא"א סק"א. דו"ה"ח דין הדלקת נר חנוכה בע"ש ס"א. שעה"צ סק"ד. ברכת הבית שנ"ד סי"ז ובשע"ב סקכ"ט ואילך). ואם מסופק אם היה מפלג המנחה או קודם יחזור וידליק בלא ברכה (ברכה"ב בשע"ב שם).

(93) משנ"ב הביא מברכ"י שאפשר גם לברך. (וראה לעיל בהערה במש"כ בברכה"ב, שאם עשה כן שלא בשעת הדחק עושה באיסור לא יברך. ומ"מ, בדיעבד יצא דדיעבד לא גרע משעת הדחק).

אבל כבר העירו שבכסא רחמים עמ"ס סופרים פ"ב חזר בו החיד"א ממש"כ בברכ"י. וכוכ"ס ס"ל דאין לברך – היעב"ץ, חת"ס. ועוד. וראה בסידור בית עובד שכ"מ דעת המג"א סתער"ב סק"א. ועוד, שבפשוט, כל הראשונים סתמו וכתבו שמדליק משתשקע החמה, ונתנו טעם דשרגא בטיהרא מאי אהני, עכצ"ל דלא ס"ל הכי. (אבל יל"ד – ראה ב' ארי"ה הל' חנוכה סט"ו. ועוד. ולהעיר שביראם (סוסי' ענר) כתב לשיטתו משתשקע הוא מבעינ', ועכ"ל ס"ל שאינו בגדר שרגא בטיהרא, עיי"ש. אלא, שגם לדבריו – היינו רק ג"ר מיל לפני שקיעה"ח, "כיון שהחשיך קצת". ובשו"ת תרומה"ד סי' קב בטעם שאפשר להדליק בע"ש מפלג"מ שבאמת אינה שעת הדלקה דהוה שרגא בטיהרא אלא בטיהור ההדלקה אחר חשיכה היא קיום המצוה. כן להעיר שבב"ב כתב בסתמא להתיר מפלג"מ ולא הביא שום חולק. (ובשו"ג סתער"ב סק"ג שרוה"פ מסכימים שאפשר להקדים). ויל"ז במשמעות המכתב באג"ח ח"י ע' רכח. (והארכנו בזה בהתמסר שבט תשס"ב ע' 29 ובהע" 61 ואילך). ולענין גם משיתת ש"פ מקץ השמשה"ח בראש חודש ורק בדיעבד. וראה מענה להרי"ב נדפס בתשו"ה גראנער כ"ג סיון תשע"ו ע' 9. ולהעיר שבב"ב בדא"ח (אוה"ת חנוכה תתקמ, ב ואילך. סה"מ תר"ל ע' מג ואילך. ועוד) נת' הענין שנ"ח צ"ל דוקא אחר שתשקע החמה ולא מפלג"מ כנרות המקדש ושבת. ומבואר שם (אוה"ת תתקמ, א. סה"מ תר"ל ע' מה. ד"ה נ"ח תשל"ה) שבאמת מפלג"מ שאין השמש בתקפה אינו בגדר טיהרא, ושרגא אהני כנראה במוחש.

ופשוט, דשאני הדלקת נ"ח בע"ש (ראה פר"ח ח"י תער"ב), שראש"פ באו"א, ואין דנין אפשר משאי אפשר (ראה מאירי שבת כא, ב ד"ה אחר. שו"ת תה"ד שם. יד אהרן סתער"ב בהגה"ט (אבל ראה שם משה"ק). אבל בכמה ראשונים סברי שאינו מעכב להדליק משתשקע, והביאו ראי' מהדלקת ע"ש – ראה רשב"א וריטב"א שבת כא, ב. ר"ן שם ט, א בדפי הרי"ף. אבל קאי לפני שקיעה שני דר"ת, דליתא הסברא דשרגא בטיהרא. וריטב"א משמע שאפשר להדליק כבר מתחילת שקיעה ראשונה. אבל אין ראי' להתיר בעוד היום גדול כשרגא בטיהרא). אמנם, בהדלקת ביהכ"נ נהגו בשופי להלך לברך מפלג"מ, וה"ז דביביה"ג איכא פרסו"נ גם מבעינ'. ובחילוק זה בין ביהכ"נ לשאר מקומות פמורש להדיק בס' הנייר הל' חנוכה. ומצינו בכ"מ, שאכן כן נהגו מאז בביהכ"נ – ראה מנהגי משה"ר (וישנם שם שינויי נוסחאות. ואיך שיהי, ה"ז מבעינ', לפי שנהגו להתפלל גם ערבית מבעינ', וצ"ע הנוסחא: אחר שקיעה"ח). ב"ח סתער"ב ד"ה מצותה. שכנה"ג שם בהגה"ט סק"א. לבוש סתער"א ס"ח. שו"ת שבי יעקב סכ"ב. שו"ת זבחי צדק (ח"ב סכ"ט-ל. החדשות סי' קיב. אלא שיעיר סמיכותא אמ"ד שדעת המחבר שאפשר לברך בכלל (גם בבית) מפלג"מ). מחנה חיים ח"ב יו"ד סס"א. כה"ח סתער"ב סק"ז (אף שנראה מדבריו שהכריע שלא לברך בהדלקה בבית מפלג"מ – ראה שם סק"ז). אול"צ ח"ד פמ"ב ס"ב. וראה משנ"ב סתער"א סקמ"ו (למנהג שמדליק בצי"א ח"ב). ואו"ל (בדא"פ ובדרך רמז) שבביהכ"נ דימא למנות המקדש שהדליקו מפלג"מ. (וכמ"ש בס' המנהיג סי' קמח בטעם ההדלקה בביהכ"נ שהוא מקדש מעט זכר לנס שנעשה בבית עולמים. ונטור או"ח סתער"א, שבביהכ"נ מניחין בדרום זכר למנורה שבדרום. וכ"מ קצת בכלבו סמ"ד. ובב"י שם ד"ה ומ"ש שמניחה, שהמנהיגים במקום ההדלקה בביהכ"נ הם בהתאם לב' הדעות באופן נרות המנורה. וכן ההדלקה בביהכ"נ ביום היא זכר להדלקה בשחית בביהכ"מ במצאן שכבו לדעת הרמב"ם – ראה שו"ת בנין שלמה ס"ג. אור שמח חנוכה פ"ג ה"ג. שבילי דוד סתער"א סק"ב. שיחת מוצאי זאת חנוכה תשל"ד. ועוד. ויש שכתבו מה"ט להדליק בביהכ"נ בשמן דוקא דומיא דמקדש – ראה רס"י תרגע. כה"ח שם סק"ז). ושו"ר שכ"ב בשו"ת התעוררות תשובה מהדו"ח ח"ג סתס"א (ועיי"ש שכתב מה"ט להלך להדליק מפלג"מ גם בבית). וראה גם שו"ת שבה"ל ח"ד סס"ה. תשוה"ח ח"ב ששל"ו.

(94) ראה בסוף הקובץ במילואים (י).

מי שיכול להדליק בזמן אבל אין לו זמן להמתין חצי שעה ליד הנרות, טוב שידליק בזמן ואל ידחה את ההדלקה. ויתעכב קצת זמן ליד הנרות⁹⁵. ומ"מ עדיף להעמיד שומר⁹⁶. (ונכון לעשות כן משום חשש סכנה).

טוב להתנות בפירוש לכתחילה לפני ההדלקה שלא יאסר בהנאה אלא כשיעור⁹⁷, שאינו מקצה השמן אלא לשיעור הדלקה, כשיעור חצי שעה, ומה שנותר מן השיעור לא יהי' מוקצה למצוה, ומותר אחר חצי שעה.

מקום המנורה

בזמן הזה כולנו מדליקים בפנים⁹⁸ ואין היכר לבני רשות הרבים כלל. ומכל המקום המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח כמו בימיהם ואין לשנות⁹⁹.

מנהג רבותינו נשיאנו שהיו מדליקין נר חנוכה על פתח אחד החדרים ולא על החלון¹⁰⁰. וכמה

(95) במקור הענין להתעכב ליד הנרות ולהסתכל בהן – ראה בסוף הקובץ במילואים (טו).

(96) ומפי השמועה עד"ז בהנהגת כ"ק אד"ש, מעשה רב. וראה בהערה הקודמת.

(97) ותנאי מועיל גם לפתילות – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' ח'קפז.

אבל לא מהני תנאי על השמן כשיעור הדלקה להיתירו בהנאה (כ"מ בפשטות בנו"כ השו"ע. וכ"כ בשו"ת מנחת שלמה ח"א סמ"ב ד"ה אך עדיין. אשרי האיש פל"ד סי"ז. וראה קובץ בית הלל ח' כא ע' כג ואילך. ולהעיר מכע"ז בשו"ת כנף רננה או"ח סוס"י פג. ויש חולקים – ראה טהרת המים שיורי טהרה מערכת ח סק"ט. חזו"ע חנוכה ע' קסד. וראה משאת אברהם דיין חנוכה סי"א).

והנה, יש מחמירים שגם אחרי השיעור אין להשתמש לאורו משום מראית עין. ובס' המנהגים בענין זה "לא יכולתי לברר הכרעת מנהג בית הרב". ולפי דעה זו, כתבו האחרונים שגם תנאי אינו מועיל בכדי להשתמש לאורו, אבל מותר לכבותו ולהשתמש בשמן. (אלא, שיש שהחמירו שבזמננו שמדליקים בפנים אין גם לכבות כ"ז שבני ביתו יעוורו. ולדידהו אסור גם להשתמש במותר השמן, וגם תנאי לא יועיל (משמרת שלום סמ"ח ס"א). אבל שאר האחרונים לא חילקו בדבר. וראה מזה לקמן).

(98) ונת' בכ"מ הטעמים לזה (שבכלל שעת הסכנה גם סכנת איבה או צער, ושמה יכבוה, ושיכחי גנבים וגוים, ומפני הלצים – מג"ת פ"ט (ותוספת חדשים לשם). סידור רע"ג. הלכות קצובות הל' חנוכה. אר"ח חנוכה ס"ג וס"ו. כלבו סמ"ד. רי"ו תולדות אדם וחוה נ"ט ח"א, הובא בד"מ סתרע"א. ס' הנייר הל' חנוכה. ריטב"א שבת כא, ב ד"ה ובשעת. ולהעיר, שבכ"מ משמע שזה גופא שדרים בין הגוים הוא כשעת הסכנה. וכן ראיתי עד"ז בשם הגרמ"פ.

וגם מחמת הרוח – פ' רבינו פרח' שם בשם רה"ג. הלכות קצובות. ריטב"א שם. סידור רע"ג. ס' הנר בשם רש"י. ובערוה"ש סתרע"א סכ"ד, מחמת שהוא מהמנעויות מפני שבכל המדינות שלנו ימי חנוכה הם ימי סגירי גשם ושלג ורוחות חזקים ואי אפשר להניחם בחוץ. וראה גם נמוקי או"ח רס"ו תרע"א. נפש ח' שם. (והאריכו בטעם שאין מדליקין בעשית זכוכית. ואכ"מ).

ועוד, שאחר שנהגו כך בשעת הסכנה המשיכו כך – העיטור הל' חנוכה (ובפתה"ד לשם). שבה"ל סקפ"ה. תניא רבתי סל"ה. אהל מועד שער מו"ק פ"א פ"ה. וכבר תמה בהמנהג באו"ח הל' חנוכה ששכ"ג, ועכ"ז ל"כ לבטל המנהג. ובס' התדיר שבמקום שאין סכנה הוא רק מצוה מן המובחר להדליק בחוץ).

ויש שכתבו שפטרו מלהדליק בחוץ, מחשש שיחזור הדבר לקלוקל, או שלא לחלץ בין מקום למקום, ושמה במק"א יביא לידי סכנה – ראה שו"ת דבר יהושע דלקמן. ויכול עבדי ח"ו או"ח סמ"ח. מוע"ז ח"ב ס' קמ. ח"ו ספ"ה. שו"ת אז"ז ח"ה סל"ח. ועוד.

ובצפצפ"ה חנוכה פ"ג ה"ג, כתב לחדש שמוצות פרוס"ו בטלה. (וראה לקו"ש חט"ו ע' 531. שו"ת להורות נתן דלקמן סק"ה). והעיר מל' מהר"ל בס' נר מצוה פרסומי ניסא שכיון דאי אפשר שמום סכנה עקרו חכמים לתקנתם שתקנו שיניח מבחוץ. ובבני ישכר מאמרי חדשי כסלו טבת מ"ד אות סה בהגה, שבטלו זה בעבור הסכנה.

ויש שכתבו שבימינו לא חייבו להדליק בחוץ לפי שרוב הדרים בינינו הם מאוה"ע – שו"ת משנה שכיר מהדו"ס ס' ד.

וגם כבר יוצאים יד"ח פרוס"ו בהדלקה בביהכ"נ – שבה"ל ח"ז ספ"ד.

ועוד, שבבית שהרבה דרים שם י"א דליכא הכירא כשמדליק בחוץ ומדליק בפנים – ריטב"א שבת כג, א. ואף גם זאת, שכשמדליק בפנים, יוצא יד"ח דעת הרמב"ם להדליק כפי מספר בני הבית, וגם דעת התוס' (ראה ד"מ סתרע"א סק"א בשם מהר"א מפראג. וראה בארוכה קובץ תורת נחלת הר חב"ד גל' קג).

ועוד, שגם כשאין סכנה אין הדלקה בחוץ לעיכובא (כמפורש בכ"מ. וראה בארוכה הנסמן בקונטרס תכלה רגל דלקמן ע' קמג ואילך), ודי בכך בכדי להמשיך המנהג – שו"ת תשובה ח"ה סרכ"ז.

ויש שמצוה שמאחר ובתקופת טבת מדליקים הגוים נרות בחלונות ועל פתח ביתם מבחוץ, לא רצו לשנות המנהג ולהתחיל להדליק מבחוץ, וזכינו מצבה שהיתה אהובה בימי האבות ועכשיו שנאה מאחר שעשאוהו אלו חוק לע"ז.

וראה שו"ת אמרי נועם ח"ב סכ"ט. מנח"ל ח"ו סס"ו. דברי יהושע ח"א ס"מ (והוספות לשם). ח"ב סק"א ואילך. צי"א ח"ט סנ"ו. להורות נתן ח"ד סס"ג. קובץ דברי תורה כפ"ח ח' ד' ע' יח ואילך. אור ישראל גל' כו ע' קעח. קובץ בית אהרן וישראל גל' קסד ע' סה ואילך. גל' קסע ע' קמא ואילך. פרי אליעזר חנוכה בבירורי הלכה סק"ג ואילך. האיר הג"ד ע' קז ואילך. תכלה רגל מן השוק בזמננו ע' קכט ואילך.

ועוד נזכרו בספרים כמה טעמים עד"ה הדרוש והסוד. וראה גם מעיל קודש ובגדי ישיע למהר"א פריארה בהגהות לשעה"כ דרושי חנוכה דרוש א (במהדורת עלי עין, ח"ב ע' קמח. ואכ"מ).

ונזכר גם בר"ד משיחת ש"פ מקץ תשכ"ג בסופה מדברי האחרונים בזה. וראה אג"ק ח"א ע' תטו. ר"ל ל' א' דחגה"ס תש"ל.

(99) וב'מבצע חנוכה" במקום הכרח, אפשר להדליק על השולחן, בימינו שמדליקים בפנים. ומכל מקום יזהרו שלא להדליק במקום שמדליקין הנרות כל השנה כי אז לא יהיה היכר כלל. וראה הליכות שלמה פ"ד בהערה ל.

(100) ובקל"ש ח"ה ע' 456 (בהוספה לאחר זמן בשו"ת ג' – חלקו נעתק להלן בפנים); וראה סוכה (לב, ב) הואיל ונפיק מפומי' דרב כהנא

מאלו (הדרים בעלי) המדייקים להניח בחלון דוקא יצא שכרם בהפסידים¹⁰¹.

הלכתא למשיחא: לעת"ל ידליקו נרות חנוכה בחוץ¹⁰².

מי שיש לו שני בתים¹⁰³ [או חדרים]¹⁰⁴ מדליק במקום שאוכל¹⁰⁵. וצריך להדליק בבית שבו הוא

כו. וראה מה בארוכה בשיחת נר ה' דחנוכה תש"ל. ועד"ב בר"ד מליל א' דחה"ש תשכ"א בעת הסעודה, שנהג כ"ק מ"ח אדמו"ר להדליק על פתח חדרו שפנה לפרוודור ולא על חלון חדרו שפנה לרה"ר, אע"פ שהיתה האפשרות לכך [כ"ק אדמו"ר שליט"א הראה בידי הק' על שתי האפשרויות, כי לסוכה נכנסו מתוך חדר כ"ק אדמו"ר נ"ע], ולכן גם החסידים צריכים להדליק כן. וכ"ה בר"ד מליל א' דחה"ס בעת הסעודה תש"ל. וראה במענה מכת"ק הגדפס בס' בחדרי תורת ח"ג.

(101) כשרים במקום שאין עשרה מישראל שילכו ברה"ר (וראה נוהג כצאן יוסף ע' קג, שמה שמדליק בחלון הוא דוקא במקום שהיהודים יש להם רחוב בפני עצמם). וגם בחלון הפונה לרה"ר שעוברים בו עשרה מישראל, רוב העלויות הם למעלה מ'אמה, ולכמה דעות כשהחלון גבוה יותר מ'אמה מקרקע רה"ר עדיף טפי להניח בפתח. וגם כשהחלון הוא למטה מ'אמה, רוב המנורות שבימינו עשויים בדפנות שמסתירים על הנרות (וכ"כ גם במשמרת שלום דלקמן), וממנו"פ: אם הנרות הם לצד רה"ר, הרי בני ביתו לא יראו את הנרות; ובאם הנרות הם לצד הבית – הרי אינם נראים לבני רה"ר, ועדיף טפי שייניחם בפתח. גם ישנם טעמים ע"פ רמזים וסודות (ראה דלקמן). ונזכר גם בכמה ספרים ע"ד מנהג שאר תלמידי הבעש"ט (לא מחב"ד), וכהלשון (ליקוטי מהר"ח ח"ג סדר דיני ומנהגי חנוכה – קו, ב), שראו "גאונים וקדושים" שלא להדליק בחלון (ע"פ שיחת נר ה' דחנוכה תש"ל (מסרת הקלטה). לקו"ש ח"ה שם). והדבר נרמז בפמ"ג סתרי"א בא"א סק"ח במש"כ שכן נוהגין מקצת בני"א. ומשמע שלא נתפשט המנהג כן. (ודחק לומר מחמת דברי המג"א שם, "אם לא דשיכת הזיקא". וראה בכוונת המג"א בהגהות יא"פ לשם. פת"ע סק"א. שו"ת מנח"י ח"ו ס"ס). וגם במנהגים דק"ק ורומיישא לר"י שמש ע' רמ: יש מניחין בימין מתחו ויש מניחין אותן בזיו החלון שיאירו על הרחוב לפירסום הנס. ובדורה"ח סדר הדלקת הנרות ס"ג השמיט לגמרי ע"ד הדלקה בחלון.

וראה ח' מהרצ"א למג"א שם דלדידן אפשר שמצוה מן המובחר בטפח הסמוך לפתח ולא בחלון. וראה מה שנתפס בשו"ת ר' עקיבא יוסף ח"א סרט". (ויש שהעירו מר"ו תולדות אדם וחווה נ"ט ח"א) במנהג ההדלקה בפנים לפתח הסמוך לחצר ולא מבפנים לפתח הסמוך לרה"ר. ומחמת שאין רגילין לקבוע מצוה לפתח הפתוח לרה"ר. ומשמע דעדיף להו שיהא מסובב במצוות מפרסו"ל לרה"ר. וצ"ע שמפורש בגמרא איפכא. אמנם, התם לכאורה מיידי שהפרסו"ל הוא בב' האופנים בשוה. ואכ"מ). וראה גם שו"ת גנזי יוסף שווארץ ס"נ ס"א.

ויש להוסיף, שמש"כ המג"א להדליק בחלון כשמדליקים בפנים, משמע שהוא להידור ולא מדינא. ומשנ"ב סק"ח העתיק דברי המג"א שזכרנו יותר שיינתנו בחלון. ובשע"צ שם סק"ח, דעדיף טפי. ובחי"א: מצוה יותר. ובערו"ש שם ס"ד, שיותר טוב מן הכל בחלון. וראה שו"ת אג"ח ח"ד סק"ח. ולהעיר, שבכל הפוסקים שעד המג"א נזכר שהדליקו בפנים, ובבית החורף, וכדומה, ולא נזכר כלל שהדליקו בחלון. וראה גם אספקלריא חנוכה תשע"ט). ונפק"מ, כשהחלון למעלה מ"ט, כרגיל בד"כ (ראה להלן).

ועוד יל"ע, שכשיש ב' חלונות ויותר איכא למיסבר סברא שעדיף שלא להדליק אצל החלון בכלל משום חשדא (שו"ת דברי ישראל וועל"ץ ח"ב ס"ג סק"א). ועוד להעיר, שמה שבדר בעל"י מדליק בחלון, כתב בב"י דלדעת התוס' (דהכי קיילין) הוא רק כשהעל"י פתוחה לבית. (ונחלקו בכוונתו. וראה בארוכה פרי אליעזר חנוכה ביוריו הלכות סכ"ה).

וראה בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג בחדושי דינים לשו"ע סתער"ב ברמ"א ס"ב, שבמדליק בחלון צריך לזהר מצד הדין בזמן ההדלקה שתהא משתשקע החמה.

וראה הנזכר לעיל בטעם שאין מדליקים בחוץ, וצריך לכאן (שכן חלק מהטעמים מתאימים גם בעניינו).

והנה, במשמרת שלום סמ"ח סוסק"א ר"ל בטעם שלא נהגו כן, שאין לנטות מלשון הגמרא והפוסקים להניח בטפח הסמוך לפתח, ובפרט שכתב הרמ"א סתרי"א ס"ז שהמנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח ואין לשנות. אבל במענה מכת"ק הגדפס בס' בחדרי תורת ח"ג ע' 54 ואילך (ופענונו – שם ע' 197 ואילך), השאיר דברי המשמ"ש בסימן שאילה ותמיהה (1?), שאפ"כ כן שהרי "שם כתוב ה' דר בעל"י כו", ודברי הרמ"א "קאי על שלפנ"ז [שבזה"ל אין לחוש כ"כ אם אין מדליק בטפח הסמוך לפתח, שמ"מ המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח וכמו בימיאם] ולא על הדר בעל"י". ומוכח כן מדברי המג"א שם, שעל דברי הרמ"א כתב שביש לו חלון יניחנו בחלון. וכ"ה בא"ד סק"ט. וראה תורת חיים סופר למג"א שם. ולפלא שבמשמ"ש ייחס הדברים לבעל חיי"א (כלל קנד סט"ז) ותמה עליו (ול"י וגו"ל" שבחי"א הוא העתקת לשון המג"א. ואת"ל, דקאי כשהחלון למעלה מ"ט – הרי ג' ב"ב במג"א שם סק"י ובמחש"ש ובפמ"ג בא"א שם). וראה גם יוסף אומץ מנהגי פראנקפורט סתתרס"ט.

[ומ"מ, באופן שבלא"ה ספק בפרסו"ל לבני רה"ר (כנ"ל) – הדר דינא להניחו למטה מ"ט, ומול המזוזה, ועדיף מבחלון שהוא למעלה מ"ט ואינו מסובב במצוות. ומה גם שבפמ"ג שם מפקפק בזה כשהוא למעלה מ"ט, ונשאר בצ"ע. ובספרו ראש יוסף שבת כא, ב סד"ה אמר רבינא, פ' במג"א איפכא, שייח תוך"י מקרקע הבית שלו אע"ג דמקרקע רה"ר למעלה מ"ט, ועוד, שבמג"א סק"ז שכתב להדליק למעלה מ"ט, מיידי רק באא"ה ר"ל להדליק אצל הפתח. וראה יוסף"ש ש"ב פ"א. ברכת הבית שש"ד בש"ב סק"י. ובפרט שההדלקה אצל חלון הוא רק להידור, כנ"ל].

וכן גם במש"כ במשמ"ש ש"ה ע"פ כוונת הארז"ל כמ"ש בס' הארז"ל, ציין רבינו "לעייין בטור ברקת ובמ"ח". ואכן, בטור ברקת סתרי"א סק"ה נת' ע"ד הסוד בטעם ההדלקה בחלון. ולפלא שבכ"מ הביאו מטור ברקת שם סק"ז להדליק דוקא בפתח ע"ד הסוד, ולא הביאו משמ"ש לפנ"ז בדין הדר בעל"י. אבל במ"ח לא נחית לענין זה. וגם בסידורי הארז"ל לא מציינו ששילת ההדלקה בחלון. (ודלא כפי שהועתק בטעות בכמה מספרי המלקטים). וכן הביאו בכמה מלקטים מס' מאיר עיני חכמים להרצ"צ מקורשטוב ש"ב פט"ז בטעם ההדלקה אצל הפתח. והרי שם ש"א פ"ד נת' הטעם בדר בעל"י להדליק בחלון.

אמנם, כ"כ בזכרון יהודה מנהגי מהר"א ש"א. יוצר אור בהקדמה ע' ו. ואולי כוונתם שע"ד הסוד צ"ל למטה מ"ט, ובד"כ אינו שייך בחלון (ראה גם יוסף"ש שם עדי"ו. וכ"ה בשו"ת אש דת לבנו, בסו"ס אמרי א"ש עה"ת). ומצינו שע"ד הסוד צ"ל דוקא בפנים ולא בחוץ, אבל אין בכך טעם שלא להדליק בחלון].

(102) נימוקי או"ח סתרי"א סק"א (בשם זקנו בעל בני ישכר). שיחת ש"פ מקץ תשכ"ו.

(103) ולחגיגה מדבר פלא בסידור סג"ע ר' רנד (וכ"ה גם בטופס אחר מכת", נדפס בקובץ בית אהרן וישראל כסלו תשפ"ו): להדליק נר על פתח כל דירה שלנו. וצ"ל, דהיינו משום חשד. ולהלכה, בזמן הזה שכולם מדליקין בפנים ממש ואין היכר לבני רה"ר כלל אפילו יש לחצר או לבית הרבה פתחים להרבה רוחות אין מדליקים אלא פ"א בפנים.

אוכל בקביעות, ולכן ההולך לאכול בבית חבריו באקראי צריך לחזור לביתו ולהדליק שם.

מחנכים את הבנים להדליק בעצמם נרות חנוכה משהגיעו לחינוך¹⁰⁶. והמנהג בימינו לחנכם מגיל רך ביותר¹⁰⁷ ובאופן דמהדרין מן המהדרין¹⁰⁸. כדאי ונכון שהילדים ידליקו נר-חנוכה בפתח חדרם הפרטי (כמובן, צ"ל באופן של זהירות מסכנה וכו')¹⁰⁹¹¹⁰.

בספר השיחות תשמ"ח¹¹¹: כדאי ונכון שבפתח חדר הילדים תהי' גם מגורת (והדלקת נר) חנוכה (נוסף לכך שבדאי יסבירו להילדים התוכן והמשמעות שהדלקת נרות חנוכה, בסגנון המובן להם) שע"ז יתוסף יותר בענין החינוך, הן בנוגע לילדים, שכאשר רואים את מגורת החנוכה בפתח החדר שלהם, נעשה רושם חזק יותר בנפשם כו', והן בנוגע להחדר, "מקדש מעט", ע"ד ומעין ומרמז על חינוך ביהמ"ק בחנוכה¹¹².

בחורים הלומדים בשיבה מדליקים בפתח חדרם האישי בפנימיה (כמובן, בהתאם לכללי

איברא, שבכלבו ה' חנוכה כתב שגם עכשיו כשמדליקים בפנים, אם הם בשני בתים בשתי רוחות, ואדם אחד דר בהם, ונכנסין ויוצאין בשיניהם צריך להדליק בשתייהם. אמנם, ברמ"א העתיק דברי הכלבו (באו"א קצת – ראה בד"מ סתרע"א ס"ח וברמ"א ס"ח. אמר"ר סקי"ג) לענין עיקר הדיון, ולא לגבי זה"ז שמדליקים בפנים. וסתימת דבריו דבכל גווני לייבא חשד בימינו. וכ"כ בפשיטות בברכת הבית ש"ד בשע"ב סקי"ח. ועוד, שבמג"א סקי"ג כתב להלך כששני הבתים הם של אדם אחד. וראה משנ"ב סקנ"ג.

(104) יש שר"ל ולחלק בד"ז. והארכנו בזה במק"א, נדפס בקובץ הערות הת' ואנ"ש 770 חנוכה תשע"ב. ואכ"מ. (105) ולהעיר מר"ד משיחת ש"פ מקץ תשמ"ב שלחן השכר להדליק בחדר שינה (משא"כ בחדרי הילדים, עיי"ש. אלא שההנחה נערכה בתוספת פרטים שלא נאמרו בפירוט. ונפק"מ טובא).

(106) אבל מן הדיון היינו רק כשיש להם בית בפ"ע – ראה מג"א סתרע"ז ס"ח (ואבל ראה פמ"ג בא"א שם. הגהות לבו"ש על המג"א. שלחן תמיד חנוכה ס"ב בור זהב סק"ד. משנ"ב ובה"ל דלקמן). משנ"ב שם סקי"ג. שם סתרע"ה במשנ"ב סקי"ד ובה"ל ס"ג ד"ה ולדיון. ועוד. (וכבר העירו שבעה"ג ומאירי שבת כא, ב, שהובאו שם מיירי רק כשבעה"ב מדליק עבור בני בית. וי"ל. כן להעיר מנה"ש סתרע"ז סקי"א שבעה"ב מדליק גם עבור יונקי שדים). וכן מוכח ממה שנהגו רק "איזה זמן קודם הבר מצוה" (ס' המנהגים ע"ב 69). ובשיחת חנוכה תש"ו הנסמך שם ההיגיון כשנה קודם, ולא משהגיעו לחינוך (ראה שיעורנו בכה"ח סתרע"ה סקכ"ו).

(107) ראה לקו"ש ח"ב ע' 475 (ולהעיר מלקו"ש שם ע' 474 במוסגר. שם ע' 478). סה"ש תנש"ח ח"א ע' 165 ובהע' 110. תשנ"ב ע' 190. שיחת ו' תשרי תשל"ה. ש"פ מקץ תשל"ו. ובשולשלת היחס בתחילת ס' היום יום בשנת תשמ"ח: מעורר שכל ילד/ה ידליק נרות בפתח חדרו. ובנוגע למבצע חנוכה – לקו"ש ח"ב ע' 98. שיחת ש"פ וישב תשל"ד.

וראה הנסמך אצלנו בשו"ת אתרא דרב סי' א'תרומה. (108) כן המנהג. וכ"כ בסדר משנה חנוכה פ"ג ה"ד ד"ה והנראה (ע' קפד). וראה גם מנחת פתים סתרע"ז ס"ב למחה"ש סקי"ח. וראה שו"ת משנ"ה ח"א ס"ז. ועוד. ודלא כמשנ"ב סתרע"ה סקי"ג. וראה לקו"ש ח"ב ע' 451. שיחת ש"פ ויחי תשמ"א. ועוד. ולהעיר מלקו"ש ח"ב ע' 251.

ולהעיר מדעת הא"א מבוטשאטש מהדו"ת סתרע"ז שאין קפידא אם אין נרות שלהם דולקות ח"ש. אבל סתימת הפוסקים אינה כן, ולהדעות שצריך לחנכו בהכשר גמור כמו בגדול, משמע דהה"ב בעצמו יש גדר מהדרין, דלא מסתבר שייחס לו ההידור. ואכ"מ). וגם מצד כיבוד בשיעור שלם (כגון בשיעור ט"ק, קריעה טפה, כזית מצה, רביעית בד' כוסות, ועוד).

בנוגע חינוך קטנים להדליק בשמן זית, ובדיון בדיון חיוב חינוך קטנים להידור מצוה – ראה בשו"ת אתרא דרב שם. (109) ולהעיר מסה"ש תש"נ ע' 193 הע' 81.

(110) ויכולים להדליק לפני בעה"ב או אחריו. והמנהג שבעה"ב מדליק תחילה, ובזה מתקיים עיקר המצוה. ואח"כ מדליקים בני ביתו שעל ידם מתקיים ההידור דמהדרין. (ו"א שגם בהדלקת בעה"ב עצמו יש גדר מהדרין, דלא מסתבר שייחס לו ההידור. ואכ"מ). וגם מצד כיבוד אב להקדימו תחילה לדבר שבקדושה, ובפרט שיש המקפידים בכך מאיזה סיבה שתהי' (וראה שו"ת מנח"י ליקוטי תשובות ס"ו סק"ב. ולהעיר גם מלקט יושר ע' 151 שלא הניח לבחורים להדליק קודם שהנר שלו הדליק כמעט שיעור).

(ויש שכתבו מטעם אחר, ולאידך גיסא, שא"פ להדר אחרי שנתקיימה המצוה, וההידור דמהדרין מן המהדרין, הוא שבעה"ב מוסיף והולך, ואם כבר הדליקו בני ביתו כבר נתקיים ההידור, ואין מקום להידור נוסף, משא"כ בבעה"ב המדליק תחילה, יש מקום שבני ביתו יחדרו וידליקו לעצמם. ויש שנהגו איפכא, שבני ביתו ידליקו תחילה לחוש לדעת הסבורים שאין להם לכוף לפי שכבר יצאו בהדלקת בעה"ב. ועדמשי"ב המשנ"ב סקט"ז לענין אכסנאי שאשתו מדלקת עליו. וסברתם שהאב אינו יוצא בהדלקת בני הבית, מחמת שיעור החיוב מוטל עליו. ועוד כהנה כסברות שונות. (אבל במשנ"ב שם ה"ט שאין אשתו יוצאת בהדלקתו לפי שאין אכסנאי פוטר ב"ב לכמה דעות). אבל לדינא לא קייל"ן הכי).

ונשאלתי בבעה"ב שמסייע לתינוק להדליק, אם יכול להדליק אח"כ בברכה כיון שכבר קיים המצוה כשהדליק עבור הקטן. ולפענ"ד, שפיר דמי. ראה בסוף הקובץ במילואים (טז).

(111) ח"א ע' 162.

(112) וראה גם התוועדות שם ע' 133. ושם ע' 91 עוד פרטים בדבר. והמסקנא – שיש לעיין ולבדוק בכל מקום לגופו של ענין את התוצאה בפועל, באיזה אופן יוסיפו בחינוך (דהילדים או הרואים). ושם בשיחה (בסרט הקלטה ולא נדפס) נז' הצדדים לחיוב ושלילה. ועיי"ש עד"ז בנוגע להדלקת ע"י בנו. אבל בשולשלת היחס שבתחילת "היום יום": "מעורר שכל ילד/ה ידליק נרות חנוכה בפתח חדרו ("בית מקדש" פרטי)". וראה מאוצר המלך ח"ג ע' 128 במענה לשאלה בשנה הבאה (תשמ"ט): "שאלה לרב" (ואולי הכוונה מדיון נדר). ולהעיר שבשנים הבאות נזכר בפשיטות שבתות אינן מדלקות (ראה סה"ש תש"נ ח"א ע' 194 ובהע' 83. תנש"א ח"א ע' 165 הע' 110. ועוד).

בשנת תשל"ד נתפרש להדיא ש"נתקבלה הוראה דחופה מכ"ק אדמו"ר שליט"א שכהוראת שעה תדלקנה גם הבנות נרות חנוכה". וראה דברי שלום ספר זכרון (שור) ע' נה (יומן משנה הג"ל (תשל"ד)).

הבטיחות. וד"ל¹¹³. ועד"ז בבנות הלומדות בסמינרים מחוץ לעיר, שעליהן לסדר לצאת ידי חובת הדלקת נר-חנוכה¹¹⁴ במקום דירתן¹¹⁵. וניתן לסדר שאחת מהן תדליק עבור ובשליחות כולן¹¹⁶. ונכון שידליקו כל אחת לילה אחרת¹¹⁷.

מי שנמצא במקום שיצטרך לכבות הנרות תיכף אחר הדלקתן ידליק ללא ברכה. גם יכול להדליק נרות חשמליות¹¹⁸ ללא ברכה¹¹⁹.

כתב הט"ז: מי שיש לו דירה בעיר והולך פעם אחד חוץ לביתו וסועד אצל חבירו פשיטא שלא יניח ביתו וידליק בבית שהוא אוכל שם פ"א אצל חבירו אלא צריך לילך בביתו ולהדליק שם. . . בזה שיאכל כאן שעה או שתיים וישבו למקומו אין שום סברא לומר שידליק שם ולא בביתו דזה הוה כאילו עומד בשעת הדלקה על רחוב העיר דאין שייך לו שם הדלקה¹²⁰. הגם שראיתי קצת בנ"א בשעה שאוכלים בסעודה אצל אדם אחר שולחים אחר נרותיהם ודולקים שם. . . וטעות הוא בידם ואינם מבינים דבר זה¹²¹.

מי שטעה והדליק בליל ראשון בבית חבירו שאינו לן שם, שאינו יוצא ידי חובתו¹²², כשמדליק

(113) אף שבכלל צ"ל בחדר שאוכל, כנ"ל בפנים. והאריכו בזה אחרוני זמנינו. וראה שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג ס"ד סק"ה. או"ח ח"ד סי' ע סק"ג. וכבר העירו בשב"ז סתרי"ז סק"ב מצוין להלכות עירובין בסע"ע ס"ה. ועיי"ש במג"א סק"י. וכן במג"א סק"ז מצוין לדיני עירובין, סת"ט ס"ז. וראה מה שכתבנו מזה בקובץ הערות הת' ואנ"ש 770 חנוכה תשע"ב.

ומפי השמועה בהוראת רבינו ביחידות בשנת תשי"ב לסטודנטית להדליק נרות חנוכה כשהיא נמצאת באוניברסיטה בחדר שינה – קובץ צרפת פרצת גל' לה' ע' 115. (ומש"כ שם לחלק – תמוה). ולהעיר מהמסופר במקום ההדלקה בתשנ"ט – מעשה מלך ע' 308. ומצ"ב מכתב לא' הרבנים שליט"א בענין זה: ת"ח על סיכום הדעות בצורה ברורה. ואגב, י"א שבהדלקה בחדר אוכל אינו יוצא והו"ל ברכה לבטלה. והניחא אם הוא בבנין אחד, שאין בזה נפק"מ לדינא. אבל כשהוא בבנין אחר – צ"ע.

ובמקום שאין התנהלה משהו להדליק בחדר שינה, אף שמדח גיסא מקום להו"ל מהבב"ע, וכן שקו"ט שאינו ביתו לענין זה, ולכמה דעות בבית גזול נמי לא יצא (אבל ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' לב'קסט), אבל, לאידך בחדר אוכל נחית לחששא מאידך גיסא.

וכ"כ בפסקי בושם לבעל קנה בושם שלא יצא. וכ"ה להאומרים שהוא כמו מסעדה – בשם הגרמ"פ. ועוד. וכן בפניני חנוכה ע' צז בשם הגריש"א, נראה פשוט מסגנונו דלא יצא, אף של"כ כך להדיא. וראה שם ע' צח להתיר רק בתנאי שהוא באותו בנין או חצר. וראה גם קובץ זכרון יהודה א' ע' קז במעל אול"צ. נר ציון ע' שנה משמו. אלא שמחלקים קצת בין חדר אוכל במלון לבישיבה. וביפיק תבונה בשם הגריש"א, יתר על כן, שאם אא"פ להדליק בחדר מחמת שריפה, ידליקו רק מנורה אחת בחלון או בכניסה לבנין הפנימי. וכ"כ חזו"ע שבת ע' רב, אפילו לגבי נר שבת, שאין יוצאים בחדר אוכל ומחוייב להדליק בברכה בחדר שינה, ובמקום חשש שריפה ידליקו מנורה חשמלית. וראה הלכות חג בחג ע' לח. חובת הדר ע' קי. קובץ אור עולם ע' 644.

הבאתי ממלקטים אחרונים ע"פ בקשתך, אף שלא מפייהם אנו חיים – וסברא היא, שאם דינו כמסעדה לא מהני גם בדעיבד. אלא שגוף הסברא עדיין טעונה ביסוס. ואכ"מ.

אתה הראת לדעת דלאו מילתא דפשיטא היא כלל.

(114) ואינן יוצאות יד"ח בהדלקת אביהן שבמק"א. וראה בקובץ הערות שבהע' הקודמת. וראה גם שו"ת באתרא דרב יב'מד.

(115) ובגנות בסמינרים גרע טפי מבחור ישיבה, שאין מקום כלל לסברא להדליק בחדר אוכל הכללי. והיטב אשר ביאר בקובץ העו"ב גל' תתקלא.

(116) וישתתפו בפרוטה לצאת מכל ספק. והעיקר לדינא שגם בב' בעלי בתים החלוקים בעיטתם מהני השתתפות. וכשאין שוה פרוטה לכא"ה – סתימת הפוסקים שלא העירו בזה מוכח דמהני גם בכה"ג. וכ"מ קצת בל' המאירי שבת כג, א (הובא במשנ"ב סתרי"ז בבה"ל ס"א ד"ה להשתתף). יאה השמן משותף בכל לילה ולילה או יתן לו פרוטה לזכות לו חלק שם בכל הלילות (אע"פ שבכל לילה לחוד אין שו"פ). וראה בקובץ העו"ב גל' תתקל (וראה שם בגל' תתקלא). וכ"ה בשו"ת שבה"ל ח"ג סק"ה. שבוי' חנוכה פ"א. ציוני הלכה חנוכה ע' ח (וראה שם ע' ו' ואילך). תשובה נ"ח סק"א.

אלא שבד"כ ל"ש להוסיף שמן לכולן. אלא שאי"ז מעבב.

ולא סגי כמה שמשלמים להנהלת המוסד על אש"ל (ראה בקצוה"ש סע"ו בבדה"ש סק"ב כשדרים בשכירות והותנה ביניהם שעל בעה"ב להאיר להם את החדר שא"צ להשתתף בפריטי, שדמי השכירות שמשלמים הוי השתתפות בנר ג"כ – דקאי רק לגבי נר שבת, שהתאורה בכלל השכירות, משא"כ בנר חנוכה שאינו לאורה, ואינו יוצא בנר חשמל).

(117) ראה בא"ח פ"א פ' וישב סי"ז. כה"ח סתרי"א סק"ב.

(118) ראה מרשים בהכנות לחנוכה בדיני השמן – בהערה.

(119) ראה שו"ת באתרא דרב סי' ב"ח. שם סי' ב"ט. שם סי' לט' תשכג.

(120) מחמת שאינו ביתו. ועיקר דבריו, לא שצריך גדר בית (ואכ"מ), אלא שצריך שתהא במקום שלו.

(121) והארכנו בזה במק"א, ושם בדעת הב"ח המג"א ואדה"י בכ"ז. וגם כתבנו ע"ד הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בזה. ואכ"מ. והארכנו שם שפ"ה גם בנמצא עם בני ביתו שם. ודלא כמי שכתב להקל בזה. [ולעילי שבה' ההנחות מר"ד ש"פ מקץ תשמ"ט שצ"ל בית, אבל אצל"ד אמות. ומכללות הענין שם, בהחייב בין מוזהר לנ"ח, מוכח שפשוט שצ"ל בבית דוקא כבמזוזה]. וראה גם אצלנו בשו"ת אתרא דרב א'תקעטע שמופך מעיקרו להדליק בשדה התעופה וכדומה על מנת לצאת שם ידי חובת הדלקת נר חנוכה, ובשליטת דעת אלו שכתבו להחית.

(122) ובפשטות מדליק בביתו בברכה (אלא שלא יברך שעשה נסים ושהחיינו – ראה הנסמן בהערה הבאה) אא"כ להוציא בני ביתו. אמנם, בברכת הבית שני"ד ס"ח כתב שיחזור וידליק בביתו בלא ברכה, ובשע"ב שם סק"ח כתב לכאור לפי שיצא כבר חובת הגוף ומדליק

למחרתו בביתו לא יברך עוד פעם שהחיינו¹²³.

החייבים בהדלקת נר חנוכה

גם נשים חייבות בנר חנוכה. אבל הבנות אין מדליקות בפ"ע. אשה בעלה מוציאה. וכן היתה הנהגת בית הרב, שהבנות לא הדליקו נרות חנוכה¹²⁴ (לא הגדולות ולא הקטנות לפני בת-מצוה), כ"א יצאו בזה ע"י אביהן, ואח"כ – בעליהן¹²⁵. מי שאין לה בעל או שבעלה אינו מדליק בבית, חייבת להדליק בביתה בעצמה או ע"י שלוחה, וכמובן – בברכה¹²⁶. אבל אינה יכולה לצאת על ידי הדלקת קטן או קטנה.

בלקוטי שיחות¹²⁷: ידוע מה שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר, שאביו כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, כשהי' עוזב את ביתו לפני חנוכה הי' מצווה לזוגתו הרבנית שטענא שרה נ"ע שתדליק המנורה בעצמה (אף שהברכות היתה שומעת מא' הגברים).

אורח: אכסנאי שמדליקין עליו בביתו, מקיים מצות הדלקת נר חנוכה במה שמדליקים נר חנוכה בביתו¹²⁸ משלו¹²⁹. ואף על פי שמדליקים עליו בתוך ביתו אם הוא במקום שאין בו ישראל מדליק בברכות, כי חייב לראות הנרות¹³⁰. ואפלו אם הוא אצל יהודים ורואה הנרות¹³¹, אם רוצה להחמיר על עצמו ולהדליק בפני עצמו מדליק ומברך עליהם¹³². וכן נוהגין¹³³.

אבל אם אין לו מי שידליק בביתו, או אפילו אם מדליקים שם אלא שאינן מדליקים משלו, אינו נפטר בהדלקתם, אלא צריך הוא לקיים מצות הדלקת נר חנוכה במקום שהוא, ע"י שיתן פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן של נר חנוכה, וצריך הבעל הבית להוסיף מעט שמן בשבילו¹³⁴, או שיקנה לו בעל הבית חלק בנר שלו במתנה. וצריך האכסנאי לשמוע הברכות מבעל הבית.

שוב רק מחמת חובת המקום. ועצ"ע מ"ט לא ידליק בברכה מחמת חובת המקום. ומאי שנא מהמדליק בביהכ"נ שחוזר ומדליק בביתו בברכה. וכן מוכח בכ"מ שמצד חובת הבית גופא עליו לברך. וראה שו"ת פני מבין סרכ"ו. חלק לוי ס' ד. יגל יעקב או"ח סוס"י עב.

(123) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' כה'רעד.

(124) ושקו"ט במה שלא נהגו בדין מהדרין. ואכ"מ. וראה ס' המנהגים ע' 69. לקו"ש ח"ל ע' 312 הערה 10. אג"ק נדפס בקובץ העו"ב א'צז. [ויש שר"ל, עפמ"ש בראבי"ה מגילה סתק"ט להסתפק אם לשיטת בה"ג במקרא מגילה לנשים, נשים אינן חייבות באותו חיוב דאנשים בנ"ח, ואין מוציאות אותם. וראה הנסמך לעיל בדין הדלקה מפלה"מ בהערה. וראה ערוה"ש סתרפ"ט ס"ה ש"ל גם בחנוכה דאין חיובן בהדלקה אלא בראיית נר חנוכה. ואפשר לפ"ד דליכא בהו תקנת מהדרין. והוא מחודש. ולדינא ודאי מותר לה להדליק].

(125) כ"ה בספר המנהגים. ובכ"מ. וראה שיח' ו' תשרי תשל"ה ע"ד הדיוק וההדגשה בהנהגה זו. ועד"ז בארוכה – בשיחת אור לכ"ז כסלו (ביחידות כללית) תנש"א. וכעני"ז בשיחת ליל כ"ג כסלו תשמ"ט, שמכמה טעמים עדיף ("בילכער") שידליק גבר ולא אשה. וראה גם סה"ש תשנ"ז ע' 194 ובהערה שם, שחיוב הבנות בנוגע לחנוכה – הוא בשאר עניני חנוכה. וראה זה פלא בר"ד משיחת ש"פ ויצא תנש"א*, שהבנות יוצאות יד"ח ע"י האח, ע"ד שהאם יוצאת ע"י הבעל.

בנוגע להוראות ע"ד הדלקה ע"י בנות בחדרם – ראה לעיל בקטע המתחיל "בספר השיחות תשמ"ח" ובהערה שם.

* בסה"ש שם ע' 165 ובהערה 110 נז' רק עצם הענין שנשים ובנות אינן מדליקות.

(126) וראה מתארכת אצל אחרים בנר חנוכה, משתפת בפרוטה בשמן ותעמוד שם בשעת ההדלקה, או מדלקת בעצמה. וראה תשורה לנישואי כהן-גראנער י"ב תמוז תשס"ד ע' 24.

(127) חלק ל' ע' 312. – בשיחת שבת חנוכה תש"ו ("סה"ש תש"ו ע' 21) בסגנון אחר קצת, שבנוסף לשמיעת הדלקת נרות חנוכה מאחר, מהגברים, צויה שתדליק בעצמה ג"כ. ובהערה שם: צ"ע בברכה או לא. אבל בלקו"ש משמע יותר שהדליקה ללא ברכה. ואולי טעם הספק, לפי שלכמה דעות "ש דרך מהדרין" באשתו שכנופה או שטפילה לו (ראה שו"ת עולת שמואל ס' קה. שער אפרים סמ"ב. א"ר סתרע"א סק"ג. גלויני הצפע"נ מכת"י לשבת כג, א. ועוד), ולאידך, י"א שאין הבעל פוטר ב"ב אלא כשנמצא בביתו (ראה לקט יושר ע' קנב. ברכת הבית שנ"ד בשע"ב סק"ט. וכ"מ בלבוש סתרע"א סק"א, עיי"ש. ועוד. וצ"ע בדעת אדה"ז סרס"ג ס"א. וי"ל. וראה בהערה לקמן בארוכה בענין זה). כן להעיר משיחת ו' תשרי שם, ע"ד הנהגת בית הרב, ובהדגשה, שלא ידליקו הבנות והנשים בעצמן, זולת כשהבעל נוסע. ואולי, גם באופן כזה, דייקו שיהי' ללא ברכה. [הלשון בשיחה הנ"ל "בענטשן ליכט" (כ"ה בסרט הקלטת) – היינו גוף ההדלקה, כפשוטו. ולהעיר מקו"א לשו"ע אדה"ז סרס"ג סק"ד].

(128) וראה להלן בהערה שקשה לסמוך לפטור אם מדליקים במק"א ולא בביתו.

(129) ויש מחמירים באופן שיש הפרשי שעות, ובמקומו עדיין לא הגיע זמן ההדלקה, או שכבר עבר הלילה, שאינו יוצא. והרבה מקילים. והארכנו במק"א.

(130) וראה עוד להלן בדין ברכת הרואה וש"נ.

(131) וי"א שצריך גם לשמוע הברכות. וראה להלן בדין ברכת הרואה מזה.

(132) שאם רוצה להדליק בעצמו בכלל מהדרין הוא. ומן הדיון, א"צ להקפיד להדליק לפני הזמן שמדליקין עליו בביתו.

(133) לפי שבמינוי מדליק כל אחד ואחד, ומי ידוע אם מדליקין עליו בביתו ויבואו לחושדו.

(134) אלא שלא הובא ד"ז בשו"ע אדה"ז סרס"ג ס"ט. וכבר העירו שהפוסקים הביאו כן רק בהל' חנוכה, ותמוה זה דבר ההשטמה בהל' שבת. וראה שו"ת שבהל' ח"ג סכ"ה.

וכבר נזכר לעיל, שבימינו שמדליקים בפנים אפילו אורחים מדליקים¹³⁵.

במה דברים אמורים כשאוכל שם משלו, אבל אם הוא סמוך על שלחן בעל הבית¹³⁶ נעשה כבני ביתו של בעל הבית ויוצא בנרו של בעל הבית ואינו צריך להשתתף עמו כלל. ומן הדין אינו צריך להדליק אלא אם רוצה להיות ממנהדרין.

וכל זה רק באכסנאי ששכבתו שם ואין ביתו אצלו, וכן בבן הסמוך על שלחן אביו, אבל מי שאוכל בבית חבירו באקראי צריך להדליק בביתו, או אשתו מדלקת עליו.

בבית הרפואה¹³⁷: אם אינו יכול להדליק שם¹³⁸, יסמוך על מה שמדליקים עליו בביתו¹³⁹ משלו. ונכון¹⁴⁰ שבנוסף לזה ידליק פנס חשמלי¹⁴¹ ללא ברכה.

נוסע: כבר נזכר לעיל, שיש לסדר מבעוד מועד את זמני הנסיעות והטיסות באופן שיוכלו להדליק נר חנוכה בעצמם בזמנו ובמקום מגוריהם. בדלית ברירה, ויש לו טיסה בערב, ואינו יכול לבטל הטיסה, יכול להדליק בביתו אחרי שקיעת החמה ובברכה אף שמיד עוזב ביתו. ואם יגיע למחוז חפצו לפני עלות השחר, יכול להדליק שם בברכה אם בני הבית ניעורים. ואם מוכרח, יכול להקדים להדליק בביתו אפילו מפלג המנחה¹⁴², אם¹⁴³ יש מבני ביתו שאינם נוסעים אלא נשארים בביתו. גם יכול לצאת ידי חובה במה שמדליקין עליו בביתו¹⁴⁴, שמקיים מצות הדלקת נר חנוכה במה שמדליקים נר חנוכה בביתו משלו¹⁴⁵. כמו כן מותר להדליק ברכב או במטוס אם שווה שם במשך הלילה, עכ"פ נר אחד. אלא שלמעשה אין החוק מרשה להדליק נרות במטוס, וידליק פנס חשמלי¹⁴⁶, וכמובן – ללא ברכה¹⁴⁷. המדליק בשדה התעופה לא יצא כלל¹⁴⁸. באם נמצא במקום שאין ישראל ולא יראה כלל נרות חנוכה במשך הלילה, מדליק בברכות אפילו בשדה התעופה, כי חייב לראות הנרות (אבל אינו יוצא ידי חובת מצות הדלקת נר חנוכה, שצריכה להיות בביתו דוקא). אם יגיע למחוז חפצו במשך הלילה קודם עלות השחר, ידליק שם

135 (135) ודוקא אם אוכל בחדר בפני עצמו, אבל אם אין לו חדר בפני עצמו יכול לסמוך על אנשי ביתו שהדליקו עליו בביתו או על השתתפות בפרותה עם בעל הבית. ומכל מקום אם יש לאכסנאי נר נכון יותר להדליק בעצמו.

136 (136) והנה, ו"א שהוא רק אם סמוך בקביעות (ו"א בשיעור שלשים יום), ולכן אכסנאי משתתף בפרותה לפי שאורח הוא ולמחר ילך לביתו.

אבל לא משמע כן דעת אדה"ז, ולדידי' אכסנאי שמשתתף היינו שאינו אוכל משל בעה"ב, אבל אם אוכל משל בעה"ב וסמוך על שולחנו נעשה כבני ביתו (אא"כ סועד שם רק באקראי שחייב להדליק בביתו, עכ"פ בנר חנוכה, שלענין נר שבת אפשר דסגי באוכל באקראי, כמשמעות אדה"ז, אלא שהוא במוסגר. וראה קצוה"ש סע"ד בבדה"ש סק"ד. שו"ת מנח"י ח"י ס"ב סק"א. שש"כ ח"ג פמ"ה הע' א. שם בתיקונים ומילואים פמ"ה הע' קעא).

והוא ע"ד משי"כ בגן המלך סמ"א, דא דאכסנאי מיחייב להשתתף היינו דוקא באכסנאי שנותן הוצאה לבעה"ב דאז מחויב להשתתף ואם יש לו חדר מיוחד חייב להדליק בחדרו אבל אם אכסנאי סמוך על בעה"ב לגמרי ומפתו יאכל ומכוסו ישתה א"צ לזה כלל כי בעה"ב דקמהני ל' בכל צרכו הלא הוא גם הוא יזכה לו גם במקצת דמי הנרות וליכא בזה חשדא כיון שידוע דאתכא דבעה"ב קא סמיך. והחור החזיקו אחריו כמה אחרונים. והב"ד בדעת' רס' תרעז וסיים עלה, שכ"כ המג"א בשם רש"ל. ומוכח שז"כ המג"א בדין סמוך (אלא שלכאור' חלוקים בטעמם, שלמג"א הוא מחמת שהוא כב"ב, ולגן המלך מחמת שממילא זכה גם בנרות). וראה בסוף הקובץ במילואים (יז).

137 במלון – כשאין מרשים להדליק – עליו למצוא מקום חלופי.

בנוגע הדלקה בבית גזול, או כשאין מרשים להדליק, ראה אצלנו שו"ת באתר דרש ס' לב'קסט.

138 (138) וכשצריך להזיז את המנורה אחרי ההדלקה – ראה להלן בדיני "מקום ההדלקה". וראה שם בהערה, בנוגע שאחד ידליק ואחד יברך.

139 (139) וכן, וילדת שבבית החלמה – יוצאת אם הבעל מדליק בבית.

140 (140) ובפרט, כשא"פ לראות הנרות ולשמע הברכות.

141 (141) ראה פרטים בהכנות לחנוכה בדיני השמן – בהערה.

142 (142) אבל ו"א שעדיף שאשתו תדליק עליו באם אפשר מלהדליק בפלה"מ.

143 (143) שבענין כולם מיד אחרי פלה"מ, צ"ע אם יצא יד"ח. וראה לעיל "חובת ההדלקה". בהערה. (ול"ד למדליק בביתו בע"ש ועוזב וחוזר אח"כ במשך הלילה, ראה שם אצלנו בלוח).

וכשאין איש מאנשי הבית שם בבית משתשקע החמה, שכולם עוזבים אחרי ההדלקה בפלג המנחה, אולי כדאי להדליק בחלון.

144 (144) עכ"פ אם הוא גם בתוך זמן ההדלקה אצלו. וראה לעיל בדין אורח.

145 (145) ו"א שיכול לבקש משכן להדליק בביתו בשמן שלו. וגו' שני ממחלוקת. וראה בזה (ובכמה פרטים שבפנים) בשו"ת באתר דרש ס' א'תתקעט.

146 (146) ראה פרטים בהכנות לחנוכה בדיני השמן – בהערה.

147 (147) פרטי דינים לעיל בהכנות לחנוכה בדיני השמן בהערה.

148 (148) וכן הנוסע ברכב ועוצר ומדליק בעצירת מנוחה בצד הכביש או בתחנה לא יצא כלל.

בברכה, כל זמן שיש מבני הבית שניעורים.

יש להדליק, כשכל בני הבית מקובצים יחד, לפרסם הנס. וטוב שידליק קודם ובסמיכות לזמן אכילת ארוחת ערב שאז מקובצים יחד. וכשאין בני ביתו בבית, נכון לאחר זמן הדלקת נרות קימעא בכדי שידליק כשכל¹⁴⁹ בני ביתו נמצאים¹⁵⁰. בכלל, ראוי שיהיו כל בני הבית נוכחים בשעת ההדלקה¹⁵¹, אבל אינו מעכב¹⁵² בדרך כלל¹⁵³. ומכל מקום, תשמע הברכות ותראה ההדלקה ממי שמדליק.

ברכת הרואה: מי שלא הדליק, ואינו עתיד להדליק באותו הלילה, וגם אין מדליקין עליו בתוך

(149) ונהוג שגם אלו שמדליקין בעצמם מתקבצים לשמוע ברכת בעה"ב. וי"ל להסברא המצוה בהדלקת בעה"ב, ומדהרין מן המהדרין היינו משום פרסו"נ וכמוונים שלא לעצב את לבם בזה. (ולא העיקר) (ולא שמכוונים שלא לצאת בשל בעה"ב).

(150) ראה בה"ע הבאה. והארכנו לעיל בהערה בנוגע העדיפות להדליק באיחור בכדי שידליק בעצמו, ולא ע"י שליח, אף שזרזין מקדימין. וחלק מהסברות הנ"ל שייכות גם בנדר"ד. ולהעיר, שכמ"פ יוצא שאם אינו ממתין ועשו מלאכה בשעה שהנרות דולקות (והמלאכה בשביל הבעל, ובכונן דא אמרינן חטא כדי שיזכר חבירו). וכבר העירו שזמה שהבעל חייב בקרבנות אשתו מוכח שג"ז מחובתו שתקיים המצוות באופן הראוי.

(151) וכמה טעמים בדבר: מצד פרסומי ניסא; לשמוע הברכות (וי"א לכוון לצאת עכ"פ בברכת טעשה נסים ושהחנינו); מצד גדר שליחות (ראה שו"ע יו"ד סוס"ה ס"ט (לענין מילה). מג"א סת"ד סק"ט (לגבי ביטול חמץ); מצד המצוה לראות הנרות. ובל"ה, עוד ענין – לספר לב"ב ענין הנסים שנעשו וכו' (ראה קיצור שו"ע ס"י קלט ס"א. ועוד). וגם יש בזה משום שלום ביתו דעדיפא מנ"ח. (והרי י"א שאפי' נר של חול עדיף, וכש"כ וק"ו שיש לאחר מצות נ"ח מה"ט).

וראה מג"א סת"ד סק"ח בשם מחזור מ"צ. מק"ח בקיצור הלכות ס"א. ועד"ז במנהגי וורמיישא. משנ"ב שם סק"ו. וראה מנהגי מהרי"ל ריש הל' תנוכה. ולהעיר גם ממג"א סת"ד סק"ח בשם הב"ח.

אבל כשבעלה מדליק משמע דגם כשאני עומדת שם מהני, ראה גם בשו"ת מהר"ח או"ז סק"ח. (ושם במקור הדברים משמע שלא כהבנת כמה אחרונים בדברי הגהות מנהגים טירגא חנוכה סק"ח בשם מהר"ח, ושהטעם שאין השליח מברך רק כשהמשלח נמצא שם לפי שלדעתו אין שליח מברך במצוות שאינו נהנה מהם, עיי"ש. והוא דלא כמ"ש בהגמ"מ גופא). וראה ברכת הבית בשערי ברכה שנ"ד ס"ה. שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' ס"ז.

ועפ"י, שקו"ט ג"כ אם חייבים בברכת הרואה – ראה א"א מהדו"ת סוס"י תרעה (בקטנה שהגיעה לחינוך). וראה מש"כ ביומין דחנוכה ס"מ (שבן או בת הסמוכים של שולחן אביהם לב"ב חייבים בברכת הרואה, כיון שלא הדליקו בביתם משלהם). ברכת הבית שם ס"ט (שפטורים). וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' כה"דע"ג. ושנ"ת.

ומענין לענין: חולה הרתוק למטתו, ורגיש לאור ואינו יכול להדליק יותר מנר אחד, אבל יכול לשמוע הברכות מאחרים המדליקים בבית – נכון שידליק בעצמו מחמת החובה לראות הנרות, ומ"מ כדאי שישמע הברכות מאחרים המדליקים באופן ד"מוסיף והולך" – נתבאר בארוכה בשו"ת באתרא דרב יח"ערב.

(152) ויש שכתבו, שצריך שהמדליק יכוון להדיא בשעת ההדלקה על מי שאינו נמצא שם.

וכמ"ל בלשון הגמרא: דקא מדלקי עלי. ועד"ז בראשונים ובפוסקים. וכ"ה בלשון הט"ז סת"ד סק"א "שהב"ב אינם מכוונים להוציא את הבעה"ב אלא את עצמם וכו' יכונו וידליקו עליו ג"כ". ולכאורה, אם נאמר שהבעל יכול לכוון לא לצאת בהדלקת אשתו בביתו, הה"נ איפכא שהיא צריכה לכוון להדיא עבורו. (אבל להדעות דהיכא שאינו רוצה לצאת בהדלקה של אשתו שמדלקת עליו בבית לאו כל כמיני, כמו"כ לאו כל כמינה לומר שאינה מוציאתו).

ולא נהירא לחלק בד"ז בין אכסנאי לצאת בהדלקת אשתו לשאר ב"ב שיוצאים בהדלקת בעה"ב כשאין בבית.

וראה העמק שאלה שאילתא כו סק"ב. ח"י מהרצ"א (הוצאת תשס"ז) מאמר ו סק"ח, סק"ז, סק"ח, סק"ח. מסגרת השלחן לקיצור שו"ע סק"ט סק"ז. הליכות שלמה חנוכה פ"ג בדבר הלכה סק"י. שו"ת עמק התשובה ח"א סק"ג בהערות לסת"ד.

(153) ראה בהערה לעיל.

ונוסף לזה "פעמים שאיש ואשתו חייבים בנר חנוכה כגון שאין להם בית מיוחד ואין שניהם יחד" (לקט יושר ע' 152. ובמהדו"ח – ע' שמג). ועפ"י כתבו בכ"מ שאין הבעל פוטר בני ביתו רק אם הוא בביתו, שאין אכסנאי מוציא אחרים שאינם עמו.

ויש שדייקו כן גם בלשון הגמרא שבת כג, א: דקא מדלקי עלי בגו ביתא. ובפרי"ש "בבית" (וכבר נתקשו מן בא להוסיף. וראה רוב דגן שם). ועוד הוכחות הביאה. והארכנו בה אחרונים זמננו לכאן ולכאן. ואכ"מ בהעתקת כל דבריהם. הלא הם אצל הספרות.

ולאחרונה נשאלתי מא' הרבנים שליט"א בהבנת דעת החולקים, שלכאורה מפורש הוא בלקט יושר שאינו פוטר. וראה באריכות בסוף הקובץ במילואים (יח).

(154) וגם ברואה בעשיית מברך (כן מוכח שבת כג, א. שו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' קמט. ומובן שכ"ה גם לגבי ברכת הרואה, דאל"כ הו"ל לחלק. והעיקר, דהא מתחזיא כבברכות כג, ב. וצ"ע מש"כ להנד"ב בדבר בנימוקי או"ח סת"ד סוס"ה. וצ"ל, דל"ל לברכת האור שיש מחמירים – ראה שו"ע אה"י סח"צ סכ"א במסגרת – דהתם העיקר שיימיתו לאורו, ועוד שמברך על גוף האש והעשית חוצצת. אבל בנ"ח איפכא הוא שאסור להשתמש לאורו, והעיקר פרסו"נ. ואף גם זאת, כמ"ש במשנ"ב שם בב"ה בסוף הסי' ד"ה או באספקלריא, שלא תקנו ברכת האור אלא כשהאור הוא גלוי בלי כסוי ולא טמון וכעיקר ברייתו ע"י אה"ר שהוא בגלוי. וראה גם בשו"ת יב"א ח"א או"ח סי' ס"ט. ובל"ה, העיקר לדינא לידון שגם בהבדלה מותר. ולרו"ה בכל ברכת הראי' דינא הכי שמועיל גם ע"י הפסק זכויות. וכש"כ ברואה ע"י משקפים). אבל לא כשדורגא במראה, וכש"כ ברא' במצלמת ודינא בשידור ישיי, כיון שאינו רואה הדבר עצמו אלא דמיונו בלבד. ואם רואה ממרחק רב דרך משקפת או טלסקופ – לא יברך אלא"כ פועל זכויות מגדלת. ורוב המשקפות המצויות בימינו פועלים בעזרת מראות.

(155) ולהעיר מבית הלוי לחנוכה ד"ה כבתה, שגם כשעודו דולק עדיין רק שכבר הוא חשוך והולך וכבה שוב אין מקיים בו המצוה. והביא מפיה"מ שבת רפ"ב: שמא יהיה אור הנר חלוש וחשוך ויניחנו ויצא. והוא מחודש. ודיקו אינו מוכרח, שבפשטות הל' בפירש"י "ולא מתקן

ביתו, כשרואה¹⁵⁴ נר¹⁵⁵ חנוכה¹⁵⁶ מברך שעשה נסים, ובליל ראשון מברך גם שהחיינו. אבל אם הדליקו עליו בתוך ביתו – נחלקו הפוסקים, וספק ברכות להקל. ואם הוא במקום שאין בו ישראל, אע"פ שמדליקים עליו בתוך ביתו, מדליק בברכות, כי חייב לראות¹⁵⁷ הנרות¹⁵⁸.

אופן ההדלקה

מנהגנו להדליק בחגירת אבנט¹⁵⁹, אבל לא בבגדי שבת.

מצוה להניח המנורה בטפח הסמוך לפתח משמאל, (אם אין מזוזה בימין, כגון בפתח הפטור ממזוזה¹⁶⁰, וגם אם זה שאין מזוזה הוא היפך השו"ע, יניח בימין¹⁶¹). מנהגנו, שמניחים המנורה בעובי המזוזה בחלל פתח החדר, ומעמידים המנורה על כסא. ואין מדייקים אם הנרות דרום וצפון מונחים או מזרח ומערב מונחים.

צריך ליזהר שלא להעמיד הנרות נגד המקום ששולט שם הרוח. ואם הדליקה במקום הרוח וכבתה זקוק לה לחזור ולהדליקה במקום שאין הרוח מצוי, והוא כאילו לא נתן בה שמן כשיעור. וצריך שיתן בה שמן כשיעור מחדש, ואין מצטרף מה שדלק כבר. ומכל מקום לא יברך עליה¹⁶².

נר חנוכה צריך להניחו למעלה מג' טפחים (לערך 10 אינטש). ומצוה להניחו למטה מעשרה טפחים (לערך 31 אינטש). (ואין מנהגנו לדייק שיהיה למעלה משבעה טפחים, או בסמוך לג' טפחים [מהרצפה]). הניחו למעלה מעשרה טפחים, יצא. אבל אם הניחו למעלה מעשרים אמה לא יצא¹⁶³.

לה" – היינו שאינו מדליק. ובמציאות הסיבה שכבתה מחמת שהפתילה וכו' דורש תיקון. ופשטות הראשונים שהחשש שיכבה לגמרי. ומפורש בריטב"א שבת כא, ב, שבפתילות שהאור מסכסכת בהם והם כבות איכא למימר טעמא דכבתה זקוק לה, אבל שמנים אין הטעם אלא שאין נמשכים אחר הפתילה ואורם עמום אבל אינם כבים, וא"כ טעמא דפסולם אינו משום כבתה זקוק. ומש"כ לה"ר משה מ"ד, א – כבר כתב הגר"ע ע"ה וגר"א (בקובץ הע"ב גל' תתשפט) לדחות, שלא אמרו שם "נר שכבה" אלא "נר הכבה", ומובן שפירושו הוא שכבה והולך בלשון הווה. וכ"ה להדיא בצ"ח ופני שלמה ועוד שם. (וראה בארוכה בקובץ הנ"ל). ועוד לה"ע שלפ"ז מ"ל דלמ"ד אין זקוק דקאי גם בכבתה לגמרי. וי"ל.

ונפק"מ למאי דקיי"ל שבעבתה ראו להחמיר לחזור ולהדליקה, דה"נ כשהוא חשוך והולך וכבה. ונראה, שכ"ה גם לגבי ברכת הרואה, שגם אם נאמר שא"צ שיהא בתוך זמן מצותו (כבהערה הבאה) – מ"מ צ"ל שם נר ובכה"ג אפשר דנפיק מכלל נר.

(156) וגם ברואה הנרות אחרי חצי שעה מברך. וכן גם ברואה נרות בית הכנסת. וראה בסוף הקובץ במילואים (יט).

(157) פשוט הלשון מורה שיסוד החיוב הוא לראות הנרות, ולא לשמוע הברכות.

אמנם, בכלבו הובא בד"מ סתרע"ז, לגבי מי שמדליקין עליו בביתו, דס"ל שמברך כשרואה, שאם שמע הברכות אינו מברך. וכ"כ בב"ח סתרע"ז, שאם שמע הברכה מבע"ב וענה אמן ה"ז כאילו בירך בעצמו. ובשעה"צ שם סק"י, דהיינו אפילו לא ראה אז הנרות, שכבר הודה על הנס. ואכתי אין מכאן ראי' שא"צ גם לראות. ואף שבשו"ת שבה"ח ד"ד סס"ז הוכיח מדין סומא שאין הראי' מעכבת, הרי לכמה אחרונים באמת סומא אינו מברך. ובמור וקציעה סתרע"ה משמע דה"ט מחמת שהמצוה ברא'.

והנה, אף שבדברי המרדכי שהובא ברמ"א סתרע"ז ס"ג (והועתקו בפנים) שחייב לראות הנרות, אפ"ל דהיינו כשלא שמע הברכות, אבל בשמע הברכות א"צ בכך – מ"מ, דוחק גדול הוא לפרש כך בדבריהם. ולפמש"כ במאמר סתרע"ז סק"א ועוד הרבה פוסקים (ראה בהערה הבאה), שצריך להדליק בכדי לראות, ומאחר שהוכרח להדליק מברך – מוכח שהמצוה בראי' דוקא. וראה גם בפמ"ג סתרע"ז בא"א סק"ט.

(158) והארכנו במק"א שהעיקר לדינא בדעת השו"ע, שאין הדברים סותרים לז"ל, שכשאינו רואה הנרות חייב מדינא בהדלקה. וראה גם אצלנו בקובץ מבית חיינו חוברת ז הערה 1. ונפק"מ גם בזמננו בנשים ובנות שלא היו בשעת הדלקת נרות, וגם לא ראו נרות חנוכה. (וראה לעיל בהערה, ש"א שאפילו בלאו האי טעמא, חייבים בברכת הרואה כיון שאין בעה"ב מדליק משלהם).

ויש שפי' בדעת הב"י, שבאכסנאי שמדליקין עליו בתוך ביתו חשש לברכה שא"צ, אבל כשנמצא במקום שאין ישראל יכול לכוון שלא לצאת בהדלקת אשתו, דברכה צריכה היא בכדי שיוכל לראות הנרות. אלא שלפום סברא הדיון, הך הדלקה מעיקר מצות הדלקת נ"ח היא, כיון שמכוון שלא לצאת בהדלקת ביתו, וממילא שייכת רק כשנמצא בביתו או באכסנאי ולא בדרך וברחוב. אמנם, פשוט דברי הראשונים שהובאו ביתה יוסף, שהיא דין בפ"ע מצד חובת ראי', ושייכת בכל מקום, ועיקר המצוה כבר יצא בביתו. וראה גם אצלנו בשו"ת בארתא דרב סי' לט'תתמו.

(159) בכ"מ הובא בשם מהר"ל שטוב לטיוט ידיו לפני הדלקת נר חנוכה. אבל במהר"ל מצינו רק לגבי בדיקת חמץ. אלא שטעמו "לכלהמברך צריך נקיות ידים מקודם". אבל אדה"ז בשו"ע סת"ב ס"ב הביא הטעם "שבדיקת חמץ היא באה לטהרת הרגל א"כ מצוה חשובה היא וראויה להיות בנקיות", ולפ"ז אינו שייך בכל ברכה. וראוי שיראה להביא עצמו לידי חיוב נטילה שלא יחשב כיוהרה (ראה ב"ח סוס"י תלב. קב הישר פצ"ו. יסוד יוסף פ"פ).

(160) ואין מקום להדר להדליק דוקא בפתח שיש בו דלת, ואפילו לא בפתח שיש בו מזוזה – ראה שו"ת אתרא דרב סי' ב"ד. וש"נ.

(161) ובכניסה בין שני חדרים – ימין ושמאל כאן הוא, כמובן, כבהלכות מזוזה (ולמנהגנו, בדרך כלל לפי הכיר ציר. ואכ"מ).

(162) וגם אם היה ברי שיכבה הרוח אינו חוזר ומברך, כמו בנתן שמן פחות מכשיעור. ראה בסוף הקובץ במילואים (כ).

(163) ואפילו לקחה כך דלוק והניחה למטה מכ' לא יצא, וצריך לכבותה ולחזור ולהדליקה בלא ברכה (ראה פ"ח סתרע"א סק"ו. פמ"ג בא"א סק"א. משנ"ב סק"ב. כה"ח סק"ג. מצות ראי' שם ס"ו. שו"ת ברכת יוסף ידי ח"ג סט"ז. אול"צ ח"ד פמ"ב ס"ח. חזו"ע ע' לו.

בנוגע לדינים הנ"ל בחנוכויות גבוהות, ואם הכוונה למקום השלהבת או לחנוכיה – להרבה פוסקים, אם השלהבת אינה למטה מעשרים אמה לא יצא. וכן צריך להניח המנורה באופן שהשלהבת תהא למעלה מג' טפחים, אבל גוף המנורה אפשר להניח על גבי קרקע, אם יש צורך. ואם חושש לבזיון, אפשר להניח מגש מתחתיה¹⁶⁴. אמנם, כשאמרו שמצוה להניחו למטה מעשרה טפחים, די בכך שחלק מהמנורה נמצא למטה מעשרה טפחים, אף שהשלהבת היא מעל עשרה טפחים (להרבה פוסקים. ויש מחמירים). ובפרט בזמננו, שמדליקים בפנים, ופרסומי ניסא הוא רק לבני בית, הודיעים שהודלקה לשם מצוה. אם חוששים שהילדים ישחקו עם הנרות, אפשר להקל להניחו למעלה מעשרה טפחים¹⁶⁵.

כאשר מונחים כמה חנוכויות אחת ליד השניה, יזהר לשים רווח ביניהם בכדי שיהיה ניכר כמה נרות מדליקים באותו לילה, ולא יראו כולם חנוכיה אחת.

ניח השמש רחוק קצת משאר הנרות. והמנהג שהשמש מקומו גבוה משאר הנרות. אפילו רבים המדליקין צריך להניח אצל כל אחד ואחד שמש, אפילו יש נר על השולחן, כשמדליקים כל אחד במקום אחר בבית¹⁶⁶.

ניחו השמש במקום שאפשר לראותו, כמו שאר הנרות. ואין לכבות השמש אחרי הדלקת שאר הנרות¹⁶⁷.

אין להדליק הנרות עד שיהיו מונחים תחילה במקומם. ובדיעבד, אם אחזה בידו קצת זמן ואחר כך הניחה כשהיא דולקת יצא. כשמדליק במנורה המיוחדת להדליק בה חנוכה מדי שנה בשנה ולא נעשית אלא לכך, יצא בדיעבד אפילו אחזה בידו כל הזמן. בספר המנהגים איתא: קרה וצריך ה' לטלטל המנורה טפח וטפחיים לקרבה לאדמו"ר כדי שיוכל להדליק הנרות ואח"כ היו מעמידין אותה במקומה ובכל זה ברח בעצמו והדליק¹⁶⁸. ונוגע למעשה להמדליקים בבתי הרפואה ובמושב זקנים וכדומה¹⁶⁹.

בלילה הראשון מדליק נר אחד ומניחו בצדה הימני של החנוכיה.

הלכתא למשיחא: בכ"מ, שלעתיד לבוא הלכה כב"ש, ולפ"ז ידליקו באופן ד"פוחת והולך¹⁷⁰. ובר"ד משיחת ערב חנוכה תש"נ נזכר, שיש לעיין האם כבר בתחילת בואו של משיח צדקנו תהי' הלכה כבית שמאי, וכבר בשנה זו ידליקו ביום הראשון של חנוכה שמונה נרות, דא"כ מובן שגם ההכנות לחנוכה, צריכות להיות בהתאם לזה וכו'¹⁷¹. ובשיחת ש"פ וישלח תשנ"ב: ואז תהיה ג"כ השלימות דמוסיף והולך מיום ליום וכו'. ולהעיר שע"פ שיחת שמח"ת תשנ"ב, בתקופה הראשונה של ימות המשיח ההלכה תהי' כבית שמאי, ובתקופה השנייה תהי' ההלכה גם כדברי בית הלל וגם כבית שמאי, משום שאז יתגלה בעולם הגשמי הגילוי של עצמותו ית' שהוא נמנע הנמנעות ואצלו הרי "אלו ואלו דברי אלקים חיים"¹⁷².

שו"ת מחקרי ארץ ח"ב סע"ח).

164) אמנם, יש מחמירים שגם גוף המנורה תהא למעלה מג' טפחים. אבל כשהשמן והפתילה נמצאים בכלי קיבול בפני עצמו, כגון בכוסיות זכוכית, ולא בתוך גוף המנורה, ודאי אין שום חשש במה שהמנורה עצמה למטה מג' טפחים, ויוצא לכל הדעות. ונפק"מ בחנוכויות גבוהות (מז' טפחים ולמעלה), שאא"פ לקיים שניהם (שתהא גוף המנורה למעלה מג"ט וגם השלהבת למטה מי"ט), שמ"מ אפשר להניח המנורה ע"ג קרקע, אם משתמש בכוסות זכוכית.

165) הארכנו בכ"ז במ"מ וצינונים להלכה יומית אות תסז.

166) ולהעיר שישנם כו"כ טעמים (וגם ע"ד הסוד) להדלקת השמש (ומובא בספרים שמדליקים סך הכל מ"ד נרות במשך חנוכה), ולכן יש מקום להדר שגם כשמדליקים כולם במקום אחד, ע"י היכר כנ"ל (ולדוגמא בחנוכויות נפרדות), שיהא לכאור"א שמש. וראה בסוף הקובץ במילואים (כא).

167) ראה שיחת מוצ"ש מקץ תשל"ט.

168) ואין לסדר שהוא יברך ואחר ידליק – ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' לט'תרפא. ושם לענין הנמצאים בבית האסורים.

169) וראה שו"ת באתרא דרב סי' ב"ג.

170) וכ"ה בשיחת נר ג' דחנוכה תשמ"ז (ע"פ סרט הקלטה).

171) ובר"ד משיחת ערב חנוכה הנ"ל (מסרט הקלטה): דארף מען דאך אויך לערנען די הלכות וויסען ווי מ'דארף זיך פירן לויט בית שמאי.

172) ומצאתי בענין זה בשער יסכר להר"ח זכ"ו ממנוקאטש (חדשי כסלו טבת מאמר ימי אורה אות ע), שהביא בשם קנינו בעל שם שלמה ממנוקאטש, שלעת"ל יעשו כדעת שניהם, פוחת והולך ומוסיף והולך. ועיי"ש הרמז בזה שבכל לילה ידליקו ט' נרות.

[ולהעיר שלפי גירסא אחת¹⁷³ כל המועדים בטלים לימות המשיח חוץ מחנוכה ופורים¹⁷⁴]. וכשנבא משיח באמצע חנוכה – ראה בהערה¹⁷⁵.

ידליק את השמש לפני אמירת הברכה הראשונה כדי שיהא מוכן להדליק עמו תיכף אחר הברכה. ויאחזנו ביד ימינו, ואיטר יד יאחזנו בימין שלו שהוא שמאל כל אדם.

מברך מעומד¹⁷⁶ להדליק נר חנוכה, שעשה נסים ושהחיינו ואחר כך מדליק את הנרות בעמידה¹⁷⁷. ולא יסלק ידיו¹⁷⁸ מיד אחר ההדלקה, אלא יחזיק את השמש צמוד לנר וידליק כל כך עד שיאחז האור ברוב אותה חתיכת פתילה היוצאת מהנר¹⁷⁹. אמירת הנרות הללו¹⁸⁰, לאחר גמר ההדלקה. שכח שהחיינו או טעה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אסור להפסיק בשום דיבור¹⁸¹ בין הברכה להדלקה עד שיגמור להדליק כל הנרות. ולכתחילה יזהר שלא ידבר בינתיים כלל אפילו מעניני צרכי ההדלקה (אלא אם כן הוא בענין שאי אפשר לו להתחיל להדליק אם לא ישיח).

אם עבר ושח בינתיים¹⁸² וכן אם התחיל אמירת "הנרות הללו" לפני שהתחיל להדליק, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

(173) הובא באגרת הטיוטל דרוש אות מ. ס' החיים ח"ג רפ"ז. וראה לקו"ש ח"ה ע' 172 הערה 4.

(174) וראה עט"ז סתרע"ו שנוסח הברכה "להדליק" קאי על הדלקת נ"ח לעת"ל. אבל להעיר ממשמעות מגיד מישרים פ' ויקהל שרק סיפור הנס שייך לעת"ל. וי"ל. וראה בן איש חיל ח"ב דרוש א' לש"ש. וצ"ע בגדר הדלקת נר חנוכה בלילה לעת"ל – ראה בשו"ר פ"ח, יא: לעתיד לבא הלילה נעשה יום שנאמר והיה אור הלבנה כאור החמה. ולהעיר משו"ת באר משה ח"ח סי"א.

(175) שקו"ט מזה בכ"מ. והאריכו בכמה צדדים בדבר בירחון האוצר שי"ל לחדש כסלו תשפ"א.

(176) ראה שו"ת באתרא דרב לבידלו. וגם השומעים יעמדו.

(177) שאף שמן הדין אפשר בישיבה, עדיף לעמוד – נתבאר בשו"ת באתרא דרב שם.

(178) כן הל' בשו"ת מהר"י מברונא סל"ט – לגבי חנוכה. והוא ע"פ פירש"י שבת כח, ב ד"ה ודכו"ע – לגבי שבת. וכ"ה בלבוש (שבהערה הבאה).

אבל באמת לא נזכר כך בשאר הראשונים, ולא ברמב"ם וטושו"ע. ואולי אינהו ס"ל דסגי בנעשה מעצמו מבע"י, שכל שנאחז האור מבע"י סגי (וכמו בדין מדורה, א"כ נאמר שבאמרה גם במדורה צ"ל כן. אבל ראה מי יהודה שבהערה הבאה). ובהעמק שאלה ר"פ תצוה (וראה גם שם פ' בהעלותך) כתב, דא"ש לבה"ג שאחרי ההדלקה כבר קיבל שבת, ולשאר הדעות צ"ל שהוא משום ברכה לבטלה. אבל גם לפ"ז כל שלא גמר בדעתו שנגמרה הדלקתו עדיין יכול לחזור ולהדליק עוד. וראה גם תורת שבת סרס"ג סק"ז שהבעל יכול לתקן. אבל ראה קצוה"ש סע"ד בבדה"ש סק"ז, שאם נכבה מפני שלא המתנה עד שיאחז האור ברוב הפתילה מסתבר דזה כאילו לא הדליקה ומותרת לחזור ולהדליק.

ולהעיר שגם בשבת לא ראינו מקפידים. וראה בתורת שבת שם. וראה גם מאורות נתן קופרשטוק חשמל בשבת פ"ז סכ"ט מש"כ ליישב.

(179) וכדאי להקפיד בכל הנרות, ולא רק בנר הראשון. ראה בסוף הקובץ במלואים (כב).

(180) בנוסח הנרות הללו "להשתמש בהן", הה"א (של "בהן") בצירוף. ובקצת מקומות נדפס בסגול"ל. וראה שו"ת באתרא דרב ס' לט'תתנת.

טעם האמירה: להזהיר ב"ב שלא יבואו להשתמש בנרות. וכן משום פרסומי ניסא להזכיר ע"י מי היתה התשועה, ולהוסיף בשבח הא"ל והודי' לו על הנסים שעשה לנו (ראה סדה"י סדר הדלקת נר חנוכה. ערוה"ש סתרע"ו ס"ח. שו"ת שיה יצחק וייס שש"מ"ו. שו"ת בית ישראל לנדא סי' ס' ושו"ת מהרש"ל ספ"ה: והטעם מפורש). ובפשטות, לפי שההדלקה לחוד בלילה אין בה משום פרסום הנס. ועוד, שקבעום בהודאה ע"י הדלקת נרות, וע"י אמירת הנרות הללו גורם שההדלקה תהא בגדר הודאה. (ולהעיר שאיסור ההשתמשות בכדי שיהא ניכר שהוא נר של מצוה. ולפ"ז, אמירת "קדש הם" וע"אין לנו נרות להשתמש בהן" הוא לאשווי לה גדר נר מצוה. ויש מי שכתב שבכך מקצה למצותו מחמת חביבות הנס, ראה שבת מז, ב בתוד"ה שגנר). וכבר העירו מל' רי"ו נ"ט, קבעום לדורות להיותם ימים טובים וכו' **ולהזכיר דינם**.

(181) וגם לא יענה אמן או דבר שבקדושה (ראה הגהות חכמ"ש סתרע"ו ס"א. ומציין למש"כ בחיבורו, ונמצא הוא בשו"ת שנות חיים סרס"ד. וכן נראה להכריע, שהרי יש חשש הפסק ויש דעות שחזור ומברך גם בסח בין נר לנר. וגם למ"ד שאין לברך על נרות ההידור, אין לו להפסיק שהברכה קאי על כל הנרות (אף שי"ל לאידך גיסא שגם למ"ד שמברך על נרות הידור בפ"ע, בסח ליכא הפסק כמו בהפסק בין התקיעות). ואף שכתחילה אסור, לצורך אמן לישתרי. ולאידך, אין חשש בהעדר הענין, כיון שאינו עונה משום הפסק, ופטור מלענות משום עוסק במצוה).

אבל בדיעבד, אם הפסיק בין נר לנר אינו חוזר ומברך. ואם הפסיק בעניית אמן לברכת הדלקת נ"ח של חבירו, אפילו בין הברכה להדלקת נר הראשון, לא יחזור ויברך (ואף למ"ד שאמן על ברכת חבירו ה"ז הפסק (וראה אצלנו בהערות וצינונים להלכה יומית אות תרו), דהכא לא גרע מהנרות הללו שי"א לאומרו אחרי נר הראשון, שהוא מענין ההדלקה, וגם אמן על הברכה מענין המצוה, ובפרט למ"ד שהברכה מעכבת במצות נ"ח שג"ז פרסו"ג. וכיון שברכתו שעשה נסים וברכת הזמן אינן הפסק, אפשר דהה"א אמן על הברכה (ראה כע"ז) לגבי הבדלה בשו"ת יגל יעקב או"ח סמ"ג (וחולק על שו"ת לחם שלמה או"ח סמ"ד). שבה"ל ח"ז סכ"ה סק"ב). והאריך בקובץ האיחוד בחידור יוגש תשע"ד).

(182) אם השומעים הפסיקו בדיבור, אפילו שלא מענין הברכה, א"צ לחזור ולברך (ול"ד להפסק בשמיעת ברכת הנהנין (ראה שו"ע אדה"ז סקס"ז ס"י. וראה גם סרס"ג בקו"א סק"ה), שהרי יכולים לצאת יד"ח גם ללא שמיעת הברכות וראיית ההדלקה, וכש"כ למ"ד שהיא חובת בית ולא חובת גברא. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתל"ב ס"ו. אבל שאני התם שהיא רק חובת בעה"ב. ודו"ק כי קיצרתי).

צריך שיתן שמן בנר כדי שיעור קודם הדלקה. אבל אם בירך והדליק ואחר כך הוסיף שמן כשיעור יש מי שאומר שלא יצא ידי חובתו. ולכן צריך לכבותה וליתן בה שמן כשיעור ולחזור ולהדליק בלא ברכה. ופשוט שאם הוסיף שמן אחר הברכה קודם ההדלקה יצא ואינו חוזר ומברך. ואפילו אם שכח ליתן שמן (או פתילה) בנר וסבר שכבר נתן שמן ובירך ומיד נזכר ונתן שמן אינו חוזר ומברך. ואפילו בנשפך השמן מיד אחרי הברכה אינו חוזר ומברך. וכן גם אם נפלה הכוסית ונשברה לגמרי קודם ההדלקה, ואין אף נר אחד דולק, או אם צריך להחליף הפתילות מיד אחרי הברכה.¹⁸³

אם שח לאחר שהתחיל כבר להדליק נר אחד אין צריך לחזור ולברך, כיון שכבר התחיל במצוה שבירך עליה.¹⁸⁴

אם כבר ברך את הברכות במקום אחר (כגון הש"ץ שבירך בבית הכנסת או שיצא למבצעים ובירך שם) ידליק שוב בברכה, אבל לא יברך שהחיינו אלא אם כן מוציא את בני ביתו ידי חובה. וראה לעיל בדיני הדלקה בבית הכנסת, עוד פרטים בדבר.

חמירא סכנתא מאיסורא: יש להניח את החנוכייה על משטח יציב ובטוח (שיש, זכוכית, או מתכת. גם ניתן לעטות עליו נייר כסף), וקרוב למרכז המשטח, ולא בקצה, והרחק מחומרים דליקים כמו וילון, מפה, ספרים וחומרי נייר אחרים. יש לוודא שהחנוכייה יציבה ולא תתהפך בקלות. פמוטים שמתפרקים או שאינם יציבים מגבירים סכנת השריפה. מומלץ להדליק את הנרות במקום שלא יאפשר לילדים קטנים להגיע אליהם. סכנה לעבור בחפזה ליד הנרות. פתילי אבנט וסרך שמלה עלולים לגרום סכנת נפשות. יש להיזהר ביותר שלא להשאיר הנרות דולקים ללא שמירה ראויה¹⁸⁵ והשגחה מתמדת של מבוגר אחראי. השארת ילדים ללא השגחה סביב נרות דולקים היא מסוכנת מאוד, ומוכרחים למנוע מהילדים גישה לחנוכייה דולקת ולגפרורים ולמציתים וכו'. הילדים ידליקו נרות רק בהשגחת מבוגר או מבוגרת. מומלץ לאסוף שיער ארוך בזמן הדלקת הנרות. הקטנים ילבשו חולצות ששרווליהן צמודים. היוצאים מבתיהם והעולים על יצועיהם בלילות חנוכה יבדקו בשבע עינים אם אין החלונות פתוחים והרוח עלולה להפיל את הנרות, ושאין שום דבר העלול להתלקח ליד הנרות. ועדיף לכבות הנרות אחרי שיעור ההדלקה מלהשאירן ללא שמירה. מומלץ להתקין בבית גלאי עשן, מכשיר זול שיכול להציל חיים, כי הוא מתריע על שריפה.¹⁸⁶

נוהגים להתעכב סמוך לנרות כחצי שעה.

למנהגנו, צריך שידלקו הנרות 50 דקות לכל הפחות, ונר שכבה¹⁸⁷ בתוך שיעור זמן דליקתו¹⁸⁸ אינו זקוק לה לחזור ולהדליקה, וכן אם כיבה אותה בשוגג. אבל הרוצה לזכות במצוה שלימה יחזור וידליק. ולמעשה, חוזרין ומדליקין אותו בלא ברכה. אם הוא רואה שהוא נאחז בהפתילה ובדואי יכבה במהרה אינו יוצא בהדלקה וצריך לחזור ולהדליקה לאחר הכביה מן הדין¹⁸⁹. וצריך

(183) ראה בסוף הקובץ במילואים (כג).

(184) ו"ח. וסב"ל.

(185) וברמב"ם נזקי ממון פי"ד ה"א: ואפילו בנר חנוכה ה' לו לישב ולשמור. וראה שו"ת האלף לך שלמה או"ח סק"ז: דבכל נר ובכל אש אפשר שיבא ממנו שרפה לפעמים גם לאדם אם יתחיל לשרוף בגדיו. [ולהעיר ממג"א סתרע"א סק"ח ובהגהות יא"פ לשם. פת"ע שם סק"א. שו"ת מנח"י ח"ו סס"ו. וראה סה"ש תש"נ ע' 193 הע' 81].

(186) ולהעיר מר"ד משיחת ש"פ מקץ תנש"א, שכאשר שוכבים לישון אין מקום שיהיו דולקים נרות חנוכה. ואם יש ביד המשכיר למנוע מהשוכר להדליק נרות בדירה המושכרת – ראה אצלנו בהל' יומית אות תשמא ובארוכה במקורות ועיונים לשם. וראה שו"ת באתרא דרב ס' לב'קסט (לענין הדלקה שלא ברשות).

(187) אפילו כבו כולם.

ואם כבתה אחת מהנרות קודם שהשלים כל ההדלקה, צריך לחזור ולהדליקה (בלא ברכה).

(188) בתנאי שנתן בה שמן כשיעור, וההדלקה לא היתה מלכתחילה במקום הרוח.

(189) ובמשנ"ב סתרע"ג סק"ג משמע שמברך שוב (בליל ראשון או גם בשאר הלילות אם כל הנרות היו כך). וכ"מ בשע"ת סתרע"ו סק"ג. ודלא כמסורת משה ח"ג ששס"ו.

ונראה שכל שעוסק עדיין בהדלקה, או עכ"פ לא הסיח דעתו ולא הפסיק בענינים שאינם מצרכי הדלקה, חלה ברכה ראשונה גם ע"ז. (וראה שע"ת שם).

שיתן בה שמן כשיעור מחדש, ואין מצטרף מה שדלק כבר.

לאחר שיעור זה יכול לטלטל את החנוכה אפי' אם הנרות דולקים. באם נצרך לטלטל מטעמי בטיחות, מותר לטלטלה גם תוך הזמן, ונכון לטלטלה למקום שהוא קרוב למקום ההדלקה. ולכתחילה ידליק במקום כזה שלא יצטרך לטלטלה אחר כך¹⁹⁰.

אסור להשתמש באור נרות חנוכה¹⁹¹ (ולכמה דעות – גם לאור ה"שמש"¹⁹², ולכן צריך עוד נר נוסף, או אור חשמל¹⁹³, להשתמש לאורו). ואין להדליק את השמש מנרות חנוכה. גם אחרי שיעור ההדלקה אין להשתמש באורם¹⁹⁴.

מותר לכבות הנרות אחרי 50 דקות¹⁹⁵.

מלאכה: נוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה משך 50 דקות מזמן ההדלקה. [ויש שנהגו כן גם באנשים]. אחר שיעור זמן זה עושים מלאכה שלא כנגד הנרות. המנהג לאסור רק מלאכת תפירה, סריגה, כיבוס וגיהוץ, וכיוצא בזה, אבל שאר ענייני הבית כגון שטיפה, וכיבוד הבית, בישול ואפיה לא נהגו לאסור [ולהעיר מהלשון במכתב דלקמן].

במכתב כללי לימי החנוכה¹⁹⁶: נהגו הנשים להוסיף בזה "שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות" – חדרות הן בענין ותוכן דנרות חנוכה הדולקות עד שאין להן שייכות לשום מלאכה¹⁹⁷.

הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע שלאחרי הדלקת נר חנוכה היה יושב בסמיכות לנרות חנוכה ולומד תורה [וכמובן שלא השתמש עם האור דנרות חנוכה]. ובכמה שיחות קודש¹⁹⁸ נזכר ההוראה מזה להוסיף בתורה בימי חנוכה.

איתא בספרים שבהיות כי הנרות הם קדושה עליונה על כן מנהג המדקדקים לדקדק מאד אפילו בדבור שלא להרבות בדברים של חול בעוד שהנרות דולקים.

מעוֹת חנוכה – ראה להלן ה' דחנוכה. ושם ע"ד ההוראה ליתן בכל יום.

נוהגין להרבות בצדקה בימי החנוכה.

ערבית: אין להפסיק בין ברכת 'השכיבנו' ל'שמונה עשרה' להכריז 'ועל הנסים'. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

מבצע חנוכה

יש לדאוג שבכל בית יהודי תודלק מנורת חנוכה. ולהשתדל שכל הגברים, ובכללם גם ילדים

ול"ד לנחת שמן פחות מכשיעור שאינו מברך שוב – שבנדו"ד אינו בגדר נר מעיקרא (וכעין סברת בית הלוי בענין נר הדולק רק שכבר הוא חשוך והולך וכבה (ראה לעיל בדיני ברכת הרואה בהערה)). ובאמת כ"כ במו"ק סתרע"ג דכיון דמעיקרא לא חזיא כלל לא חשיבא הדלקה. (אבל איהו כ"כ גם במעמיד במקום הרוח. ולכאורה יש לחלק. וראה לעיל בדיני אופן ההדלקה, בדין העמיד במקום הרוח, בהערה. 190) ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' ב"ג.

191) מותר לצלם המנורה והנרות בחדר חשוך. ועדיף שיהא אחרי שעבר שיעור ההדלקה (50 דקות). ואסור לכבותם ולהדליקם שוב לצורך הצילום – ראה בכ"ז אצלנו בשו"ת באתרא דרב יח"לד.

192) אבל א"צ לחזור ולהדליק השמש אם נכבה. ומותר אפילו לכבותו אף שהנרות דולקות עדיין – ראה אצלנו שם.

193) וכ"ה גם בר"ד משיחת א' דחנוכה, לתפארת זקנים לוי יצחק, ה'תנש"א.

194) ובפרט בימינו שמויחד למצוה, והוקצה מדעתו, שכן משתמשים בכלל בחשמל.

195) כ"ה מעיקר הדין. ויש מחמירים שלא לכבות. אבל בספר המנהגים משמע קצת שהכרעת מנהג בית הרב בזה להקל. (ולהעיר שבמג"א סתרע"ב סק"ד שהביא דעת הב"ח לאסור לכבות, הביא רק הטעם דמאחר שנהגו איסור אין להקל. ובצידה לדרך שהביא הב"ח, והובא משמו במג"א, מוכח שמדינא מותר ורק שיש מדקדקין. ולגבי נותר השמן כתב בסתרע"ז סק"ד להקל אחרי שדלק כשיעור, ושדברי הב"ח אינם מוכרחים כ"כ, ושולכן טוב לכתחילה להתנות שלא יאסר אלא כשיעור). ובמצייאות הנהגה שבד"כ מכבים ע"מ להשתמש בהשמן ליום מחר, אין סרך קפידא (אא"כ להסבא שבזמננו אסור לכבות כ"ז שב"ב ניעורים, ולא נקטינו הכי. וגם בלקט יושר ע' 151 שהחמיר שבה"ז אין שיעור ל"ח ואסור בהנאה כ"ז שדולק – כתב להתיר לכבות כשדלק כשיעור), ואפי' אם ישתמש בו לנרות ההידור. ואם נהג כן איזה פעמים לכבות אחרי הזמן א"צ להתנות יותר דמסתמא הוי כהתנה – דע"ת למהרש"ם סתרע"ב ס"ב ד"ה ונראה. ולהעיר מכע"ז בשו"ע אדה"ז שתרל"ח סכ"ו.

196) נדפס בלקוטי שיחות חכ"ה ע' 512.

197) וראה בטור ברקת או"ח סתרע"ע. ספר המצוות להצ"צ מצות נ"ח רפ"ג (דרמ"צ עד, א).

198) ראה גם בשיחות ליל ב' דחנוכה ושבת חנוכה תשמ"ב.

צעירים, ידליקו נרות חנוכה בפני עצמם. וכן, להדליק נרות חנוכה באופן של "פרסומי ניסא", במקום הציבורי והמרכזי ביותר¹⁹⁹. ובמעמד זה צריך לעורר את הנאספים אודות הדלקת נר חנוכה בביתו של כל אחד ואחד. ומה טוב – להכריז שלא יוצאים ידי חובה בהדלקה הפומבית, אלא כל אחד צריך להדליק נרות חנוכה בביתו. אין לכבד אשה בהדלקת הנרות²⁰⁰.

לכבד גוי בהדלקת השמש – ראה בהערה²⁰¹.

בעל עסק המדליק במקום עבודתו משום פרסומי ניסא, לא יברך על ההדלקה אלא אם כן שם את החנוכה במקום כזה שלפחות עשרה יהודים²⁰² יראו אותה²⁰³ בבת אחת. [ובמקום אחר²⁰⁴ הארכנו בשלילת ההדלקה בחנויות לשם מצות חנוכה, ובכלל, עדיף יותר לחלק להם חנוכיות שידליקו בביתם. והסכימו אתנו הרבה מרבני אנ"ש שליט"א].

ביקורי בית: אם הדליק קטן לא עשה כלום, אפילו בקטן שהגיע לחינוך, ואין הגדול יוצא בזה, אף על פי שהגדול הניח הנר במקומו. ומכל מקום, אם כבר הדליק קטן שהגיע לחינוך, ונתכוון הגדול לצאת ידי חובתו, יחזור הגדול וידליק בלא ברכה, כיון שי"א שבקטן שהגיע לחינוך מותר. (וכן אם ביום הראשון הדליק קטן שהגיע לחינוך, אין לגדול לברך שהחיינו בליל שני). אבל אם לא רצה הגדול לצאת, יכול הגדול להדליק בעצמו בברכה כדין מהדרין²⁰⁵.

מנהגי ימי חנוכה

ברמב"ם מובא שימים אלו הם "ימי שמחה"²⁰⁶, וכן כתב הרמ"א ש"יש קצת מצוה בריבוי סעודות", ולענין מעשה מנהג קדום הוא להרבות בסעודה בימים אלו²⁰⁷. וטוב שיאמר בהם שירות ותשבחות להשי"ת על הניסים שעשה לאבותינו בימים אלו ויחשב לו כסעודת מצוה לכל הדעות. ובכמה שיחות נזכר בנוגע לענין השמחה בחנוכה, דאף שיש בזה חילוקי דעות יש להדר בה באופן דמהדרין מן המהדרין, כולל גם בנוגע להתוועדות חסידים והחלטות טובות (עם בני משפחתו וכיוצא בזה). [בראש חודש ובשבת חנוכה יש להוסיף בסעודה יותר מבכל שבת ור"ח].

אבל ר"ל יכול להשתתף במסיבות חנוכה בביתו אם אומרים בהם שירות ותשבחות²⁰⁸. נוהגים לאכול גבינה ומאכלי חלב.

(199) ראה אצלנו בקובץ מבית חיינו גל' ז ע' 36 ובהערה 1.

(200) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לב'ק.

(201) אין הדבר ראוי – ראה בשו"ת באתרא דרב שם..

(202) פרטי הדינים – ראה לעיל בדיני הדלקה בבית הכנסת.

(203) ראה לעיל בדיני הדלקה בבית הכנסת השק"ט אם צ"ל בעת הברכה. וטוב שיהיו כבר בעת הברכה.

נשים וקטנים מצטרפים – שו"ת רב פעלים ח"ב אור"ח ס"ב. מור ואהלות פוסק אהל המנורה הטהורה סי' ב (ס, א). חזו"ע חנוכה ע' נב. [והשוללים – דס"ל, שמעיקרא לא נתקן רק במקום עשרה אנשים בביהכ"ג].

(204) ראה מה שכתבנו בספסוף לקובץ מבית חיינו שם ע' 57 ואילך.

(205) ראה בסוף הקובץ במילואים (כד).

(206) וראה גם בראש מ"ק פ"ג ספ"ז, והובא בטור אור"ח סי' תכ ויו"ד סי' תא "דהללו ימי שמחה נינהו" (לענין צידוק הדין). ולהעיר ממגילת אנטיוכוס: על כן קיימו בני חשמונאי לבני ישראל לעשות שמונה ימים אלו ימי שמחה וכבוד וקוראים להם ימי שמחה. ובסימני הדינים ברי"ף הל' ר"ח וחנוכה (נד' בסוף מס' נדה) לבעל שלה"ג ס"ק שו: חומר מצות שמחת חנוכה.

(207) בלקו"ש ח"י ע' 142 הע' 6: להעיר אשר בפורים דכתיב בהו "ימי משתה ושמחה" צ"ל לדעת הרמב"ם סעודת בשר (אין שמחה אלא בבשר). ועיי"ע שם ע' 144. ועד"ז בלקו"ש ח"י ע' 204 הע' 10, וש"ג למש"כ בבנין שלמה עהרמב"ם. [וראה גם ח' מהרצ"א להל' חנוכה (כד, ד)]. וראה גם שיחת מוצאי שבת מקץ תשל"ח. וכן בזמר אכלו משמנים המיוחס לראב"ע: תורים ובני יונה וכו' ברבורים אבוסים. וראה בשו"ת בית יעקב סע"ג בשם שו"ת מהר"ם (אבל לפנינו ליתא) ע"ד אכילת הבשר ושתיית יין. וראה גם מער"ק עהרמב"ם. שו"ת משנה שכיור אור"ח סי' קצד. אבל להעיר מסה"ש תשנ"ב ע' 194 הע' 5. לקו"ש חט"ו ע' 366 הע' 8. ולהעיר מל' התוס' תענית יח ב – ד"ה הלכה. וילה"ע, שבשמחת יו"ט נכללת גם לשמח כאור"א בראוי לו, והיינו גם חלוקת קליות ואגוזים לקטנים וכו'. ואולי ג"ז הסברה למנהג דמי חנוכה. ושו"ר כן בשו"ת אבני ישיפה אור"ח סי' קצט סק"ב. אבל בפשטות לא עדיף מפורים, שאינו חייב לשמח בני ביתו בתכשיטין וקליות. וכבר העירו שבי"ט "חייב אדם להיות בהן שמח" שחובת השמחה על הגברא, אבל בפורים צ"ל יום שמחה. והה"נ בחנוכה שהן "ימי שמחה". ויש בזה מה שאין בזה.

(208) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' יב'רכו.

"מנהג ישראל" ("תורה היא") לאכול מאכלים שעשויים בשמן לזכר נס השמן²⁰⁹.

על לביבות (לאטקע"ס) וסופגניות (דוינאט"ס) המטוגנות בשמן זית באופן שטופח על מנת להטפח צריך נטילת ידים כהלכתה עד הפרק ולא יברך, ככל דבר שטיבולו במשקה. אבל המטוגן בשאר שמנים²¹⁰, כסופגניות הנמכרות בחנויות בדרך כלל, א"צ נטילה²¹¹. סופגניות צריכים להיות בישול ישראל²¹².

על לביבות העשויים מתפוחי־אדמה מגוררים מברכים בורא פרי האדמה. ואם תפוחי האדמה נתרסקו לגמרי, או אם נעשו מקמח תפוח־אדמה, מברכים שהכל נהי' בדברו. אם הוסיפו קמח לטעם, מברכים בורא מיני מזונות. באם בירך על הלביבות שלפניו פוטר בברכתו גם שאר הלביבות שאינן לפניו, אפילו לא הי' בדעתו לאכלן, ואפילו כלה מהראשון. ופוטר גם הלביבות שעדיין לא היו מוכנות לאכילה בעת הברכה, אם ידע שמכינים אותן²¹³.

על סופגניות מברכים בורא מיני מזונות ומעין שלש (על המחי'), ואפילו קבע סעודתו עליהן ואכל כדי שביעה. המנהג לברך עליהן גם בתוך הסעודה כשאוכלן בתור חטיף או לקינוח בסוף הסעודה. אבל אם אוכלן למזון ולשובע, דינן כשאר דברים הבאים בתוך הסעודה ונפטרו בברכת הפת. מצוי בשוק סופגניות שלא נטגנו בשמן עמוק ואין לאכול מהן כדי שביעה כי אם בתוך הסעודה, וצריך לאוכלם למזון ולשובע²¹⁴. סופגניות אפופות ברכתן המוציא וברכת המזון²¹⁵ (אלא אם כן העיסה נילושה ברוב שמן או מי פירות, שברכתן מזונות, אלא אם כן אכל כשיעור קביעות סעודה).

סופגניות מטוגנות פטורות מהפרשת חלה²¹⁶.

אומרים בברכת המזון, בברכת הארץ ("נודה לך") ועל הנסים. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

נהוג לאחל "א פרייליכען חנוכה" (או "א גוטען חנוכה")²¹⁷.

הסכמת הפוסקים שמי שאין בידו להדליק ואין מדליקין עליו ואינו רואה נרות חנוכה, לא יברך ברכת שעשה ניסים ושהחיינו על עיצומו של יום. ומכל מקום, טוב שיוציא אדם את עצמו מידי ספק וילבש בגד חדש או יאכל פרי חדש במשך היום ויברך שהחיינו, ויהא דעתו גם על המלבוש

209 (נתבאר בספר השיחות תשנ"ב ע' 196).

בעיקר המנהג לאכול לביבות וסופגניות וכו' – כבר העירו מכע"ז בכת"י בשם אבי הרמב"ם (נדפס בקובץ שריד ופליט ירושלים תש"ה ע' 8. ונתפרסם כבר לפניו בעדן מקדם ערך מנהג. אלא שלאחרונה כתבו לפקפק במהימנות הכת"י ומכמה טעמים. אבל ראה קולמוס טבת תש"ע ע' 27, ושוב בקובץ בנתיבות ההלכה ח' יט ע' 39). אבן בחון (הוצאת תשט"ז) ע' 30 (ושם: לביבות, חביץ קדירה, דייסא, סופגין ואיסקרטין). ועוד. כן העירו מזמר אכלו שמנים (וראה עוד מזה בסיני ח' קטו ע' סה ואילך). ובכמה מספרי חסידות הובא עד"ז – ראה שארית ישראל מוילעדינק מהד"ח ע' רנו. הנשמן בס' פניני המועדים פ"ט ע' קכ. טעמים מחודשים – בהליכות שלמה חנוכה פ"ז ארחות הלכה ה' 20. מוע"ז ח"ח ליקוטי הערות ע' לו.

210 בב"א או"ח סי' קנח ד"ה והא דדבר: שמן זית. ובברכ"י שם סק"ט והגהות רעק"א ובמשנ"ב שם סקט"ו דבשאר שמנים א"צ נטילה. והביאון כן משו"ת גור"ר ח"א או"ח כלל א סכ"ט. מטה יוסף ח"ב או"ח סי"ח סק"ג.

211 ואפי' אם יש תערובת משה משקין הולכים אחר הרוב. (ובל' אדה"ז בסדר נט"י ס"כ ושאר הפוסקים שלא חילקו בדבר משמע ש"ה גם בתערובת מעט מים ושאר משקין. ודלא כמחמירים בזה). ובמסופק, יש להקל, דאוליין בתר רובא, וגם ששמן זית יקר יותר ואין לחוש שיעירו בו כ"כ (כבדן חשש תערובת סתם יינם שאין לחוש כשדמי יין ביוקר משאר משקין א"כ משביח ביותר), ובפרט שספק נט"י לקולא.

אמנם, ביש שכבת ריבה נזולית מבחוץ, לפעמים עשוי' בתערובת רוב מים, וצריכה נטילה.

212 וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ח'כא מה שכתבנו לדחות דברי המקילים.

213 פשוט כיון שבידו להכניס, וכל שבידו אינו בגדר מחוסר מעשה. ובסגנון אחר, שהתפוחי אדמה הם כבר בעולם. ראה בסוף הקובץ במילואים (כה).

214 ראה בכ"ז בארוכה במ"מ וציונים להלכה יומית אות תעב. וש"ג.

215 סופגניות מטוגנות שחזר ואפאן אח"כ – דינן כסופגניות אפופות. אבל אם נתנן בתנור רק לחמם קצת – אין דינן כאפופות (ראה עד"ז בשו"ת באתרא דרב סי' א'תלד. וש"ג).

216 ראה מג"א סי' קסח סקל"ב. קו"א לשו"ע אדה"ז שם סק"ז. וראה בארוכה אצלנו במקורות ועיונים להלכה יומית אות תעב.

217 ראה בסוף הקובץ במילואים (כו).

או על הפרי²¹⁸.

פרסום ניסים: בשיחת ש"פ וישב תשנ"ב²¹⁹: "וויבאלד מ'האלט שוין נאך אלע ענינים און די גאולה איז נאך נישט געקומען – איז א דבר נכון ביותר צו טאן אין דעם ענין פון "פרסומי ניסא", צו מפרסם זיין בא זיך און ביי אנדערע, ובכל מקום ומקום – די נסים וואס דער אויבערשטער טוט מיט אונז, וויסנדיק אז דערמיט איז פארבונדן די גאולה האמיתית והשלמה! ועאכו"כ אין די ימי החנוכה, וואס ענינים איז "פרסומי ניסא" כנ"ל – דארף מען זען אויסנוצן די טעג, נוסף אויף די אלע פעולות ומבצעי חנוכה, אויך – אויף מאכן חסיד'ישע פארברענגענישן [אדער אנרופן דאס בלשון אחר, בכל מקום לפי ענינו, "אזלת לקרתא הלך בנימוסי"], בכל יום פון די ימי החנוכה, און דארטן רעדן דברי תורה, נגלה דתורה און פנימיות התורה, און אננעמען החלטות טובות בכל עניני תומ"צ, ובאופן פון מוסיף והולך ואור (בהתאם צו די נרות חנוכה), ועוד ועיקר – רעדן וועגן פרסומי ניסא, די נסים "בימים ההם בזמן הזה".

יום שני, כ"ה כסלו, יום א' דחנוכה

בעת תפילת שחרית נוהגים להדליק נר חנוכה בבית הכנסת בלא ברכה. גם בהדלקה בבית הכנסת בבוקר, צריכים "שמש". [בשנת תש"נ היתה הוראה: "כדי להוסיף בהתעוררות דנר-חנוכה, כדאי שתהיה חנוכה דלוקה בבית-הכנסת (שכולם מתכנסים שם) במשך כל המעתי-לעת, אם אין חשש כלל שישחקו התינוקות"]²²⁰.
אין לדלג לכתחילה ועל הנסים כדי שיוכל לענות קדושה ומודים.

הלל שלם

כל שמונת ימי חנוכה גומרין את ההלל.

בחנוכה, אמירת הלל היא חובה מתקנת חכמים (ולכן קורים אותו גם בבית האבל שגם האבל חייב בו).

בנוגע לחובת נשים בהלל – ראה בהערה²²¹.

אבל²²² יורד לפני התיבה במשך כל ימי החנוכה, חוץ מאמירת הלל [כי הקהל אז בשמחה כעין שבתות וימים טובים]. וחוזר להתפלל כש"ץ לאמירת חצי קדיש.

אין להפסיק באמצע הלל (שלם) כי אם על דרך שמפסיקים בברכות קריאת שמע²²³.

218) ביורד הלכה בענין זה – י"ל בפ"ע בקובץ פלפולים "מבית חיינו" מטעם ישיבת ת"ת המרכזית (770), לקראת י"א ניסן תשפ"ב.

219) בספר השיחות עמוד 185.

220) בד"מ סתרע"ב סק"א שהמנהג לעשותן גדולות דאיכא מצוה להדליק נרות כל היום. וכ"ה במנהגים דקהלתנו (פיורדא) סמ"ז.

וכ"מ במנהגות וורמיישא.

אמנם, בזכרוננו, שבשעתו נתפרסם (וכ"ה ביומנים דאז), שלאחמ"כ (בעש"ק) נמסר בע"פ שידלקו בנרות רגילים. ואולי מחמת הטעם שבפנים.

221) שקו"ט בפוסקים בנוגע חיוב נשים בהלל בחנוכה (ראה שו"ת תורת רפאל סע"ה. בית שערים חאו"ח סש"ט. בנין שלמה ח"ב או"ח סס"א. ותעוררות תשובה ח"א סנ"א. מנחת פתים סתרפ"ג. כנף רננה חאו"ח סוסי"פ. מרחשת ח"א סכ"ב. שד"ח אס"ד מערכת חנוכה אות ט סק"ב. ועוד).

אבל באג"ק מכ"א מ"ח תש"כ (ללא חתימה, ונתפרסם מארכיון הר"מ הארליג) שלא נהגו הנשים בהלל בחנוכה ופוק חזי מאי עמא דבר, ולא ראינו ראי' (עיי"ש הטעם. ולכאורה ילה"ע בהנזכר שם משו"ע אדה"ז סק"ג ס"ז שלסדר התפלה בא, אף שאינו ממצות התפלה – משו"ע אדה"ז סק"א ס"ה. ושקו"ט בכ"מ לענין הפסק בין תפלה והלל, וטעימה קודם הלל. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' לט"קסא, בין השיטין, בד"ה אמנם בשו"ת. ואכ"מ).

וכבר העירו שבתוס' סוכה לה, א ד"ה מי נזכר הלך דפסח. וכן הביאו (לכאורה) ראי' מוכחת שברמב"ם הל' חנוכה פ"ה ה"ד הביא דין אשה שמקראת הלל בדיני חנוכה.

222) ואפילו אבל שיש לו יארצייט בימי החנוכה בימי החול או ר"ח. אבל בשבת יורד לפני התיבה אפילו להלל – ראה שו"ת באתרא דרב סי' לב'צד.

223) היינו לקדיש – אמנ יהא שמ' רבא וכו' יתברך ואמן על דאמירן בעלמא. לברכו – ברוך ה' המבורך וכו'. לקדושה – קדוש, ברוך ומלך. בחזרת הש"צ – אמנ על הא"ל הקדוש ואמן על שומע תפלה, ותיבות מודים אנחנו לך. בעליה לתורה – לעלות אם קראוהו אבל לא יאמר עם החזן. וכן לקרא ההפטרה אם הוא המפטיר. ולקרא בתורה כשאין בעל קריאה אחר. לענות לעולה ברוך ה' המבורך ואמן על ברכות התורה. וכן אמנ על ברכות ההפטרה. נשיאת כפים – אמנ על הפסוקים שאומרים הכהנים. וברכות ברוך ורעם. ראה בשו"ת

מצוה מן המובחר **לקרותו עם הציבור**²²⁴ מיד אחר תפלת שחרית כדי שיענה עמהם הודו ואנא אחר הש"ץ. אם בא לבית הכנסת אחר שהתפללו הציבור שחרית ועומדים לקרות ההלל והוא לא התפלל שחרית, ראה באגרות קודש כ"ק אד"ש²²⁵. וזלה"ק: "אודות אמירת הלל לפני התפלה – הוראה בפירוש לא שמעתי בזה, אבל מסופר בפי חסידים, שאף שרבותינו נשיאינו בתפלת שבת היו מאריכים בתפלה אפילו כמה שעות לאחר גמר הציבור את תפלתם, הנה ביום טוב היו מסתדרים באופן לגמור תפלת השחר עם הציבור ולאמר הלל עמהם".

כופלין הודו לה' אחר כל אחד מהג' פסוקים יאמר נא, וגם כשמתפללים ביחיד. השליח ציבור מקריא הודו גו' וכל המתפללים²²⁶ עונין אחריו הודו גו' יאמר²²⁷ גו'. וחזור הש"ץ ומקריא: יאמר גו', ועונין אחריו: הודו גו' יאמרו גו' וכן ביאמרו, אנה ה' (ד' פעמים). – אחרי הפסוקים יאמרו גו' – אומרים: הודו גו' כל"ח.

י"א שאם דילג מלה בהלל לא יצא, ויחזור למקום שטעה, ואם כבר גמר, יחזור עוד פעם מתחילתו. ונכון לחזור ולומר ללא ברכה²²⁸. אבל אם טעה ואמר חצי הלל כמו שאומרים בראש חודש וכבר סיים²²⁹ עם ברכת יהללך, חוזר ומברך²³⁰.

כל היום כשר לקריאת ההלל שאם לא קרא מיד אחר תפלת שחרית יכול לקרות כל היום עד צאת הכוכבים²³¹.

אחרי הלל: חצי קדיש, וקורין ג' גברי בפרשת נשא, כמפורט בסידור.

ימי חנוכה אסורים בהספד ותענית (מלבד תענית חלום) אבל מותרים בעשיית מלאכה.

מותר לבקר קברי צדיקים בחנוכה, ומעשה רב. ויש לדלג הוידי שבנוסח מענה לשון. ואף לקברי אבות מותר מן הדין, ועם כל זה המנהג שלא לילך. ויש ליזהר שלא לקונן ולבכות²³².

הלכתא למשיחא: בשו"ת צפנת פענח החדשות²³³: "ונזכה במהרה לביאת משיח צדקנו ולגאולה

באתרא דרב ס' ל'תתקד.

(224) ובחנוכה בפרט, ראה הגהות חכמת שלמה סתרפ"ג דעדיף הלל והודאה מהדלקת נ"ח. ומדבריו מוכח דהיינו שעדיף שיתפלל ויאמר הלל בציבור מהדליק נ"ח. והוא מחודש. אבל ראה הליכות שלמה פ"ז ס"ה. ועוד. כן להעיר ש"א הדלקת נרות היינו הודאה, וכנוסח הנרות הללו "כדי להודות ולהלל" – ראה שו"ת מעשה נסים לר"א בן הרמב"ם בשם ר"ד הבבלי (וכת"ש דהלל דחנוכה דאורייתא, וכן נ"ח נמי דאורייתא מה"ט). פסקי ריא"ז שבת פ"ב ה"א אות ח. ברית משה ביאור לסמ"ג מ"ע ה' מד"ס ס"א. נימוקי מהרא"י חנוכה פ"ג ה"ג. שו"ת מנחת שלמה ח"ב סנ"ד. משנה שכיר מועדים ע' קפט בפ"י מש"כ בהון עשיר ב"ק פ"ו מ"ו שבחנוכה אין מצוות אחרות כ"א הדלקת נרות. (וראה לקו"ש ח"ג ע' 816. ח"י ע' 288). אבל ראה לקו"ש ח"י ע' 142 הע' 19. קובץ הער"ב בא תשמ"ה. וישב תשס"ג) [ולהעיר משו"ת בנין שלמה ח"ב ס' ט, שיש להסתפק אם לא בירך זמן בלילה כלל דאפשר דצריך לברך זמן בעת אמירת הלל, דלא גרע מקריאת המגילה דמברכין עליה זמן].

(225) ח"י ע' סז.

(226) ולא הש"ץ. ודלא כמשמעות ס' המנהגים ע' 41 (ונגדרו אח"ז בכ"מ). וראה קובץ הער"ב גל' תשצב. גל' תתי. קובץ שערי אור ע' 149. וכבפנים, כ"ה גם בס' המנהגים בכתי' במנהגי ר"ח בהערה (צילום נדפס בס' בחדיד תורתך ח"ג ע' 76), ומשום מה נשמט בדפוס (שם ע' 36).

אבל בשאר הפעמים המנהג שהש"ץ אומר הודו תחילה. וראה קובץ הער"ב גל' תתרפח. אבל להעיר מיומן ליל א' דפסח תשכ"ז (נדפס בתשורה פרידמן-מונדשין אדר"ח מרחשון תשע"ט ע' 17). וראה גם הליכות שלמה פסח פ"א ס"ב.

(227) צריך לשמוע יאמר נא ישראל וגו' יאמרו נא בית אהרן וגו' יאמרו נא יראי ה' וגו' מפי הש"ץ, ואם לא שמע לא יצא. ומ"מ, אף שיכולו הציבור לצאת במה ששומעים מפי הש"ץ, טוב יותר שיאמרו בעצמם בנחת (שלא בקול), שלפעמים אינו מכוון.

(228) המקורות ושקו"ט בזה – ראה בסוף הקובץ במילואים (כז).

(229) אבל לא לא סיים אינו חוזר ומברך. ואין לומר שבברכתו על חצי הלל לא עלתה לו להלל שלם. וראה מעדני כהן ויגש תשפ"ד.

(230) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב ס' כה"ר. ושנ"ת.

(231) בלא ברכה, כמו בשופר לולב ומגילה בביה"ש. ואדרבה, הלל גרע טפי דכתיב בה מזמור שמש עד מבואו (ראה שו"ת מהרש"ם ח"א ס"א. ושם, שצ"ל דוקא מהנה"ח ולא מעלה"ש מה"ט. ועפ"ז, הה"נ שצ"ל רק "עד מבואו" ולא אח"כ. וראה כענין בשו"ת דברי יציב או"ח ס' קי"ד וראיתי לגבי לאו דלא תבוא עליו השמש. וצ"ע, שפשטות המשנה מגילה כ, ב שכולן משעלה עה"ש יצא, וקאי אכולהו גם האהל גם במגילה קייל"ן (שו"ע או"ח סתרפ"ז ס"א) שבקרא מעלה"ש יצא, ובפשטות – היינו אף למ"ד (שם די, א) דקרייתא זו הלילא). ובפרט לדעת אדה"י בסידורו שהכריע כשיטת הגאונים. וראה בסדר הכנסת שבת לענין תפלת מנחה. וי"ל דשאני תפלה דרחמי ניהו. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב פורים ח"א סט"ו.

(232) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' ב'מח.

(233) ח"א סמ"ה.

האמיתית ואז יתגלה לנו המגילה שכתבו זקני ב"ש וב"ה על חנוכה שה' בזמנם²³⁴, רק כיון דלא הוה נביאים אז א"א לעשות מגילה ולא ניתן לכתוב כמבואר ביומא דף כט, א. ואי"ה לע"ל במהרה יתגלה לנו הנביאים ויתגלה לנו המגילה".

ליל שלישי, אור לכ"ו כסלו, ב' דחנוכה

רבינו הזקן חזר (מפטרבורג) לביתו (בוויטעבסק) ביום ב' דחנוכה, לאחר הגאולה הראשונה (בשנת תקנ"ט) והתעכב שם כל ימי החנוכה²³⁵.

יום כניסת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע לבריתו של אאע"ה (בשנת כתר"א)²³⁶.

בספר המנהגים איתא: "נהגו שהפתיחות יהיו בכל יום חדשות, ויש אומרים שאין חוששים לזה ואדרבה הישנות נוחין יותר לדלוך, ולעת עתה לא יכולתי לברר מנהג רבנו [כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע] בזה". [אבל בשיחת ש"פ וישב תשט"ז שכ"ק אדמו"ר מהוריי"צ השתמש בפתיחה הישנה. ועיי"ש ההוראה מזה²³⁷].

מליל ב' והלאה אין מברכים שהחיינו. שכח ולא הדליק נרות בלילה הראשון [ונפקא-מינה ב"מבצעים"], מברך שהחיינו בפעם הראשונה שמדליק.

מדליקים שתי נרות²³⁸, ומוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבלייל אחרון יהיו שמונה. מניח את הנר (היינו הכוסית או נר השעוה) החדש בצד שמאל של מקום הנר הישן של אתמול, וממנו מתחיל להדליק²³⁹. גם סדר הכנת הנרות (ניקוי הבזיכים, מילוי השמן וכו') הוא משמאל לימין²⁴⁰. נהגו להחמיר בנרות חנוכה שלא להדליק מנר לנר.

אמירת הנרות הללו, לאחר הדלקת כל הנרות.

(234) הל' גדולתו ה' סופרים סע"ה. וראה לקו"ש חט"ו ע' 368 הע' 17. שיחת ש"פ וישב תשנ"ג (בסה"ש).

(235) ראיתי למי שכתבו ג' דחנוכה, ע"פ שיחת ש"פ וישב תשמ"ז בלה"ק (סה"ש ע' 169). אמנם, במקורו בלקוטי דיבורים (ח"א יב, א): ביום ג' ב' דחנוכה. וכן הועתק בכו"כ שיחות קודש (לקו"ש חכ"ח ע' 149 בשוה"ג. סה"ש תשנ"ב ע' 156 הע' 13. שם ע' 199 הע' 39. וכ"ה במכתב כללי בלקו"ש חכ"ח ע' 510. וראה גם שיחת ש"פ וישב תשמ"א). וגם בשיחת ש"פ וישב תשמ"א גופא – באדיש (סה"ש ע' 156. לקו"ש חכ"ח ע' 385). ועוד, שבלקו"ש חכ"ב ע' 70-469 (משיחת יום ב' דחנוכה תשל"ח) נת' השייכות ליום ב' דחנוכה ביחוד. וכ"ה בסרט הקלטת משיחה הנ"ל ובתוספת פרטים בזה.

ומש"כ בשיחה הנ"ל שבלק"ק (וכן בהשלמות לשיחה הנ"ל, בלתי מוגה, בהתועדויות תשמ"ז חכ"ב ע' 102), ועד"ז בכ"מ (סה"ש שם ע' 189 (ונדפס גם בהוספות ללקו"ש חכ"ח ע' 418) בהע' 30. לקו"ש חכ"ח ע' 399 הע' 42. סה"ש תשמ"ח חכ"א ע' 156 הע' 10. סה"ש תנש"א חכ"א ע' 191) – צ"ע. ונכפה"נ – ה"ז טה"ד. ובפרט שמצוין שם גופא ללקו"ד. או שהכוונה ג' בשבוע שיבמי חנוכה. ודוחק.

(*) וראיתי למי שהביא שכ"ה גם ברשימת השיחה דיט"כ תשמ"ז (בלתי מוגה – התועדויות חכ"ב ע' 49). אבל בשיחה עצמה לא נזכר (ע"פ סרט הקלטת).

(236) השייכות ליום ב' דחנוכה – ראה שיחת ש"פ וירא תש"ל. אבל להעיר משיחת מוצאי ש"פ חיי"ש תשמ"ב (בנוגע ליום כ"ז מרחשוון). וראה קוב' בקודש פנימה ע' 24. וראה בסוף הקובץ במילואים (כח).

(237) שכח והדליק נר אחד פחות מן הראוי ידליק עוד ולא יברך, כי הברכה שעשה בתחילה על חובי כל הנרות עשה. ולכמה דעות, כן הדין גם אם קרה כן מחמת שטעה במספר הימים, או שלא ה' לו שמן כי אם לנר אחד ובידו עליו ותיכף נזדמן לו שמן לנרות השייכות להדור בלילה ההוא. וספק ברכות להקל. (וראה הנסמן בלקו"ש חכ"ב ע' 209 ובהערות).

הוסיף על מספר הנרות יצא. [ולמחר מדליק כרגיל]. ונכון שירחיק הנר הנוסף (ראה חכמת שלמה רס"י תרעא. וכ"כ בספרו שו"ת האלף לך שלמה שס"פ. וטעמו שמונת הלוסיף על מספר המכוון. וכמה אחרונים השיגוהו, שאין הנידון דומה לראי', שכל שהוסיף במספר הנרות ליכא היכרא. (אמנם איהו קאי בליל ראשון. וי"ל, שהוא להדעות דבלייל א' לא בעינן היכרא. אבל לשונו משמע דבכל גווני קאי). ויש שהרחיקו לכת שחייב לכבות נר אחד או אפילו כולם (חוץ מנר העיקר, או גם נר העיקר) ולחזור ולהדליק, ואפשר גם בברכה. וראה בסוף הקובץ במילואים (כט).

(239) וצריך לזהר שיהיו הנרות מונחין בענין שהיותר שמאלי יהי' סמוך לו כדי שלא יצטרך לעבור על הנרות (ע"פ שו"ת הצ"צ אור"ח במילואים סי' קיב – לשיטתו).

והנה, בחי"א כלל קנד סכ"ז (הובא במסגה"ש סי' קלט סק"ה ובמשנ"ב סתרע"ו סק"א. וראה שבילי דוד סתרע"ו ס"א) כתב מד"ע, יתירה מזו, להרחיק עצמו לצד שמאל בעת ההדלקה שלא יצטרך להעביר עהמ"צ לצאת דעת הט"ז. אבל שאר הפוסקים ל"כ כן. ואדרבה. ומסתבר, דאדרבה בזה גופא שמרחיק א"ע ה"ה מעביר עהמ"צ. והארכנו מזה במק"א.

(240) הארכנו במק"א (ועודנו בכתובים).

יום שלישי, כ"ו כסלו, ב' דחנוכה

סדר התפילה כדאיתמול [וכן בכל ימי חנוכה חוץ משבת ור"ח כדלקמן]. סדר קריאת התורה לכל ימי החנוכה – נדפס בסידור.

יום רביעי, כ"ז כסלו, ג' דחנוכה

יום גאולת אדמו"ר הזקן ממאסרו השני (בשנת תקס"א).

יום חמישי, כ"ח כסלו, ד' דחנוכה²⁴¹

בכ"ח בכסלו שרף יהויקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו²⁴².

ליל ששי, אור לכ"ט כסלו, ה' דחנוכה

חסידים נוהגים לחגוג נר החמישי. "ויש לומר, שבשניהם [נר ג' ונר ה' דחנוכה] היו עניני גאולה, גם כפשוטם".

דמי חנוכה²⁴³

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע היה נותן דמי חנוכה בליל נר הרביעי או החמישי. אולם, בשנת תשמ"ח נאמר ליתן דמי חנוכה בכל לילה (חוץ מליל ש"ק, כמובן) ולהוסיף בלילות הנ"ל.

בכמה שיחות קודש נזכר, שיש לחלק דמי חנוכה – בפרסום המתאים – ובהוספה והרחבה, על ידי הוספה בנתינת "דמי חנוכה" בריבוי, ושנתינת דמי חנוכה צ"ל באופן שהמקבל נעשה שמח על ידי זה, ועד לשמחה כזו – שאפ"ל בחנוכה (ואפ"ל לדעת הרמב"ם שבכל ימי החנוכה צריך להיות שמחה) – תהי' ניכרת הוספה בשמחה על ידי קבלת דמי חנוכה. ובאופן שזה פועל התפעלות והתרשמות גם בילדים אלה שעדיין לא קיבלו דמי חנוכה, שבשמעם שהחבר שלהם (או החברה שלהן) קיבלו כבר דמי חנוכה, או עכ"פ שהבטיחו להם כבר הרי זה פועל התרשמות והתפעלות גם בשאר הילדים. ומנהג ישראל שמשותלים שהילדים יקבלו מה שיותר מעות חנוכה, ולא רק מהאב, אלא גם משאר בני המשפחה. ויש להסביר להם, שנתינת המעות היא כדי שיוסיפו יותר בלימוד התורה כו'. וכן כדי לתת לילדים אפשרות להוסיף בצדקה (שכן, שבביל מה צריך ילד יהודי כסף!?).

בכ"מ²⁴⁴ – מטבעות או שטרות. וראה שיחת נר ח' דחנוכה (כניוס צבאות השם) תשמ"ח ע"ד המעלה בחלוקת מטבעות דוקא לילדים ולא שטרות, עיי"ש²⁴⁵ ע"ד ההלכה²⁴⁶.

(241) ראה סה"ש תנש"א ע' 205 ע"ד השייכות לגאולה.

(242) שו"ע א"ח סי' תקפ. ועיי"ש בנו"כ שיש בזה חילופי גירסאות.

(243) השייכות לגאולה – ראה לקו"ש ח"כ ע' 451.

בביאור המנהג – ראה (נוסף על המבואר בקטע הבא) לקוטי לוי"צ אג"ק ע' שנה. אג"ק חכ"ח נע' עו. מכתב נר שמיני תשל"ג. ש"פ מקץ תשט"ז. שיחת מוצאי ש"פ וישב תשל"ח (ושם, שמחפשים המקור לזה). ועוד.

וראה לעיל אצלנו ביום א' דחנוכה בנוגע ל"ימי שמחה" בהערה, ששייך גם לזה. ומצאתי בצפצפ"נ הל' מתנע' פ"ט ה"ב, עפ"ד הרמב"ם שם ה"א שוקפה היא לחלוקת כסף ותמחוי לפת ומאכל, אבל בהל' שמיטה ויובל פ"ח ה"כ שגבאי קופה בשביעית לוקחין פת מכל אדם. "וצ"ל דבשביעית התקינו כן כדי שיוכלו לקבל גם מהחשודים על השביעית, וזה ה' נוהג עד חנוכה כמבואר בדברי רבינו בהל' שמיטה פ"ד ה"ו, ומאז ואילך היו מקבלים מעות, וזה סמך למנהגנו שמקבלים מעות חנוכה".

לדוגמה שיחת מוצאי ש"פ וישב תשל"ח בסופה. שיחת יום ד' דחנוכה תש"נ לצבאות השם – שיחת ב'. ועוד.

(244) ולהעיר משיחת יום ב' דחנוכה תשנ"ב בסופה (בטעם נתינת שטרות כיון שאין כאן מטבעות). וראה שיחת ליל נר ה' דחנוכה תשי"ז שדולר נקרא גם שקל, בגימטריא ת"ל, עיי"ש. וראה סה"ש תשנ"ב ע' 192. לקו"ש ח"כ ע' 5-454. ועוד.

ובאג"ק ח"ה ע' עז נדפס מכתב שנשלח לכמה מנהלי ישיבות עם בקשה לערוך התוועדות ולחלק לתלמידים "דמי חנוכה בשמי" (עיי"ש הפריטים), "ואם אפשר מה טוב שיהי' במטבע או בניר חדש (להעיר מ"התמים" חלק ו' עמוד צ"ו).

(246) והנה, בהנח' שם לענין קדושים – הנה לכא' כ"ה בימינו גם במטבעות. ולאידך, ילח"ע משי"ד חו"מ רס"י קצ ובנתה"מ שם (בממרוני דאחרים). ולענין באנקנאטין בזמנם – ראה שו"ת חת"ס (יו"ד סי' קלד. חו"מ סקפ"ז. שם קמ"ד – הובא גם בפת"ש יו"ד סש"ה סק"ז. חו"מ סצ"ה סק"א). נחל יצחק סס"ו סל"ח. וכ"מ דעת אדה"ז בשו"ת (שו"ת הרב סוסי"ט. נט. נד' גם בהשטה בהוספות לחחו"מ). [וראה גם שו"ת ר"מ איגרא חו"מ סט"ז. השיב משה ס"ה. אבל ראה ישוע"י חו"מ סע"ב ס"ב. תשובה מאהבה ח"ג סת"ד. בית שלמה סל"ד. סע"א. סע"ז]. ולכא' כש"ב בשטרות שבימינו. [וראה מנחת שלמה שו"ת ח"א סכ"ג סק"ג, לענין ריבית]. אבל ראה שו"ת עונג יו"ט סי' קב. בית ישראל הורוויץ אה"ע סכ"ג. וראה שו"ת הר צבי ח"ג סרמ"ד. אמנם, לענין פדה"ב כ' בחת"ס דגריע טפי, עיי"ש.

בר"ד משיחת זאת חנוכה תשמ"ט (אחרי תפלת מנחה): עיקר המנהג דנתינת דמי חנוכה הוא בנוגע לטף, כמדובר כמ"פ בארוכה, וביחד עם זה ישנו הסיפור מנשיא דורנו, שכבר אצל הצ"צ הי' מפורסם, שנותנים דמי חנוכה גם לילדים הגדולים, ואפילו לאחר חתונתם, כמבואר פרטי הסיפור בזה וכבר בא בדפוס²⁴⁷.

בספר השיחות תשנ"ב²⁴⁸: בשעת יעדערער איז מקיים דעם מנהג – מיט פרסום המתאים – און נאך בהוספה ובהרחבה דורך מוסיף זיין אין געבן חנוכה געלט בריבוי (וואס דורך דעם קומט צו אין דער שמחה בא די קינדער) פארבינדט מען זיך נאכמער (דורך קיום מנהג זה) מיט רבותינו נשיאנו, וואס דאס גיט נאכמער כח צו אריינברענגען זייער תורה און זייערע הוראות און זייערע מנהגים אין דעם אייגענעם טאג טעגלעכן לעבן.

נתפשט המנהג בכמה מקומות שהתינוקות מוליכים מעות לרב²⁴⁹ בחנוכה עם יתר מנות²⁵⁰. יש להפריש מעשר ממעות חנוכה, אלא אם כן אם נתנו לו בכדי לקנות דבר מסוים²⁵¹.

יום ועש"ק פרשת מקץ, כ"ט כסלו, ה' דחנוכה, ערב ר"ח

מעלת יום זה ("יום כפור קטן") שאין אומרים בו תחנון מצד ימי החנוכה, והשייכות לתשובה עילאה – נתבאר בלקוטי שיחות²⁵².

העברת הסדרה שמו"ת – פ' מקץ.

בקריאת שמו"ת מנהגנו לומר כל ההפטרות. ובפרטיות, כמנהג רבותינו נשיאנו – בועש"ק, ההפטורה דפ' מקץ. ובש"ק בבוקר – עוה"פ משביעי עד גמירא עם הפטרה דשבת חנוכה ("רני ושמחי"). שבת ראש חודש, ומחר חודש²⁵³.

מנחה: בערב שבת, מקדימים להתפלל מנחה לפני הדלקת נר חנוכה, ואם אין לו מנין מוקדם ידליק נר חנוכה ואח"כ יתפלל מנחה בציבור. בבית הכנסת מדליקים אחרי מנחה, מפלג המנחה ואילך²⁵⁴ (3:34).

נכון לגמור את כל ההכנות לשבת לפני הדלקת נרות חנוכה בכדי שכל בני הבית יהיו בזמן ההדלקה²⁵⁵. והנשים ימתינו מלהדליק נרות שבת עד גמר הדלקת כל הנרות. הדלקת נר חנוכה היא לפני הדלקת נרות שבת (זמן הדלקת נר שבת, 18 דקות לפני השקיעה: 4:12). וע"כ מדליקים מוקדם יותר מכל יום. וניתן להדליק מפלג המנחה ואילך. כדאי להדליק נר חנוכה בסמיכות וקרוב לזמן הדלקת נר שבת.

וראה גם עכ"ז בשיחת י"א ניסן תשל"ח.

247) נזכר גם בשיחת ש"פ מקץ תשכ"ג. וראה לקו"ש (ח"כ ע' 451 הערה 36 וחכ"ה ע' 418 הערה 25) ע"ד ההדגשה ליתן בעצמו. וראה שיחת מוצאי ש"פ וישב תשל"ח. ושם במנהג ליתן גם לחתניו.

וראה בלקו"ש ח"כ ע' 451: "מקיים זיין דעם מנהג, אז יעדער אידיש קינד זאל געבן "חנוכה געלט" צו זיין חבר, אדער זיין ברודער, שוועסטער, אדער קרובים".

בנוגע ליתן דמי חנוכה לאשתו נדה – ראה שו"ת באתרא דרב סי' לט'תתמג, שאין חשש מצד נתינת מתנה, וכמובן – לא יתן מידו לידה. 248) ע' 153.

249) בנוגע נתינת דמי חנוכה למלמדים ממעות מעשר – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'תתקפא.

250) ומכאן שהמנהג דמעות חנוכה הוא גם במתנות. וכן שמענו שנהגו בזה מאז ומקדם. ומובא מנהג זה בכ"מ. וראה גם סה"ש תשמ"ז ח"א ע' 177 (וראה שם ע' 179). ולהעיר מסה"ש תשמ"ח ח"א ע' 163. שם ע' 171. ודלא כהמפקקים בזה. וראה אמת ליעקב סעת"ר הע' 583. שו"ת אבני ישפה ח"א סי' קכט סק"ב. ועוד.

251) ראה הנסמן אצלנו במקורות ועיונים להלכה יומית אות תשלז.

252) חלק טו ע' 545 ואילך.

253) אבל להעיר מהיום יום ל' סיון (בקביעות שבת ר"ח ומחר חודש).

254) וכנ"ל, נכון להוסיף כמה דקות מכמה טעמים.

255) בפמ"ג סתרע"ט במ"ז סק"א כתב (בדרך עצה טובה קמ"ל) לצאת מידי חשש הקדמת שאינו תדיר, שיכין תחילה נר חנוכה בשמן ופתילות ולא יכין הנרות על השולחן לנר שבת עד אחרי הדלקת נר חנוכה. ולכא' איכא נמי טעמא אחריתי משום אין מעבירין (למ"ד שדוהא לתדיר). ולא נהגו כן. וז"ל, דאיהו קאי כשאותו אדם מדליק שניהם. אבל באופן הרגיל, שהאשה מדלקת, ל"ש תדיר. ומש"כ שם משום כיסופא לנרות שבת – ג"ז ל"ש כשאין עליו חובת הדלקה. וראה באו"א בשו"ת קנין תורה בהלכה ח"ז ס"א. וראה בסוף הקובץ במילואים (ל).

המתאכסן במשך יום השבת במקום אחר²⁵⁶, רשאי להדליק שם נר חנוכה, לפי שאכסנאי רשאי להדליק במקום שהוא שם אם עכשיו תהיה גם שכיבתו שם²⁵⁷. אבל אם יאכל שם שעה או שתיים וישוב למקומו אינו יכול להדליק שם, שהוא כאילו עומד בשעת הדלקה על רתוב העיר שאין שייך לו שם הדלקה.

מדייקים ליתן הרבה שמן בכדי שידלקו הנרות חמישים מינוט לכל הפחות אחר שקיעת החמה. ואם לא עשה כן, לכמה דעות לא יצא אפי' בדיעבד. הדליק את הנרות וגילה שאין לו מספיק שמן, יכבה את הנר, יוסיף שמן ולאחר מכן ידליק שוב בלי ברכה (ואם כבר קיבל עליו שבת, יבקש מחבירו שידליק בשבילו). כמו כן, אם נכבו הנרות לפני כניסת השבת, ידליקם שוב או יבקש מחבירו שלא קיבל שבת להדליקם.

אשה שהדליקה נרות שבת, ולא הדליקה עדיין נרות חנוכה, כיון שהמנהג שמקבלת שבת בהדלקתה, תאמר לאחר להדליק, אם הוא לפני השקיעה²⁵⁸. היום, אין מתעכבים ליד הנרות חצי שעה²⁵⁹.

כדאי לשים מבעוד יום על מגש החנוכה עוד חפץ²⁶⁰ השווה יותר משלהבת הנרות²⁶¹ (כגון חלה שלצורך השבת²⁶²) בכדי שיוכל לטלטל את המגש בשבת. ויש המחמירים לשים את החפץ על הכסא (כפי שיוסבר לקמן).

דמי חנוכה: בערב שבת, או ביום ראשון, יתנו גם עבור יום השבת²⁶³.

חייב אדם למשמש בבגדיו ערב שבת עם חשיכה.

זמן הדלקת נרות שבת קודש 4:12 (18 דקות לפני השקיעה).

(256) הנמצא בביה"ר, ורוצה להדליק נ"ח בע"ש, והאחות שהיא יהודי' אומרת שתכבה אחרי שעה, אם יש חשש לפני"ע – ראה מזה בשו"ת באתרא דרב סי' ארבעים אף.

(257) ראה בסוף הקובץ במילואים (לא).

(258) ויכולה לברך ברכת שעשה נסים כמו ברואה נרות אצל אחר.

ומי ששכח או נאנס ולא הדליק נרות חנוכה וכבר שקעה החמה, אסור לו להדליק. אבל יכול לברך ברכת שעשה נסים כדן הרואה נרות אצל אחר (נא"כ מדליקים עליו בביתו. ויש מחמירים שלא לברך ברכת הרואה לביל שבת. אבל העיקר לדינא כנ"ל).

ואם הוא עדיין בזמן בין השמשות, י"א שיכול לבקש מנכרי להדליק עבורו (להדעות דס"ל שגם הדלקת גוי מהני – ראה דע"ת סתרי"ג ס"ב ע"פ פמ"ג סתרי"ט בא"א סק"א (כשהוא ממונו). שו"ת חסל"א תאומים או"ח מהדו"ת ס"פ (כשהוא בשליחותו. ושם הכריע להקל בביה"ש ע"י גוי. אבל להעיר שהוכחחו ממג"א סרס"ג סק"א אינה עולה יפה לפמ"ש אדה"ז שם סי"א בק"א שם סק"ג, שבנר שבת שאני שהעיקר ההנאה ותשמיש לאורה, ול"ש ד"ז בנ"ח). וא"כ ה"ז שבות לצורך מצוה, נוסף לזה שהוא גם בגדר משאצל"ג שא"צ לגוף ההדלקה, והוא רק לצורך מצוה (ותלמי בפלוגתא. וראה בנדו"ד בשו"ת מטעמי יצחק בורשטיין ח"א סמ"ז בארוכה). ועוד יש לצדד להיתר גם לרו"פ דלא ס"ל דהדלקת נכרי מהני (כפשוטו הגמ' שבת כג, ב ובפס"ד השו"ע סתרי"ה ס"ג. וראה בהע"י הבאה שלכמה דעות עקרו ההדלקה משבת ולא יצא גם בשבח והדליק או הדליק לחולה), שאף שאינו לצורך מצוה ה"ז בכלל טורד ונחפו. וי"ל, דאם אינה גם מצוה ודאי ה"ז משאצל"ג). אבל לא יצוה להדליק אלא נר אחד. ולא יברך עליו, וגם לא ברכת טורד שעשה נסים.

(259) וי"ל"ע בדבר המצוי שכל בני הבית עוזבים ביתם מיד אחרי ההדלקה (ושכ"ח הדבר באברכים צעירים שהבעל הולך לתפלה ואשתו לבית ההורים) אי שפיר דמי, שהרי לא נתפרסם הנס במשך חצי שעה. ואף שמדינא א"צ כלל לראות הנרות במשך החצי שעה, אבל כשנסתלקו לגמרי מביתם, ובפרט מביתו, גרע טפי, שעיקר קיום המצוה הוא בערב כשהגיעה שבת. (ויש לדון גם מצד המצוה לראות הנרות, שאפשר שהיא רק בזמן חיובה. אמנם, נת"ל בדיני ברכת הרואה, שגם אחר ח"ש מברך, שאינו שייך למצות ההדלקה, ולפ"ז השקו"ט רק כשחוזרים לביתם ואין הנרות דולקות. אבל לסברא הנ"ל, אפשר שיש מקום לברך גם לפני זמנה, והיינו מפלה"מ עכ"פ. וכן מוכח בפמ"ג סתרי"ט בא"א סק"א ובשעה"צ שם סק"ג. אמנם י"ח, גם מחמת דשרגא בטיהרא מאי אהני. ונראה שעכ"פ בחובה לראות הנרות ש"ה, ובמכ"ש מחובת ההדלקה, כדלקמן. וראי' לד"ז שברייטב"א ומאירי שבת כג, א הביאו לברך שעשה נסים אחר שהדליק, ומשמע שהברכה על הראי' (וראה פ"ח סתרי"ו ס"ד), וגם במו"ק סוס"י תרעה בדין סומא מוכח דס"ל שכל עיקר ברכת שעשה נסים על הראי', וא"כ תיקשי איך מברך בע"ש, דאכתי לא קיים מצות ראי' עד לאחמ"כ. ומוכרח כנ"ל. וראה לעיל בדיני ברכת הרואה מזה).

ונראה, שאין כאן בית מיוחס – ראה בסוף הקובץ במילואים (לב).

(260) ומפי השמועה במעשה רב להניח ספר על הכסא. וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תרפג. ואולי הוא מחמת הסברות שבהע"י הבאות.

(261) ראה בסוף הקובץ במילואים (לג).

(262) יש שר"ל דלא מהני חלה או חפץ אחר כיון שסיבת הנחת הכסא במקום זה היא מעיקרא עבור החנוכי', ולא עבור הלחם. אבל כנ"ל כ"ה בכ"מ. ראה בסוף הקובץ במילואים (לד).

(263) שיחת ש"פ ויישב תשמ"ח (ספר השיחות ח"א ע' 163). ועד"ז בישיבת כ"ח כסלו (ליד צבאות ה') תש"נ (סה"ש ח"א ע' 199): כולל אויך בערב שבת – קודם כניסת השבת. וראה גם בישיבת כ"ד כסלו תשמ"ח (יחידות כללית – בלתי מוגה). ובשיחת ש"פ ויישב תש"נ (שם ע' 194): בכל יום לבד בשבת (גם לא בדבר המותר – גזירה כו').

ליל ש"ק, אור לל' כסלו, ו' דחנוכה, שבת ראש חודש טבת

בראש חודש מתגלה בכא"א מישראל ניצוץ משיח שבו, בחי' היחידה, שהיא ניצוץ מבחי' היחידה הכללית, נשמתו של משיח, וגילוי זה פועל חידוש בכל מציאותו וכל עניניו שנעשים חדורים בבחינת היחידה, והעיקר, שע"ז נעשה התגלות וביאת משיח צדקנו ועד כפשוטו ממש, נשמה בגוף, "מלך מבית דוד כו"²⁶⁴.

קבלת שבת, כרגיל. בתפלת ערבית יעלה ויבוא. ועל הנסים. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בברכת המזון²⁶⁵: ועל הנסים. רצה ואח"כ יעלה ויבוא. הרחמן לשבת ולר"ח. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

במעין שלש: "ורצה והחליצנו ביום השבת הזה וזכרנו לטובה ביום ראש החודש הזה". דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

יש להיזהר שלא לפתוח את הדלת מול הנרות בליל שבת. ולא לעבור ליד החנוכה במהירות, שמא יכבו הנרות.

אסור להזיז את החנוכה בידיים וכן את הכסא והמגש שתחתיה, גם לאחר שיכבו הנרות. ואפי' אם העביר את החנוכה מהמגש והכסא אסור לטלטלם.

לאחר שכבו הנרות, ניתן להזיזם כלאחר יד (דהיינו: בגופו, ברגליו, במרפקו, באחוריו ידיו וכיוצא בזה). כמו כן, אם צריך להשתמש במקום החנוכה ניתן לבקש מגוי שיזיז אותה²⁶⁶.

אם שם מבעוד יום חלה על המגש (או חפץ השוה-ערך יותר משלהבת הנרות, כנ"ל) ניתן לטלטל את המגש בידיים לאחר שיכבו הנרות, ואפי' החנוכה עליו. (יש המחמירים ואומרים שאין מועיל לשים חפץ על המגש (מכיון שהוא מיועד מלכתחילה לחנוכה²⁶⁷) אלא ישים אותו על הכסא, ויטלטל את הכסא ואגב כך את המגש והחנוכה). פתרון זה מאפשר לטלטל את המגש [או את הכסא, לדעת המחמירים הנ"ל] ואגב כך את המנורה. אך, בתנאי שסיבת הטלטול היא כדי לעבור שם או להשתמש שם, ולא בכדי להגן על המנורה²⁶⁸.

אין משחקים בסביבון בשבת. יש המסתפקים לומר שסביבון הוא בגדר כלי שמלאכתו לאיסור²⁶⁹. אין נותנים מתנות חנוכה בשבת אלא אם כן הם דברים הנצרכים לשבת.

מותר ללחוץ על הסופגניות והלביבות בשבת בכדי להוציא מהם את השמן (שהולך לאיבוד)²⁷⁰.

(264) ס"ה תשנ"ב ע' 123. ובהערה 20 שם: ובהדגשה יתירה כשננסים . . ליום השבת שאין לו בן זוג (כמו שישראל אין להם בן זוג) בחי' היחידה בימים.

(265) לענין כוס של ברכה בסעודה זו, ילה"ע מתוד"ה שמאל – ברכות נא, א.

(266) ואף שאין להתיר רק לבני תורה (ראה שו"ע אדה"ז סרע"ו סוס"ט) – היינו בנר דלוק. אבל בנר שכבה, איכא נמי ההיתר שברמ"א סרע"ט ס"ד. ואף גם כשהוא ממש"ב (בחנוכויות יקרות), וכן גם בימינו שאין רגילות להשתמש בהם לדברים אחרים (ראה ערוה"ש סרע"ט ס"א. ועוד) – מותר שלא זיוקו בה רבים, ראה שו"ת רשב"ץ ח"א סקל"ז. שם חוט השלישי ס"ז. שו"ת אהלי יעקב סוס"י קג. ועוד. והב"ד בכה"ח סרע"ט סק"ז וסק"ח ט. ומשה"ק בבני ציון ליכטמאן סרע"ט סק"ו דליכא רק היזק בממון – במציאות שכיח גם היזק בגוף. וראה כולו מחמדים זאדה סכ"ה ואל"ך.

(267) ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב ס' לב'תשא.

(268) יש מי שאומר – שאף שבדרך כלל מקובל ההיתר לטלטל לאחר שהניחו חפץ, הרי בחנוכה אין להשתמש בהיתר זה*. והרוצה להחמיר כדבריו, יש מקום לחומרא זו, אף שמעיקר הדין מותר לטלטל באופן שכזה. בכל אופן, מותר לטלטל כלאחר יד או ע"ז גוי, כדלעיל. (* עיקר טעמו, כיון שאין מטלטלים הנרות מצד דיני חנוכה, ואיתקצאי לכולי יומא. ולהעיר מסברא כע"ז בפמ"ג שש"ט במ"ז סק"א. וראה גם מאמ"ר סרע"ט סק"ב. ולהעיר גם משו"ת חת"ס או"ח סס"ה ד"ה עוד כ' ליישב. ואף שמוותר לטלטלם קימעה (ובספר המנהגים הובא גם מעשה רב בזה) – דעת המחמירים, שכיון בפועל מקפידים שלא לטלטל, אסח דעת' מטלטל. וכבר העירו מפס"ד השו"ע (והדא"ז) או"ח סתק"ח ס"ט (סכ"א), כדעת הרמב"ן במלחמות (ביצה יט, סע"ב), דל"ש מיגו דאיכאזאי כשאנו אסור מחמת עצמו. וכש"כ בנדר"ד, שה"ח חומרא בעלמא. וראה בכע"ז שו"ת ויען יוסף או"ח ח"א סי' קכב. וכנראה דעת המחמירים, שכשהחפץ גופו אסור בטלטול, גרע טפי (משא"כ בנדון הנ"ל, שהפירות מותרים מצ"ע, ויש איסור סתירה רק על הבית). ועוד להעיר שגם בנרות שבת אין לטלטל ועכ"ז נהגו היתר בהנחת דבר המותר.

(269) ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב ו'תצב. וראה שם לענין המשחקים בפולים וכדומה שאינם ראויים לאכילה.

(270) ראה הנסמן במ"מ וציונים להלכה יומית אות תעב.

אין לחמם סופגניות ולביבות בשבת, גם אם מניחן על גבי קדירה שעל האש²⁷¹.
כשאין רצונו בסופגניות ממולאות בריבה אסור להוציא הריבה בשבת משום בורר.
אין שרים הנרות הללו בשבת²⁷².

יום שבת קודש פרשת מקץ, ל' כסלו, ו' דחנוכה, ראש חודש טבת

אין גוללין ספר תורה בציבור מפני טורח הציבור שלא יטריח עליהם להיותן עומדין עד שיגלול ספר תורה. וזה מוטל על השמש או על הקורא לגלול מקודם התפלה ולהכינה אל המקום שצריך לקרות בו היום, ולסמן אותה למען ידע המוציא הספר תורה איזו ס"ת יוציא. וחייב זה חל על הממונה מבית הכנסת שכל הדברים נחתכים על פיו שגם על זה ישים עיניו ואל יקל בכבודו של ציבור.

השמש המעמיד הס"ת בארון הקודש צריך להעמיד הס"ת שיוציאו אותה בראשונה נוכח פתח שער ארון הקודש (כדי שהמוציא ראשון יפגע בה ראשון ולא יצטרך להעביר על המצות, וגם שלא יחליף ויוציא השניה בראשונה), והס"ת השני יהי מעט לפנים ממנה²⁷³. ואם הוציאו תחילה ס"ת השני, סוגרים ספר השני וקורא תחילה בספר הראשון²⁷⁴.

שחרית: יעלה ויבוא. ועל הנסים. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הלל שלם. ואברהם זקן וגו'²⁷⁵. קדיש תתקבל. שיר של יום ("מזמור שיר ליום השבת"). הושיענו. ברכי נפשי. קדיש יתום. אתה הראת. קריאת התורה.

מוציאים ג' ספרי תורה²⁷⁶. ע"ד הלימוד וההוראה בעבודת האדם מהענין דהוצאת שלשה ספרי תורה – ראה בהערה²⁷⁷.

סדר הקריאה: בראשון קורא בפרשת מקץ ששה קרואים (בעליית ששי קורא עד סוף הפרשה). אחר גמר קריאת התורה בס"ת הראשון, מניח ס"ת השני על הבימה²⁷⁸ (כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתן מן המצוות²⁷⁹). הגבהה וגלילה לס"ת

(271) הן מצד בישול אחר בישול בלח – מחמת הריבה (או השמן) שבתוכו. (ודעת המתירים כיון שרובו יבש – אינה עולה בקנה אחד עם שיטת הפוסקים שצ"ל יבש לגמרי, וכלשון אדה"כ"מ. ולהעיר, שבלא"ה, לפעמים הריבה עשוי מחומר שאינו מבושל מעיקרא, או שמדללים את הריבה בתוספת מים שאינם מבושלים). והן מחמת אפי' אחר טיגון. אמנם בלא נטגנו בשמן, וגם אין בה ריבה, ויבשה לגמרי – שפיר דמי.

(272) התוועדות שבת חנוכה תשמ"ב. אבל נהגו – וכן הורה כמ"פ – לשיר "על נסיון וכו'". וראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב סי' תז'תקנה. (273) וראה שו"ת באתרא דרב כא"כט.

(274) משא"כ כשמוציאים ספר אחד שאין להחזיר הס"ת, ויש לגלול בציבור – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' יט'שכו. (275) בנוגע אמירת ובד' ישמרני – המנהג לומר תיבת זבד' (ולא רק לכוון), ואומרים הב'ת בפת"ח. והארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב סי' מ'רצ.

בכללות האמירה למלאכים – ראה גם שם, וכן בס' מב'תתקפו. (276) באם יש רק ב' ספרי תורה, חוזרים ולוקחים ספר תורה הראשון למפטיר. ויזהרו לסיים לגלול להקריאה של חנוכה לפני סיום קריאת שביעי וקדיש – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יח'רנט. (277) ראה בארוכה סה"ש תנש"א ח"א ע' 379 ואילך. וראה שיחת שבת חנוכה תשמ"ב.

(278) מימין לס"ת הראשון – כן המנהג בכ"מ. וכן נהגו כמ"פ ב-770 (ומפי השמועה שהי' ע"פ הוראה. אבל ראה להלן בהנהגתו של הר"מ ע"ה שוטערמאן בעל הקריאה ב-770, שעמד משמאל, והחזיק ס"ת השני אצלו. ותמונה לומר שלא ידע/זכר הוראה הנ"ל). ויש שכתבו מחמת כל פנות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין (וכ"ז דלא כשו"ת משנה ח"ג סכ"ה – להניח לצד הקורא (שלמנהגו כהיום עומד משמאל) מצד אמצעמ"צ. ויש להוסיף עמ"ש"כ במנהגי הר"א קלויזנר ומהר"ל שבהע" הבאה, שהש"צ מקבל לידיו ס"ת השני ומחזיר הראשון, והוא מדין מקבל המלא ומחזיר הריקן, שלא יהיו ידי הש"צ פנויים מהמצות. אבל להעיר ממג"א שבהע" הבאה, שהריקן תופס בשמאלו ומקבל המלא בימינו. וראה קובץ אבקת רוכל חו' ח' ע' קפג ואילך שהביא מכ"מ בפוסקים (בכיו"ב) להניח מימין, אלא ששלל דבריהם. וכדבריו, ראה גם שו"ת ארחותיק למדני ח"ו סכ"ג. ואין דבריהם מוכרחים. אמנם, עיקר דבריהם בס"ת המונחים בנרתיק קשיח כמנהגם, ומונחים – עומדים – על שולחן הקריאה מיד עם הבאתם מארון הקדש, והנידון באיזה צד לשים הראשון ואיפה השני. ול"ש כ"כ לעניינו. ומ"מ, יש ללמוד בעיקר הענין שמקום ההנחה בכללות מימין. והעירני ח"א, שבנדוד"ד אולי תלוי באיזו פינה אחורית התיישב נושא הס"ת השני, שהבימה בנוי' שיש בפאותיה האחוריות שני מושבים, בדרום ובצפון. וכמ"פ רגילים שמתיישב בצד שמאל, והוא להיפך מהכלל דכל פנות וכו', וכמובא בפוסקים הנ"ל).

(279) ע"פ או"ז ח"ב סמ"ח, והובא בד"מ או"ח סי' קמז סק"ה. ס' המנהגים לר"א קלויזנר סי"ז, והובא במהר"ל הל' קרה"ת סי"ז (ראה ביהג"א סי' קמז סק"ג). הגמ"נ טירנא הל' ר"ח סק"ז בשם הרא"ש שהביא מרבנו יונה (וראה במג"א שם סק"א). ונפסק ברמ"א שם ס"ח.

הראשון²⁸⁰. [ולא יפתחו השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון, שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויוכלו לשמוע קריאה בשני, ועוד שאין להתחיל בהפשטת השני לפני הקריאה, לפי שנמצא השני ערום בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה²⁸¹]. קורא לשביעי בס"ת השני, קריאת ר"ח (וביום השבת וגו' ובראשי חדשיכם וגו')²⁸². ומניח ספר תורה השלישי אצל השני ואומר חצי קדיש²⁸³. הגבהה וגלילה לס"ת השני. למפטיר, קורא בס"ת השלישי, נשיא לבני גד ("ביום השישי" ולא יותר). הגבהה וגלילה לס"ת השלישי.

מפטירין בנרות דזכריה ("רני ושמחי") בתוספת פסוק ראשון ואחרון מהפטורות שבת ראש חודש ומחר חודש ("כה אמר ה' השמים כסאי וגו'", "והי' מדי חודש וגו'", "ויצאו וראו וגו'", "והי' מדי חודש וגו'", "ויאמר לו יהונתן מחר חודש וגו'", "ויאמר יהונתן לדוד לך לשלום וגו'²⁸⁴).

אין אומרים 'אב הרחמים' לפני מוסף.

אחר שמסיים אשרי נוטל הש"ץ²⁸⁵ הס"ת האחרונה שקראו בה למפטיר בימינו ואומר יהללו²⁸⁶ כו'. ואם טעה ולקח הראשונה לא יחזירנה ליד מי שהיה מחזיק בה וליקח הס"ת האחרונה אלא אומר יהללו עם ס"ת שבידו²⁸⁷.

במוסף אומר "אתה יצרת" וחותרם "מקדש השבת וישראל וראשי חדשים". ועל הגסים. דיני הטועה בתפילת מוסף, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בשיחת ש"פ נח תשמ"א: איתא בספרים שביים טוב אומרים "אתה בחרתנו" כיון שיום טוב קשור במתן תורה שאז היה "ובנו בחרת", מה שאין כן בשבת ראש חודש שאז אומרים "אתה יצרת", כיוון ששבת קשורה בבריאה שהיתה קודם מתן תורה, ועד"ז ראש חודש שגם היה קודם מתן תורה, עוד במצרים. אמנם אף על פי שהתחלה של "אתה יצרת" שונה מהתחלת "אתה בחרתנו", הסיום בשניהם הוא בשוה. ועד"ז בנוגע לניגון ד' אתה בחרתנו, שאפשר לשיר אותו גם עם האותיות ד' אתה יצרת, ויעשו כן כעת, ועל ידי זה יפעלו ש"אתה בחרתנו" יפעל למפרע ב"אתה יצרת". ובקרב ממש יבואו לזמן שיקויים בו "והיה מדי חודש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחוות לפני אמוה"א". וכדאיתא בילקוט, שלעתידי לבוא יעלו לרגל בכל ראש חודש וכן בכל שבת בביאת משיח צדקנו במהרה בימינו ממש. וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א: "יביטו בסידור ויראו מה כתוב שם". וניגנו את "אתה יצרת" במנגינת "אתה בחרתנו".

לבוש שם ס"ח. מט"מ סרנ"ד. (ובפרטיות, כמה ביאורים בדבר: שהשולחן לא יהא פנוי, מחמת היסוד ד' הדיבור, מחמת הש"צ וכו'. ואכ"מ). והובא בשע"א ש"ח סע"ה. קצוה"ש ספ"ד בבד"ה ש"ק. ועוד. וכבר העירו מכי"ב במנחות צט, ב לגבי לחה"פ. וראה עוד טעם מיוחד של המנהג בקרני ראם על הרמב"ם תפלה פ"ג הט"ו.

ומקצת חכמים בעיניהם מתעקשים לומר שאי"ז מנהגו, ושמנהגו היפך המובא ברמ"א, ומהם שמצדיקים עצמם באמתלא שלדבריהם לא ראו נהגים כן ב-770. ואין טענה זו כדי להשיב עלי'. וידוע שרבותינו נשיאנו לא התערבו במנהגי ביהכנ"ס.

ואף שלא הבחנתי בדבר, שמעתי מעידים שכמ"פ ראי איד קודם הגבהת ס"ת הראשון הי' הר"מ ע"ה שוסטערמאן נוטל הס"ת השני בידו ומחזיקו סמוך אצלו על השולחן.

[ומש"כ בשכנה"ג שם בהגב"י סק"ג שאנו לא נהגנו כן – נראה דה"ט שאצלם נהגו שאין מסלקים הס"ת כלל אלא נותנים הס"ת הראשונה בסיום קריאתה בצד הבימה, וקוראים בשני' כשהיא באמצע הבימה. ועוד, שמנהגם להגבי' לפני קריאת, ול"ש כ"כ היסוד". וראה באו"א בתורת חיים סופר שם סק"י ע"פ מג"א שם. ובאחרונים הארכו בקושיות המג"א, וכולם קיימו המנהג. וראה פמ"ג, חמד משה, ומה"ש, מגן גבורים בשלט"ג, שירי קרבן לירושלמי יומא פ"ה ה"א).

280) ואין לסלק ס"ת השני מבימה בשעת הגבהת הראשון, כנ"ל. ואף את"ל (בדוחק גדול) שלמנהגו שלאחרי הגבהת ס"ת חוזרו ומניחו, נמצא שלא נסתלק הראשון לגמרי בשעת הגבהה (לפי שהיא ע"מ להחזיר מיד) – הרי ע"פ מיד לפני שמסלקים שוב הראשון (אחרי הגלילה על הבימה) צריך לחזור ולהניח השני.

281) ארחות חיים הל' קריאת ס"ת סנ"ד. כלבו סדר קריה"ת. מרדכי סוף הלכות קטנות בשם מהר"ם – הובא בבי' או"ח סוסי' קמז. תשב"ץ קטן סי' קפז. – הובא בבי' שם. מט"מ שם. שו"ע סי' קמז ס"ח. והטעם – בלבוש סוסי' קמז. וראה בשו"ת בעי חיי או"ח ח"ב ס"ג. ובביהג"א שם סק"ב, וכן במשנ"ב שם סק"ג, הוסיף טעם שאין עושים מצות חבילות חבילות. וראה במקו"ח שם שקו"ט אם צריך גמר הגלילה. וראה גם קצוה"ש שם בבד"ה ש"ק.

282) ואם טעה וקרא קריאת חנוכה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

283) אבל אינו צריך להניח ספר תורה הראשון.

284) וראה בארוכה לקו"ש חל"ה ע' 187 ואילך. וראה אג"ק ח"ה ע' קח.

285) הש"ץ למוסף או המגב'. וראה שו"ת באתרא דרב סי' מב'תקכה.

286) אם על הקהל לומר יהללו ג"כ – ראה שו"ת באתרא דרב סי' לו'רפה. וש"נ.

287) לע"א ש"י סמ"א ובפתחי שערים שם. מקראי קודש יוטל של"ח סי"ב.

הלכתא למשיחא: מוסף ר"ח (2 פרים, איל, 7 כבשים לעולה, ושעיר לחטאת). וזהו, נוסף למוספי שבת וקרבן תמיד.

ראש חודש שחל להיות בשבת שירה של ראש חודש²⁸⁸ דוחה²⁸⁹ שירה של שבת כדי לפרסמו שהוא ראש חודש²⁹⁰.

לעתיד לבוא יעלו להגל לא רק שלש פעמים בשנה, אלא "מידי חודש בחדשו ומידי שבת בשבתו". ויתירה מזה: "הרי שחל ר"ח להיות בשבת... באים שני פעמים אחד של שבת ואחד של ר"ח והעבים טוענין אותם בהשכמה ומביאים אותם לירושלים והם מתפללים שם בבוקר והם טוענים אותם לבתיהם מי אלה כעב תעופינה הרי של בוקר וכיונים אל ארובותיהם הרי של מנחה"²⁹¹.

מצוה להרבות בסעודת ראש חודש. וכשחל בשבת – מוסיפים תבשיל לכבוד ראש חודש²⁹².

"מנהג עתיק ללמוד בכל ר"ח פסוק אחד עם פרש"י, ואפשר להוסיף עם עוד פירושים, מהקאפיטל בתהלים שהוא מסומן כמספר שנות חייו, ואם הקאפיטל מחזיק פחות מי"ב פסוקים, וכן בשנת העיבור, אז כופלים שיעלה כמספר חדשי השנה ואם הוא מרובה בפסוקים אזי לומדים שנים או יותר פסוקים בכל ר"ח".

מנחה: יעלה ויבוא. ועל הנסים. אין אומרים 'צדקתך' במנחה.

אין לאכול לפני הדלקת נר חנוכה וכו' כדלעיל. בהתחיל בהיתר – שכן הוא בד"כ שנט"י קודם השקיעה²⁹³ אינו פוסק, ובפרט בדברנן²⁹⁴. והחכם עיניו בראשו שלא להגיע לידו כך, ובפרט בהתוועדות דשכיחא שכרות. אמנם, בקהילות חסידים כמדומני שהאריכו בס"ג כרגיל²⁹⁵.

מוצאי שבת קודש, אור לא' טבת, בדר"ח טבת, ז' דחנוכה

אין לאחר תפילת מעריב יותר על הרגיל.

זמן יציאת שבת קודש: 5:17.

(288) בכ"מ שלא מצאנו בגמ' שיר של ר"ח ונשתכח מהו. ויש שכתבו שהוא ברכי נפשי – ראה בשו"ת הרמ"ע מפאנו סכ"ה ע"פ מדרש הנעלם. שלה"ג פ"צ. באה"ג ח"ב פ"ב סל"ג. התעוררות תשובה ח"א סי' קצב ד"ה והנה. ערוה"ש אור"ח סתכ"ג ס"ה. (ושם סתכ"ד ס"ג שכי"ה במס' סופרים. אבל לפנינו ליתא). ועוד. אבל במאירי סוכה נד, ב שהוא הרנינו (אבל ראה מאירי סוכה ר"ה ל, ב). ובאר"ח הל' ר"ח (ע"פ מס' סופרים ספ"ז) שהוא יהי כבוד, ה' מלך, ושירו לה' שיר חדש והודו לה'. וכ"כ בשו"ת חקרי לב אור"ח סל"ב. ובשו"ת הרמ"ע מפאנו שם מפרש במס' סופרים פ"ח ה"א שאומרים וישב אלקים את אונם. וי"א ה' אדוננו מה אדיר שמך (שלה"ג ובאה"ג שם בשם י"א). וראה גם תפא"ר פתיחה לס' קדשים בקונט' חומר בקודש פ"ו אות יא. נועם מגדים להפמ"ג סקי"א. לקוטי הלכות סוף תמיד. מכתבי תורה (גור) סי' קג – ע' קסד.

(289) אבל במנ"ח מ' שייב קרוב לסופו (והובא בלקו"ש חכ"ד ע' 233 הע' 38) שאינה נדחית לגמרי כ"א שקוראים אותה בשחרית ובמנחה. וכ"כ בשו"ת אבנ"ז אור"ח סכ"ד סק"ד. (ובכלל, ר"ל ששיר של ר"ח הוא רק במוסף ולא בתמידין. וכ"ה בקרית ספר תמידין ומוספין פ"ו. שו"ת חקרי לב שם. שו"ת אבנ"ז שם. אבל בשו"ת הרמ"ע מפאנו שם ובספרו עש"מ במאמר אכ"ח פ"ט שגם במנחה אומרים שיר של ר"ח. וי"א גם לגבי יו"ט שרק במוסף אמרו שיר של יו"ט – טו"א ר"ה ל, ב ד"ה תמיד. שו"ת ראשית בכורים ס"ח. ועוד. אבל ראה מג"א סי' קלב סק"ד. וי"א שביו"ט אמרו הלל בשעת התמידין. ואכ"מ). וראה מכתבי תורה שם.

וי"מ שר"ח קודם, ואומרים תחילה של ר"ח ואח"כ של שבת, כדעת רב ספרא בסוכה שם. וראה סוכת דוד בסו"ס בית המלך תמידין ומוספין פ"ו ה"י – יב, א.

(290) רמב"ם תמידין ומוספין שם. אבל ברש"י סוכה שם ד"ה לידע משמע שהוא רק כשר"ח בזמנו.

(291) יל"ש ישע"י רמז תקג. וראה לקו"ש ח"ט ע' 292. חכ"א ע' 383 (צילום גוף כתיב) – נדפס בריש סה"מ תשל"ז. ד"ה וה' מדי חודש תשל"ז.

(292) ראה בארוכה אצלנו בקובץ מבית חיינו גליון ו' עמ' 39 ואילך.

(293) ותלוי בפלוגתא בפ"י התחיל בהיתר – ראה שו"ע אדה"ז ס"ע ס"ה. סרע"א ס"ט. סתפ"ט סי"ז. קו"א סתל"א סק"א במוסגר. וראה אצלנו במ"מ וציונים להלכה יומית אות תרומה.

(294) ושאינו מבדיקת חמץ שעיקר זמנה בהתחלת הלילה כבקו"א שם. אבל י"א (ראה שו"ת מהרש"ל רס"י פה. וכן בב"ח סתער"ב ד"ה פסק. והובא בטו"א סק"א ובמשנ"ב סק"י. בא"ח וישב ש"א ס"ז ואף שלא נתפרש בדבריהם דמירי בהתחיל בהיתר – מוכרח הוא ממש"כ הב"ח שגם הר"ר שהיכל בבדיקת חמץ, מודה כאן. והרי איהו ס"ל כן בהתחיל בהיתר – ראה בטור וב"י סתל"א. אבל ראה מג"א שם סק"ח. קו"א שם. אלא שלהטור גם תוך ח"ש נק' התחיל בהיתר – עיי"ש בהגה לקו"א) ש"ה"ה בב"ח שפוסק, לפי שה"ז מצוה עוברת. וראה במשנ"ב שם בשעה"צ סקט"ו. וכ"מ בקו"א שם. וראה שו"ת אבנ"ז סוסי' תצט. אבל להעיר שלדידן שמדליקים בפנים – אף שטוב לזהר גם בזה"ז – ל"ח מצוה עוברת, ומשום זריזים מקדימים לחוד א"צ להפסיק. והכי איכא למשמע ממש"כ בס' נוהג כצאן יוסף ע' קפה. וכ"מ מזה שלמעשה מקדימים תפילת ערבית להדלקת נ"ח כשהגיע זמנה. אבל ראה שו"ת שרידי אש ח"ב סמ"ג.

(295) ולהעיר ממעשה רב – ש"פ מקץ תשד"מ. ועוד.

בתפילת ערבית אתה חוננתנו. יעלה ויבוא. ועל הניסים. אחרי תפלת העמידה – ויהי נועם, ואתה קדוש.

בבית הכנסת מדליקים נר חנוכה קודם 'עלינו' [ואחרי 'עלינו' וכו' – מבדיל הש"צ]. וידייקו שהמדליק יאמר 'אתה חוננתנו'. ואם שכח, יאמר: 'ברוך המבדיל בין קודש לחול' לפני ההדלקה. כפשוטו, שבמוצאי שבת זמן ההדלקה הוא רק לאחר יציאת השבת. וממהירים ללכת הביתה, בכדי שלא לאחר זמן ההדלקה יותר מדי²⁹⁶.

הסדר בבית הוא: הבדלה²⁹⁷, נר חנוכה²⁹⁸, ויתן לך.

נתארח במשך יום השבת במקום אחר, רשאי להדליק שם נר חנוכה במוצאי שבת, אף אם אין דעתו לישן שם במוצאי שבת, שנחשב כביתו עד שיסע משם²⁹⁹. ויתעכב שם כחצי שעה אחר שהדליק³⁰⁰.

כמדומה פשט המנהג גם במוצאי שבת שידליקו הנרות חמשים מינוט לכה³⁰¹.

מלוה מלכה. בברכת המזון: ועל הנסים. יעלה ויבוא. הרחמן לראש חודש.

בנוגע לנתינת דמי חנוכה במוצאי ש"ק להמקפידים בזה³⁰² – נתבאר בשיחת כ"ד כסלו ("יחידות כללית") תשמ"ח³⁰³ שבנדו"ד שאני שמדובר אודות דבר מצוה (המשפיע על חינוך הילדים), ובפרט אם יסכמו עם המקבל שהוא יוציא את הכסף בפועל ביום ראשון בבוקר לאחר עמוד השחר או נץ החמה. [ועיין בהערה³⁰⁴].

296 (בנוגע להדיוק בזמן ההדלקה במוצ"ש – יש להעיר מכלבו סמ"ד ואר"ח הל' חנוכה סט"ו. מנהג מרשלייאה (ס' המנהגות לר"מ ב"ר שמואל) כסלו ע' 145. מעשה רב סרל"ז. תוספת מע"ר סס"ז (אבל ראה מנוחה וקדושה הקדמה לשער התורה בהגה). ערוה"ש או"ח סתער"ב ס"ה. ארח דוד סרפ"ב ובעלי ארח שם. שו"ת בית אב ח"א סל"ב. ולהעיר משו"ת אבנ"ז או"ח סתצ"ט וישועוני' סתרפ"א בטעם הקדמת נ"ח להבדלה (לדעת המנ"א) מחמת מצוה עוברת. ובמאירי שבת כג, ב: שמאחר שנתאחרה ההדלקה כ"כ מקדימין אותה כמה שנוכל. אבל ראה שו"ת מהרי"א הלוי סי' קפב שבלא"ה כבר עבר הזמן. וראה גם שו"ת מלמד להועיל סקכ"ב. ובשיחת אור לכ"ג כסלו תשמ"ט משמע לעשות ההכנות הנדרשות עבור הדלקת נ"ח בע"ש, כיון שצריך להתחיל מיד במוצ"ש. ולהעיר גם משיחת מוצ"ש וישב תשל"ט. כן להעיר שבשנת תשמ"ח היו שיחות קודש בכל ימי חנוכה (גם בעש"ק) אחרי הדלקת נ"ח בביהכ"נ, לבד במוצאי ש"ק. אבל ראה שיחת ש"פ מקץ תשמ"ח (תורת מנחם ע' 137) שזכר טעם אחר.

297 טעה והדליק נר לפני שהבדיל בתפלה ולפני שאמר המבדיל – אסור לו להפסיק באמירת המבדיל אחרי הברכה לפני ההדלקה (ע"פ רמ"א סרע"א ס"ה. מג"א סרצ"ט סק"ט. שו"ע אדה"ז שם ס"ב. מחה"ש ותהל"ד שם). ואם אפשר ירמז למי שעומד אצלו לומר המבדיל ויצא מדין שומע כעונה (ע"פ שו"ע אדה"ז שם ס"ח), ואם אין שם מי שיוציא אותו, עכ"פ יהרהר בלבו ברכת המבדיל. וראה בסוף הקובץ במילואים (לה).

298 בב"ח סתרפ"א, והובא בעטרת זקנים שם ובמשנ"ב שם סק"א ובערוה"ש שם ס"א, שיכול ליקח תחילה הנר חנוכה להבדלה ולכבותו ולחזור ולהדליקו למצות נר חנוכה ועדיף טפי למיעבד הכי דכיון דעביד ביה מצוה חדא ליעבד ביה מצוה אחרייתא. ולא נהגו כך, מכמה טעמי, חדא, שגר הבדלה שלנו הוא באבוקה למצוה מן המובחר, ולכמה דעות אבוקה דינה כמדורה ופסולה בנ"ח. ועוד, שההידור להשתמש בשמן ולא בנרות עדיף טפי. וראה שו"ת בצה"ח ח"ג סס"ח סק"י ואילך.

299 כן הורו רוב חכמי הזמן, ולמה לי קרא סברא היא. [ושיחזקו שמואל, שישכיר או ישאל דירתו לאחר מע"ש, ולא בהערמה, 300 ויש שהוסיפו שנכון לאכול שם מלוה מלכה. [ושיחזקו שמואל, שישכיר או ישאל דירתו לאחר מע"ש, ולא בהערמה, באופן שאי"ז ביתו. ואי"ז דרך סלולה לרבים].

והרצוה להחמיר יכול להדליק כשחזרו לביתו (ובפרט שבמוצ"ש בלא"ה בד"כ מדליק אחר שתכלה רגל, והרי בזמננו שמדליקים בפנים מותר להדליק כל הלילה כל שבני ביתו ניעורים), אבל לא יאחר להדליק אחר חצות (שבאופן זה עדיף להדליק במקום שהתארח בשבת). ומ"מ, אם חזר לביתו ולא הדליק וכבר עבר חצות לילה מותר להדליק כל הלילה כל שבני ביתו ניעורים.

301 שקו"ז בזה בכ"מ. וראה מה שכתבנו בקובץ התמים כסלו תשס"ב וטבת תשס"ב.

302 "ס"א די אדאזניע וואס זיי זיינען נזה"ל". וראה שיחת אור ל"ג ניסן תשמ"ג. ובכ"מ.

303 ע"פ סרט הקלטה.

304 וראה גם שיחת ליל כ"ג כסלו תשמ"ט, באופן אחר קצת. ושם, שכדאי להימנע מנתינת מעות חנוכה במוצאי שבת מטעם אחר, עיי"ש.

יום ראשון, א' טבת, בדר"ח טבת, ז' דחנוכה

שחרית: יעלה ויבוא. ועל הנסים. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הלל שלם³⁰⁵. ואברהם זקן וגו'. קדיש תתקבל. שיר של יום ("היום יום ראשון בשבת"). הושיענו. ברכי נפשי. קדיש יתום. קריאת התורה.

בקריאת התורה: מוציאים ב' ספרי תורה. שלשה קרואים בס"ת הראשון³⁰⁶, בשל ר"ח (כהן עד רביעיית ההין, לוי עד ונסכה, ישראל ובראשי חדשיכם גו'). דיני טעות בקריאה זו, ראה בטבלא שבסוף הלוח. מניח ס"ת השני [כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתו מן המצוות]. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון. בס"ת השני, קוראים בפרשת נשא: ביום השביעי גו' (ולא יותר). חצי קדיש. הגבהה וגלילה.

אחר הגבהה וגלילה: אשרי ובא לציון (ואין הש"צ מסיים בקול), אחר כך יהללו, ואחר החזרת ספר תורה להיכל – חליצת התפילין והנחת תפילין דר"ת, [מזמור³⁰⁷ תהלים ע"י הש"צ לפני קדיש], חצי קדיש, מוסף³⁰⁸. ועל הנסים. דיני הטועה בתפילת מוסף, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

"נוהגין בקצת מקומות שלא להסתפר בראש חודש מפני חשש סכנה כי כן הזהיר רבינו יהודה החסיד" [ובצוואת ריה"ח – נזכר גם שלא ליטול צפרניים³⁰⁹. ואכ"מ].

הלכתא למשיחא: זמן הבאת עצי הכהנים והעם – באחד בטבת, שבו בני פרעוש [בן יודא, בפעם ה'] שוני³¹⁰.

מנחה: יעלה ויבוא. ועל הנסים.

האוכל מבעוד יום, וגממשה סעודתו עד שחשיכה, אפילו כמה שעות בלילה ואפילו אם הדליק נר חנוכה³¹¹, מזכיר של ראש חודש בברכת המזון, אם אכל כזית לפני השקיעה³¹², וזאת בתנאי שעדיין לא קרא ק"ש³¹³ או התפללו מעריב (באמצע הסעודה).

(305) אמר הלל שלם ולא ידע שהוא ר"ח – יצא יד"ח אף שלא נתכוון לשם ר"ח.

וה"ט, שבכלל מאתים מנה, או שמצות דרבנן אצ"כ, וכש"כ במנהג דהלל בר"ח (ול"ד למידי דאכילה שאצ"כ שמ"מ באכל מצה ולא ידע שהוא פסח לא יצא (אדה"ז סתע"ה סכ"ט), וכן למ"ד שמצא"כ בכלל, בנטל לולב וחשב שהוא ערב סוכות (משנ"ב סי' ס' בבה"ל ס"ד ד"ה י"א) – דסגי שחשב שאומר לשם מצוה. ובפרט להדעות דבכלל סגי בכונה לשם מצוה בכלל (אא"כ להסברא דבת מינה מחריב בה), והעיקר דשם הלל חד הוא.

[ו"א שבר"ח טבת אין גדר הלל מצד ר"ח כלל (ונפק"מ בידע רק חצי הלל. ועוד נפק"מ – ראה ח' הגר"א גניחובסקי סי"ג בסו"ס בירורי ברכות – ע' תשכ ואלך. ענפי משה חליוה חנכה סל"ה. שירת המועדים קרויזר חנוכה ס"ח. ובכ"מ. וראה עוד נפק"מ אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה"נ ד"ה ומש"כ בשו"ת). אלא שאין לזה שרש, שהרי יש סיבה בפ"ע דהלל בר"ח מצד קרבנות ר"ח, או מחמת דאיקרי מועד אף שמותר במלאכה (ראה ערכין י, ב. ס' החיים סתכ"ב. שו"ת ר' עקיבא יוסף או"ח ח"א סוסי' קלב). והעירו משב"ה"ל סקע"ה בשם הגאונים, הובא בב"י סתכ"ב, שגרמז בתהלים, בהלל"ה הללו אל-ל בקדשו, ש"ב פעמים הללו כנגד י"ב חדשים, והללו בקדשו על קידוש החודש הלל"ה, וכופלין כל הנשמה על שנה מעוברת שיש בה י"ג חדשים ועל חודש שני ימים (ומה שא"א בר"ח תשרי וליכא י"ב פעמים – ראה בפר"ח סתכ"ב סק"ב. מאמ"ר שם סק"ט. א"א מבוטאטש תנינא שם. כה"ח שם סק"ב. ועוד. ואכ"מ). ומשמע, שגם ר"ח טבת בכלל. וי"ל. ולהעיר גם שגם בר"ח טבת אומרים ואברהם זקן אחרי הלל מחמת ר"ח. וראה אצלנו שם עוד מזה].

וראה חשוקי חמד נדרים ס, ב בשם הגרשו"א.

(306) בענין איזה עלי' חשובה יותר, שלישי שהוא מקריאת ר"ח, או רביעי שהוא משום פרסומי ניסא, המנהג לפועל לכבד הרב בעלי' הרביעיית – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לב'קשו. וש"נ.

(307) ראה שו"ת באתרא דרב סי' כז'תקיו. וש"נ.

(308) בנוגע להוראה מפי השמועה ע"ד אמירת "קה" ו"אין כאלקינו" בר"ח מתוך סדר התפלה לשבת בסידור, ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יט'קצו.

(309) וראה שו"ת באתרא דרב סי' ג'צט.

(310) ופעם הראשונה – ה' מנחם אב – תענית פ"ד מ"ה. ועיי"ש בתיו"ט. וראה לקו"ש ח"ח ע' 1105 ה' 9. אבל להעיר ממשמעות פירש"י עירובין מא, א ד"ה מבני סנאב, שכולם היו ע"פ הגורל.

(311) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תקכח.

(312) לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה, שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום.

(313) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כד'תשצג.

ליל שני, אור לב' טבת, ח' דחנוכה, "זאת חנוכה"

בכמה שיחות קודש מובא שיש לנצל השעות שנותרו בליל "זאת חנוכה" למבצע חנוכה (וראה לקמן ביום "זאת חנוכה").

משיחת אור לזאת חנוכה תשמ"ב³¹⁴: וואס דאס איז אויך דער חילוק צווישן אלע טעג פון חנוכה און דעם לעצטן טאג פון חנוכה, "זאת חנוכה": אין די ערשטע טעג פון חנוכה פירט מען די מלחמה מיטן יצר (ווי בא א התחלה) טיילווייז, דעם ערשטן טאג חנוכה צינדט מען אן איין ליכטל פון "נר מצוה ותורה אור", דעם צווייטן טאג צינדט מען צוויי ליכטעלעך א.ו.וו, א טייל ליכטלאך איז נאך ניט אנגעצונדן: דערנאך ווען עס קומט דער לעצטער טאג פון חנוכה, "זאת חנוכה", מאכט מען די "הויפט אטאקע", דעם "הויפט באטעל" קעגן דעם יצר, דורך דעם וואס מ'צינדט אז מיטאמאל אלע (אכט) ליכטעלעך וואס מ'האט בא זיך אין דער מנורה און עס ווערט פארשפרייט די ליכטיקייט פון די נרות אין דעם העכסטן און גרעסטן אופן. ובעבודת האדם – א איד "צינדט" דעמולט אן בא זיך אלע זיינע כחות און מעגליכקייטן אויף מאכן ליכטיק, ליכטיק מיט "נר מצוה ותורה אור".

השמן והפתילות שנשארו בחנוכה לאחר החג³¹⁵, עושה להם מדורה ושורפם, כיון שהוקצו למצותם³¹⁶. אבל השמן הנותר בבקבוק אין בו קדושה ומותר ליהנות ממנו³¹⁷.

המנורה וכוסיות הזכוכית אין לנהוג בהם מנהג בזיון לזורקן באשפה או לכל מקום מגונה, אבל יכול לזרוקן שלא במקום מגונה, או לעטוף היטב בצורה מכובדת לפני הזריקה באשפה.

יום שני, ב' טבת, ח' דחנוכה, "זאת חנוכה"

קורין לכהן וללוי ביום השמיני גו', לישראל ביום התשיעי גו', עד כן עשה את המנורה.

בשיחות קודש נזכר, שעל כל אחד ואחת מישראל לנצל יום זה – שבו מאירים כל שמונת נרות חנוכה – להשלים הפעולות ד' מבצע חנוכה". וכן כל מי שעדיין לא קיים את המנהג דנתינת דמי-חנוכה, שיחליט תיכף למלא ולהשלים המנהג, ובהוספה, "לחטוף" ("אריינכאפנדיק") זאת בימים ובשעות שנותרו עוד בחנוכה, ואפילו לאחר תפלת ערבית במוצאי זאת חנוכה, ובימים הסמוכים לחנוכה, וכל המקדים הרי זה משובח. וכדאי שגם אלו שקיימו המנהג יוסיפו, שהרי יש מקום לומר שהיו צריכים ליתן עוד יותר, ובפרט לפי-ערך גודל הנחת-רוח החסידותי שמקבלים מבניהם ובנותיהם, והנחת-רוח שיקבלו בעתיד על ידי זה שיוסיפו בהחיינו מכאן ולהבא. ויש להמשיך ולהוסיף בזה גם לאחר חנוכה. כן נזכר, שיש לעשות סך הכל מכללות הענין דחנוכה, להמשיכו בעבודת כל השנה כולה במעשה בפועל, ולקבל החלטות טובות בכל עניני תורה ומצוות. ומה טוב שיתחילו בזה ע"י עריכת התוועדות. בשיחת ש"פ מקץ תשמ"ט (וועד) הזכר, שבודאי ילמדו המאמר (עכ"פ כמה שורות) שישנו מרבניו

(314) לק"ש ח' ע' 498.

(315) אבל בשמן שהוא יותר משיעור הדלקה (חצי שעה, או חמישים דקות למנהגו), מותר להשתמש לכתחילה. והכל לפי עובי הפתילה שנתן (ראה משיביר בר לבעל זכרון יוסף דרוש לחנוכה יח, ב. פמ"ג סתרע"ז בא"א סק"). טהרת המים בשיורי טהרה מערכת ח סק"ט. שו"ת כנף רננה או"ח סוס"י פג). אלא שיש מחמירים גם בזה. ולכן טוב להתנות לכתחילה שלא יאסר השמן. אבל לאחר מעשה כשלא התנה מלכתחילה וכבר דלק יותר מכשיעור מן הדין מותר להשתמש במותר השמן. והמנהג לשרוף תמיד.

אמנם, אם הקצה בפירוש כל השמן למצוה, אסור בהנאה גם בהשמן שהוא יותר מכשיעור. ויתכן, שכשנותן הרבה שמן משום הידור (אף שלכמה דעות אין בזה הידור) וחביבות המצוה, כרגיל בימינו שהשמן מצוי בשפע, דומה למי שהקצה להדיא, כיון שברצונו שישמש הכל (להידור) מצוה "אא"כ דרכו תמיד לכבות לאחר שיעור הדלקה). ולהוסיף, שבזמנם שפיר איכא למימר שבנתן שמן יותר מכשיעור כוונתו להשתמש לאורה, אבל בימינו בד"כ אין משתמשים בנרות להאיר, ומסתמא כוונתו להקצות למצוה. ואולי מטעם זה נהגו לשרוף בכל גווני (שהרי ברוב הפעמים ה"ז שירי שמן שהוא יותר מכשיעור, כי בכבתה נוהגין לחזור ולהדליק, אא"כ כבתה בליל שבת). גם אפשר שהחמירו כדעת הב"ח, שהובא בכמה אחרונים לדינא, שבכל גווני הכל הוקצה למצוה אא"כ התנה. וליכא למימר שהחמירו כמ"ד שבזמננו שיעור תכלה רגל מן השוק מאוחר יותר שהרי לא נהגו ליתן כ"כ שמן. ואם נתן שמן כשיעור ודלקה יותר מזה, וכבתה אח"כ, והיינו שהפתילות היו דקות יותר ממה שחשב, או שהפתילות רעות ומסכסכות, הוקצה הכל למצוה, ואין להסתפק ממנו.

(316) ראה שו"ת אתרא דרב סי' ר'תקט. וראה שם בארוכה לענין זריקתם לאשפה. וכבר נז' לעיל בלוח בליל א' דחנוכה, שיכול להתנות לפני חנוכה על השמן, ואף על הפתילות (אבל התנאי אינו מועיל לשמן שדלק פחות מכשיעור).

(317) אחרי שגמר לערות השמן שבכוסיות, כשמתחיל השמן לנטוף מעט מעט ונטפו שלש טיפות זו אחר זו, יכול לשטוף את הכוסית בכיור כרגיל, אבל לא במים חמים. וראה בסוף הקובץ במילואים (לו). אבל הכלי עצמו ששימש כבית קיבול להשמן לא נאסר – ראה בסוף הקובץ במילואים (לז).

הזקן (עם הגהות וביאורים מהצמח צדק) שמבאר העילוי דזאת חנוכה, והעיקר לחיות עם המאמר³¹⁸.

בכמה מקומות נתבאר במעלת "זאת חנוכה", שהכל הולך אחר החיתום³¹⁹.

בשיחת זאת חנוכה תשי"ג נאמר: איתא בספרים של חסידי פולין [לעת-עתה לא מצאתי ענין זה בחסידות חב"ד, אבל מסתמא נמצא גם שם³²⁰] שיום השמיני דחנוכה, "זאת חנוכה", מסוגל לפקידת עקרות. ונתבאר שם³²¹.

בהקלטה משיחת י"ט כסלו תשל"ד³²²: ע"פ המבואר בשיחת י"ט כסלו תש"ד שהענינים דערב ר"ה, ימי הסליחות וחודש אלול כו' – ישנם גם בנוגע לראש השנה לחסידות, י"ט כסלו, כמו כן מובן שלאחרי הכתיבה בי"ט כסלו יש ענין החתימה, בדוגמת החתימה ביוהכ"פ במשך לר"ה. ונתבאר שם שהחתימה היא בחנוכה – שאז חזר אדה"ז לביתו. וה"ז מתאים עם המובא ב"פולישע ספרים" שבחנוכה הוא גמר החתימה דימי הדין. (ונזכר שם, בטעם שהובא מהנכתב מספרי פולין, כיון שענין זה מתאים ע"פ תורת חסידות חב"ד³²³).

ביומן זאת חנוכה, ב' טבת, תשכ"ה, שאחרי מנחה הורה שלא יכבו הנרות שהדליקו לפני מנחה³²⁴. האוכל מבעוד יום, ונמשכה סעודתו עד שחשיכה, אפילו כמה שעות בלילה, מזכיר של חנוכה בברכת המזון, אם אכל כזית לפני השקיעה³²⁵, וזאת בתנאי שעדיין לא קרא ק"ש³²⁶ או התפללו מעריב (באמצע הסעודה).

יום שלישי, ג' טבת

אסרו חג³²⁷ בשייכות לחנוכה – ראה בהערה³²⁸.

בשיעור חומש היומי מסיימים בפסוק (מה, כז) ותחי רוח יעקב אביהם³²⁹.

הלכנתא למשיחא: י"א³³⁰ שלעת"ל כשיקדשו שוב ע"פ הראי', יעשו חנוכה במקומות רחוקים תשעה

(318) ראה לקוטי תורה דרושי שמיני עצרת פת, ב. אוה"ת חנוכה (כרך ה) תתקסב, א. הובא ונת' בד"ה ברוך שעשה נסים ה'תשמ"ג (סה"מ מלוקט ח"ב ע' ריא ואילך).

(319) וראה לקו"ש ח"י ע' 318 ד"ה וחותם. חט"ו ע' 372 הע' 1. ובארוכה – לקו"ש חכ"ה ע' 243 ואילך. ובכ"מ, שחנוכת המזבח היתה רק ביום השמיני דחנוכה, שלא נגמר עד אז (והקריבו אז קרבנות במזבח. וזהו נוסף לזה שהיו טמאי מתים ולא יכלו להקריב קרבנות תודה על הנסים עד אז).

וראה להלן בהע' שבו מאירים כל יגמה"ר.

(320) וראה בארוכה לקוטי לוי"צ אגרות קודש ע' תיד ואילך (ל"א ניסן ה'צחר"ת, ל"ו שנה, ומקשר עם ל"ו נרות, עיי"ש בארוכה).

(321) ע"פ המבואר בקבלה (פע"ח שער החנוכה פ"ד ד"ה מהחברים. ונת' בד"ה ברוך שעשה נסים שבאוה"ת שם. וראה גם תורת לוי"צ ע' ששא, שבו' ימים הראשונים דחנוכה מאירים ד' מדות הראשונות ד"ג מדות הרחמים, וביום הח' – מזל נוצר עד ונקח, ובו כלולים כל י"ג מדה"ר. וראה גם לקו"ש ח"י שם ד"ה זאת. שיחת ש"פ מקץ תשל"ג.

(322) ונשמט בשיחות קודש. ולאחרונה י"ל בתורת מנחם חע"ד ע' 292 ואילך (בשינויים קלים).

(323) וראה לקוטי דיבורים ח"ד תשס"א; אין פולין זאגט מען אז חנוכה איז דער גמור דגמור פון דער חתימה טובה. ובאגרות קודש ח"ד ע' קיב: פתגם המורגל בפולין. . שגמר החתימה היא בחדש כסלו בימי חנוכה.

וראה גם בלקו"ת דרושים לשמע"צ (פח, ב), ונת' בד"ה ביום השמיני ה'תשמ"ו (ועיי"ש בהערה 33), ששמיני דחנוכה הוא כמו שמע"צ. וראה גם שיחת זאת חנוכה תשל"ח. תשל"ט. לקו"ש ח"ב ע' 395. שיחת ו' תשרי תשמ"ז (תורת מנחם ע' 67).

וידועה המליצה שב"ד כותבים שטר אדרכתא לתשעים יום, וזאת חנוכה הוא תשעים יום מר"ה.

(324) ולהעיר משיחת זאת חנוכה, ג' טבת, תשמ"ט אחרי מנחה, ששמונת הנרות שהדליקו בביה"ג מאירים בפשטות גם את הלילה שלאח"ז.

(325) לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה, שאז חל עליו חובי הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חוב זה ביציאת היום.

(326) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כד'תשצג.

(327) בנוגע ללילה שאחר חנוכה – ראה שו"ת מהר"י מברונא סי' קלו.

(328) ראה שיחת ש"פ מקץ תשל"ג בטעם ע"פ נגלה שאין אסרו חג, ולאידך – "אינו בטליו לעולם", ושע"פ חסידות אדרכה כל ענין חנוכה – בכדי להמשיכו במשך כל השנה. ובשיחת מוצאי זאת חנוכה תשל"ה נת' ענין הגעגועים לחנוכה, ואף שאין אסרו חג, ולא נוהג להמשיך סעודה לתוך מוצאי חנוכה (כבפדורים), אפשר ללמוד בעניני חנוכה, וכן להוסיף בנר מצוה ותורה אור, עיי"ש בארוכה. וראה שיחת זאת חנוכה תשמ"ט, שאף שלא קבעו אסרו חג (ויש לעיין ולפלפל בזה), כל הסמוך וקרוב יותר לחנוכה ניכרת ההשפעה יותר, ובפרט ביום הראשון שלאחרי חנוכה. וראה גם שיחת ש"פ מקץ תשמ"ג.

(329) וראה שיחת ח' טבת תשמ"ז. וראה לקמן יום ש"ק פרשת ויגש.

(330) מנ"ח מצוה שא סק"ו. ועוד.

ימים מחמת ספיקא דיומא³³¹.

הלכתא למשיחא: אין מביאים ביכורים אחר חנוכה, שהביכורים שביכרו אחר חנוכה הם חשובים משנה הבאה ויניחם עד אחר עצרת. והטעם לפי שנאמר "אשר תביא מארצך", שמביאים בכורים רק כל זמן שמצויים על פני ארצך, שעדיין לא כלו לחי' מן השדה. אבל אחר חנוכה כבר כלו מן השדה³³².

ניתל: ליל חמישי, אור לה' טבת

יש לסיים שיעורי הלימוד (כולל חת"ת ורמב"ם) לפני שקיעת החמה. באם לא סיימם עד אז, אפשר להשלים אחרי חצות הלילה.

בשיחת ש"פ וישב תש"נ³³³ נזכר, שניתל חל בכמה שנים בתוך ימי חנוכה, או בסמיכות להם.

הלשון ניטל רמז להעדר. וי"א "ניתל" – מלשון (נתלה) תלוי. והוא זמן לידת (פי' ניטל, נאטאל – ברומית) אותו האיש³³⁴.

מנהג ישראל אשר תורה היא – וכן הוא גם מנהגנו³³⁵ – שבליל ניטל [משקיעת החמה ואילך] אין לומדים³³⁶ (אפילו ע"י הרהור³³⁷) עד חצות הלילה. והטעם "כדי שלא להוסיף חיות"³³⁸. ובמק"א נתבאר "שהכוונה ב'לא להוסיף חיות' – הוא בו ובהולכים בשיטתו עתה"³³⁹.

קביעתו לא ע"פ מנין בני ישראל אלא ע"פ מנין אומות העולם. וא"כ יש להתחשב עם מנין אומות העולם הנוהג במקום דוקא. ובכל מדינה צריך להיות בליל אידם דמדינה זו בזמן הזה, ע"פ לוח האינם יהודים שבמדינה (ביום כ"ה דעצמבער בארצות הברית, ע"פ מנין המדינה כאן)³⁴⁰.

כיון שענין ביטול לימוד תורה חידוש גדול הוא, אין לך בו אלא חידושו, ולכן אין לבטל אלא לילה אחד.

ע"ד הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בליל ניטל וההוראה מזה – ראה שיחת ש"פ וישב תש"נ³⁴¹. ושם: "דערפון האט מען אויך א הוראה (ונתינת כח) בנוגע לפועל ווי אויסצונזונ דעם זמן פון "ניתל" – ניט זיין כבטל ח"ו (כדי לא להוסיף חיות), נאר לתועלת – ובפרט דורך צוגעבען אין עניני חכמה. . אדער אויך מוסיף זיין אין צדקה וחסד, אדער אין הנהגת הבית וכיו"ב". ועיי"ש בהמשך³⁴².

(331) ולהעיר משיחת זאת חנוכה תשל"ח, שכיון שקס"ד שבתורה הוא ג"כ תורה, יש להמשיך בעניני זאת חנוכה למחרתו, מצד השקו"ט בספרים (וראה גם שיחת פורים תשי"ט) במה שאין עושים יו"ט שני של גלויות בחנוכה. ושם, שמחרת זאת חנוכה הוא בדוגמת שמחת תורה.

אבל בשיחת שמחת תשמ"ט שלעת"ל לא יהי' ספיקא דיומא כיון שיוכלו להודיע על קידוש החודש תיכף ומיד בכל המקומות (אלא, שבשאר יו"ט שנהגו בני" במשך ריבוי דורות בחוץ לארץ לעשות יו"ט שני, יש מקום לומר שימשיכו לנהוג כן גם לעת"ל, עיי"ש).

לאידך, ראה בשו"ת דעת סופר או"ח סי' קח שו"ל שח' ימים הוא משום ספיקא דיומא, ושלעת"ל יעשו רק ז' ימים, דלית תמן ספיקא. (332) ויל"ע בסוף זמן הבאת ביכורים לעת"ל (ראה יחזקאל מד, ל. ועד"ז שם, כ, מ), שהפירות מצויים על פני השדה גם אחרי חנוכה, שעתידיים אילנות שיוציאו פירות בכל יום (שבת, ל, ב), ויקויים היעוד "ונגש חורש בקוצר" (עמוס ט, יד. וראה תנ"כ בחקותי כו, ד. ולהעיר משה"ש תנש"א ח"ב ע' 743 ח' 70. שם ע' 809 ח' 131). גם צ"ב בדין חיוב בכורים בגדל ע"י נס. ואכ"מ.

(333) ספר השיחות תש"נ ח"א ע' 192.

(334) בנוגע להזכרת שמו של אותו האיש – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יח'תרכא.

(335) וכן יש לחנך הילדים בקיום מנהג זה (באופן הרצוי, ולא ח"ו לבטל זמנם). אך אין צריך למחות במי שלומד, ובפרט אצל אלו שלא נתפשט אצלם מנהג זה – ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' יב'תז.

(336) גם עניני ניטל – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יב'שלג.

(337) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לב'רפז.

(338) ועוד טעמים בשם גדולי ישראל הובאו בספרי טעמי המנהגים, ונז' באג"ק ח"ד ע' שנא. וראה גם לקו"ש חט"ו ע' 554.

(339) הביאור בזה, איך יתכן שלימוד התורה יגרום לתוצאות בלתי רצויות – עיי"ש באג"ק.

(340) ואם יש ביניהם מנהגים שונים בזה, לנהוג בה"ל בלילה שאז חוגגים רוב האינם יהודים, ז.א. באותה הלילה שנתקבלה על רוב האינם יהודים. וראה ספר השיחות תש"נ ח"א ע' 192 בהערה.

(341) סה"ש שם.

(342) בנוגע לנסייעה על הציון – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יב'תפג.

לימוד חסידות בליל ניטל – בספר השיחות תרצ"ה³⁴³ שגם דא"ח לא הי' כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע לומד בליל ניטל. וגם לא למיגרס³⁴⁴.

אבל תוך י"ב חודש ובעל יארצייט לומד משניות בסוף התפילה כרגיל³⁴⁵.

מותר לקרוא סיפורי חסידים³⁴⁶.

לענין מצות עונה בליל ניטל – ראה בהערה³⁴⁷.

אין לקבוע אירועים לימי אידם, באופן שניתנת חשיבות עי"ז לימים אלו, אלא באופן שמנצל הימים שבלאו הכי בטלים מבית הספר³⁴⁸.

בנוגע לאופן האיחול לגוים ביום אידם ובשנה החדשה האזרחית – ראה הנסמן בהערה³⁴⁹.

שכר דירה ועל הדלת עצי אשוח ואורות לימי אידם – ראה הנסמן בהערה³⁵⁰.

יום חמישי, ה' טבת, "דידן נצח"

ביחזקאל³⁵¹: בעשירי בחמשה לחודש גלגלנו בא אלי הפליט מירושלים לאמר הוכתה העיר³⁵².

בשלשלת היחס שבהקדמת לוח היום יום: תשמ"ז. . ביום ה' טבת בו דידן נצח באופן גלוי לעיני כל העמים בבית המשפט הפדרלי בנוגע לספרי וכתבי רבותינו נשיאינו שבספריית ליובאוויטש.

בלוח כולל חב"ד ליום זה: הוא יום חג דידן נצח. כ"ק אדמו"ר שליט"א הכריז על יום זה כיום סגולה ועת רצון לדורות. כן יצא בקריאה קדושה להוסיף ולהרחיב את ספריית אגודת חסידי חב"ד ליובאוויטש.

בימים אלו צריך להוסיף בלימוד התורה ביתר שאת וביתר עוז, שהרי נצחונם האמיתי של הספרים הוא בהוספה בלימוד התורה, כולל ובמיוחד לימוד ברבים, "עשרה שיושבים ועוסקים בתורה".

הלימוד צריך להיות לכל לראש לימוד המביא לידי מעשה, בנגלה: לימוד ההלכות הצריכות (בספר הרמב"ם וכיוצא בזה), ובפנימיות התורה: בתורת החסידות, שעל ידה יכול להיות קיום מצוות יראה ואהבה בשלימות.

בכל בית פרטי של כל אחד ואחד מישראל צריכים להיות ספרי היסוד של יהדות (נוסף לחת"ת) כולל ובמיוחד ספרי הלכה בעניינים הנוגעים בחיי היום יום, בכדי לדעת את המעשה אשר יעשו.

בשנת תשמ"ט נתן הרבי דולר נוסף לכא"א, כהשתתפות בקניית ספרים חדשים או בתיקון ספרים ישנים. כמו כן עורר כמ"פ ע"כ שיעשו הנחה מיוחדת על כל ספרי הקודש, בכדי להקל על רכישת הספרים.

בשיחת ז' טבת תשנ"ב³⁵³: עס זיינען נאך אָבער פאַראַן ספרים וכתבי יד פון כ"ק מו"ח אדמו"ר און פון זיין פאטער דער רבי (מהורש"ב) נ"ע וועלכע געפינען זיך נאך בשב' במדינה ההיא און האָבן זיך נאך ניט אומגעקערט למקומם, אע"פ וואָס אויך בנוגע צו זיי איז שוין געווען פקודת המלכות אויך

(343) ע' 510.

(344) וכשחל בליל ש"ק, אמר המאמר למחרת בבוקר. וראה גם היכל מנחם ע' רסח. אבל ראה בסה"ש תרצ"ג ע' 194. ולהעיר משיחה קצרה שנאמרה בליל ג' דחנוכה תש"נ.

(345) וכן מעשה רב במוצש"ק, אור לי"ז טבת, תשמ"ט. וככל הנראה גם באור לכ' טבת תשכ"ה.

(346) כן המנהג בכ"מ, וכן נהג הר"י ע"ה וויינבערג בשידור ברדיו, ומפי השמועה שהי' ע"פ הוראה – ראה עוד בשו"ת באתרא דרב סי' ב'רנב. ובארוכה, בקובץ העו"ב דש"פ יתרו תשפ"א.

(347) ראה אג"ק ח"יב ע' תכד. ואם חל בו ל"ט – כדאי להמתין עד אחרי חצות. וראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' יח'תרלח. ושנ"ת.

(348) וגם לא להזכיר שבטלים ממלאכה – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'תשטז. וש"נ.

(349) ראה שו"ת באתרא דרב סי' ו'שכח.

(350) ראה שו"ת באתרא דרב סי' יא'תתקלה.

(351) לג, כא.

(352) וראה ר"ה יח, א, שלרשב"י עשו יום שמועה כיום שריפה. ועיי"ש בטו"א. ונת' בלקו"ש חט"ו ע' 555 בהערות. וראה שו"ת בנין שלמה הוספות ותיקונים סל"ה ושו"ת צ"א ח"י סקצ"א דקאי אירושלים שלמעלה.

(353) סה"ש תשנ"ב ע' 226 ואילך.

פון אוה"ע אַז מ'זאל זיי באפרייען. [ובבשיעור חומש היומי מסיימים בפסוק (מה, כז) ותחי רוח יעקב אביהם³⁵⁴.

בר"ד משיחה הנ"ל³⁵⁵: ישנו גוי שנטפל לדבר ("ס'איז דא א גוי וואס פארטשעפעט זיך מיט דעם") ויש יהודי שנטפל לזה, ואוי להם ואבוי להם!... אלא שבשבת רוצים לדבר אך ורק אודות דברים טובים ורצויים]. . . וואָס קען יעדערער טאָן בפועל צו מזרז זיין דעם פדיון והשבה פון די ספרים וכתבים? איז דער ענטפער אַ פשוט'ער: דורך דעם וואָס יעדערער און יעדערע, אנשים נשים וטף, וועט טאָן אַן ענין דוגמתו – דורך אַריינברענגען באַ זיך אין שטוב און אין ספרי' וכיו"ב, נייע ספרי (וכתבי) קודש בדברי תורה, בהוספה אויף די ספרים וואָס ער האָט פון פריער אין זיין "בית מלא ספרים". [ועיי"ש עוד הוראות בקשר לזה].

שיחות קודש לה' טבת בקביעות שנה זו – בשנת תשנ"ב³⁵⁶.

יום ועש"ק פרשת ויגש, ו' טבת

העברת הסדרה שמו"ת: פ' ויגש.

חייב אדם למשמש בבגדיו ערב שבת עם חשיכה [בפרט לאלו שלבשו בגדי שבת ויום טוב אתמול, ביום הבהיר ה' טבת].

הדלקת נש"ק 14:46 (18 דקות לפני השקיעה).

שבת קודש פרשת ויגש, ז' טבת

בלקוטי שיחות³⁵⁷: ע"פ מנהג ישראל – ש"תורה הוא" מסיימים ל"שלישי" (ולכמה מנהגים – ל"רביעי") של קריאת הפרשה בפסוק "וידברו גו' וירא את העגלות גו' ותחי רוח יעקב אביהם". ונת' שם בארוכה. וכן המנהג בבית חיינו.

מנהג האשכנזים שאין השליח ציבור מכריז בשבת שקודם הצום ע"ד הצום הבעל"ט, יהפך לשמחה.

מוצאי שבת קודש, אור לח' טבת

זמן צאת שבת קודש: 5:21.

ערבית: קידוש לבנה בבגדים נאים וחשובים. [על פי הקבלה אין לקדש הלבנה עד אחר ז' ימים למולד³⁵⁸].

בח' בטבת נכתבה התורה יוגיית בימי תלמי המלך והחושך בא לעולם שלשת ימים³⁵⁹. והי' היום

(354) וראה שיחת ה' טבת תשמ"ז. וראה לקמן יום ש"ק פרשת ויגש.

(355) שיחות קודש תשנ"ב ע' 407.

(356) בספר השיחות תשנ"ב עמ' 209 ואילך.

(357) ח"ל ע' 224. אבל להעיר משיחת מוצאי זאת חנוכה תשמ"א ע"ד ההוראה מהתחלת שיעור דיום הרביעי. וראה שם בהערה (שככל הנראה לא נכתבה ע"י המניחים).

(358) וראה ספר השיחות תשנ"ב ח"א ע' 68. וש"נ. בנוגע לחשבון ז' ימים – ראה בהנסמן בהגהות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע לסידור תורה אור, ובספרים שנשמנו בהגהות כ"ק אד"ש לשער הכולל. וראה ג"כ בשיחת ו' אד"ר תשמ"ו.

[ולעיר, בנוגע ההמתנה למוצאי שבת, הנה ברמ"א שם – והובא בשיחת ש"פ נח תשנ"ב (סה"ש תשנ"ב ח"א ע' 68) – שאין להמתין למוצ"ש באם הוא אחר יו"ד לחודש. [ולכא' הכוונה, מילתא בטעמא, יו"ד למולד ולא לחודש. וכ"ה להדיא ביוסף אומץ יזפא סתע"ב. ולהעיר שבמג"א שם ב' אופנים בדבר: שאין להמתין רק אם מוצ"ש אור ל"א (ואולי – רק כשהוא אור ל"ב, עיי"ש), או אפי' כשמוצ"ש אור ליו"ד. אבל למסקנא הכוונה דוקא באופן שמוצ"ש אור ל"א. וכן מוכח מל' הלבוש שם ס"ד. וכ"נ גם מד' הט"ז סק"ג. וכ"פ במשנ"ב שם סק"ו. אבל ראה חיי"א כלל קיח ס"ד. ובסה"ש שם בהע' 120 מ' קצת שמפרש שרק באופן שמוצ"ש אור ל"ב בחודש (כבקביעות שנה ה"ל) אין להמתין (וכתחילת דברי המג"א). ויל"ד. אולם, בסו"ד המג"א משמע, שבלא"ה לדידן לפס"ד הרמ"א (שם ס"ג, שכן נוהגין לכתחילה עכ"פ) אי"ז תלוי בימי החודש כלל, וצריך לחשב שבמוצ"ש ישארו עוד ה' לילות עד חצי כ"ט י"ב תשצ"ג מהמולד. וכ"ה גם במשנ"ב שם. ואולי כיון שלדידן נוהגים להקל בדיעבד עכ"פ כדעת המחבר, א"צ להחמיר כולי האי בנוגע ההמתנה למוצ"ש]. ויתכן שבמקומות חמים ויבשים (ובקיץ) לית לן בה. [וכ"ה בר"ד משיחה הנ"ל. והכי איכא למשמע משו"ת נוב"י או"ח סוס"ה מא, עיי"ש.ה. ובסה"ש הנ"ל, שבנוגע לפועל, "במקום שיש שאלה וספק יעשו כהוראת רב מורה הוראה שעל אתר"].

(359) מגילת תענית בסופה. הובא בשו"ע או"ח סי' תקפ.

קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל³⁶⁰ – נת' בכ"מ בשיחות קודש³⁶¹.

היום הגיע אדה"ז לכפר פיענא³⁶², לפני הסתלקותו (תקע"ג).

יום הסתלקות הרבנית הצדקנית מרת חי' מושקא נ"ע זי"ע, וזוגתו של כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק נ"ע (תרכ"א), ומנו"כ בליובאוויטש.

יום שני, ט' טבת

ט' טבת הוא מהימים "שאירעו בהם צרות לאבותינו וראוי להתענות בהם", "ולא נודע איזה היא הצרה שאירע בו"³⁶³. אבל, כבר פירשו שבאותו יום מת עזרא הסופר. ובמפרשי מגילת תענית הובאו עוד ענינים שאירעו באותו יום³⁶⁴.

ליל שלישי, אור לעשרה בטבת, יהפך לשמחה

בכמה שיחות נזכר אודות ההכנה ליו"ד שבט, החל מעשרה בטבת, "שלשים יום לפני החג"³⁶⁵.

בשיחת ליל עשרה בטבת תשנ"ב (ספר השיחות): **בליל** עשרה בטבת – שכבר התחיל **יום** העשירי בטבת שמתחיל בערב ("ויהי ערב ויהי בקר"), ואעפ"כ לא התחיל **הצום** דעשירי בטבת עד עלות השחר. . . מודגשת ביותר ה**נתינת כח** ("עת רצון") לנצל את הזמן **לעבודת התשובה** שמביאה את הגאולה, שע"ז יתבטל הצום דעשירי בטבת עוד לפני התחלתו. [ובר"ד משיחה הנ"ל: שמנצלים את הזמן הנותר עד הצום לעשיית תשובה. . . שעד עלות השחר (ואפילו עד להתחלת הזמן שלפנייה, כזהירות להתחיל להתענות עוד קודם עלות השחר) נותרו עוד כמה שעות – הרי זה **ריבוי זמן לעשות תשובה**!].

כל תענית שאוכלים בו בלילה הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר³⁶⁶. והוא שלא ישן שינת קבע³⁶⁷. אבל אם ישן³⁶⁸ שינת קבע אינו חוזר ואוכל ולא שותה³⁶⁹, אלא אם כן התנה³⁷⁰ לאכול

(360) מס' סופרים פ"א ה"ז.

(361) ראה לקוטי שיחות חלק כד בתחלתו. ובשיחת ש"פ מקץ תשנ"ב (בספר השיחות).

(362) בכמה שיחות ואג"ק נק' פיענא.

(363) מגילת תענית והובא בשו"ע שם.

(364) ונתבאר בשיחת ש"פ יוגש, ט' טבת תשמ"ט (בספר השיחות במקומו).

(365) וראה גם ספר השיחות תשמ"ז ע' 243 ואילך.

(366) ראה להלן בהערה עד"ז.

(367) אפילו שלא על מטתו. ולא נקרא עראי אלא במתנמנם שכשקוראים לו הוא עונה. (ויש מקילים גם בישן תוך סעודתו שדעתו לאכול עוד). וראה קרא עלי מועד פ"א ה"ז, ע' 1, שכתב בשם הגר"ק להקל בנדרם על השולחן ללא כוונה לישון. וכ"מ בשו"ת מכתב לחזקיהו ס"א ד"ה ועוד נלע"ד, דימירי במשכב עצמו לישון אף שאינו על מטתו אלא על הכר, יעו"ש.

(368) הלך לישון ולא נרדם, יכול לאכול (שו"ת שבט הקהתי ח"א סי' קפ).

(369) גם לא פחות מרביעית – פמ"ג סתקס"ד בא"א סק"ג.

שכח ואכל, לא איבד תעניתו, ויכול לעלות לתורה וכו'. (וגם להדעות שהתענית מתחיל מהלילה, עכ"ל שאינו בדין תענית ממש, שהרי לשתי א"צ תנאי. וחזי לאצטרופי הדעות שבאכל קודם הנה"ח לא איבד תעניתו) (ראה שו"ת חקרי לב או"ח סי' קו. תורת לשמה סס"ז. רב פעלים ח"ג סל"ד. וראה בארוכה נר ציון סניור ימים נוראים פ"ד סכ"ב ובהערה לשם). וכ"כ לדינא בנדונו בשו"ת שבט הקהתי שם. וכ"ה בשו"ת פרי עץ חיים דלקמן, שקיים נדרו. אבל התם כתבו לצרף בטעם ההיתר לפי שהי' דעתו לאכול קודם עלוה"ש, אלא שלא התנה בהדיא. ומ"מ, נראה שהוא לרווחא דמילתא. ועוד, דהתם קאי לענין קיום נדרו, ולא דמי לנדו"ד לענין ת"צ, אף שיש לחלק גם איפכא, שסתם נדר דעת הנודר להתענות רק ביום).

(370) וא"צ תנאי בפה, כפשוטו סתימת הפוסקים, שהכל תלוי בהיסח הדעת.

(וכ"ה גם להסביר שהתענית מתחיל מהלילה ולא משום נדר. וגם להדעות שבישן באמצע סעודתו אסור לאכול, אף שבדאי דעתו לאכול – שכוון בישון בסעודתו הו"ל כמי שגמר סעודתו וסילק משום דאסח דעת' למיכל (ראה רא"ח תענית פ"א סי"ד בשם הראב"ד). ועוד, דשאני התם שלא חשב להדיא שרוצה לאכול לפני עלוה"ש אלא שבסתמא דעתו לאכול עוד.

ולהעיר ממחה"ש סתקנ"ג סק"ב, והובא במשנ"ב שם סק"ב, שאחרי סעודה המפסקת טוב להתנות בפה או בלב שאינו מקבל התענית. ובחיי"א כלל קמד סי"ב: יאמר בפירוש וכו' ונ"ל דמי שהי' דעתו כן נמי מותר. ובמשנ"ב סת"ח סק"ב: יאמר בפירוש וכו' ועכ"פ יחשוב בלבו.

וצע"ק הל' בכלבו סס"א (ועד"ה באר"ח הל' תענית ס"א): אם התנה ואומר שעדיין בדעתו לאכול או לשתות. וכ"ה הל' בפי' שדה יהושע לירושלמי תענית פ"א ה"ד: דוקא כשישן בלא תנאי ולא אמר שום דבר אבל אם התנה בשעה שנטה לישן ואמר על תנאי זה אני ישן וכו'. ונראה, דלא דוקא הוא.

ושו"מ בשו"ת פרי עץ חיים (אמשטרדם, תקס"ז) ח"ב שכח, א ואילך בארוכה דהרהור כדיבור דמי בענין זה. ודלא כשו"ת אול"צ ח"ג פל"א ס"ב. וראה אליבא דהלכתא גל' קז' ע' קעט. והנפלע"ד כתבתו. וכ"כ בקרא עלי מועד שם בשם כמה אחרוני זמננו. קובץ הלכות ביהמ"צ פ"ב

או לשותות³⁷¹. והרגיל לשותות בלילה אחר השינה מותר לשתות בלא תנאי. ומכל מקום, תוך חצי שעה³⁷² לעלות השחר אסור להתחיל לאכול סעודת קבע, אבל טעימה בעלמא (אכילת פירות וירקות ושתיית משקה שאינו משכר אפילו הרבה, ואכילת מזונות כביצה ולא יותר) מותרת.

יום שלישי, עשרה בטבת, יהפך לשמחה

היום הוא תענית ציבור, יום האסור באכילה ושתי, לפי שבו סמך מלך בבל על ירושלים³⁷³.

מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בימים שאירעו צרות לאבותינו ותכלית התענית כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה³⁷⁴. וכתבו הפוסקים, שלכן חייב כל איש לשום אל לבו באותן הימים לפשפש במעשיו ולשוב מהן, כי אין העיקר התענית, ואין התענית אלא הכנה לתשובה³⁷⁵. ולכן אותן אנשים שכשמתענים הולכים בטויל ובדברים בטלים תפסו הטפל והניחו העיקר. ומכל מקום אין לפטור עצמו בתשובה לבד כי ימים אלו הם מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בהם³⁷⁶.

סי"א. והאריך בקובץ טובו אהליך יעקב חוברת טו).

(371) וי"א שבשתי א"צ תנאי. וראוי לפסוק כהאומר שצריך תנאי אף לשתי. וכן נוהגין להתנות אף לשתי.
(372) ומה שסתמו הפוסקים בדני תענית, דמירי באוכל פחות מכביצה או בהתחיל לפ"ז. אבל להעיר בשבועות בצה"ח ח"ג ס"ב סק"ו ר"ל בדא"פ בדעת אדה"י בסידורו (סדר ספה"ע) שלילה שלפני התענית קיל טפי, ומותר לאכול עד עלוה"ש ממש, דל"ג שמא ימשך. וכן ראיתי לעוד אחרוני ומנינו (שבה"ל ח"א סי' קלח, עיי"ש בל"ה ש"ס וטושו"ע שאוכלין ושותין עד עלוה"ש. ועוד). אבל, נוסף לזה שכ' כן רק מסביר ואין לזה שום מקור, והו"ע הרגיש שהוא דוחק (אף שהביאו עוה"פ בסו"ד, במסקנת הדברים, ושבו בדא"פ), ומסתבר לומר דל"ג רבנן - ולי"ג בפשי' דבסידור שם ממיר בטעימה בעלמא (ואדקאי בסיום האכילה, כנ"ל), ולא נחית לפרט, מדלא קאי בדניי"ק ש' ותפלה. וז"פ. ויל"ג גם דעלוה"ש לאו דוקא, והכוונה לסמוך לעלוה"ש. וכ"כ באר"ח ספינקא רס"י תקסד. (וידידי הגר"א סלושץ שליט"א העירני מדוגמתו מש"כ הפוסקים שלא להסתפר ולהיכנס למרחץ בעשירי באב עד חצות, אף שבחצות אסור ג' מחמת ח"ש לפני מנחה. ופשוט דלא נחתי לכך, שאי"ז מענין הגידון בסוגיא שלא בדוכתא. ודון מינה). וצ"ל ג' בשו"ת שבה"ל שם, דאוכלין ושותין עד ע"ה אי אפשר כלל לפרש פחות מכביצה. והרי אפשר לפרש בכל שאר האכילות חוץ מפת. וראה גם אשי ישראל פפויפר בתשובות שבסו"ס אות פו. [ומש"כ באג"ק ח"ג ע' עה שהאסור מתחיל בעלוה"ש - פשוט, דהיינו באכילה בכלל ולא בסעודה קבועה, וקאי התם במש"כ באגה"ת פ"ג "לאכול מעט"].

(373) בחומר עשרה בטבת לגבי שאר צומות, שלכן ו"א שדוחה שבת (ראה בלוח לקביעות ה"ל), לפי שהיא התחלת כל הפורעניות (וממילא - התחלת העלי') - ראה בית מועד (רמא - ויצניאה, שס"ה) דרוש טו (ושם, שתחילת ההצלחה תהי' בעשרה בטבת). יערות דש ח"א דרוש ב ד"ה והנה לבאר. תורת משה לחת"ס ויקרא דרוש לז' אדר ד"ה כתוב בה"ג. בני ישכר מאמרי טבת מ"ד ס"א. שו"ת שו"מ מהד"ק ח"ג סקע"ט, הובא ונתבאר בכמה שיחות קודש (ראה לקו"ש חט"ו ע' 421. ח"כ ע' 324. חכ"ה ע' 267. שם ע' 448).

ושק"ט אם נפק"מ לדינא להחמיר בו יותר - ראה תורת חיים סופר סתק"נ סק"ד (בשם אביו בעל מחנה חיים. אמנם, מש"כ שם להחמיר בשאר עינויים, תמוה שבאבודרהם נזכר מפורש איפכא). שו"ת מהר"ם בריסק ח"ג סכ"ט. אלף כתב סק"ב. וראה מש"כ לחדש בדעת אבודרהם ברץ כצבי ריזמן חנוכה ופורים סט"ז. ואכ"מ.

(374) וראה שו"ת חת"ס אר"ח סר"ח שכתב לדייק מ"ל הרמב"ם תעניות פ"ה ה"א "כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה" שד' צומות נקבעו על התשובה ולא לאבל. וכתב שם, שלכן נהגו לומר וידוים וסליחות. וכדברי הרמב"ם, כ"ה מפורש יותר במאירי ברכות ו, ב: שהתעניות כולם נתקנו מפני התשובה. אבל ראה ב"ן תענית ט, א בדפי הר"ף, הובא בתויו"ט תענית פ"ד מ"א, שנקבעו לאבל ולא לתפלה. וראה שם ב"ן ז, א. וכו"מ קצת בריטב"א מגילה ה, א ד"ה אבל. שם תענית י, א. ובמאירי פסחים נד, ב לגבי ת"ב (אבל לכאן) קאי בכל ד' צומות: אינו אלא לזכר אבל. ומה שחייב להתענות - היינו מחמת צער להרגיש העינוי. ומצינו כעני"ז באבילות, כתענית ביום שמת אביו או רבו, וכן התענה דוד כשמתו שאול ויונתן בנו, וכן היו מתענים ביום מיתת החכמים (ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ז, הובא בטור יו"ד ששע"ח).

אמנם, גם אם נקבעו רק לאבל, הרי המתאבל ג"כ צריך לפשפש במעשיו ולחזור בתשובה (ראה רמב"ם אבל פ"ג ה"ב). ולהעיר מרמב"ם תפלה פ"ג ה"ח שבשאר תעניות קורין ברכות וקלות כדי שישבו, משא"כ בד' צומות. ובשו"ת הצ"צ או"ח סי' קי (במהד"ח) הביא ד' הרמב"ם ה"ל, וסמך על מש"כ ב"ן כנ"ל. ועלה כתב שחובת קריה"ת בד' צומות היא לפי שחייב לזכור האבל והחורבן כו' וכמ"ש הגד להם את הבית ויכלמו קמנונותיהם כו'. ונמצא שג"ז שבוש תשובה. ובפשוט, שכל דור שלא נבנה ביהמ"ק ביימו כאילו החריבו לפי שלא עשה תשובה (מדורש תהלים עה"פ קלז, ז. ילקוט שמעוני שם רמז תתפו). וראה שערים מצויינים בהלכה לאאזמור"י סי' קכא סק"ב, שכתב שלכן תיקנו סליחות ויודיו (וכבר הקדימו בענין זה בשו"ת חת"ס כנ"ל) וזקקת י"ג מדות בשעת קריאת ויחל. והביא מש"כ בערוה"ש סתק"ס ס"ג שמה"ט מפטירים דרשו במנחה לעורר לתשובה, לפי שבת"צ מ' תודים בסוף היום.

וראה בארוכה לקו"ש חל"ג ע' 159 ואילך, שיש בתעניות אלו שני הענינים, שהפצא הדיוס שהוא בעצם "יום רצון לה" גם ללא פעולת האדם (ראה שם הע' 40), אבל היותו "יום רצון" מתגלה ע"י הצום והנהגות התענית שביום זה, וכן שהדך להרגיש ולנצל מעלת היום היא ע"י עינוי הגוף שזה מעורר את האדם לתשובה.

(375) ובחיבור התשובה למאירי: כי ענין התענית אינו מכוון לעצמו אבל הכוונה בו היותו הערה לתשובה ומעשים טובים וכשאין התענית בזה האופן אינו תענית. וראה ראשית חכמה שער התשובה פ"ד. ועוד.

(376) וראה פלא יועץ ערך תענית, שמאחר שהתענית דוגמת הקרבן צריך לצרף עמו התשובה כמו שצריך עם הקרבן, שבלא תשובה עליו נאמר זבח רשעים תועבה. [וראה תולעת יעקב בסוד עשי"ת].

וממשיך: ואפשר שבתענית אם לא עשה שום דבר מדרכי התשובה יקבל שר טוב בעמלו ועושה פרי למעלה וכפרה עושה בחסדי האל ית"ש כי לא בזה ולא שקץ ענות עני, אבל עיקר התענית הוא כדי שיכנס לבבו הערל ויפשפש במעשיו וכו' וישבו אל ה' וירחמוהו, ובפרט בתענית צבור כבר כתב הרמב"ם [כנראה הכוונה לתעניות פ"א ה"ה] כי מה יתן ומה יודיק להתענות על צרות שעברו מאי דהוה הוא אלא

כתב הרמב"ם כל השרוי בתענית וכו' לא ינהג עידוניה בעצמו³⁷⁷ ולא יקל ראשו ולא יהיה שמח וטוב לב אלא דואג ואונן כענין שנאמר מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו. וכתב השל"ה: ומי שאינו עושה כן לא עלה בידו אלא העינוי שמענה את עצמו, כי ענין התענית הוא להכניע את החומר ולהגביר את כח השכלי ולהיות מדוגמת עולם הבא שאין בו לא אכילה ולא שתיה רק נהנין מזיו שכינה, כן יתנהג גם כן להיות כל היום דבוק בו יתברך בתשובה תפילה וצדקה ותלמוד תורה כנגד כולם³⁷⁸.

חולים פטורים³⁷⁹ מלהתענות³⁸⁰ וכן מעוברות ומניקות³⁸¹ המצטערות³⁸².

חתן וכלה בשבעת ימי המשתה, מתענים.

בעל ברית משלים תעניתו³⁸³ ונותנין הכוס לתינוק לשותות והסעודה עושין בלילה.

גם מי שפטור מלהתענות, לא יאכל מעדנים רק יאכל מה שצריך לקיום נפשו.

הפטורים מלהתענות צריכים שיאכלו בצינעא.

הצום מתחיל מעלות השחר³⁸⁴ (לחשבונו 16.1 מעלות בשעה 5:51).

הנוסע ממקום למקום צריך להמתין ולהתענות עד צאת הכוכבים במקום שנמצא באותו זמן³⁸⁵.

הלכתא למשיחא: כל הצומות עתידין ליבטל לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידים להיות יום טוב וימי ששון ושמחה³⁸⁶.

עיקר התענית הוא כדי שניתן לב שהצרות באו בעונות אבותינו ועדיין לא הטהרנו ומעשינו כמעשיהם ועל כן לא נושענו ובכן נשוב אל ה' וירחמנו.

(377) ובכת"י מס' המספיק לר"א בן הרמב"ם, נדפס בקובץ בית אהרן וישראל אב תשפ"ה: ובצומות אפילו בארבעת אלה אין מותר להתענות בכניסה למרחצאות שלא לצורך או בהרחת בשמים וניחוחות או בטילוג בגנים וכיוצא בזה, שכן זה מנוגד לצום וסותר את המטרה בו.

(378) ושם: וקל וחומר שיהיה סר מרע להרחיק מעליו כל נדנוד עבירה וכל מדה מגונה, ובפרט ישמור מהכעס שהוא הפגם הגדול שבעולם, כי הכעס הוא אל זר והוא בא קצת בטבע למי שהוא ריקן מאכילה ושתייה, על כן יגבור על הכעס.

[ומקרא מפורש הוא (ישעי' נח, ד): הן לריב ומצה תצומו וגו'. וכן הובא בראשית חכמה שער התשובה פ"ד (ועוד) בשם ס' הישר לר"ת (ולפינו לא נמצא). ובספר חסידים סתרי"ז (הובא בר"ח שם): כשאדם מתענה ישמור עצמו שלא יהי' כעס בו ביום כי כשהאדם רעב הוא כעסן ואם יכעוס מוטב לא שלא יתענה ויהי' שבע וטוב לבריות שלא יתקוטט. ובפלא יועץ שם: וצריך לזהר ביום התענית מכל ממשול והרהור עון שלא בא בטובל ושורץ בידו או כנוטע אילנות ומצד אחר מקצץ בנטיעות וביותר צריך לזהר מן הכעס שביום התענית הוא מעותד מאד לכעוס על עילה כל דהוא ומאחר שהכעס הרי הוא כע"ז נמצא שההפסד גדול על השבח וההעדד טוב ממצאות הרע אם לריב ומצה יצום לכן יתגבר מאד ויעמוד על המשמר לכל יגע לריק].

ועוד שם: גם לא ישיח שום שיחה בטילה, רק כל מגמתו תהיה על דבקותו בהשם יתברך ואף אם יהיה לו איזה משא ומתן ביום יחא באמונה ובנחת וימחר לחזור לדבקותו.

ועוד שם בשל"ה: גם אחר התענית לא ירבה בענוגיו, וביום התענית לא ידבר מענין אכילה הלילה באם אפשר לו – דהיינו שיש לו אשה המכנת לו מאכל – לא יתפעל לחקור מה יאכל בלילה, כי היום שמתענה בו הוא קדוש מדוגמת עולם הבא שאין בו אכילה ושתייה.

(379) ואוכלים כרגיל (ולא לשיעורים כב"כ).

(380) והמנהג שלא לפרוע התענית ביום אחר. והובא בכ"מ. וכ"ה בכתב ר' ידידי' טיאה וייל בנו של הקרבן נתנאל, נדפס מכת"י בס' הזכרון חמליצקי ע' טז, שמנהג המורים להתיר ללא פרעון כלל. ויש שכתבו לפדות בממון (וראה תשו' מהרש"ם בשו"ת הד"ר ח"א סל"ה, ונדפס גם בשו"ת שבס"ס דע"ת או"ח סעד"ר).

(381) גם אשה השואבת חלב עבור בנק חלב אם פטורה – ראה שו"ת באתרא דרב ס' ל'תקצו.

(382) ראה בנז"כ השו"ע ורמ"א או"ח סתק"ג ס"א. ואכ"מ. ולהעיר מר"ד ש"פ יגש תשמ"ט.

(383) ראה במג"א ס' תקנט סק"א.

(384) ראה בסוף הקובץ במילואים (לח).

(385) באם מרגיש חולשה יתירה וקשה עליו התענית, יש מקום להקל לגמור את הצום לאחר שכבר לילה במקום שיצא משם. וראה שו"ת באתרא דרב ס' טז"ה (אפי' לגבי ת"ב). וש"נ.

(386) רמב"ם סוף הלכות תענית – נתבאר בלקוטי שיחות חלק טו ע' 412. ושם, גם ע"ד השייכות לעשרה בטבת במיוחד. ומעלתם תהי' גדולה יותר מכל המועדים שבזה"ז, שהרי המועדים שבזה"ז יבטלו לעת"ל, וגם נעלים יותר מימי הפורים שלא יבטלו לעת"ל – סה"ש תנש"א ח"ב ע' 686. וראה גם שיחת ש"פ פינחס תשמ"ז (תורת מנחם ח"ד ע' 99 הע' 17). סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 530. תשמ"ט ע' 139. שם ע' 167. ובכ"מ.

ע"ד חיוב סעודה לעת"ל (ולא רק איסור הספד ותענית כבפירש"י ר"ה יח, ב ד"ה יהיו לששון ולשמחה. ולהעיר מהשק"ט בסעודות חנוכה אם הם סעודת מצוה): ראה מג"א ס' תקנ"ב סק"א (בנוגע לזמן בית שני, ושלבן מרבית בסעודה הראשונה בעת"ל לזכרון שיהפך במהרה בימינו לששון ולשמחה. וראה סידור יעב"ץ דיני ביהמ"צ שער שלכת אשנב ג סק"א. ובכ"מ שמה"ט נהגו לעשות סיום במוצאי ת"ב, ובתשעת הימים בכלל – ראה דברי תורה (מונקאטש) תנינא ספ"ב. שלחן מלכים (לנדה) פתיחה להל' תפלין שלום ואמת סקט"ו – רסא, א).

ובלקוטי שיחות: "מכיון שעשרה בטבת הוא ההתחלה והסיבה דכל הצומות, הרי כאשר מהפכים אותו ליום טוב, מתהפכים בדרך ממילא כל שאר הצומות ל"מים טובים וימי ששון ושמחה".

בשולחן ערוך (סוף הלכות תענית)³⁸⁷: ולעתיד לבוא יהפכם ה' לששון ולשמחה. ונתבאר בלקוטי שיחות³⁸⁸, שלכן הובא בשו"ע להלכה בזמן הזה, שנוגע למעשה באופן התענית, שהתשובה ביום התענית היא באופן כזה שפועלת (עד) שהצום יהפך "לששון ולשמחה".

מנהג ישראל להרבות בצדקה³⁸⁹ ביום התענית. נוהגין לשער מה שהיה אוכל ביום התענית, ליתן לעניים בערב³⁹⁰. אמרו רז"ל אגרא דתעניתא צדקתא. אין שוטפים את הפה ביום התענית³⁹¹.

שכח ואכל³⁹² מחוייב להשלים התענית. ואינו צריך להתענות יום אחר, אם לא שכונתו לשם כפרה. ויכול לומר ענגנו בנוסח: ענגנו ביום צום התענית זה. ואם אכל פחות משיעור כותבת בכדי אכילת פרס או שתה פחות מרביעית לא נעקר התענית ממנו ויאמר ענגנו כרגיל.

מי שאינו מתענה³⁹³ לא יעלה לתורה³⁹⁴. קראו לתורה למי שאינו מתענה וצר לו להודיע מפני

נחל אשכול על ס' האשכול ח"ב הל' ת"ב ע' 18 (דמחוייב בסעודה דאיתקש למועד כ"ח. אמנם, בר"ח אי בעי לא אכיל פת). שיחת עשרה בטבת תשמ"ב (דששון ושמחה קאי על סעודת יו"ט בבשר ויין). שיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב (סעודה גדולה ביותר כסעודת שלמה בשעתו). ע"ד איסור מלאכה (שבלשון הפסוק "מועדים טובים", והרי ר"ח איקרי מועד ולא איקדיש בעשיית מלאכה. אבל בתוספתא סוף תענית, וכן ברמב"ם, יו"ט, ובכמה מקומות יו"ט היינו גם איסור מלאכה, ראה מגילה ה, ב (וידוע שכ"כ להוכיח נתן העזתי שר"י). וכ"ה בלשון הרמב"ם בכל מקום. אלא, ש"יו"ט" שבמג"ת הוא רק לענין הספד ותענית): הנה, בפירש"י ר"ה שם משמע קצת שאין איסור מלאכה (אבל שם קאי רק בפי' "ששון ושמחה"). וכ"ה בטור"א שם (ד"ח בזמן) בפשטות (לגבי זמן הבית. וראה גם בהגהות חשק שלמה תענית פ"א מ"ד ד"ה וכשהי' בניו שלמה ח"ב ענינים שונים ס"ח). וכן מוכרח בשו"ת מהרש"ל ס"ד, שכשיבנה ביהמ"ק יקריבו תודה גם בת"ב. אבל ראה בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב סרע"ג בהגהות ביהמ"ק ס' תקפ (בשם הר"י איידליץ) שאסור במלאכה כבחור"מ, עיי"ש. וראה דרשות חת"ס ח"א דרוש ל' טבת תקע"ד (פג, א – ד"ה כתיב. וכ"ה בתורת משה תנינא ס"פ יוגש) בדרך אפשר (מטעם אחר, ע"פ המדרש "ולמועדים טובים כנגד מלאכת שבת"). שם דרוש לח' טבת תקפ"ט (פט, א ד"ה כתיב). וראה שו"ת עמק התשובה ח"ה בפתיחה ע' לא (מד"ע).

קרבנות: בסה"ש תנש"א ח"ב ע' 694 נזכר בין הדברים ע"ד קרבנות המועדים, כולל ימים אלו שיהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים. ואולי הכוונה (נוסף לקרבנות מצד חנוכה ביהמ"ק – ראה עזרא ח, לג ואילך שהקריבו בכל יום, גם בת"ב) לקרבנות נדבה, שלמים ותודה (ראה שו"ת מהרש"ל ס"ד. מג"א (ושו"ע אדה"ז) סנ"א סק"א (ס"א). ולהעיר שבשו"ת מהרש"ל כתב רק בנוגע לעת"ל, ובמג"א שינה וכתב ב' עבר שהי' יו"ט בזמן המקדש, ואדה"ז השמיט ד"ז וכתב רק שהקריבו תודה ותו לא. גם לא נחית לבאר אם הכוונה בזמן בית ראשון או ב"ש. ולכאורה קאי בזמן ב", ומה"ט לא כתב שהי' יו"ט). ולהעיר גם מקרבן עצים בת"ב (תוספתא בכורים פ"ב, ח. וראה ניצוצי אור ומגילות) מגילה ה, א, וכן בת"ב ב"ב דה"ה, בעשירי באב (תענית פ"ד מ"ה. תענית יב, א. וראה שו"ת חת"ס או"ח ס' קנו. הנסמן בשו"ת יב"א ח"א סל"ד סק"ג). ולהעיר מהפכו – שקו"ט בנוגע הקרבת קרבנות יו"כ בזמן חנוכה ביהמ"ק בימי שלמה כשאכלו ושתו – ראה לקו"ש ח"ח ע' 56 ה' 42. ולהעיר מהמהמז הזיווג בברכת אשר גאלנו "גיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום", דקאי על ביטול הצומות לעת"ל, שבזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה.

כשמישי בא באמצע התענית: וראה בסה"ש תנש"א ח"ב ע' 832 (תוכן משיחת צו"ג תנש"א) בנוגע לנתינת כח לדחיית הצום לגמרי בימות המשיח, שמקום לשקו"ט בנוגע לתענית דרבנן אם משיח בא באמצע היום אם צריך להשלים התענית. וראה גם שם ח"א ע' 26 הערה 105 (שיחה ה"ב).

387) ועד"ז בטור שם (בשניונים. ונתבאר בלקו"ש חט"ו שם ע' 414 הע' 19).

388) חט"ו שם ע' 416. וראה שם הע' 38.

389) צדקה זו – לא מכספי מעשר.

390) ראה בפירש"י ברכות ו, ב ד"ה אגרא דתעניתא שנותנין צדקה לערב. ומשמעות רש"י שבערב אחרי שהתענו העניים יאה להם מה לאכול. וראה של"ה מס' תענית נר מצוה. א"ר סתקס"ו סק"ב. משנ"ב שם סק"ב. כה"ח סקט"ו (נסמן בלקו"ש כה ע' 446 הע' 45. שם ע' 470 הע' 85). אבל י"ל בכוונתם שנותנים **לקראת** ערב. וכ"ה בתוס' מגילה כא, א ד"ה ואין מפטירין, וראה גם במטה משה סתשנ"ה, הובא בא"ר משנ"ב וכה"ה שם, ליתן צדקה במנחה דתענית, דאגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב, ושמשו"ה נכון להפטיר דרשו בערב אחרי שעושים צדקה. ואכת"ל, שברש"י מיידי שחילקו מזון לעניים במוצאי התענית, ולכן נותנים אז בערב. וכ"מ בשב"ל סר"פ.

איברא שברש"י סנהדרין לה, א ד"ה כל תענית – ונסמן בהגהות הגר"י פיק במסורת הש"ס ברכות שם – משמע שנתנו לבלי התענית, לפני התענית (ובידי רמ"ה שם סתם וכתב "ביום התענית"). ודוחק לומר שבליל תענית הכוונה במוצאי (אף שכ"מ קצת במאירי שם). ואולי תרומיהו איתנהו. וכ"ה בשמחת הרגל להחיד"א לימוד ג (כא, א) שצריך ליתן לפני התענית ולאחרי.

ובחל בערב שבת, ודאי נכון להקדים הצדקה שיוכלו לקנות צרכי שבת.

391) מי שיש לו צורך מיוחד, כגון שסובל מריח הפה וכדומה, ישטוף פיו בדבר מר (כמירפא וכדומה) ויכפוף ראשו שלא יבלע. וראה שו"ת באתרא דרב ס' א'תתקפח.

392) שכח ובירך ונזכר מהתענית, לא יאכל אפילו מעט, ויאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

שמע ברכה ממי שאוכל בתענית באיסור, יענה אמן (ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב ס' ל'רגל. וז"נ).

393) גם מי ששכח ואכל ככותבת או שתה מלא לוגמיו לא יעלה לתורה לכתחילה – שו"ת באתרא דרב ס' כט"פ.

394) ולכן יזהר מאד שלא יהיה בביהכ"נ כדי שלא יקראוהו.

חילול ה' ³⁹⁵ יעלה.

בעשרה בטבת מותר ברחיצה וכיבוס ³⁹⁶.

אמירת הסליחות בתוך סדר התפילה.

סדר התפלה לשחרית

בשחרית: רק הש"ץ אומר עננו ³⁹⁷, בחזרת הש"ץ, בין ברכת גאל ישראל לברכת רפאנו. [וכן אומרו במנחה, כדלקמן]. שכת, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

לאחרי חזרת הש"ץ, תחנון, נפילת אפים, סליחות (מתחילים מ"כי עם ה' החסד" ³⁹⁸ ומשמיטים הוידוי – "אשמנו", וכן "הרשענו" ³⁹⁹, וממשיך מ"משיח צדק" ⁴⁰⁰), אבינו מלכנו הארוך – בנוסח של תענית ציבור ("זכרנו"), ואנחנו לא נדע, חצי קדיש ⁴⁰¹. מוציאים ס"ת וקורין ג' גבר ⁴⁰² בפרשת

(395) במשנ"ב סתק"ו סקכ"א כתב "אם הוא איש ת"ח". אבל מסתבר דדוגמא נקט, והעיקר אם במציאות יש חילול ה'. ולכאורה בזמננו הרבה כת"ח לענין זה. (וע"ד ב' אנשים כשרים לענין יחוד. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' א'תתא). ואכן, בלוח כולל חב"ד (ועוד) השמיט פרט זה. ולהנ"ל א"ש.

[ולעיה, שבמשנ"ב אתי עלה מחמת חילול ה', ולא משום בושח וכבוד הבריות, ומה"ט נזכר רק ההיתר לת"ח. וראה בשע"א ש"א ס"י שכתב להקל משום בושח וכבוד הבריות רק בשחרית וכשלא אכל עדיין. וכ"כ בספרו מט"א סתר"ב סי' יז. אמנם, מסתבר שלמשנ"ב הה"נ שיש להיתר משום כבוד הבריות, שעיקר טעמו שבשעה"ח יש לסמוך על הדעות שמוותר לעלות. (ומש"כ להיתר רק בת"ח, אפשר שבע"ה שבימים ליכא גם משום כבוד הבריות. ומש"כ בכהן שאינו מתענה שאם חושש שיקראוהו יאמר לחזן שלא יקראוהו – הרי לא נזכר שאומר שאינו מתענה. וגם הוא גנאי קטן שאומר רק לחזן ולא באופן שקראוהו כבר בפני הציבור. ואף שבכ"מ שק"ט בענין ברכה לבטלה משום כבוד הבריות (ראה שו"ת מכתם לדוד או"ח סוס"י טז. לחם שלמה יו"ד סיג"י מהרש"ג ח"ג סס"ה. בא"מ ח"ח סר"ז. יב"א ח"ח יו"ד סל"ב. תשוה"נ ח"א סתשנ"ה. ולהעיר ממשנ"ב סג"ב בבה"ל ס"א ד"ה ה' צריך) – שאני הכא שלכמה דעות בלא"ה מותר. (וראה עד"ז בשו"ת שבה"ח ח"ג סצ"ו וחו"ד סקנ"ז. וצ"ע שהביא שם מבה"ל הנ"ל, והיא קצת ראי' לסתור. כן הביאו בשם בעל שבה"ל, שהתיר גם בש"צ חיוב. ובכגון דא – איכא נמי להסברא משום ערבות. וראה מכתם לדוד שם).

וראיתי למי שכתב (בשם גדולי ההוראה בירושלים), שבזמננו אין בזה בושח, שיכול לומר שלא חש בטוב, ואין בה משום חילול ה'. וצ"ע הא מנ"ל.

(396) ויש שהחמירו לבעלי נפש ברחיצה בחמין ושאר עינויים כבתשעה באב. וראה אצלנו במקורות ועיונים להלכה יומית אות שמו. שו"ת באתרא דרב סי' י"תתצז. [וכבר נזכר בהערה לעיל, מכת"י ס' המספיק: ובצומות אפילו בארבעת אלה אין מותר להתענה בכניסה למרחצאות שלא לצורך].

(397) באם אין עשרה מתענים – אומר הש"צ עננו בברכה בפני עצמה אם יש בבית הכנסת אף רק ג' מתענים. ועל כל פנים כשיש עוד שבעה שאכלו פחות מכשיעור. וראה בארוכה בהערה להלן בדיני קריה"ת.

אם הש"ץ עצמו אינו מתענה, אע"פ שלכתחילה אין לא להיות ש"ץ (אפילו אם הוא אבל ר"ל), בדיעבד אם עבר או אם אין ש"ץ אחר – אומר עננו בשומע תפילה ובנוסח "עננו ביום צום התענית הזה" (מג"א תקסו, סק"ז).

(398) ומדלג סלח לנו אבינו כי ברוב וגו', א"ל אך אפים, ו"ג מדות וכו' עד לכל קוראין (ע"פ ההוראה בסליחות ע"פ מנהג חב"ד לצום גדלי, ודלא כקונטרס הסידור להגרא"ח ע"ה נאה סצ"א).

(399) שג"ו וידוי, וכבר אמרו בסדר התפלה. וגם בימי הסליחות א"א הרשענו אחרי אמירת לענינו עשוק. וכן מעשה רב.

(400) ב"עננו" – הנוסח הוא "עננו קרוב לקוראיו עננו, עננו קשה לכעוס עננו, עננו רך לרצות עננו, עננו רחום וחנון עננו" – כ"ה בסידור תהלת ה'. מחזור חב"ד. ועוד. (אבל בסידור תורה אור ועוד סידורים: "עננו קרוב לקוראיו עננו, עננו רחום וחנון עננו וכו' עננו משגב אמהות עננו, עננו קשה לכעוס עננו, עננו רך לרצות עננו, עננו העונה בעת וכו'". ולהעיר, שזמה ששינוי מל' המשנה "נוח לרצות" – אין הכרח שהסדר ע"פ א"ב מתאים יותר. וראה גם אנ"ק ח"ב ע' קסג. ומ"מ משמע שם שהנוסח כאן בעננו בענין זה הוא ע"פ סדר א"ב (ובאמת, בשאר תפלות שאינן על סדר א"ב מצינו אצל הפייטנים הל' "נוח לרצות"). ומה שנכפלו אותיות ק' ור' – מצינו כיו"ב בשאר פייטנים).

ועוד שינוי, שבסידור תהלת ה' הניקוד "לְרָצוֹת", ובתורה אור – "לְרָצוֹת". והראשון עיקר (ראה באג"ק שם). גם בתהלת ה' ובסליחות בסופו: "עונה (ובמחזור – "תעונה") בעת רצון, ובתורה אור – "העונה בעת צרה". וצ"ע שכבר נזכר "עונה בעת צרה" לעיל מינה על סדר הא"ב.

(401) א"א א"ל אך אפים (רק בימי שני וחמישי). וראה שו"ת באתרא דרב סי' יז'תרפ.

(402) באם אין עשרה מתענים – אפשר לקרוא ויחל אם יש בביה"ג אף רק ג' מתענים.

אלא ש"א שכשאין מתענין שלא מחמת חולי אין להקל, וכדמוכח בשו"ת קול גדול למהר"ם חביב סי' ד' דמירי רק באיני – שו"ת שערי צדק (פאנעט) סי' קיט. פרי השדה ח"ג סי' קסח סק"ב. שם סי' קעט. זכרון יהודה שם. אפרקסתא דעניא ח"א סע"ז ד"ה א"כ. בארות אברהם או"ח סל"ו. וגם בשו"ת צ"צ במהדור"ח או"ח סי' קיא מירי באיני (וכן בפס"ד שלו ס' תקסו. אבל שם י"ל דנקטי' לדוגמא בעלמא). ועוד להעיר שבכ"מ כתבו רק כשיש עשרה מתענים בעיר, ונוגע לשלוחים הנמצאים בערים וחוקות.

אלא, שבזמננו כשאין מתענים מחמת העדר הידיעה, כאנוסים דמי, ובחינוקות שנשבו. ובהנ"ל מירי כשפורשים מדרכי צבור בשאט נפש. ועוד, שרובם ככולם של הסברות שהובאו בשו"ת הצ"צ שייכים גם בכגון דא. (ולסברת הישועי"ו סתק"ו סק"ב לחלק בין תעניות הקבועות לתענית שגזרו הציבור, שלא נכללו בכלל הגזירה רק מי שאפשר לו להתענות אבל מי שהוא חולה לא עליו היתה הגזירה, אבל בד' צומות ות"ב מה שחולה פטור היינו משום פקו"ז ומיקרי תענית, וכיון דמצוי עבדי ע"י הדחק משוי שליח, יעו"ש, איכא לאימיר אדרבה, דחולה גרע מבראי שאינו מתענה, שבבריא ודאי דין בכלל תענית הוא).

ויחל משה⁴⁰³.

בנוגע לאמירת וידוי תחנון סליחות ואבינו מלכנו כשיש ברית וחתן וכדומה, המנהג בבית חיינו⁴⁰⁴, שהקהל (משא"כ החתן ובעל ברית) אומרים סליחות אבל משמיטים וידוי, תחנון, ואבינו מלכנו⁴⁰⁵. נכון ללמוד פירוש המילות של הפיוטים והסליחות⁴⁰⁶.

טוב לעמוד בשעת אמירת הסליחות, ומי שקשה לו יעמוד עכ"פ בשעת אמירת א"ל מלך יושב⁴⁰⁷, י"ג מדות, ובשעת אמירת הוידויים.

המתפלל ביחיד אינו אומר י"ג מדות⁴⁰⁸, ולא ויעבור⁴⁰⁹. המתפלל במתינות ואינו מספיק להגיע

(403) קראו בתורה אחר חצות היום י"א שא"צ לקרוא שוב במנחה (שו"ת דברי יוהשע ח"ה או"ח סי'ז). וטעמו הוא שלא יתקנו קריאה למנחה רק שיקראו אחר חצות. (וכש"כ להדעות שאפשר לקרוא למנחה מחצות וא"צ להמתין עד ח"ש אחר חצות). ועיי"ש שהביא מי שחלק עליו, ודחאו. ועוד יש לדון מטעם אחר, שמצינו בכ"מ שדבר אחר עולה לו לכאן ולכאן, וה"נ י"ל שעולה לו גם לחובת מנחה. והנה, נתקשו בכ"מ בטעם שקוראים ב"פ בתענית, ולרבינו מנוח תפלה פ"ג ה"ח "דצריך לקרוא בתורה שני פעמים ביום" יתכן לומר שהחוב לקרוא ב"פ, גם אם שניהם אחר חצי היום. ויל"ע. (ולהעיר שי"א אפי' בת"ב שאין תשלומין לקריה"ת של שחית במנחה – ראה שו"ת שבת הקהתי ח"ג סק"ב. אבל איהו קאי להדעות שגם בקריה"ת דשבת שחית ליכא תשלומין במנחה, והרבה חולקים). והטוב טוב, שישמעו מציבור אחר שקורא לחובת מנחה.

וראה גליון פניני הלכה תצוה תשע"ח. דברי הצומות ס"ה סק"ח.

(404) היו בזה כו"כ הוראות במשך השנים. ואכ"מ. בפועל, המנהג ככפנים.

(405) באופן כזה אין מדלגים בסדר הסליחות. והיינו שמתחיל מסלח לנו. גם אומר הוידוי ("אשמנו") כדרכו.

[ודי בזה במה שמניחים מקצת – והיינו מה שמדלג בסדר התפלה על תחנון – מחמת החתן ומילה. וראה קונטרס הסידור להגרא"ח ע"ה נאה סצ"א.

ולכאורה מקום לומר לדלג סלח לנו, כיון שנתקנו כנגד פסוד"ז, והרי אמר פסוד"ז (ראה באג"ק, שנדפס בסליחות ע"פ מנהג חב"ד, לפני הסליחות לצ"ג, בהערה 2. והוא דלא כמ"ש בסידורים חדשים).

אמנם, צ"ע מהי השייכות בין סלח לנו לפסוד"ז. ועד כאן לא שמענו אלא בפסוקים שלפני הסליחות, שעל פסוקים אלו נתיסדה הסליחה שלאחריהם (ראה בליקוט טעמים ומקורות לסליחות הנ"ל ד"ה הסליחות וד"ה אבד חסיד. ובאג"ק שם מציין ללבשו ומנהגים. אבל בלבשו סתקפ"א נזכר רק בנוגע להפסקים. ובמנהגים טירנא (שבפשוטו ז"כ בציון למנהגים, כרגיל בכ"מ. וראה בליקוט שם ד"ה איך נפתח), וכן במנהגי מהר"ק, לא מצאתי מזה כלל. ובשלחן מנחם ח"ג ע' קטו הדפיסו המכתב בשינויים. אבל כנ"ל, כ"ה במכתב שנדפס עם הגהות בכתי"ק בתשורה בריון-קלמנסון י"א חשוון תשפ"ה.

ולכאורה הכוונה שמן לך ה' הצדקה עד אחרי סלח לנו חטיבה אחת היא הכוללת כמה פסוקים, וכולם כנגד פסוד"ז (אף שסלח לנו גופא אי"ב פסוקים). ואפשר דקאי גם על כי על רחמיך שאחריו הכולל בתוכו פסוק דויאמר אני אעביר גו'. (ופי'ט אז טרם כו' – ענין בפ"ע, שהוא פתיחה, וכבהערה שם שמה"ט אין לאומרו בסדר התפלה ולא מחמת שהוא כנגד פסוד"ז. ולהעיר שבנוגע לאשרי נזכר שם טעם בפ"ע לדלגו לפי שכבר אמרו בתפלה, אף שלכאורה היינו הך דפסוד"ז. ובפשוטו, ר"ל שבאשרי פשוט הדבר, כיון שאמר אותו דבר ממש בתפלה). וא"ש בסדר הסליחות, שהסליחות עם י"ג מדות במקום שמו"ע, וכל הקודם לסליחות – הוא כנגד פסוד"ז. (ואף שפסוקי דרשו גו' בסליחות לצ"ג ודאי כנגד פסוד"ז הוא, ואין לדלגו – ה"ט שה"ז מעיקר גוף הסליחות, ועדיפי ממנה שנאמר ברוה"ק ולא תקנת חכמים ונביאים, וכמו שפשוט שאין לדלג גוף הסליחות מחמת שהם כנגד שמו"ע, לפי שכבר התפלל).

ואין לומר שכמו שבנוגע לאא"א פשוט שאינו כנגד פסוד"ז (וטעם השמטתו בסדר התפלה – לפי שכבר אמרו), לכאורה כ"ה בפשוטו בנוגע סלח לנו, שלפי פשוטו שייך ובה כהקדמה לפיט אז טרם כו' שלאחרי, שהוא פתיחה לסליחות, ומסתיים ברחמיך הרבים, בכדי לפתוח בכי על רחמיך כו' שאכ"כ (וכבינים ראשון וער"ה – ראה גם בליקוט שם ד"ה איך נפתח. וכי על רחמיך כו' הוא כהקדמה לאא"א) – משמטת יותר שסלח לנו הוא סיום דפסוקי לך ה' הצדקה ושומע תפלה, ובה שם בכדי להסמיכו לפסוק (תהלים כה, יא – בשינוי), למען שמך גו' וסלחת לעוננו כי רב הוא, לשלשולי סליחה לסליחה (כדרך הפיוטים והסליחות).

אלא, שבסליחות לת"צ, שהנוגו לאומרום באמצע חזרת הש"צ (כבשו"ע סתקס"ו סי'ד), ל"ש לומר שנתקנו כנגד פסוד"ז, שהרי כבר אמר פסוד"ז, ומסתבר שסלח לנו ואא"א נתקנו בפתיחה לסדר הסליחות. ומפורש בליקוט שם ד"ה סלח לנו, שנמצא בתחלת כל הסליחות (גם בה"כ כו') כהקדמה לא"ל או אפי"ם. וי"ל גם כהמשך לברכת סלח לנו כשאר הפיוטים בחזרת הש"צ עד"ז. ולכן, מנהגנו לדלג סלח לנו ואא"א כשנאמר באמצע התפלה, שאין לזה מקום שכבר אמר אא"א בתפלה. (ודלא כפי שרגילים לפרש, שסדר הסליחות שבסידור לת"צ מקורם מסדר האמירה לפני התפלה, אף דקושטא קאי שכשנאמר לפני התפלה אין לדלג כלל). ולפ"ז כשא"א תחנון, שפיר יש להתחיל בסלח לנו. וכבר נז' בהערה לגיל שבקונטרס הסידור שם נקט שגם כשאומרים סליחות בסדר התפלה, מתחילים מסלח לנו. וכ"ה בסידור לקוטי תורה וילנא תער"ב. ואין מנהגנו כן, כנ"ל. ולאידך, כתב שם במוסגר, שכשיש ברי"א או חתן בביהכ"נ וא"א תחנון מתחילים מאא"א. ולכאורה לא דק, והכוונה גם בזה (ובמשכ"ש קו') להתחיל בסלח לנו.

ועלה בהסכמה אתנו (מטעמים כעין הנ"ל) הרה"ח הרלו"צ שליט"א ראסקין.

(406) ובנוגע לאמירת הסליחות ע"י הנשים בשפה המובנת – ראה שו"ת אתרא דרב סי' ד' תרי.

(407) בנוגע לנוסח "כמו שהודעת" (או "כהודעת") ב"א-ל מלך" ו"כהודעת" ב"א-ל ארך אפים" – ראה שו"ת באתרא דרב סי' טז' תרס"ה.

(408) בנוגע לאמירתו בניגון וטעמים כקורא בתורה (והובא ד"ז גם לענין סליחות – כ"ה בפשוטו בשו"ע או"ח סתקס"ה ס"ה דקאי לענין סליחות. וראה במט"א סתקפ"א סכ"א ועוד) – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ד' תרע"א. ולדעת הנה"ח סי' קלא סק"ג, רק בסדר התפלה נכון לאומרו בניגון וטעמים, משא"כ בסליחות.

(409) והנה, י"א שידלג גם תיבות "זכור לנו היום ברית שלש עשרה" וכן בסליחות במקום שנזכר זכות שלש עשרה מדות – כ"כ במט"א שם. וראה ט"ז סתקס"ה סק"ה. והעתיקו בשתיקה בא"ר סק"ז (וצ"ע במשנ"ב שם בשע"צ סק"י שהעתיק באו"א). וראה בערוה"ש שם סי'ז. וראה שו"ת מנח"א ח"ג סכ"ב שכה"ג גם באומרו בניגון וטעמים, עיי"ש.

למקום שהציבור עומדים בסליחות, יפסיק במקום עמידתו בסליחות גם באמצע הפרק בכדי לומר י"ג מדות עם הציבור⁴¹⁰. וממשיך אח"כ לומר כדרכו.

פתיחת הארון: כשהס"ת מונחת בארון הקודש אע"פ שהוא פתוח אין צריכים לעמוד, אלא שהעולם עושין כן דרך כבוד לעמוד כל שהארון קודש פתוח ואין חיוב בדבר. ויש מחמירים עכ"פ כשרואה הס"ת. ויש להקל בזקן וחלוש⁴¹¹.

בקריאת התורה, נוהגין כשמגיע הקורא ל"שוב מחרון אפך וגו'", הקהל אומרים בקול רם, וכן כשמגיע להי"ג מדות אומרים הקהל בקול רם ה' ה' עד "ונקה" וכן ב"וסלחת וגו' ונחלתנו". ובכל אלו, העולה לתורה וכן החזן הקורא אין אומרים אותם פסוקים עם הקהל, ויש להקורא ומי שעלה לתורה לשותק, רק אחר כך כשסיימו הקהל אז קורא החזן עם העולה בתורה, שיקרא הקורא כדרכו, וזה העולה לתורה עמו בלחש. ומעשה רב, להתחיל עם הקהל ולגמור עם החזן⁴¹². וראוי לזהר שהש"ץ ימתין עד שייסימו כולם ואח"כ יתחיל לקרות כדי שישמעו כולם מהספר תורה.

סדר התפלה למנחה

יש להקדים קריאת התורה, ההפטורה ותפלת מנחה שיהיו קודם בין השמשות (היינו, לסיימן קודם שקיעת החמה בשעה 4:37)⁴¹³.

קוראים בתורה ומפטירים דרשו בתפילת מנחה כבכל תענית ציבור⁴¹⁴.

סדר התפלה: וידבר, אשרי, חצי קדיש, ויהי בנסוע, קריאת התורה ("ויחל משה"), הפטורה ("דרשו") וברכותי, יהללו, חצי קדיש, שמונה עשרה ("עננו"), חזרת הש"ץ, תחנון, אבינו מלכנו הארוך – בנוסח של תענית ציבור ("זכרנו"), קדיש תתקבל, עלינו, קדיש יתום.

בתפילת העמידה אומרים כולם "עננו"⁴¹⁵ בברכת "שמע קולנו". שכח היחיד ולא אמר, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בחזרת הש"ץ אומר הש"ץ "עננו" בין "גואל" (ברכת "גואל ישראל") ל"רופא" (ברכת "רפאנו"), וברכת כהנים ("אלקינו ואלקי אבותינו") לפני שים שלום.

הלכתא למשיחא: בר"ד משיחת ח"י תמוז (תענית י"ז בתמוז נדחה) תנש"א, שיום זה יכול להיות יום שכן דוד בא, ובמילא יאמרו בתפלת המנחה לא בנוסח דיום התענית אלא ענינים של שמחה, שבברכת "שמע קולנו" מותר להוסיף כמה ענינים.

בר"ד הנ"ל, שכשיבוא משיח צדקנו היום יחסכו לקרוא בתורה במנחה⁴¹⁶.

דברי כבושין אחר מנחה⁴¹⁷.

אבל י"ח בזה, וס"ל דשפיר דמי לומר תיבות אלה בכל גווי – כ"מ קצת בדעת המג"א סק"ו. וכ"כ בברכ"י סי' קלא סק"י. וראה הנסמן בכה"ח שם סקכ"ח. ובקצה המטה סתקפ"א סקנ"ה שכן המנהג. ושכן מפורש בשב"ח סרפ"ב.

(410) ואם התחיל אמירת י"ג מדות עם הציבור די בכך, אף שמאריך באמירתו, וכן יכול להתחיל כשהציבור באמצע אמירתו. אבל לא די בכך שהתחיל א"ל אך אפים וכדומה, וכן אם הציבור כבר גמרו אין ליחיד להתחיל לומר י"ג מדות – ראה בכ"ז שו"ת באתרא דרב סי' כג'תרנו.

(411) וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כב'תפג.

(412) ונתבאר בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' לח'דעז.

(413) והיינו, שנוסף לזה שראוי להקדים להתפלל לפני השקיעה גם בשאר ימים, הנה, ביום תענית בפרט נכון להקדים מחמת כמה טעמים וחששות. וראה בסוף הקובץ במילואים (לט).

(414) בן עדות המזרח יכול לעלות שלישי ולהפטיר אם יש מניין או רוב מנין אשכנזים, או שכן מנהג המקום – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' מא'ש.

(415) ומי שאינו מתענה מחמת חולי – יאמר "עננו ביום צום תענית זה". וראה בסוף הקובץ במילואים (מ).

(416) ויל"ע אם הכוונה רק למנחה, או דבהכי עסיק התם (דמייירי בשעת מנחה). ולהעיר מהשק"ט בקריה"ת במקום שאין מתענים (ראה לעיל), אם הוא חובת היום או שייך לענין התענית. ויש שכתבו לחלק בין שחרית למנחה. ולהעיר שאת"ל שיקראו בתורה כדן יו"ט – ה"ז רק בשחרית ולא במנחה.

(417) ראה לקר"ש ח"כ ע' 352 (וש"נ) ע"ד מנהג כמה קהילות בעבר לומר ביום התענית בזמן מנחה דברי כבושין לעורר לתשובה, ושכדאי

צאת הצום (זמן צאת ג' כוכבים בינונים לאדה"ז) [וזמן תפלת ערבית] בשעה: 5:09.
זמן קריאת שמע בלילה הוא משעת יציאת שלשה כוכבים קטנים. ואף שמן הדין די בכוכבים בינונים⁴¹⁸ – לפי שאין אנו בקיאים בהם⁴¹⁹ צריך להחמיר ולהמתין עד שיראו קטנים⁴²⁰. ולכן, נכון לחזור ולקרוא קריאת שמע כמה דקות אחר כך⁴²¹.
בנוגע קיום מצות עונה במוצאי תענית – ראה בהערה⁴²².

יום חמישי, י"ב טבת

בקשר לשנה חדשה למספרם – ראה המצויין בהערה⁴²³.

יום ועש"ק פרשת ויחי, י"ג טבת

העברת הסדרה שמו"ת: פ' ויחי.

הדלקת נרות בשעה 4:22 (18 דקות לפני השקיעה).

ליל שבת קודש פרשת ויחי, י"ד טבת

סוף זמן קידוש לבנה (לכתחילה) הלילה כל הלילה [בכלל, נוהגים שאין מקדשים הלבנה בליל ש"ק⁴²⁴].

שבת קודש, י"ד טבת, שבת פרשת ויחי, שבת חזק

בקריאת התורה נוהגים לעמוד בפסוק האחרון, בסיום ספר בראשית.

בסיום הקריאה מכריזים כל הקהל (אנשים, נשים וטף) בקול רם⁴²⁵ ובשמחה "חזק חזק ונתחזק", אשר הכרזה זו מורה על התקופה של בני ישראל בכל עניני התורה ובאופן של חזקה.

גם העולה לתורה אומר "חזק חזק ונתחזק" [עם הקהל⁴²⁶]. אמירת העולה לתורה "חזק חזק ונתחזק" – לא חשיב הפסק, כי הוא שייך לקריאת הסיום. וגם הוא [העולה לתורה] אומר, כי נוסחא שלנו היא "ונתחזק".

לעורר ע"ד מהג הנ"ל במקום האפשרי – שיאמרו אחר מנחה (לכה"פ כמה מלים) דברי כבושין או מזמור תהלים המתאים, ובמקום שא"פ – שיחשוש עכ"פ דברי כבושין.

418) שפסקו בגמרא הלכה כר' יוסי לחומרא כמו בקריאת של ערבית שאינו ודאי לילה עד צאת הכוכבים הבינונים בגודל גופם ברקיע ובאורם.

419) והארכנו בזה בקובץ אה"ת ג' תמוז תשנ"ו. וראה משלחן הבד"צ שבועות תשע"ה.

420) ובסדר הכנסת שבת כתב אדה"ז "להחמיר בקיץ [במדינות אלו] לענין ק"ש של ערבית עד שעה שלימה אחר השקיעה". ונתבאר שם אצלנו.

421) והעיר המזכיר הר"ל ג' ע"ה, שפנעם הראשונה שהרבי רצה שיתפללו בתענית ציבור מוקדם, אמר ל' לגשת להרה"ח ר' שמואל הלוי לויטין, באמרו שהרי הוא רב פוסק דינים, ולבקש שיסכים להתיר להתפלל ערבית, ולהכריז שאח"כ לאחרי שיה' 36 דקות אחרי השקיעה לקרוא ק"ש שנית (ולא הזכיר שיכולים לסמוך על ק"ש שקוראים בק"ש שעל המטה), ושכן ה' - ואולי יותר מפעם אחד - שהורה להכריז הנ"ל.

וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ג'רג. ושנ"ת.

422) אם אינו מרגיש חולשה – מותר. ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לט'רנט.

423) ראה ברשימת היחידות למר קלמס, עצת הרבי תנחני ע' 79. [וראה עד"ז אהלי יעקב הוסיאטין ע' קכ]. ולהעיר מר"ד של חלוקת הדולרים לצדקה ג' טבת תשנ"ג (יום האחרון של שנת 1989 למספרם).

וראה שו"ת באתרא דרב סי' ו'שכח בנוגע לאיחולים לנכרי.

424) וראה מג"א סת"כ"ר סק"ז. כה"ש סק"ב. דרה"ח סצ"ג ס"ג. שעה"כ פל"ג סק"ב. וראה רשימת הגר"ע"ה לנדא, נד' בכפ"ח גל' 986. והארכנו בזה במק"א, והעולה עלי גליון, באתרא קדישא הדין, באתרא דרב סי' א'רצט. ואכ"מ.

425) ובסה"ש תשנ"ג ח"ב ע' 591: א קול שלא ע"ד הרגיל, העכער פאר דעם קול גדול בלימוד תורה וקריאת התורה (וואס איז אויך באופן פון "מעלין בקודש"), ועאכו"כ העכער פאר דעם קול הרגיל בדיבור רגיל.

426) פשוט. וראה בתורת מנחם רשימת היום ע' קכז שטעם האמירה "לכלול עצמו עם המאמינים הפשוטים".

וא"צ לסגור הס"ת, או שהעולה והקורא יהפכו פניהם אל הצד, בשעת מעשה. ואדרבה, המנהג שלא לעשות כן. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב יח'תנו כמה טעמים לדבר.

נהוג שהגבאים מארגנים התוועדות מיוחדת בשבת זו (בהוספה על ההתוועדות שבכל שבת), ובה יתדברו ויתחזקו בכל עניני יהדות תורה ומצוות. [ובשיחת ש"פ ויחי תש"נ: זיכרון מיוחד בנוגע לביהכ"נ וביהמ"ד זה – שלא יצאו ידי חובתם בהתוועדות זו, ולכן מוכרחני לעורר ולזרז על זה, כדי שלא יתלו הדבר בי, שבגלל התוועדות זו לא ערכו הגבאים התוועדות מיוחדת בקשר לשבת חזק].

נוהגים להוסיף באמירת דברי תורה, ובפרט בשמחה לגמרה של תורה – כולל קבלת החלטות טובות להוסיף בלימוד התורה וקיום המצוות בהידור.

מוצאי שבת קודש, אור לט"ו טבת

זמן צאת השבת בשעה 5:27.

בשיחת ש"פ ויחי תשנ"ב: מתחיל מהסעודה דמוצאי שבת קודש . . "סעודתא דדוד מלכא משיחא" . . שבדאי תערך ברוב פאר והדר, ועוד והוא העיקר שתערך ביחד עם דוד מלכא משיחא בראשנו.

יום ראשון, ט"ו טבת

בשבועות אלו (מתחילת ספר שמות) מתחיל סדר (תעניות) שובבי"ם. בתורת חסידות חב"ד – ראה הנעתק בהערה⁴²⁷.

יום שלישי, י"ז טבת

תקופת טבת: בשעה 4:30 אחה"צ⁴²⁸ .

(427) ראה ספר השיחות תשמ"ט ע' 185 בהערה. שיחת אור ליום בד"ח אד"ר תשנ"ב. ולהעיר מאג"ק ח"י ע' רנט. לשמע אוזן ע' קל.
(428) התקופות נזכרו בהקדמה ללוח "היום יום" וכן בלוח כולל חב"ד. לפרטי דינים: "ראה ב"י או"ח סו"ס תנה. רמ"א שם ס"א (שו"ע אדה"ז שם סט"ו-טז. סר"ו סי"ד). יו"ד סקט"ז ס"ה. ובכ"מ" – נסמנו בלקוטי שיחות חט"ז ע' 98 הערה 33. חב"א ע' 233 הערה 33. וראה לקו"ש חט"ז ע' 577.
וראה באריכות בהלכה יומית אות תצד ובמקורות ועיונים לשם.

מילואים א (הערה 20)

ובמציאות ידוע שכל השמנים בימינו עשויים כך, וגם בעבר הוציאו שמן זית מהגרעינים (ראה בר"ש ורע"ב שביעית פ"ז מ"ג). ועוד, שבש"ע אדה"י סר"ב בקו"א סק"ה בנוגע לגרעינין, שבאמת פרי הוא, אבל אינו פרי גמור, ומש"ה מותרין ברביעי, אבל חייבים בערלה, ומברך בפ"ה. וגם ההחולקים – ברכתן בפ"ה, ועכ"ל שיש לו גדר פרי וממילא ג"ז בכלל הזית. ועוד ועיקר, ששמן היוצא מהגרעינין בדאי נקרא שמן זית, כמו ביין היוצא מהגרעינים. ובל"ה, מנ"ל שלמנורה צריך שם פרי (ראה מנחות פ"ח מ"ב ובגמ' שם פו, א, שגם שמן אנפיקטון שלא הביא שליש כשר (כ"ה לרוב הגירסאות. וכ"ה ברמב"ם אסו"מ פ"ו ה"ד – לענין מנחות. ולגבי מנורה – בתי כהונה בית ועד ס"א. צפע"נ מתנ"ע פ"ב ה"ח. אבל בבתי כהונה באופן ה' דאפשר שלמנורה פסול. וראה גם בהערה בשו"ג לצפע"נ תרומות פ"ב ה"א (כח, ב). שו"ת צפע"נ החדשות ח"א סוס"י לט. מכתבי תורה ספ"א. אבל ג"ז לכאן מטעם אחר, שצ"ל שמן מזית שנתבשל – ראה רש"י כתי" מנחות פו, א ד"ה ת"ש. והיינו שאיננו שמן ואינו מכשיר (רמב"ם טו"א פ"א ה"ה. וראה קדוש"י וחי' הגרי"ז מנחות שם. מראה אש לירושלמי שקלים פ"ד ה"א, שביב כז (ע' רח ואילך)). וכ"ה בהגהות הגר"א לירושלמי ערלה פ"א ה"א שא"צ שיהא על הזית למנורה שם פרי. וכ"ה בצפע"נ תרומות שם ד"ה והנה בירוש', בשבטן למנורה לכתובנה לא ביעי ככל גדר פרי, אבל צ"ל שם זית. וגם דלא גרע משמן נס כיון שיש לו תכונות של שמן זית (ראה לקו"ש חט"י ע' 184. רשימות חו"ג בתחילתו. ח' קעד. וראה באו"א בלקו"ש ח"ה ע' 317 הע' 45). ובל"ה, כיון שהשמן מהזית עצמו בכחו לדלוק מצ"ע לא איכפת לן בתערובות השמן מהגרעינין. מפשטות הדברים, שגם במקדש טחנו הזיתים עם הגרעינים ביחד למנחות, כסתימת המשנה מנחות פ"ח מ"ג – מנחות פו, א, ומינה שנק' שמן זית. (אלא שלמנורה אינו כשר, שבכדי להוציא שמן מהגרעינים צריך טחינה, ולמנורה צ"ל כתיבת דהיינו כתוש ולא טחון. וראה בתוספות השלם עה"ת ר"פ תצוה אות, ו שנתכונו לכתוש ללא גרעינים. (אלא שהדברים שם מוקשים קצת)). ועוד, שכתבו כמה אחרונים (ראש יוסף שבת כא, ב. שו"ת שו"מ תנינא ח"א סע"ו. שפ"א שבת כא, א. שו"ת יד סופר סכ"ב. משנה שכיר ח"ב סר"ג. וראה אמרי כהן עה"ת ווארשויאני) ח"א, ווארשא תרצ"ב, חנוכה אות יב (קמט, ב) שכן ה' בשעת הנס) שגם במקדש כשר בעצם ברובו משמן זית ומיעוטו משאר שמנים. וכ"כ לדינא לגבי נ"ח בא"א מבוטשאטש מהד"ת סתרע"ג ס"א. אבל ראה קובץ תשובות ח"ג ס' קד. ובדעת המחמירים – אולי לפי שבתערב עם חל"ס פסול למנורה (דבעינן זך ולא עם שאר שמנים – ראה מאירי שבת שם. שו"מ שם. או שגם גרעינים יתערבו שמרים כבתוס' השלם שם), וס"ל דבעינן דומיא דמקדש. אבל ראה הלן בהערות בארוכה שלא מציינין כל בשום דוכתא. והעיר מהסבא אשכ"ז שם שגם במנורה דין הוא רק לכתחילה. וראה שו"ת תשו"נ ח"ו ס' קנג. והנלפע"ד כתבנו.

מילואים ב (הערה 22)

ע"פ הפמ"ג ס' קנד בא"א סק"ט, משום הקריבהו נא לפחתך. אבל שם מייירי במשום מחמת עכבר וכדומה ולא שא"ר לאכילה מחמת טעמו. וגם בזה – ראה מג"א שם סק"ט, רק כשאסור באכילה (עיי"ש שהכירע כט"ז וי"ד ס' קד סק"ד ולא כש"ך שם סק"ה). ולהעיר ממג"א סתרע"ז סק"ה בכלל מאוס). וגם שרים ומלכים מפרישים בשמן כזה. ובכלל, לא שני משמן זית בכלל דאזוקי מזיק וא"ר לאכילה רק ע"י אניגורן. [אבל ראה בארוכה בקונטרס "שמן רק לא למאור"].

ואילו ה' אסור מחמת סכנה מקום לדון מדין המותר בפ"ך (כדון ממשקה ישראל – ראה ירושלמי סוכה פ"ד ה"ז לענין משקין מגולין, וראה שו"ת מרחשת ח"א ס"ב. עין יצחק א"ח

סכ"ד. אמנם, יותר נראה של"ש לענינו שאין כל המין מסוכן, שהרי מותר לכתוב על עור נבילה כיון שהוא ממין טהור. ולהעיר משו"ת דברי חיים ח"ב או"ח ס"ז – לגבי זהב שא"ר לאכילה (בשאר מצוות – ראה מג"א סתקפ"ו סק"ג (וראה שו"ע אדה"י שם ס"ג). [אבל הרבה חולקים על ההג"א. ולכמה דעות בדבר שאצ"ל משל בהמה, או כשאין האיסור ניכר, לית ב' משום המותר בפ"ך. ובפרט כשעומד לשריפה. וי"א שבמצוה דרבנן ל"ש המותר בפ"ך]. וראה פמ"ג יו"ד שם במ"ז סק"ד וכן באו"ח שם שם בא"א לגבי הדלקת נ"ח בחלב דשרי. וראה בארוכה שו"ת מהרש"ם ח"ט סל"ט לגבי נ"ח שאצ"ל מותר בפ"ך. ומצינו בפוסקים שדנו בשמן מאיסורי הנאה, ולא אתי עלה מחמת המותר בפ"ך. ועוד, שמותר להדליק בחנוכה בשמן שריפה (ירושלמי סוף תרומות פ"א ה"ה. רמב"ם תרומות פ"א ה"ח). וכן בשמן קיק שהוא מעוף טמא (ראה מהר"ץ חיות שבת כא, א. שו"ת בי"צ יו"ד ס' קמה. ועוד). ולהעיר מזה שמדלקין בשמן פקויות שיש בו ארס (ראה מ"ב ד, לט ואילך). אבל אפשר שאין כל המין מסוכן (וכ"כ האדר"ת באזני ירושלים ע"ג).

וראה פמ"ג סתרע"ג במ"ז סק"ב להתיר להדליק בעטרן (וחזר בו ממש"כ בראש יוסף שבת כא, א ד"ה אמר רב הונא. אבל ראה שו"ת האלף לך שלמה שסע"ו. חי' מהרצ"א לר"ף שבת כא, א ורמב"ם חנוכה פ"ד ה"ו ולפמ"ג שם. ערוה"ש סתרע"ג ס"ג. אבל רק מחשש שיניחו ויצאו). וכ"כ בחי' חיות שבת כה, ב. וגם בשבת נאסר בעטרן רק משום חשש שיניחו ויצאו ולא משום מאיסותא. ולהעיר, שבבא"ח יושב ש"א ס"ב מפורש בענינו להתיר. ועוד, שבכלל אין מברכים על שמן זית מפני שמוקו. וכן אפשר להדליק בשעוה אף שא"ר לאכילה, וכמו"כ בנפט. ובהכרח לחלק בין מיאוס לדבר שא"ר לאכילה מצ"ע (וראה כע"ז בפתה"ד סרס"ד סק"ח). שיש לחלק בין מאכל שנמאס ואיכא בל תשקצו (ראה פמ"ג או"ח ס' קנד במ"ז סק"ד) לדבר מר. ושו"ר שהאריך בזה בקובץ העוב"ב גל' א' קכא.

ואעיקר זאת – מעולם לא מציינו שצ"ל ראוי לאכילה. והרי גידין (לסת"ם) וסופרות אא"פ לאכול ונק' המותר בפ"ך.

ומה שצ"ל בדומה לנרות המקדש – פשוט, שאין הכוונה לדמות לכ"ד (וראה גם בהע' לקמן), שהרי אצ"ל כתיבת למאור, וא"צ להחליף הפתילות, ואדרבה י"א שעדיף שלא להחליף. [באמת, לא מציינו להדאי בשום מקום שבע"ר לאכילה פסולה למנורה. ואדרבה, בפשטות שמן מזית שלא הביא שליש כשר בדיעבד כבהע' הקודמת. ורק לגבי מנחות מציינין דין שמן שטעמו רע (רמב"ם אסו"מ פ"ו ה"א). ומה שמצינו בתנחומא תצוה פ"ה, שבנוהג שבעולם שמן רע מדליקו בנר והפיה נתון בתבשיל ובאוהל מועד ובמקדש לא עושין זך אלא זך כתיבת למאור והשני למנחות – פשוט שאין מכאן רא' שצ"ל ראוי לאכילה לעיכובא. ואדרבה, י"א ששל מנחות עדיף לענין אכילה – ראה לח"מ אסו"מ ספ"ז ולהעיר משו"ת אבנ"ז א"א סתק"ב סק"ג דלא מציינו דין זה בש"ס למנורה ג"כ מקדש כמו מזבח הפנימי משום דלא משכחת לה אינו ראוי לו דאינו אלא להדלקה". אבל ראה שו"ת שבה"ח ח"א סו"א. גם שקו"ט בכ"מ (ראה ס' החיים למהרש"ק ס' עתר. ועוד – הובאו באוצר מפרשי חנוכה ע" 597) בנוגע לשמן ממעשה נעים ככנס חנוכה, אף שאינו ממשקה ישראל. ובשו"ת אמרי יוסף החדש שצ"ד לגבי שמן שנתרבה בשעת חנוכה בשבת, משום נולד ולי"ה ממשקה ישראל. אבל בכ"מ שאין דין משקה ישראל לגבי מנורה, שאינו לא עבודה ולא קרבן, ואינו לאכילת מזבח רק להאיר. וראה כת"י האדר"ת בקובץ קול מהיכל ח' ג ע' ז. זרע אברהם ס"ג סק"ז. ומר ברי' בגור אורי ייחודה ח"א עניני המועדים ס"ט סק"ג ואילך. או"ש לולב פ"ח ה"ב. ומה שדחאו בשלמי שמחה לעלברג ח"א סמ"ח. שענין זיו קדשים ח"ג ס"ז סק"ט. ועוד. וראה בארוכה במפתחות והערות לשו"ת קב חיים ספ"ג בארוכה). ואדרבה, עיקר המעלה הוא דצילול נהור, וכמדומה ברור שהשמן למאור צליל טפי ומשיך נהור' טפי משמן

ולדבריהם יש להדר גם שיהא גם מהזית עצמו ללא הגרעינים, ובכבישה קרה וכו'. (ראה בספרי פניחש פ"א וביקל"ש שם רמז טשעט. אמנם, בפשטות היינו שהשמן יוצא ע"י בישול ולא שהשמן נתבשל. וברמב"ם ב"מ אס"מ פ"ה ה"ד מוכח ממיידי בזיתים שלוקים ולא בשמן עצמו שנתבשל. והרי בפלוגתא תליא (שבת מב, ב) אם שמן י"ב משום בישול. וראה ספרי דבי רב שם. ואת"ל הכי, נמצא שמותר השמן מיום אתמול שנתבשל בעודו דולק נפסל ליום מחר להמהדרין, וזו לא שמענו. ואדרבה. אלא שבלא"ה אינו נקי וזך מחמת שיירי פתילה ופחם וכו'. ויל"ע בנס השמן שהשתמשו לא' האופנים במותר השמן מ"ט לית בה משום מבושל. וכן לפמ"ש בבבב"ב שמואל לרש"י ס"פ מקץ, וכו' בנו בבק הישר פצ"ו, שהשתמשו בשמן המשחה והרי ה' מבושל. אלא שרא"ה שאינו לפי פשוטו, ומכ"כ סיבות – ראה גם שבת של מי שבת כא, ב. וראה בארוכה הנסמך בקובץ גת ורדים ח' ד' ע' קמג ואילך). ולא מצוינו כדומתו בשום מקום. (וכמובן, אינו דומה למה שעדיף שיהא היותר זך, כהערה הקודמת, שא"ז משום דומיא דמקדש). והכי נימא שבל"מ טיפה (או חתישה) ראשונה (ראשון, רביעי ומבינו בלבד) כבביהמ"ק. (אלא שראיתו שיישבו שבימינו כשר בכל גווינו גם למנורה שבמקדש, כיון שמשנים ומזקקים הטיב. והוא מחודש. וראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ו סמ"ט סק"ו). וגם שמן שלנו טמא דכולנו טמא מתיים אנו, ושמן שבו נעשה הוס ה' נהור.

ומ"מ בהיות ומקצת מהאחרונים (בדורות האחרונים. וכו"מ בלבוש סתר"ג ס"ב. אלא שכתב ש"צ לחזר אחריו) נקטו במעלת שמן זית לפי שבו נעשה הנס גם לגבי שאר שמנים בצולים הדולקים יפה (למרות פשטות הגמ' להיפך. וכדבריהם, כן עולה מקונטרס סדר הדלקת ל"ח המיוחס לר"י סיג נהור בן הראב"ד ששמן זית אע"פ שלא יהי' זך כ"כ יותר טוב משאר שמנים שבו נעשה הנס, אף שפשטות הגמ' שאילו לא ה' שמן זית צליל טפי עדיף שמן שומשמן משמן זית. ואולי חילוק בין זך לצליל. וצ"ע) מציינו באיהו מקומן שיש שנהגו להדר בזה ג"כ. (ולהעיר, במש"כ במשנ"ב בשעה"צ סק"ד בשם מהר"ל להדליק בשמן מפני שבו נעשה הנס – צ"ע, שטעמו בס' נר מצוה לפסול בשעוה משום שהנר כאבוקה. אלא שהזהיר לפנ"ז שיש מדקדקים להדליק בשמן זית שבו נעשה הנס. וגם בזה אתא לאפקי שיעוה ולא שאר שמנים דצליל נהוריהו). וגם ע"ד הסוד, ראה בסידור הארז"ל שתיקן ר' אשר שכתב בשם מקובלים הראשונים (ונמצא באור צדיקים סל"ט ס"א) להדר דוקא אחר שמן זית ולא בשאר שמנים. אבל אין מכאן ראיה להדר בשאר הפרטים שלא מצאנו לשמן מקור בפוסקים, ולא אישטמיט מקום להימנע הכי. ובפשטות, שגם לדבריהם ה"ט דההידור בשמן זית לזכרון הנס, לפי ששמו עליו ועי"ז נזכר הנס, אבל בשאר הפרטים שבסוג השמן שמן שאין שמם נקרא על השמן אין בזה זכרון הנס ככל. והרי בכשרות השמן ומקדש (וכש"כ בדין מצוה מן המובחר) נאמרו ריבוי פרטים ושמך פרטים (ראה מבי"ם אסורי המזבח פ"ה ה"ז – אפי' למנחות, ופ"ה ה"ז), ולא ראינו בשום מקום שיהיה ככ"ז. [וראה גם בספר המנהגים ע"ג 69, אבל גם שם יל"פ כנ"ז]. וראה בכ"ז שו"ת שבה"ל ח"ט ס' קמג. תשובה"ל ח"ג סר"ח. בירור הלכה ח"ו או"ח סתר"ג. קובץ בית אהרן וישראל גל"ס. שם סח. עא. ועוד.

ולהעיר שבשמיים כאלו מערבים גם פראפין וכדומה.

מילואים ד (הערה 28)

וכן העירו עשויי מכמה חוטים שזורים יחד. אבל כ"ה גם בנרות שיעוה המצוינות שהפתילה נעשית מכמה חוטים. והמנהג פשוט להשתמש בהן לנ"ח ולבדיקת חמץ, וכל האחרונים נקטו שבכה"ל"ה מכוונה (ראה תב"ש ס"א סק"ח. מחה"ש י"ד שם סק"א. פמ"ג שם בשפ"ד סק"ב. פמ"ג סרח"צ בא"א סק"ד ובמ"ז סק"ב. משנ"ב שם סק"ח. פמ"ג סתל"ג בא"א סק"ב). ודלא כפלת

למאכל. וגם לפמ"ש"כ בקונטרס סדר הדלקת נ"ח המיוחס לר"י סיג נהור בן הראב"ד ששמן זית אע"פ שלא יהי' זך כ"כ יותר טוב משאר שמנים – הרי בשמן זית גופא ודאי הצלול עדיף. ויש לדון, את"ל שהוא חומרא יתירה (וכן מסתבר, כנ"ל), אם י"ב משום כל שחיתות שמתחבש בשמן המיועד לאכילה למאור. והרבה פעמים הו"ל חומרא דאית ליה קולא, שפשוט דצליל נהורי עדיף יותר משמן שהוא דומיא דשמן שנעשה בו הנס. ולהעיר ששמן למאור אינו מוקצה.

ושו"ר שהאריך בזה רב אחאי גאון הרה"ג הרי"מ שליט"א בספרי שערים בהלכה פ' וישלח ע' שפא ואילך, ואף שדברינו עולים בקנה אחד, אין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד.

מילואים ג (הערה 25)

שצ"ל דומיא דמקדש, וכן לפי שבתל ממנו שם שמן. ועוד כתבו שאין כולו ראוי להדלקה ורק מה שסמוך לאש. (אלא שנעשה ע"מ שימוש, וראוי לכך מיד). או שע"פ קבלה צ"ל דוקא נוזלי. וכבר העירו דמנ"ל שצ"ל כשר למנורה שבמקדש, שהרי שמנים שלנו אינם ראשון רביעי ושיבועי. ועוד, שאף אם בטל שם משקה נשאר בגדר שמן. (ולהעיר, שסתם שמן זית הוא קרוש – ראה סמ"ק בהגהות ר"פ מצוה רפב. מרדכי שבת פ"ד רמז של. תשב"ץ קטן סכ"ז. וראה יד דוד מנחות עד, ב בנוגע לקמיצת שמן. ושם, שבתיו"ט שם פ"ג מ"ה שכתב שאא"פ לקמץ בפס ידו, לפי שה' רחוק ממקום גדול שמן זית ולא ראה שמן קרוש. ולהעיר מכלבו סל"א). ועוד זאת, דעדרבה י"א שהנס ה' בשמן קרוש דוקא. (אבל בפשטות המיסו השמן לפני ההדלקה). וראה שערים מצוינים בהלכה לאאמור' וזכנים צא, ב ד"ה המתנדב.

ובפשטות, אצ"ל דומיא דמקדש ככל (ראה גם שו"ת בי"צ יו"ד ח"ב סל"א, הביאו בשו"ת אס"ד מערכת חנוכה ככל ט"ו – ראה גם בסנסן שם), ועד שאפי' בהדלקה בשמן זית בכלל (ראה בי"צ שם) לפי פשטות הגמ' (שבת כג, א) והראשונים היינו רק מחמת צלילות ושמך אחר הפתילה טפי מכולהו, ולא משום שבו נעשה נס. וראה גם נש"מ"ל כלל קנר סק"ד. (ועוד להעיר שבכ"מ שההדלקה לזכר נצחון המלחמה ולא משום נס השמן). ובר"ף רמב"ם ורא"ש לא נו' כלל להדר להדליק בשמן זית. (ואולי פ"ד ה' הגמ' לגבי נרות שבת. כן להעיר שבכ"מ וטיקן 127 לא גריס "האי צליל נהורי" טפי". אבל נמצא הוא ברוב הגירסאות. וכנראה, כן ה' לפני רוב הראשונים, כולל הערוך ערך ציל. ועוד). וגם המשמעות במאורי שבת כא, ב. שהוא לפי שבו נעשה ישר המעייץ ישר תחזינה עינינו שכוונתו למעלת השמן בכלל על השעוה, וכ"ה גם בשו"ת מהר"י מברונא סל"ט, ובכ"מ. וגם בל' הכלבו סמ"ד (והו"ד בד"מ סתר"ג סק"א) ואר"ח ס"ז איכא לפרושי הכי. אבל בנוגע לשמן זית לגבי שאר שמנים מפורש בגמ' בטרם הדבר דצליל נהורי טפי (וסרה קושיית שו"ת בנין עולם או"ח סל"ד). ושו"מ כע"ז בשו"ת אג"מ ח"ט (או"ח ח"ו) סמ"ט סק"ו. וראה גם בפנ"י שבת כא, ב ד"ה בפרש"י ואסור, שאין שום סברא לומר דבעינן דומיא דמנורה תיקנו להדליק בשמן זית דוקא. (אמנם, איהו קאי מדינא ולא נחית לענין ההידור). [ויש שנדחקו לפרש דגמ' לא נחתי להא, לפי שרק כשני השמנים שוים בצלילות מעלה בשמן זית שבו נעשה הנס. ודוחק]. ורק בפתיחות מציינו לדעה אחת הידור להחליף בכ"ז זכר למקדש. אבל לא מציינו הידור בגוף השמן שצ"ל באותו אופן שנעשה הנס. ומה שמצינו בכ"מ בפשיטות שמצוה מן המובחר בשמן זית – אפ"ל בפירוש דבריהם כנ"ל דהיינו לגבי שמן שאינו צלול או לגבי שיעוה. וגם אין הכרח בדבריהם שהוא מטעם שבו נעשה הנס. וכן מדויק גם בשו"ת אדה"ר סרס"ד ס"ה. ובלא"ה, כבר פסק הרמ"א שנהגים להדליק בשעוה שאורן צלול כמו שמן. וכן נהגו בביהמ"ס (וראה להלן בלוח בערב חנוכה מזה ובערה שם). ומכיון שכן, מהיכא תיתי להדר גם שצ"ל דומיא ממש בכל הפרטים לשמן שבמקדש.

דוכתא שאכסנאי חייב לסדר שידליק בביתו באם אפשר בכך. ואדרבה, בפר"ח הובא במשנ"ב בה"ל סתרע"ז ס"א ד"ה במקום, "שכינו שאין שום אדם בבית למי דליק", ומיירי גם כשהדליק בחוץ, כמפורש שם. אמנם התם מיירי באופן שעקר מביטו לכל ימי חנוכה, ובחי"א כלל קנ"ב ס"ב שכינו שקבע לו לכל ימי חנוכה שם ביתו. (אבל ראה להלן בדיני הדלקה לאורח בע"ש בהערה). ואיך שיהי', אף שהעיקר שנפטר מחובת ביתו, שאני התם שיש לזה איזה שם הדלקה בבית מצד שכיבתו שם, משא"כ במי שאין לו בית כלל (אא"כ להסביר שבאכסנאי ליכא חובת בית כלל, והוא רק משום חובת הגוף. ואת"ל כן, א"ש שאכסנאי יוצא בהדלקת ביתו וא"צ להדליק גם במקומו באכסנאי, אבל אם נאמר שג"ז ביתו, מדוע סגי ל' בהדלקת ביתו ואינו חייב להדליק גם באכסנאי. ועל כרחק מוכח שאין חוב נוסף להדליק בבית. אבל יל"ד בקל דשאני התם שלגבי ביתו לא חשיבא אכסנאי כביתו, ורק בהפכו – בדאא"פ להדליק בביתו, מדליק עכ"פ באכסנאי. ושוב אין הוכחה אם האכסנאי חייב עדיין בהדלקה בביתו). ושו"מ שהאריך בשיח הלוי (רובין) שבת ח"ג סנ"ז להוכיח שאכסנאי פטור מלהדליק בביתו, ואין לו הוכחה גמורה לכאן ולכאן. ובכל אופן, קשה להוכיח מזה לענינו אם חייב לקנות בית].

ובכלל, קשה הדבר לחדש שחייב לקנות בית, שגם ברמב"ם לא נתפרש כדבר הזה, וממנ"פ אם היא חובת גברא גם ללא בית – בדאי פטור מלקנות, ואם היא חובת הבית – הדר דינא דאין לו חיוב לקנות, ונמצא ארכבינן אתרי רכשי לומר שהיא חובת בית דוקא, ועוד חובה שהיא אקרקפתא דגברא לקנות הבית, וזו לא שמענו.

מילואים ו (הערה 50)

ראה בכ"ז בארובה במה שכתבנו בקובץ מבית חיינו גליון ז (י"ד) שבט תשפ"א ע' 36 ואילך.

[ויש להוסיף בזה, בהקדם עיקר הענין דשיעור שמן ח"ש כשאניו מדליק בזמנה ממש, וכשמדליק בפנים, לפמ"ש בדברי ירמיהו על הרמב"ם פ"ד ה"ה דלא נחשב הדלקה כלל באינו במשן פחות משיעור, שאף דדי בדלק זמן מעט, מ"מ באותו הזמן המעט בכדי שיחשב הדלקה צריך שיהא בו שמן כשיעור חשוב. וראה גם הגהות חכמי"ס סתרע"ז ס"א ד"ה שוב מצאתי, דביענין שבכ"ח יח' דבר חשוב הראוי שידליק זמן הזה. וביאור בזה דח"ט שיהא בגדר נר ולא אש. וי"ל גם בסגנון אחר, ששיעור פרסו"ל הוא ח"ש, וצריך שיהא נר הראוי לפרסום, אבל א"צ גוף הפרסו"ל (ראה גם לקו"ש ח"ג ע' 814. שם ע' 817 ובהערה 37. וראה להלן אצלנו בד"ן הדלקה כשב"כ ישנים בהערה). ובהגהות הרש"ש שבת כא, ב (ד"ה לשיעורא) אסברה לה, שהוא בכדי שיהא נראה כמדליק בעין יפה. וראה בחי' מהרצ"א שבת שם להורות דלא במקרה והזמן הודלק לשם (ושם שמה"ט במדליק בפנים א"צ כשיעור – להסבירם כן – שיעורים שהודלק לשם מצוה). ומכיון שכן, ל"ש כ"ז כשהדליק כבר כשיעור ומכבה אח"כ מחשש שריפה. ואף אם יש להנזיז בכ"ז, שהרי לכמה דעות כבתה במזיד זקוק, שפיר יש לסמוך על על כך בהדלקת ביהכ"נ שמעיקרא נסתפקו אם באמת צריך שיעור (ראה אצלנו בקובץ הנ"ל. ובסגנון הנ"ל שלדידו בביהכ"נ שיעור פרסום הוא בפחות מזה). ואף שמעיקרא אין הדלקת ביהכ"נ היא משום פרסו"ל, וא"כ חמיר טפי אם נאמר כסברה הנ"ל ששיעור פרסום הוא ח"ש, אמנם כשבלא"ה לא יתפרסם יותר כיון שהקהל הלכו מביהכ"נ, ובשעת ההדלקה היתה כשיעור, לית לה בן].

ועיי"ש אצלנו בארובה לענין חזור המדליק בביהמ"ד שבישיבה משום הדלקת ביהכ"נ, אם מקום שידליק אח"כ בחדרו שבאותו בנין, קחנו משם.

מילואים ז (הערה 56)

שם בכרתי סק"ח. וכוותי' החמיר בחי' חת"ס להל' פסח סת"ג סק"ד). ולהעיר שמכנתות כהנים הידושים שבלו (או מבליא מכנסי כה"ג) עושים פתילות למנורה (ירושלמי סוכה פ"ה ה"ג. רמב"ם כהמ"ק פ"ח פ"ח ה"ו ובמשל"מ שם).

מילואים ה (הערה 75)

וידוע הפלוגתא בזה. וכבר העירו מדברי הרמב"ם (ברכות פ"א ה"ב ואילך) "יש מצות עשה שאדם חייב להשתדל ולדרוך עד שיעשה אותה. . . ואלו הן הנקראין חובה לפי שאדם חייב על כל פנים לעשות. ויש מצוה שאינה חובה אלא דומין לרשות כגון מזוזה ומעקה שאין אדם חייב לשכון בבית החייב מזוזה כדי שיעשה מזוזה אלא אם רצה לשכון כל ימיו באהל או בספינה ישיב. וכן אינו חייב לבנות בית כדי לעשות עסקה. . . [ובהמשך הדברים במיה הרמב"ם דוגמא ל]מצוה חובה מדבריהם כגון הדלקת נר חנוכה. ויל"ד, שאף שכשאין לו בית פטור מ"מ נק' חובה, דשאני ממוזה כיון שחייב בנ"ח גם בשוכן באהל וספינה. (ודגומא לדבר, שתפילין נק' חובה, אף שפטור כשאין לו זרוע. וק"ל). ועייל' לפי פשוט, שגם אכסנאי חייב להשתדל בפרוטה, משא"כ להחייב על כאו"א בהלל והדואה). וכן חייב בברכת הרואה גם כשאין לו בית. גם י"ל שבלשוננו מצוה שהיא חובה מדבריהם אחי' לאפוקי מצוות שהן בדברי הירושות ממש, כנטי' ועירוב שני' שם, שחלוקים הם ממצוות מזוזה וכדומה, שמברך עליהן ב"ע"ל (ראה שם הט"ו, משא"כ בחנוכה שמברך "להדליק" ולא "על הדלקת").

וכן העירו לאידך מדברי התו"ה הרואה סוכה מו, א (במשכ"כ לדמות למזוזה). [וראיתי מי שכתב להעמיס בד' התוס', שבאמת גם לדידהו חייב לקנות בית, אבל כיון שאינו חייב לבזוז יותר מחומש מנסכים תיקנו ברכת הרואה בכ"ג שפטור מחמת אונסו. ומה"ט הקשו ממוזה במה שלא תיקנו ברכת הרואה למי שאין לו בית, אלא שעדיין לא עלתה ארוכה, שאין הדנדן דומה, דשאני הכא שבעצם חייב הוא בחובת הגוף, אלא שנפטר מחמת אונסו, ומהיכא תיתי לתקן ברכה במזוזה כשמכלתחילה לא נתחייב. ועכצ"ל, דלדעת התוס' דומה לגמרי למזוזה, שהיא חובת בית. והארכנו במק"א. ואכ"מ. ועוד נדחקו שבתוס' מייירי באופן שגם אם יחזור על הפתחים לא ימצא בית. ולפענ"ד ג"ז דחיק ואתי מרחיק].

[אבל להעיר שבט"ז סתרע"ז סק"ב משמע שגם בסועד סעודת מרעות באקראי אצל חבריו דינו כאכסנאי, שצריך שידליקו עליו בתוך ביתו, ובמקום שאא"פ משתתף בפרוטה, ומ"מ אינו יכול להדליק שם דלא דמי לשאר אכסנאי – אכסנאי גמור – ששיכיתו שם (ונת' אצלנו בשו"ת בארתא דרב סי' כה' דנז, יעו"ש). והנה, שם מפורש שחייב לצוות לאשתו להדליק בביתו, ולא אמרינן שנקט שאינו בביתו נפטר מהחוב, וסגי ל' בהשתתפות בפרוטה, אלא מחוייב לחזור לביתו. אבל לא דמי כי עוכלא לדנא, דהתם הרי יש לו בית אל שמתעצל לילך לביתו, ולא נפטר מחובתו, והכא איירינן במי שאין לו בית. ועוד, שיעדיין לא שמענו שחייב לקנות בית. והדרינן לשקו"ט באכסנאי גמור שיכול להדליק באכסנאי, אם עדיין מוטלת עליו חובת הבית להדליק בבית, והרי החידוש באכסנאי הוא שחייב בנ"ח באכסנאי אא"פ שאין לו כמפורש בד"ן וארתות חיים חנוכה סי"ד ועוד. והנה, מדברי הט"ז מוכח שבאכסנאי גמור אין עליו חובה נוספת מחמת חובת בית להדליק בביתו, שהרי אם ה' דין האוכל סעודת מרעות כאכסנאי גמור משמע דס"ל דנפטר בהדלקה שם וא"צ שישוּב לביתו, דאלת"ה הו"ל למימר שבלא"ה חייב לחזור לביתו לפי שגם באכסנאי בעצם עדיין מוטלת עליו בעצם חובת ההדלקה בביתו. אלא שאי"ז הוכחה גמורה, ש"ל שיעקר כוונתו להוכיח שאין לו שם הדלקה שם, ושברכתו לבטלה, אבל באכסנאי גמור אפילו תימא שמוטלת עליו גם חובת הבית בביתו יש גדר הדלקה עכ"פ באכסנאי ששכיבתו שם. אולם, למשהאיתא בביתא בשום

וספיקו להלך. והנה, לשון הזר"א הוא: מי שאינו מדליק ואין מדליקין עליו מברך על הראי' שעשה נסים ובליל א' מברך ג' זמן ואם בא אח"כ להדליק ליל ב' או ג' אינו זמן אלא כמ"ש בשטרעו"ט ע"ש והאי נמי שבידן מ"מ ביהכ"נ נראה דלא גרע במי שבידו זמן על הראי' והוא דין ה"ל. ומשמע דסבב דהה"ל בליל א', שאינו מברך זמן אבל מברך שעשה נסים. ואינו מוכרח. ונראה ראי' לדבר, מהדעות שבמדליקין עליו בתוך ביתו מברך ברכת הוראה, והיינו גם ברכת שעשה נסים, אף שיצא יד"ח הדלקה, וה"ט שהיא ברכת הוראה שעל גופו, ללא קשר למצות הדלקה, והנה"ט שבשכיר על נרות ביהכ"נ נפטר מחובת הוראה שעל גופו. וגם ולמ"ד שאינו מברך בכה"ג בברך הוראה (וקציל) להחמיר בספק ברכות) – מ"מ כשאין מדליקין עליו ודאי מברך בראי' גרידא, ולפ"ז אפשר דברכת שעשה נסים על הדלקת נרות ביהכ"נ ס"א גרע ממי שבידו ברכת הוראה על ראיית הנרות ושבו הלך להדליק בביתו. ועוד, שגם בלא"ה מכיון שפלוגתא איתא אף במדליקין עליו מברך, הרי בגד"ל דין סב"ל מביעי הלפיד, לחוש להדעות שהברכה אנה קשורה לחובת הדלקה, ושמימלא יצא יד"ח בברכה שבידו ביהכ"נ. והרי לכמה דעות (ראה הגהות אמרי ברוך סתרע"ט ס"ז) אכסנאי שמדליקין עליו בביתו יוצא חובת הגוף בהדלקת ביהכ"נ (וכנראה הלאה לחובת הוראה שעל גופו, או חובת מהדרין. והאכרנו במ"א).

לאידך, במדליקין עליו בביתו ונמצא במקום שאין ישראל להרבה דעות מדליק בברכות (אף להדעות שפטור מברכת במדליקין עליו), ובפשוטו מברך גם ברכת הנס, אף שיצא ידי"ח בזה שמה שהדליק עליו, ומוכח שהדלקה זו מחייבת ברכה חדשה. אלא שאינו דומה, והתם כל"ע מברך גם שהחיינו, מחמת מצות הדלקה. ואפשר שבאופן זה אכן אינו יוצא בברכת הוראה מחמת מקום שהדליק עליו, ולא תיקנו ברכת הוראה למי שעשית' להדליק בברכה. אבל בנרות ביה"כ^ל הרחי מחוייב בברכה על גוף הדלקה.

ויש להעיר גם מדעת הרמב"ם בשו"ת מהדורת בלאו סרכ"ב, שכשמדליק עוד פעם מברך שוב, וקאי גם בברכת הנס, עיי"ש שכ"ה גם ברואה. אלא שלא נפסקה הלכה כך.

[כן להעיר מביהגר"א סתרע"א ס"ז שדימה הדלקת ג"ח בביהכ"נ להלל בליל פסח בביהכ"נ, והביא מירושלמי ברכות פ"א ה"ה שאם שמע אשר גאלנו בביהכ"נ יצא].

ומסתברים הדברים, שהאחרונים שהעתיקו דברי הזר"א בשתיקה, ולא נחתי לזין בכתב עשה נסים, הרבה מהם לא ראהו בפנים. ונשמתי זכר, דקדתי עולה מחמת שזמו ואמרו בשוק (דלא קייל"ן הכי. ואולי חשו לדבריהם בספק ברכות), וסל"נ נמי שברכת הנס אינה על עיצומו ש"ן, ולא מחמת דין בידך על הראי'. וגם אם נקטו בטעמו שהוא כבידך על הראי' ובא להלדק, נראה שהגיבו שברבינו על הראי' חזר ומברך עשה נסים, וכנ"ל – מפורש בראשונים שאינו מברך.

והדברים מראים שכולם נגזרו אחרי הברכ"י סתרע"א במח"ב סק"ה, והב"י בשע"ת שם (ספ"ז) סק"י. אמנם, ידוע שאחזק דציק דרכו, להעתיק מה שמצא גם כשלא עלה בהסכמה, וכמ"ש בב"ב ד"ן (ראה שו"ת חיים של אל"ח ס"ח. יעוד) שאם כתב בסתם הדין בשם אומרו עדיין טעול זכינו לנהיגה בעומה של הלכה. ועוד להעיר שכולם הביאו רק מש"כ בזר"א שלא לחזור ולברך שהחיינו, אבל השמיטו מש"כ שחזור ומברך עששה נסים. ואפשר שברכת הזמן דוגמת נקטה, והא"ז לברכת הנס, וכפי שכתבנו בכונות הראב"ה. ח"ו. ולדינא. ואם לא יצא ממלך ספק. סב"ל.

מילואים ח (הערה 57)

ויש שכתבו לכוון שלא לצאת יד"ח בברכות שבביהכ"נ (ראה עד"ז בשו"ת חת"ס או"ח ח"א סי' קמג. וצ"ע מה שנקט בחת"ס שבל"ז אינו חוזר ומברך עבור ב"ב. ואכ"מ. והביאו לענייננו (לענין

ובדעת הפוסקים שנראה שחילקו בין שעשה נסים לשחיינו
 וכן גם בפסקי חמור דלקמן לא הזכיר ברכת הנס, אף לדעת
 ריה"פ שבתוכה ופורים אינו אומר זמן בשוק – משמע דס"ל
 שדומה לברכות נ"ח בליל ב', שמברך שוב שעשה נסים ולא
 שחיינו. ואף דל"ז, דהכא ההדלקה הראשונה היא ממנהגה ולא
 מהדלקת חובה – כ"כ"ח הוא. (אלא משמעם אחר ל"ז, דהתם נס
 כל יומא איתא). ויש שכתבו לדמות לברכת המגילה שנחלקו אם
 מברך שהחיינו ביום (וגם למז' שמברך ביום, שאני התם דאיכא
 זמן קריאת הלילה וזמן דקריאת היום, משא"כ בגדול' דחד זמן
 הוא), אבל ברכת שעשה נסים לכונ' ע"ז מברך ב"פ. וראה ישועות
 מלכו מגילה פ"א ה"ה. (אף שאינו דומה, דהתם מצוה באנפי
 נפשה הוא. ובאנפי י"ל שגם כאן חובת הקריאה אחרת היא).

אמנם, בשו"ת זרע אמת או"ח סצ"ו, מרא דהאי שמעתא, מבוזרת סברתו ממעט אחר, חדא מחמת זמן אומרו אפילו בשוק. והרי לכמה דעות גם ברכת שעשה נשים מברך על עיצומו ש"י, ולאידך, לא קילי"ו הכי גם בנוגע לברכת הזמן. ותו, שגם למד"ז שובר בשוק, פשוט שחיבי לברך עוה"פ מחמת מצות הדקה. (אשר שתיצא, שברכת שחינוני על החג פוסרת המצוות שחלים מיד בבניית הגה, וראה ערו"ג סוכה מ א ד"א כנסה אמנם, איכא למידח, שכוונת הזר"א דזמן אומרו אפי' בשוק – היינו ביז"ב בכלל ולא בתכונה, וז"ל ששכאמרו בשוק אינו חוזר ומברך על הכוס, וכן גם שכאמר זמן אהדלקת ביהכ"ז אין לו לחזור ולברך אהדלקת ביתו. ול"מ גם ממש"כ לדמות לברכת"א על למברך על הראי. וגוף הסברה מצוין עד"ז ממש בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג ד"פ סנ"ו. וראה בארוכה בשו"ת שערי יוסף תני"ג ח"ג באו"ח סצ"ו).

ועוד טעם כתב, דלא גרע מהמבדק זמן על הרא' ובא אח"כ להדליק. (ולפי משנת"ל – באמת הכל טעם אחד). איברא, שבנדנ"ז שבידך על הרא' וחוזר ומדליק מעט מפרש פשוטו "ספס"ל שאינו חוזר ומבדק שעשה נסים ג'כ. וזכ"ל המהני סקמ"ט. פ' ירוב"ן שבת כז, א ד"ה הרווא. פ"ח סתירנ"י ס"ג. ונדחק בכמה אחרונים לחלק (גם רש"י שערי יושר שם. ועוד).

ומסתבר יותר שבו"ד נקט מסברא שבבירך על הרא" ובה הדליק מברך גם עשהה נסים. (ואכן בקצת מקומות דנו רק בנוגע שהחיינו אחרי שראה, ומשמעות דורשני איכא שברכת חיינו מברך. ובאיתא לא מצאנו להדיא. וראה בהמ"י יונוה"פ א"ד בשם ראב"ה, שבעדתי להדליק א"צ לברך על הראיה אלא יסדר כולם בביתו, ומשמע דקאי נמי אברכת הנס. אבל בראב"ה סתתמ"ז בנוגע לרואה, שאם סופר לברך אינו צריך לברך שהחיינו שרואה, מיד דהוא אסוכה דהוא כולו ואכסא. ומשמע שברכת חיינו מברך בשעת הרא' ושבו בשעת הדלקה. ואפשר שגם בראב"ה דוגמא נקט, והה"ל לברכת הנס. כן בריטב"א שבת כג, א"ד ה"ה רואה הביא פלוגתא אם לברך על הראי' ולחזור ולברך בשעה שמדליק. ומשמע דקאי אברכת הנס, שהיא ברכת הראי'. ואינו מוכרח, שאפשר דקאי רק בברכת הדליק, שאי שדחוק תשנה לא בירכה עדיין. (ומסתבר דלא כיוון שיחזור ויברך גם ברכת הזמן. ולהעני מהנהגות מהר"א אזולאי תרע"ז א"ב). ועוד שבלא"ה לא קייל"ז הכי. ונראה שבריטב"א כ"כ רק למ"ז שמברך ברכת הרואה גם בעדתי להדליק בביתו. אבל לפי דא"ז קייל"ז שאינו מברך ברכת הרואה, הה"ל להיפך שכשבירך על הראי' אינו חוזר ומברך. ולהעני, שבתשובה אשכנזית שהובאה בב"י תרע"ו (וראה שכונות לשו"ת מהר"מ מרומנובניט שם), וכל"פ בשו"ע ס' (תרע"א א"ב) – קאי בבירך על הראי' בליל א' ובא להדיק בליל ב'. וכנראה שבמדליק אח"כ בליל א' פשיט"ל שאינו מברך עשהה נסים. ומשו"ה כתב דוקא בנוגע בא להדליק בליל ב' וג', שלא תתפרש להדיא בשו"ת מהר"ם שם. וראה בפסקי דמ"ז דלקמן "ורואה אם נדמול לו באותה לילה להדליק נראה דאינו מברך, וכ"מ בעצת בבו"ע ע"ש וגו'". ואיד שו"ת, לא נפיק מכלולות,

שהיתה בעלת הבית זהירה מאוד להדליק נר של שבת בעתו ונר חנוכה בעתו.

וכתב בס' אורחות יוסף לר"י מולכו פ"ז: וטוב לזהר שלא לאחר ההדלקה אלא תיכף ובבא השמש בתחילת הלילה ידליקם ולא יאחר המצוה דבר בעתו מה טוב ובפרט מצוה זו שמצוה הוא בתחילת הלילה ולא כמו שראיתי בעירנו זו בהמוני העם ששוהים לבוא לביתם ובאים לביתם לאחר שעה אחת או שתיים אף שיוצאים ידי חובתם מכל מקום אינו מצוה מן המובחר על כן הירא את דבר ה' תכף ומיד שהתפלל תפילת ערבית ימיה יחיהו לבא אל ביתו להדליק נר חנוכה ולכוין כאילו הדליק המנורה של בית המקדש כדכתיב יערוך את הנרות ולא ידבר עם חברו דבר סחורה והבלי העולם ואם רוצה לדבר עם חברו או לעשות איהו דבר או לשנות יין ושכר ידליק הנרות ואחר כך יעשה אותו דבר.

מילואים י (הערה 71)

ואף שלכמה דעות חובת הקדמת תדיר היא גם באינו רוצה להתפלל כעת, כל שהגוי כבר עיקר זמן המצוה (ראה שו"ע אדה"י סרפ"א ס"ה. שו"ת גור ארי' יהודה סע"ו. ובארוכה אצלנו בשו"ת באתר דרב סי' י"ז תתקס. ומה שהביאו מפמ"ג סכ"ה בא"א סק"ד – הרי בנה ציו"ל לסרפ"א, והיינו דבפולגותא תליא) – היינו רק במצוה אחת ולא ב' מצוות, שבב' מצוות (לדעת ר"ה פ"ה) שגם בזה איכא חובת הקדמת התדיר, וכדמוכח בכ"מ. וראה גם ח"י סתלי"א סק"ג, הביאו בשו"ע אדה"י שם בקו"א סק"א, ודחאו מטעם (אחר) החיוב להקדים את התדיר הוא רק כשעומד לקיים ב' המצוות עכשיו ממש – ראה שו"ת תשו"נ ח"ב ששל"ח. (ושם ח"ג או"ח סק"צ. ח"ד סק"ב. ובספרו מו"נ ח"ח ח"ב סי' קטז). שבו"י פסח פ"ל סק"ב. שלמי תודה חנוכה ס"ה סק"ד. אבל ראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סק"ט. (אבל גם בזה לא נהגינן כוותי', ומקדימין נטילת לולב לתפלה. ויש ליישב כנ"ל. ואף גם זאת, דשאני התם דנטילת לולב ביום הראשון היא מדאורייתא, וקודמת לתפלה (אלא ש"א דתדיר דרבנן קודם לדאורייתא), וממילא גם בשאר הימים, דכל דתקון כעין דאורייתא תקון. וא"ש מה שבע"ל לא נזכר בטעם הקדמת מנחה משום תדיר, ועד שיש שמקדימין נ"ח למנחה – ראה משה"ק בשו"ת מהרש"ם ח"ט או"ח סל"ח. (ומה שהביאו להוכיח מהבדלה ונ"ח – התם מיירי בעומד לקיים ב' המצוות כעת). והאריך בזה באריכות גדולה ובראיות לכאן ולכאן אחי וראשי הגרמ"ש שליט"א בספרא דבי רב בשערי מצוינים בהלכה עמ"ס זבחים פט, א. ושם, שעכ"פ כה"ג אין הקדמת התדיר דאורייתא.

ועוד סברא להקל, כיון שאינו רוצה לתוכפן זל"ז, ומפסיק ביניהם בהליכה לביהכ"נ וכו' (ראה אצלנו שם. אבל לתנא דשם שכשהגיע עיקר זמנה אין סברא זו עיקר). וחזי לאצטרופי הסברא, שבנמצא בביתו אין לו להעביר על מצות נ"ח שהיא לפניו, ובא"א קצת, שכיון שהציבור מתפלל באיחור ודעתו להתפלל על הציבור נמצא שאין מצות תפלה לפניו (אף שבד"כ תדיר עדיף מתפלל בציבור. וראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סס"ח. וראה אצלנו שם), ואין מעבירין דוחה כה"ג למצות תדיר בב' מצוות. ואכ"מ. ובפשטות, שכיון שצריך להמתין לקיים המצוה התדירה, יקדים מצות נ"ח שאינה תדירה (ראה הר צבי סוכה מא, ב – לענין הקדמת נטילת לולב לתפלה בציבור). וכש"כ כשהוא באופן שגם יצטרך להקדים תפלתו לתפלת הציבור, ראה שם אצלנו. ויש לצרף גם השיטות שבכלל נ"ח קודם, אבל העיקר כסברא הראשונה שהבאנו. (ושקו"ט עפ"י בטעם שלא נהגו לספור לפני ערבית כשמתפלל מאוחר. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' ד' תשצד. ואכ"מ).

מילואים י (הערה 78)

אמנם, מקום לחלק בדבר, ע"פ סברת הלח"מ ק"ש פ"ב ה"ו

פרט (אחר) בשו"ת פני מבין סרכ"ו. וראה פסקי חמו"ד שם. אבל לא בריא לי' מילתא דמהני. וראה אצלנו קובץ מבית חיינו גליון ז (י"ד שבת תשפ"א) ה' 18. אלא שבשבת"ס כתב שבדאי מכוון כך מעיקרא. וה"ט, (שבקידוש שהוא רק משום תקנה, ואינו מכוון להוציא אחרים. אמנם, בהדלקה בביהכ"נ"ס שמבדק לשגם לעצמו ולא רק להוציא האחרים, מורינו לי' לכוון בהדיא. ועפ"י העירני ח"א, ש"ל בדעת האחרונים שנקטו כז"ל לחלק בין ברכת הנס לברכת הזמן, דס"ל דהו"ל כמכוון להדיא שלא לצאת מדיון ברכת הראוה, כיון שלכתחילה ראוי לברך בשעת קיום מצות הדלקה, ואנן סהדי שאין ברצונו לצאת. ושאיני ברכת שהחיינו שמברכים בפעם הראשונה על החידוש שבמצוה, ולכן יצא יד"ח בברכת שהחיינו שבידך בביהכ"נ, ואין כאן גריעותא בברכת שהחיינו, דאע"פ שהיא הדלקה של מנהג מ"מ אותה מצוה היא, שההוספה מחיוב מחמת מנהג לחיוב גמור לא חשיב חידוש לברך עליו (וכקטן שהגדיל בחוה"מ סוכות שמבדק שנית שהחיינו על מצות סוכה, אף שמעיקרא נתחייב רק מדרבנן וכעת מה"ת). וגם לולא דין ברכת הראוה יוצא יד"ח ברכת שהחיינו במה שמבדק בשעת הדלקה בביהכ"נ"ס. משא"כ בברכת שעשה נסים, שא"ז לכתחילה לצאת יד"ח מדיון ברכת הראוה, ובדאי מכוון שלא לצאת יד"ח בברכה שבידך בביהכ"נ"ס). וכ"כ כמה אחרונים (וכש"כ המבדיל בביהכ"נ שנתכוון שלא לצאת. וראה מט"א סת"ר ס"ד, והוא דלא כמשמעות קצוה"ש שם. וגם בדבריו יש להעמיכ כנ"ל).

[ולעירי, שבאמת שקו"ט גם בשאר הנוכחים בביהכ"נ, ראה ברכת הבית שני' בשע"ב סק"מ, לדעת אדה"י סרפ"ג ס"ד שיש לחוש שיוצא יד"ח גם בלא כוונה. וראה יומין דחנוכה סל"ח. שו"ת קנין תורה ח"ג סצ"ח. וכבר נתעורר בכע"ז בפסקי חמו"ד שם (מטעם אחר קצת). ונתחבטו רבים ליישב עם מש"כ אדה"י שם ס"ו ס"ט – ראה בהנשמן בשו"ת עטרת משה חנונו ח"א ס"ל. ולכאורה נדו"ד דמאי ממש להבדלה בביהכ"נ – ראה שו"ע אדה"י סרפ"א ס"ו. וראה בארוכה אצלנו בקובץ מבית חיינו חו"ז ה' 18 וה' 24, ומשם תדרשנו].

מילואים ט (הערה 61)

וגם כשאינו פתוח לה"ה, כבימינו שמדליקים בפנים ממש (כדמוכח בכ"מ. ואכ"מ). וכמה טעמים נאמרו בזה (לחוש להסורים שגם במדליקים בפנים אינו מברכה אחר הזמן. ולהעיר שברמ"א כתב להקל בזה"ל בשם "י"א", שלכתחילה צריך לעשות כתקנת חז"ל (וע"ד דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו או שלא תשתכח תקנת חז"ל); שיהא בזמן קבוע שמא ישכח; שלא יתאחר עד ש"ב ישנים או שיתפזרו; שעיקר המצוה להדליק בזמן שבנ"א עדיין מתעסקים בעסקיהם; שבזמן זה עדיין בנ"א מבקרים אצל חביריהם ואיכא פרסומי ניסא; מדיון זריזין מקדימין; ע"ד הסוד).

ובחי"א כלל קנ"ד ס"ט ש"נה הלשון קצת וכתב, שלדידן שמדליקים בפנים לכתחילה יזהר להדליק בזמנו ומיהו בדיעבד כ"ז שב"ב נעושים יכול להדליק לברך. ומשעמם שא"ז רק בגדר "טוב לזהר". (ויל' הטעם לפי שברמ"א כ"כ רק בדעת "י"א).

ובחי' מהרצ"א הוסיף וכתב שמה שא"צ לזהר בזה"ל להדליק קודם שתכלה רגל "היינו באם כבר איחר מהתחלת הזמן בשקיעה אבל על התחלת הזמן ודאי יש להקפיד גם בזה"ל דהוא עיקר תקנת חז"ל".

ולעירי מפ"י רבינו פרחי' שבת כג, ב, ש"הרגיל בנר חנוכה" (כגירסת הרי"ף) ד'היו"ן לי' בנים ת"ח" – "כלומר שמדליקין בשעתו ונותן בו שמן הרבה כדי הראוי לו". ועד"ז הוא בשרידיים מפירושי הראשונים שם. וכ"מ ברשב"א שבת כא, ב, שהביא הא דזריזין מקדימין למצוות בחדא מחתא עם הך (שם כג, ב) דר' אבין נגרא דהוי גרילי בשריני ואמר ר"ה תרי גברי וברבי נפקי מהכא. ובאגה"ת לרבינו יונה (דרוש ה', יוס' ו' ספ"א) וה' רואה

אין מכאן ראי' לדידן שמחמירים ליתן כשיעור. והמג"א הביאו רק לומר שאפשר להדליק כ"ז שיעורים. ואין לומר, שמ"מ סיג כשהשיעור דולק שלא בלילה – שמהו המקור לחדש כן, ושרגא בטיהרא מאי אהני. ויש שכתב לבאר מדין התחלה בהיתר, ואין לזה הבנה. ויש שכתב מחמת סברת הנומק"ב ב"ק י, א בדין אשו משום חציו, דה"ל כמאן דאגמר' בידים בההוא עידנא (ראה שו"ת עטרת משה ח"ב סרנ"ו סק"ב). ולהעיר משו"ת מהר"ש ענגיל ח"ב ס"י סק"י. מטעמי יצחק בורשטיין ח"א אר"ח סמ"ז). וגו' דחוק, שההדלקה בתחילתה צ"ל כדיו, ושישאר דלוק בזמנו. (ובפרט, את"ל דהכא קאתנין עלה מדין פרוס"ו (ולא דין שיעור מצ"ע בעת ההדלקה, ומשו"ת בכבתה אין זקוק, ומה"ט דנו מדין כתותי מיכתת שיעורא. ונתחבטו מ"ט ללישנא בתרא תלו השיעור בדין משתקע עד שתכלה אם יכול להדליק ללשון זה כל הלילה. ולדינא, אינו רשאי לכבותה עד שיעבור השיעור), ומאי אהני לן שנחשב כדלק בתחילת זמנו, כשלא נתפרסם במשך חצי שעה, ועכ"פ בעינן שיחא ראווי לפרסום (ראה בדיני הדלקה בע"ש, אם יצאו ב"ב תוך ח"ש)).

ומ"מ, איכא למימר דחיי לאצטרופי הדעות שא"צ שיעור, או שאינו מעכב, ועכ"פ כשמדליקים בפנים, ובפרט להדעות שרשאי לכבותה, ועוד ועיקר – הדעות (מג"א סתער"ב סק"ב) כששמדליקים אחרי שתשקע החמה סגי ליתן שמן כשיעור רק עד שתכלה (ודון מינה במדליק סמוך לסוף הלילה). וגם לרבות, הסברא דמהני גם אחרי עלוה"ש עד נה"ח (ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' כה"רעז). וראה עוד צדי קולא בשו"ת שבט הקהתי ח"ו סמ"ד. תורת היולדת דלקמן. עטרת משה שם.

וקצת ראי', שרמב"ם שמעו שמדליק בברכה גם כשהדליק אחרי שתשקע, אך דליכא שיעור ח"ש לפני שתכלה, דלדיו' בעבר זמן זה אינו מדליק עוד וביטל המצוה. אלא שהרמב"ם ס"ל כלישנא קמא, ושיעור השמן – איכא דמפרשי לה שהוא בלישנא קמא גופא, שהוא שיעור בזמן ההדלקה שתדלוק עד שתכלה, ואין מזה ראי' לדידן. ואנן קייל' דהאידינא שהיכור הוא לב"ב, לעולם בעינן שיעור הידוע, כמ"ש בפר"ח סק"ב, והו"ד בפמ"ג בא"א סק"ב ובמשנ"ב סק"ה. ונראה שצ"ל השיעור במשך זמן המצוה. וכבר פירשו, שכ"ז רק לדעת הרמב"ם ששתי הלשונות אינן חולקים זע"ז, וגם ל"ב זמן ההדלקה משתקע עד שתכלה. אבל לכהן ראשונים שמל"א לשיעורא מדליק כל הלילה, צ"ל שיעור בכל אימת שמדליק (ראה שו"ת שדה הארץ אור"ח סל"ה. אבנ"ז אור"ח סתק"ד סקט"ו. ערוה"ש ספס"ג ע"פ לשון הטור. ועוד). ועוד ועיקר, דשאני מי שמדליק תוך ח"ש לפני שתכלה, שממנ"פ א"ש, דללישנא קמא מעיקרא א"צ שיעור, וללישנא בתרא יכול להדליק גם אחרי זמן שתכלה רגל (ואף דס"ל דשני הלשונות אמת, היינו כאו"א לעצמו, אבל א"צ שתהא השיעור גם כל משך הזמן). אבל תוך ח"ש לעלוה"ש ליכא שיעור ח"ש, וללישנא בתרא לא יצא.

ויש לצדד באו"א, דשאני במדליק סמוך לעלוה"ש, דחיובא רמיא עליו להדליק כל הלילה (כשב"ב ניעורים), ומוכרח לעשות ככל האפשר לעת כזאת, וכל שחייב במצוה מברך, כיון שעשה המוטל עליו, ול"ד למי שמדליק ולא נתן שמן כשיעור, שלא עשה המצוה כדיו, אבל כאן עשה ככל האפשר במציאות. (וי"ל דוגמא לדבר, שמחד גיסא, אין לברך כשב"ב ישנים, ולאידך הגר יחידי בביתו מדליק בברכה, שהמצוה לפרסם הנס כפי המציאות. והארכנו לקמן. ומ"מ, מי לחלק).

גם צ"ב, לפום סברא הדין שיוצא גם תוך ח"ש לעלוה"ש, מאיזה טעם נאמר שצריך שיעור שיוכל לתוך יום הבא (או"ח הוא דין שיעור מצ"ע, כנ"ל). ונחלקו אחרוני הזמן גם בזה.

ולמעשה, לא יצא מכלל ספק, ולדינא אין לו לברך. ושו"מ שש"ב בחידושי מהר"א כסוגיא א סק"י וס"ק קיב. וראה גם חוט שני ס"ע שטו. ספר חנוכה פ"ג ס"ג בשם הגריש"א. תורת

(והב"ד אדה"ז בקו"א לשו"ע סת"א סק"א), שבלימוד שאני דמויך טפי וחישינן שמא ישכח, אבל באכילה הוא מחשש פשיעה. ושו"ר שכ"ב מד"ע בחוט שני שבת ח"א ענינים שונים (ע"ר רטז). ועוד, דהתם תקנת חכמים לבלוק מיד בתחילת הזמן דוקא, ועל השומר להזכירו כשיגיע זמנו יפסיק, משא"כ כששומר שלא ישכח בכלל. ותלוי אם איסור אכילה הוא מחשש פשיעותא או מצד העיכוב בעשיית המצוה בזמנה. אלא, שבכ"מ מצינו דל"מ שומר כלל אחרי שהגיע כבר זמן המצוה (כ"מ במג"א סתפ"ט סק"י ואדה"ז שם ס"ז). משנ"ב שם סק"ג. ואולי יל"פ כן גם בכוונת אדה"ז בקו"א סת"א סק"ג במש"כ "וצריך לחלק". אבל להעיר ממשנ"ב סרל"ה סק"ח. וכ"מ במג"א שם סק"ח. סתנ"ב סק"ז בשם הגהות חת"ס. סרנ"א סק"ז. ואולי י"ל דשאני סתפ"ט שמונתו ג"כ בתחילת זמנו. וראה בשו"ת אג"מ אור"ח ח"ד סצ"ט סק"א. שיעורי הגריש"א ברכות ד, ב (ע"כ) ובהערות המו"ל. אשרי האיש פס"ד ס"ה. שו"ת אור"ח ס"ב. שלמי מועד סתפ"ט ספ"ד בתחילתו. שו"ת תשובה"נ ח"א אור"ח ספ"ד. ועוד. ויש לחלק בכ"ז בין קריאת השמש לשומר מיוחד, שיש בזה מה שאין בזה, לכאן ולכאן, ששומר מיוחד עדיף שבדאי ישמע ויזכור (ראה חוט שני שבת ח"ד ענינים שונים ע"י שני), ולאידך שמש עדיף שאומנותו בכך ול"ח דילמא אתי למיפשע. ועוד ועיקר שבמציאות אין השמש קורא אחרי הזמן. וכ"מ קצת בל"א אדה"ז סתפ"ט שם).

אמנם, כמה אופנים וטעמים בדין שמירה: דבי תרי ל"ח לשכחה (כל' הצ"צ בשו"ת אור"ח סמ"ז), ומשו"ה מהני בשנים קוראים לאור הנר, או בשומר שנתמנה במיוחד להזכירו (וראה פמ"ג סער"ה בא"א סק"ה). וגם במשנ"ב סק"ה נראה דס"ל לחלק בהכי, מלא הביא שם דעת המג"א כבס"ו. וראה בב"ה ל"ח שם ד"ה אפילו. וראה גם ביד"י שבה"ע (הבאה). וטובא יש לחלק בכ"ז.

מילואים יב (הערה 83)

הנה, בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג סוס"י תסג כתב להדליק אף בנשאר פחות מח"ש י"ל לסמוך על הדעות שבוה"ז אין שיעור לנ"ח. ונראה, שאין כוונתו להדליק בברכה, אלא בא לומר שמ"מ יש טעם בהדלקה.

ובשו"ת שבה"ז ח"ח סק"ג, והב"ד בחזו"ע חנוכה ע"י סז, שייכול להדליק בברכה, וכסתימת הלשון בשו"ע "כל הלילה", והיינו כל הלילה משמש עד עלוה"ש, וכמבואר במג"א ובמשנ"ב, ושכן מסתבר. וראה גם שו"ת אול"צ ח"ד פמ"ג ס"ו בהערה ד"ה וצריך. ורבבות אפרים ח"ה ס' תקפב ועוד. וכדבריהם משמע קצת בשו"ת עזרת מצר סכ"ב. (ובשו"ת באר צבי סל"ז כתב לחדש דמהני מה שיבואו ב"ב אח"כ, אפילו ביום. ודבריו תמוהים).

ומדברי מהר"ד – בן דורו של התה"ד – בהל' חנוכה ס"י (נדפס מכת"י בקובץ המועדים חנוכה ע"י יח) שנסתפק אם במדליק סמוך ממש לעלוה"ש צריך ליתן שמן כשיעור ח"ש (וראה לקמן), משמע דפשיטא לי' שיוצא אז יד"ח, ושמדליק בברכה. ויל"ד. וראה שם, שד"ל תלוי אצלו בספק, אם במדליק אחרי שתשקע, צריך ליתן גשיעור ח"ש. וכדלקמן.

וצע"ג, דהא מסברא שהרי צריך שידליק כשיעור בלילה דוקא, כמו במדליק מפל"ה, דלא מהני רק אם דולק ח"ש בלילה, ומאיזה טעם יועיל לו מה שהתחיל בלילה. גם מה שדייק בלשון השו"ע כל הלילה – אין הכרח דלדיוקא אתי, ומיירי כמובן באופן שדולק כשיעור בלילה. (ומצינו כה"ג בכ"מ, שלשון כל הלילה – לאו דוקא). ול' המג"א "עד עמוד השחר" מתפרש נמי הכי. (וראה בכיו"ב אצלנו בלוח לת"צ, בדין אכילה התענית. והערנו שם במש"כ ב"ב שבה"ל ח"א ס"י קלח ע"פ ל' הש"ס וטושו"ע שאוכלין ושותין עד עלוה"ש, שמתור לאכול סעודת קבע סמוך לעלוה"ש. וקנה שביתתו שם). ויחיה מוזן, שדברי המג"א הועתקו מהגמ"י, ומפורש שם דלא קייל"ן שהוא לשיעורא. וא"כ

כשב"ב ישנים. וראה שלחן תמיד חנוכה ס"ב סי'. שלחן שלמה רס"י תערוב. ברכת הבית של"ד בשערי ברכה סט"ז ובשערי בינה סקכ"ח. וכ"כ הגר"מ לעוונינגער שם. אבל יותר נראה בדעת המג"א, ובפרט בדברי הפוסקים שחזקתו דבריו, שזהו רק דעת הרש"ל, ולי לא ס"ל הכי. וכן מוכח מסתימת הפוסקים - א"ר סק"ב. דה"ח סק"פ ס"ב. חיי"א כלל קנ"ד סי"ט. ועוד. וראה בארוכה בהבנת דעת המג"א בפרי אליעזר (פולק) חנוכה בבירורי הלכות סי"ג).

וכאן המקום להעיר שראיתי למי שכתב שבפר"ח (סוסי' תער"ב בד"ה ומ"ש מדליק) משמע קצת דס"ל שמברך גם כשב"ב ישנים וכדעת החמ"מ (וכ"כ בתפלה לדוד עמאר פד, ב), ממשיך להקשות על הרש"ל שבחצות כבר ישנים. והנה, בלשונו "שכל שדעתו לישן כבר שכב וישן", אינא לפרושי בדוחק שעדיין ישנם מב"ב הניעורים. אמנם, העיקר שבמברך דבריו נתפס, במש"כ שלדידך שההיכר הוא לב"ב מדליק כל הלילה.

אבל, מי שאין לו ב"ב, ונמצא יחידי בביתו, מדליק בברכה - ראה בהערה הבאה.

מילואים יד (הערה 94)

ושק"ט בפוסקים אם עדיף שתדליק אשתו בעיקר זמנה, או שידליק בעצמו בהמשך הלילה כשעדיין ב"ב נייעורים. ולפענ"ד, עדיף שידליק בעצמו אח"כ, והכי נהוג. וגם המקדמים ומדייקים להדליק בזמנה במשך ימי החנוכה (שכך טוב ונכון לעשות, כנ"ל), במו"ש לא הקפידו בכגון דא, אף שאפשר בדוחק עכ"פ תוך ח"ש לזמן צאה"כ, ע"י שהאשה תדליק מיד בבית. (וראה להלן בלוח למוצ"ש בענין זה). ועכצ"ל, שהוכרעה ההלכה וסוגיין דעלמא שעדיף שידליק בעצמו.

ונימוקי עמי, שלדידך האידנא שמדליקים בפנים - ובפרט לדידך שההדלקה בפנים ממש ולא רק בפתח הבית (ואכ"מ) - מותר להדליק מדינא כל הלילה. וכן נהגו למעשה - ראה בד"מ סתע"ר סק"ד שכן נהגו, ושכ"כ במנהגים (היינו מש"כ במנהגי טירנא שמדליקים קודם האכילה. ושם משמע דאדרבה כ"ב עדיף. וכ"ה בכלבו סמ"ד. ראה להלן. וכ"ה במנהגי מהר"ל שנהגו רוב העולם להדליק קודם אכילה אף שהוא עצמו הדליק מיד כשיצא מביה"כ. ובמקור"ח בקיצור הלכות שכך נהגו באשכנז. וראה ניומוקי או"ח כאן במנהג האדמו"רים). ונוסף גם הוא ש"א שבוזננו שיעור שתכלה מאוחר הרבה יותר מבזמן הגמ' והקדמונים.

ומכיון שכן, אתנין להשקוט במצוה בו יותר מבשלוחו וזריזין מקדימין הי מייניה עדיף (ראה פמ"ג סתרכ"ה בא"א סק"א. פתח"ד סר"ג סק"ב. ערו"ל יבמות ע"א, א. וילקט יוסף שווארץ ח"ב סי' קלא). וסוגיא דעלמא שמצוה בו עדיף. (וראה ש"ח כללים מערכת מ כלל נ"ב. שו"ת שבה"ח ח"ב סס"ז. והכי נהוג אפי' לגבי ברוב עם, וכדעת העו"ש סרע"ג לקדש בעצמו, הובא בתוס"ש שם סק"י, וחולק עליו. אבל להעיר מסכת האד"ת, שבאשטו כגופו ל"ש מצוה בו - ראה סדר אליהו בסופו. עריכת נר. קובץ מורי' כסלו תש"ז. וראה גם בערוה"ש סר"ג ס"ג. אבל ב"ח וט"ז ומג"א סתע"ר ז' דלקמן מוכח דלא ס"ל הכי. וכן בהכנות לשבת מוכח שלא סמכו על ההכנה ע"י אשתו, ודלא כערוה"ש הנ"ל. וכן מוכח מב"ח ועולת שבת סרס"ג דלקמן לגבי נר שבת). ובפרט ב"ח שכתב הרא"ש פסחים פ"א סי' ע"ה דמה"ש מברכים להדליק ולא על הדלקת, אף שאפשר ל"י שליה, דאורחא דמלתא שכא"ו מדליק בעצמו בביתו משום חביבות הנס. (וראה שו"ת טוב עין ס"ט סק"ז. חת"ס יו"ד סרצ"ד). ואף שיש מאחרוני הזמן שנטו קו באומנם שלגבי נ"ח ל"ש מצוה בו יותר מבשלוחו שחובת הבית היא (ובכ"ז כ"ב שפ"א שבת כא, ב). ולהעיר נופלי' שם בטעם שלא תיקנו בעיקר המצוה שיהא באופן דמצוה בו, ובסגנון אחר דמה לי הוא ומה לי אשתו, אבל מצינו כן להדיא בכ"מ גם לגבי נ"ח - ראה הגאון שבת פ"ב סמ"א, הובא בשו"ת מהרי" מינץ

היולדת פנ"ז סי"ג. מחשבת עם רלב"ג ע' תקעד בשם הגר"ק.

מילואים יג (הערה 88)

הנה, כ"ה פטושת משמעות הראשונים, במה שכתבו דהאידינא ההיכר הוא לב"ב עד ערוה"ש, (ואם איתא דס"ל דסגי במה שמפרסם לעצמו - הול"ל דהאידינא שמדליקים בפנים אינא היכר, ולא תלות בזה שההיכר הוא לב"ב. וק"ל). ובלשוון הראב"ה סתתקע"ב: דלכ"ב הרואים כל הלילה שוה להדלקה. וכ"כ בסמ"ג הל' חנוכה בשם ר"י: וכ"ז שאין בני הבית ישנים שייך פרסום הנס. וכ"ה בהגמ"י חנוכה פ"ד אות ב. וכ"ה בהגה"ה בס' הנייר הל' חנוכה: כ"ז שבני הבית נייעורים. וכ"כ בעץ חיים חזן מלונדון הל' חנוכה. [ונצ"ע"ק בלשונו ס' המנהגים טירנא הובא בד"מ סק"ד. ואולי כוונתו שטוב להדליק כ"ז שכל ב"ב נייעורים. וכ"ה להדיא בהגהות ר"פ על הסמ"ק סי' רפ. וכן יל"פ באר"ח הל' חנוכה סט"ז ובכלבו הל' חנוכה סמ"ד בשם ר"ם, וכן בל' הטור שם בשם הסמ"ג. ולכא' כוונתו להגהות ר"פ על הסמ"ק הנ"ל. (ובחמ"מ דלקמן ה"ר מזה לשיטתו שהוא רק זהירות לכתחילה. ויל"ד כנ"ל). או", בחלקם עכ"פ, דקאי במדליק בזמנו. וכ"כ בחי' מהרצ"א סתע"ר לב"ב סק"ו בדעת המג"א. וכ"ה בחי' הלכות להגר"מ לעוונינגער תל' החת"ס, נדפס בקובץ צפונות גל' יד ע' לח. ועוד. ויל"ד ע"ד קריאת המגילה בזמנה שא"צ עשרה. וראה שו"ת חוקי חיים ח"ג סי' קט. אבל להעיר ממשמעות המג"א סתע"ר א סק"י. ויל"ד. ואף גם זאת, שבחלקם אינא לפרושי דקאתא לאשמועינן ענין אחר לגמרי, שהנרות ידלקו כ"ז שניעורים, ולזה כתבו שו"ת בגדר "נכון". וכ"מ קצת בל' הכלבו ואר"ח שמה"ט יעשה פתילות ארוכות. ואפשר להעמיס כן גם בהגהות סמ"ק. וראה גם שו"ת משע"ר ח"ד סק"ט בפ"ה בהגמ"י חנוכה פ"ד סק"ב שכ"ז שאין ב"ב ישנים צריך פרסום הנס עד ע"ה"ש. (ולהעיר מלקט יוסף ע' 151 "שיהא הנס נראה כל הלילה". וראה א"ר סתע"ר סק"ו. ח' מהרם שיק למג"א סתע"ר סק"ג, בשאילת יעקב לחנוכה. משמרת שלום סמ"ח ס"א. דברות משה שבת פ"ב הערה י. ויומין דחנוכה סתע"ר ב"ד ד"ה לענ"ד). אבל כל הפוסקים נקטו שפתילות ארוכות היינו בשיעור ח"ש, ותו לא. וראה גם בד"מ סתע"ר סק"א ששולח פ' ה"ל דלעיל).

ואין שיהי', כ"ד רוב ככל הפוסקים להלכה למעשה - ב"ח סוסי' תער"ב בשם רש"י. חוב"ב שכתב"ג סוסי' תער"ב. מג"א שם סק"ו. א"ל שם סק"ג. חכמ"א כלל קנ"ד סי"ט. סתע"ר דה"ח סי' קפ ס"ב. קיצור שו"ע סי' קלט סי' מל"ח סכ"ז סקכ"ז. ערוה"ש סתע"ר ס"ז. בא"ח וישב ש"א ס"ז. משנ"ב סתע"ר סק"א. כה"ח סק"ב. לוח כולל חב"ד. ועוד. ובאג"ק ח"ב ע' פג שפס"ד תורתנו שאינו מברך. וראה לקו"ש ח"ח ע' 275 ד"ה פירסומי. לקו"ש ח"ג וחל"ה דלקמן. וכ"ה להדיא בכמה שיחות קודש (מוצ"ש מקץ תשל"ט) - בפרט הקלטה. וראה גם מוצאי זאת חנוכה תשל"ה. (ושם שגם בזמנה שפסק אם יכול לברך). מוצ"ש וישב תשל"ט. ש"ר מקץ תשמ"ח ותשמ"ט. וראה ד"ה ב"ח תשל"ג.

[ודלא בדעת החמ"מ סתע"ר סק"ג. ולהעיר, שגם בחמ"מ כתב למעשה שלכתחילה יקיצם. ועוד להעיר, שבמשנ"ב בפנים סתם שלא כדבריו, ורק בשעה"ש שם סק"ז הב"י, וסיים עלה, שפסק ברכות להקל, ומ"מ מי שירצה לנהוג כוותי' אין מוחין בידו. וראה ח' מהרצ"א סתע"ר לב"ב ט"ז סק"ו שידחה הוכחת החמ"מ. וצ"ע בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' קה (ועד"ה, בכמה מאחרוני זמננו) שפסק כוותי' דהחמ"מ, ונגד כל הפוסקים.

ובפשטות, להבנת המג"א וכל הנגדרים אחריו, כל שאר הראשונים שכתבו בסתמא שאפשר להדליק כל הלילה, מיידי רק ככה"ל. אבל ראה פמ"ג בא"א שם בדעת השו"ע.

(ואין להכריז ולחדש בדברי המג"א שכתב כן רק בתור הכרעה בין השיטות בעצם ההיתר להדליק כל הלילה.

אלא שיש שחידשו באו"א, שלמג"א לפני חצות ש"ד לברך גם

יאות שייקם בעצמו, דעדיף משאר מצוה בו. ומש"כ הפוסקים בל' מצוה בו – שיגרא דלשנא הוא, והכונה שעדיף שיעשה בעצמו. ולפ"כ, כל כי האי ודאי דוחה לדין וריזון מקדימין, ולפי שכן מזה שדוחה לביטול תורה.

והנה, במאירי שבת כא, ב, שמנה הצרפתים שאיחרו זמן ההדלקה, ומדליקין לאחר שעומדים מביהמ"ד, וכ"ה בס' המאורות שם שהדליקו כשחוזרים בני הישיבה מביהמ"ד. ובפשוט, טעמם משום ביטול ביהמ"ד. ועכ"ז לא יצאו יד"ע ע"י אחר. אלא שלדיהו גם לכתחילה אפשר להדליק באיחור. אבל אנו בדין קייל"ן שטוב להחמיר להדליק בזמנה, ומבטלין ת"ת גם לזה, וכנהוג בתפוצות ישראל].

ומה שלא נהגו עושים מדליקות לעצמן, אף שמצוה בהן יותר מבשלוחן – כבר תמהו בכ"מ ויישובו בכמה אנפי, וכמו שבנרות שבת האשה מדליקה ולא חשו הגברים למצוה זו (ראה ב"ח סרס"ג ד"ה ומ"ש ויש. ובעולת שבת שם סק"א דנר שבת שאני ולא אמרין מצוה בו, והובא בשו"ע אדה"ז שם בקו"א סק"ב). ומה, שהדלקתו בעה"ב מהני גם לאשתו, דאשתו כגופו (אבל איפכא לא אמרין, שאין גופו כאשתו – ראה בית האוצר כלל רז. ושק"ט מזה בכ"מ. ואכ"מ).

ואף שלדעת התוס' מהדרין מן המהדרין מדליקים רק כימים היוצאין ולא חשו למצוה בו, וגם לרמב"ם בעה"ב בעצמו מדליק לכל בני הבית – אלא אנו לא קייל"ן הכי. וגם לדבריהם היינו משום היכרא, או שההידור הוא באפושי נהורי דבעה"ב ולא באפושי גברא, או דס"ל שאין לברך כאו"א בפ"ע בנרות ההידור (וראה מעיל אליהו לר"א לואנץ ראב"ד וורמיישא על הרמב"ם חנוכה פ"ה ה"א).

ועוד וגו' עיקר, שחסר לו דין מהדרין, וכש"כ לדין שאפי' באכסנאי שאשתו מדלקת עליו שייך גדר מהדרין. ובכ"מ שמהדרין אינו רק בגדר הידור אלא מעיקר התקנה, ועד שיי"א שחייב למכור כסותו לצורך נרות ההידור. וי"א שקיבלו כחובה. וראה קצת מזה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יח' ערב. (ואף שבלא"ה הנשים אינן מדליקות בפ"ע, ולא הועיל מאומה להוסיף בנרות, בכ"מ אסברה לה דה"ט דדין מהדרין משום חיוב המצוה לעשות בעצמו. ולפ"כ לא מהני שליל לקיים גדר מהדרין. ומה שלא הקפיד בכך ר"ז, שאני ההם דמיירי באכסנאי שדר במקום אחר, וס"ל שההידור שייך רק במקום שדרין שם – ראה שו"ת תרומ"ט סי' קמה. מהרש"ל סק"א. פמ"ג סתרע"ג במ"ז סק"א. ח' מהרצ"א מ"ו סק"ד. אלא שד"י עולה יפה להסברה (ראה ח' ר"ז הלוי הל' תנוכה) בגדר מהדרין שהוא הוספה על גר איש וביתו, אבל כשבלא"ה ליכא הוספה כיון שנהגו שהנשים אינן מדליקות לעצמן, צ"ע החילוק בין אכסנאי לשאר מהדרין. ובלא"ה תיקשי לדין שגם באכסנאי שייך הידור להדליק לעצמו. וי"ל דלעיל שלא רצה לבטל ת"ת עבור מהדרין לפי שתורתו אומנתו. ויש שכתבו שר"ח ה' עני מרוד. אבל ראה ירושלמי ברכות פ"ב הל' ח"א. אלא שבכ"מ שההידור להדליק כאו"א לעצמו נתחדש ר"כ כשהתחילו להדליק בפנים).

ועוד טעם בדבר שלא להדליק ע"י אשתו, לחוש לדעת י"א שאשה אינה יכולה להוציא (ראה מאירי שבת כג, א בשם קצת מפרשים. ובראב"ה ח"ב מגילה סתק"ט) ונתקפד בדעת בה"ג בדבר. וכ"כ במאירי ר"ב על הסמ"א סוף הל' תנוכה ד"ה אבל אשה, ושם פ' שבאכסנאי נשוי שמדליקים עליו בביתו היינו שאשתו הביאה שכינים להדליק. וראה גם שו"ת מהר"ח או"ז סוסי' קכח. אבל ראה רשימות ח' קמט).

ואף גם זאת, שכיון שמעיקר הדין יכול להדליק אח"כ לכשיחזור, אין לו בלבקש שיהיה ר"ב שידליקו עבורו, שהיה הוא בכלל תבא מארה למי שאשתו או בניו מברכין לו (כ"כ במשנ"ב סתרע"ה בבה"ל ד"ה אשה שנכח לענין נ"ח כך הוא, ושם שאשתו מדלקת עליו הוא רק כשאניו בביתו. ולאכ"ל לדבריו כ"ה גם כשאניו בביתו

ס"ב. ב"ח סתרע"ז. מג"א שם סק"ז. ט"ז שם סק"א. וא"ר שם. סדה"י הדלקת נ"ח (וראה ח"י נ"ח פ"א). ס' החיים ס' תר. ועוד. וראה גם חיי"א כלל קנ"ד סל"ב. (וצל"ג מש"כ שם בסל"ג שגם למתירים להדליק בעצמו באכסנאי אין לו פסול ע"י לפי שעיקר זמנה עד שתכלה ונוסעים להירידים כמה נוסע בליה. ודוחק לומר, דמיירי במדליק אחר חצות, ולהדעות שאחרי חצות אין לברך, שהעיקר חסר מן הספר. ואולי קאי כשחזור לביתו וב"ב ישנים כבר, או דמיירי כשאין פרסום כלל באכסנאי. ויותר נראה דלשיטת' קאי שבת, שם בס"ט, שגם לדין שמדליקים בפנים לכתחילה צריך להדליק בזמנה ורק בדיעבד מותר להדליק אח"כ. (אבל ברמ"א כתב בל' ש"טוב להזהר להדליק בזמנה". אלא שיל' שג"ר רק לדעת י"א שהביא שא"צ להדליק בזמנה. ומכיון שבפולוגא תליא לכתחילה צריך להדליק בזמנה. ובחי' מהרצ"א פ' דברמ"א קאי רק בכבר איחור מתחילת הזמן. ולהעיר, שבמאמ"ר שם סק"ג נקט שו"ס בהנשגם במ"מ שבמ"א "דעת עצמו", וצריך לכתוב כן על מה שסיים דמ"מ טוב לזהר, ולא על ה"א שמתחילת דבריו. ונפק"מ גם אם ה"א שברמ"א היינו דברי הרמ"א עצמו, וממילא דעתו דעת נוסע להקל, או שהביא דעת הטור רק כהגה והוספה על הדעה שבשו"ע בתור י"א, ועדיין נשאר לדינא דעת המתבר כדעה קמייא שבסתמא. ותלוי גם אם דברי הטור באו רק כמעתיק ומוריק מכלי לכלי, ודאך נשתנה טובא מזמן הטור, שמדליקים בפנים ממש בבית החורין).

[ולעיר שנתפשט המנהג בתפוצות ישראל בישיבות וכוללים וביהמ"ד שמבטלים ת"ת להדליק נ"ח בעצמן, אף שאפשר שאשתו תדליק עליו בביתו. ובפשוטו, לפי שמצוה בו יותר מבשלוחו. (ואולי הוא גם מחמת טעמים אחרים שעדיף שידליק בעצמו, ויבדקמן). ומש"כ בשו"ע אדה"ב בקו"א לסר"ב סק"ב שאין לבטל ת"ת עבור יתרון מצוה דמצוה בו יותר מבשלוחו, היינו במי שתורתו אומנתו כמפורש שם. וא"ש גם מה שר"ז לא הידר להדליק בעצמו שנתקשו בזה טובא בכ"מ (וראה גם שטט מישור פריא בקונט"י יפה לנר שבסו"ס) – דתורתו אומנתו שאני (ושסתם ת"ת תורתו אומנתו – תוד"ה זה ת"ח – סוטה כא, א. ולגבי ר"ז בפרט – מגילה כח, א. תוד"ה כגון – שבת יא, א ובשאר ראשונים שם. ומובן שלא רצה להפסיק לחדש הדבר (ברכות כט, א), ולחזר אחר הנר במו"ש עכ"פ ממדת חסידות (ברכות ג, ב). ואף שנתפרש שם הטעם שבמצוה שאפשר לעשות ע"י אחרים אין לבטל ת"ת, ולכא"ו ד"ק קאי בכל גווי (וכה"ק בשו"ת מגנות אליהו ח"ב סוסי' כז) – צ"ל שג"ז רק בתורתו אומנתו. וכן מפורש באוה"ת דברים ע' א'תקעב. תורת שמואל תרכ"ו ע' רסט. וראה העו"ז (שאכנזי) להל"ל ת"ת פ"ד ה' א' 3/4. קובץ אור ישראל גל' סו' ע' רמב. וש"נ. כנישתא דבי רב לקו"א שם. ובאמת, עדיף נדו"ד משאר מצוה בו יותר מבשלוחו שאינו רק יתרון מצוה, שבמצוה שמברכים עליו עליו להפסיק ולכא"ו – כ"מ קצת במהר"ט קדושין ע, א. וראה אור ישראל שם ע' רמב ואילך. ובכלל, משמע קצת בקו"א שם דקאי רק במצוה המזדמנת תדיר שאין לו לבטל בקביעות ולא במצוה הבאה מזמן לזמן. ואולי משום חבובות המצוה דמא"י נ"ח לכבוד שבת שעל כאו"א לקיים בעצמו, וכד' הרא"ש הנ"ל.

וכבר העירו מבשרא, דדתי גווי מצוה בו איכא, שבמצוה שבגופו אפי' שמשום מצוה בו גופא ה"א אא"פ ע"י אחרים, שאף שאפשר בשליחות, היא אא"פ לאחרים לעשות חובת הגוף שלו באופן דמצוה בו. ורק במצוה שאינה חובת הגוף, שהוא ושלוחו שוים בדבר, שייך לומר שאפשר ע"י אחרים, ומשום מצוה בו אין לו לבטל שייך. או כלל דבר זה ולאידך גיסא, דשאני הכא משאר מצוה בו, שבשלוחו נמי מקיים המצוה ע"י שליחות, אבל כשאשתו מדלקת אינו מקיים המצוה כלל, ורק היא מקיימת המצוה. ואף דלא רמאי עליו חיוב הדלקה אח"כ, לפי שהמצוה נתקיימה כבר בביתו (ואתיין למ"ד שאין דין שליחות בנ"ח והיא חובת הבית ואכ"מ), סו"ס לא קיים המצוה כלל, ובכגון דא ודאי

ועוד אחת היא לנו, מ"ש" במקו"ח סתנרע"ב בקיצור הלכות ס"ב שעיקר המצוה להיות אצל הנרות חצי שעה לראות ולשמוח בהם (והארכנו במקור הענין בהע' הבאה), וד"ל ל"ש במדליק ע"י שליו. ובפרט שכתבו האחרונים שנוכח לישב עם ב"ד ולספר בנסים שנעשו לנו, וכל' הרמב"ם (חנוכה פ"ד ה"ב) שמצות נ"ח חביבה וכו' כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודי' לו על הנסים וכו'. ופרסו"ן כי הא עדיף נמי מהדלקה בזמנה שאינה מעכבת כלל.

מילואים טו (הערה 95)

במקור הענין להתעכב ליד הנרות ולהסתכל בהן – כבר העירו מרמ"א סתנרע"ז ס"ז: כי חייב לראות הנרות. וכבר כתב ברמב"ן פסחים ז, א (וכ"ה בנמוק"י שם): מצוה לראות משום פרסו"ן. [אבל ראה מאירי פסחים (שם ע"ב) שהרא"י אינה מצוה המוטלת עליו. וכ"כ במג"א סתנרע"ו ס"ק א' בדעת התוס' סוכה מו, א ד"ה הוראה (ראה פמ"ג ומוחל"ש שם). אבל ראה מש"כ בזה בחי' חת"ס שבת כג, א, ערוה"ש סתנרע"ו ס"ז]. וכמ"ד מדעת המור וקציעה סוס' תרעה שסומא פטור מנ"ח. ומשמע מדבריו שגם במדליק בעצמו ברבת שיעשה נסים רק מחמת הוראה. וכן מצאו בריטב"א ומאירי שבת כג, א, שהביאו לברך שעשה נסים אחר שהדליק, ומשמע שהברכה על הוראה (והוא פר"ח סתנרע"ו ס"ד). כן להעיר מערוה"ש סתנרע"ג ס"ג שאין להדליק בשמן שריחו רע שמא יניחו ויצא ועיקר פרסו"ן הוא הוראה' בהנרות (ומוכח נמי דלדיד' לא סגי ברא' לרגע. אבל כמה חולקים). ולהעיר מס' הפרדס לר' אשר ב"ד חיים ש"ח פ"א שברכת הוראה היא כברכת ראיית מקום הנס. (והארכנו בזה במק"א, בשו"ת אטרא דרב סי' אתפז). וראה אגרת הטיוט לאחי מהר"ל בקונטרס המילואים: העולם שמח בראיית הנרות חנוכה שזוכרים הנסים. ובמקו"ח קיצור הלכות סתנרע"ב ס"ב: עיקר המצוה הוא שיה' המדליק אצל הנרות ח"ש לשמוח בהם (ושם גם ע"ד נוסח הנרות הללו (מס' סופרים פ"כ): "לראותן בלבד". וראה גם בשיחת מוצאי זאת חנוכה תשל"ה, שבל"א אלא לראותן) משמע שההשתמשות היא ע"י הוראה' בהן. וביסושה' להאריך בשיירים וכו' עד משך ח"ש עכ"פ. [והידוע גדול בשו"ת שבו"י ח"ג סמ"ח סינרא יד' ברא' לחוד, ורק מצוה או המוכרח להדליק בעצמו. וכבר נתקשו בזה כו"כ. וצער"ל הלום הדברים כפשוטם. ואוי"ל בדוחק, דקאי ההם בדיני חשדא, וכוונתו שטועים בהכי אבל לא שכל' להלכה. אוי", דמיירי במי שמדליקין עליו. וגז' דחוק]. ובכ"ז שיש חשש ביזוי מצוה כשמדליק והולך מיד. וראה גם שו"ת שב יעקב סכ"ב. מנוחה וקדושה ע' קס. וכבר העירו שלר"ה פתילות ושמנים שאין מדליקין בשבת אין מדליקין בחנוכה, ומהם שהטעם שמא יניח ויצא. ויש שכתבו גם מצד שמירה, כפס"ד השו"ע חו"מ סת"יח סי"ב: שהי' לו לישב ולשמוח. וראה גם תויו"ט ב"ק ספ"ו. ובכמה ספרים נת' גם ע"ד הדרוש (ראה אמרי פינחס ש"ד ס"ח. שפ"א מקץ תר"מ. יטב מרים מאמר הוא והדד נ. ועוד). וראה סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 132 הע' 82. שיחת מוצאי זאת חנוכה תשל"ה. ועוד.

ומצאתי את שאהבה נפשי בחפץ ה' (לבעל אוה"ח) שבת כא, ב (בהבנת שיטת רש"י שמדליק בפתח ביתו ולא על פתח החצר), שמצות ב"ח מעיקרא היא פרסומי ניסא לעצמו, ושהמדליק ראה הנרות לא רק בשעת הדלקה אלא גם אח"כ, וכלשונו: "דבעינן המדליקין נמי ראו יראו וזכרו זיכרו מהניסים והנפלאות ויאמרו בפיהם ואם יניח המנורה בפתח החצר נמצא שהמדליק אינו רואה הנרות ואלא בראשונה כשנכנס לפתח החצר ואחר מניח כבר אינו רואה והי' כלא הי' ונמצא שנעשית נר חנוכה רק לבני רה"ר ותיקין את העוברים ושבים ואת עצמו לא תיקין".

וראה שו"ת מנח"ש ח"ב ס"ד: המדליק נרות בזמנו ואינו נותן אל לבו להבין שההדלקה היא להודות ולהלל ואפילו אם יודע שאסור ליהנות חסר לו העיקר והואיל ועיקר התקנה היתה על

אבל יחזור במשך הזמן כשאפשר להדליק. אלא שאם לדין יש תשובה, שכיון שבפועל אינו יכול להדליק קצת אינו בכלל. וגם בעיקר ד' המשנ"ב יש לדון, דשמוא ב"ח ל"ש ד' לפי שאינו שומע ויוצא הברכה מהם. ואפשר להוכיח כך גם מנר שבת שמעיקרא כך תיקנו שראשונה מברכת ומדלקת. וגם, שאין הנדון דומה לפי שאי"ז מצוה שבגופו, וכך תקנת נ"ח נר איש וביתו. ובסגנון אחר, ששהיה חובת הבית, וכולם שוים במצוה ואין נפק"מ מי ידליק. (והיינו, שאף את"ל שייך תבא מארה גם במי שלמד, וגם כשכולם בני חיובא, מחמת הבזיון דבדבר, מ"מ בנדו"ז שהיא חובת הבית שאני). וכמ"ק קצת בריטב"א מגילה ד, א שהזכיר מארה רק לגבי מגילה ולא לגבי חנוכה שהזכיר שם ג"כ. וגם משתיתק כל הפוסקים בד"ז משמע קצת דלא סברי רבנן הכי).

ובנדו"ד, עוד איכא בווהו, וגז' עיקר, והוא שבהדלקה מאוחרת בד"כ לא רק מצוה במצוה ב"ח עיקר, והוא שבהדלקה מאוחרת הבית נמצאים שם, ועכ"פ הוספה בפרסו"ן שכן אז נמצא גם בעה"ב בעצמו. ופרסו"ן ודאי עדיף מזריון (ובפרט שכל עיקר סיבת ההדלקה בזמנה מעיקרא הוא משום פרסו"ן). ובמכ"ש ממה שפרסו"ן דוחה תדיר. וכן ממה שכתבנו מפדח"ב ביום דוקא משום פרסום המצוה ופרסו"ן הצלצול בכורי מצרים, ולא בלילה שלפניו (ראה ש"ך סשה" סק"ב. וראה שו"ת יהודה יעלה יו"ד סרס"ב. וראה גם בשפתי חכמים מגילה ז, א שכ"כ בטעם שסעודת פורים צ"ל ביום דוקא). וכן ממה שכתבנו מבטלין פרסו"ן לקריאת המגילה אף שיש שהות אח"כ, ובתוד"ה מבטלין מגילה ג, א שהוא משום פרסו"ן ולא כתבו משום זריון (ועוד שפרסו"ן דוחה עבודה בזמנה, שחביבה מצוה בשעתה. וראה לקו"ש ח"י ע' 32). ואף את"ל שזריון עדיף מברוב עם (ושקו"ט בזה בכ"מ. ואכ"מ), כשהוא משום פרסו"ן ודאי ברוב עם עדיף, ונכאשר הליץ בעדם מגילה ברוב עם – ראה שו"ת משנה שכיר ח"א סי' קד. וכן נהגו להקדים מגילה למילה מה"ט, דפרסו"ן עדיף מזריון. ובענייננו גופא, מוכח כן ממנהג הנ"ל שנהגו להדליק קודם אכילה דוקא, וממנהג המדליקים' שהדליקו באיחור מה"ט, וכאשר הליץ בעדם בנימוקי או"ח שם בארוכה. [ולהעיר מסדר משנה חנוכה פ"ג הד' ובני יששכר (מאמרי סכלו טבת מ"ב אות לב. מ"ד אות יז. שם אות קטז. מה"א אות יג), שמבטלין ת"ת לנ"ח. וי"ל כממקרא וממנהג המבטלין לשמוע בציבור דוכא, (ריטב"א מגילה ג, א. מג"א סתנרע"ז ס"ב). סתנרע"ז סק"ג (וכה), ולא ד' בלבד אלא לשמוע ברוב עם אפי' כשיש עשרה במקומו (ראה ר"ן מגילה שם. ב"ח או"ח סתנרע"ז. שו"ת הרד"ק בית ג).]

ומש"כ הפוסקים דהאינא איכא פרסו"ן כל הלילה, ושמ"מ טוב להזהר להדליק בזמנה משום זריון, אינו משום שזריון עדיף, ומיירי רק באופן שגם בזמנה איכא פרסום הנס, או שיכול להשתדל לקבץ ב"ב קודם – ראה מנהגי מהר"ל. לקט יושר ע' 151. ואדרבה, מצינו שכתבו הפוסקים שעדיף לאחר ולהדליק אח"כ קודם סק"ב, כמנהגי טירנא הנ"ל, שהביא בד"מ שם, וכתב עלה שכן המנהג. וכ"כ המג"א סתנרע"ז סק"ב לדינא. (ומ"מ כנראה שהיו יחידים שנהגו גם בכגון דא להדליק בתחילת הלילה, כדמשמע במנהגי ורומייאש לר"י שמש, עיי"ש). וגם בזה אין הכרח משום דס"ל דזריון עדיף, אלא דסברי רבנן שלא בטלה תקנה – ראה יוסף אומץ סתנרע"ג. וכ"כ מדר"ע בערוה"ש סתנרע"ב ס"ו – או מטעמים אחרים כיו"ב (שהבאנו לעיל בהערה). אמנם, לדינא אינו כן, כנ"ל באורך.

וגם יש בזה משום שלום ביתו לפעמים, עדדיק מנ"ח, ולכמה דעות גם בנר של חול כ"ה, ועכ"פ ודאי עדיף להדליק באיחור מה"ט.

ותו, שבאופן כזה נחית לשקו"ט בענין חובת ברכת הוראה שמדליקין עליו בביתו, וגם חייב לראות הנרות. וכל כגון דא, ודאי עדיף לצאת מביט הספק ולהדליק בעצמו אח"כ. וכבר כתב הב"ח סתנרע"ז ד"ה מנ"ח שהרא"ש שגם כשאשתו מדלקת עליו לכתחילה חייב לעמוד אצל המנורה בשעת ההדלקה.

ההל והודאה לה' על הנסים הגדולים שעשה לנו ואין זה דומה לקריאת המגילה שיוצא גם אם אינו מבין.

[ולעיר בגוף הענין, שבהיום יום (כ"ה כסלו) נז' רק "שהי' יושב בסמך להנרות חצי שעה", ולא שהסתכל בהם, ובר"ד חנוכה י"ג ריגא ש"יושב בסמך להם חצי שעה (ו)קרה שהי' כותב אז". ושם שלאחר החצי שעה – שחפץ שידלקו 50 מינוט – הי' לומד גמרא בסמך להם].

אלא שכ"ז סלסול וחייבונו מצוה ולא מדינא (וראה גם שו"ת משינה"א תנינא ח"א סתקל"ו). ועכ"פ, באופן המבואר בפנים, שפיר דמי.

מילואים טז (הערה 110)

ואפרש שיחת: חדא, שאף שבמצות דרבנן אצ"כ, כשמדליק עבור התינוק ה"ז כהיפך כוונה (ראה עד"ז במשנ"ב סי' ס סק"ט במבדק ברכמה"ז עם הקטן לחנוכו במצות. ועוד, שכיון שבעדו (בשעת מעשה) להדליק אצ"כ זה גופא בגדר היפך כוונה – ראה בשיחת יט"ב תשל"ה לענין הדלקת האם נש"ק אחרי הדלקת בתה. ולהוסיף, עפמ"ש"כ במשנ"ב סתפ"ט ס"ד בבה"ל ד"ה שאם יאמר, בעונה לספה"ע בבביה"ש ומונהג לספור בצאה"כ, שה"ז כמכוון בהדיא שלא לצאת. והה"נ הכא כשנוהג להדליק בשמן ולא בנרות. ולהעיר משאלת בעל הגאון פת"י (השואל) בשו"ת מנחת הקומץ סל"ב דהאידינא שמדליקים בפנים ויוצא גם על שולחנו, היאך מותר לו להדליק איזה נר בביתו להאיר וכו', שהרי בזה כבר קיים המצוה. ותוכן התש"י במנחת הקומץ שם, שכשמדליק בכדי להשתמש בו, או כשמדליק שלא על פתח ביתו, ה"ז כהיפוך כוונה, עיי"ש דבריו). ועוד, שבכלל בכ"מ משמע שההידור דמהדרין היינו משום פרוט"ו ולא משום שמוכחן שלא לצאת (כ"מ בקו"א סרס"ג סק"ה. שפ"א שבת כא, ב. ועוד. וכ"מ מזה שנק' נרות ההידור. וראה ברכת ראובן שלמה חנוכה סל"ה. כרס אליעזר חנוכה סק"ד. ועוד. והארכנו במק"א). ואף גם בקטן שלא הגיע לחינוך – ג"ז בכלל ההידור, שכאור"ב מדליק, ואם כשאלו הקטן מדליק בעצמו, הרי להרמב"ם בעה"ב גופא מדליק כמנין בני הבית. ונמצא דאכתי לא גמרה מצותו של בעה"ב. ואף שלפ"ז ה"ז בגדר ברכה על נרות ההידור – ולכמה דעות גם בזה אפשר לבדוק. ועינ"ל שבמייחיד הנרות עבור הקטן ג"ז בגדר מנהג ידון שכאור"ב מדליק, ויכול לברך על נרות שלו, ככלל מהדרין שכאור"ב מבדק (ונרות בעה"ב גם בגדר מהדרין, או בגדר עיקר המצוה). וגם למ"ד שהוא משום כוונה שלא לצאת, הא גופא שנהגו כן שכאור"ב מדליק לעצמו ה"ז בגדר כוונה, וכדמוכח שלא מצינו שיזוהירו שעל המהדרין לכוון להדיא בזה. וכן כאן כיון שמדליק עבור התינוק הרי חנוכה שיהא עבורו ולא לעצמו. ודומה לברכות השחר ששומע מהש"צ – ראה אדה"ז סוס"י. ואכ"מ. וכמו שא"צ לכוון שלא לצאת בהדלקת ביהכ"נ, ראה בחזו"ע חנוכה ע' מט (ועוד). שכיון שרצונו לקיים המצוה בעצמו אחרי יוצא ממילא. ודמאי להמנהג בספה"ע שחוזרים וסופרים אחרי ספירת הש"ע (דברי נחמ"א בספת"ט שם ד"ה אלא ששמע), וכן מותר לשואל לספור אחרי עניית המשיב (אדה"ז שם סי"ד. וראה תהל"ז סי"ו סק"ד. סרצ"ו סק"ד). שכיון שנהגו כן ה"ז כאילו נתכוונו שלא לצאת (ראה בארוכה עטרת משה חנונו ח"ס"ו). וראה גם חזו"ע ט"ו בשבט ע' רנז. שם ע' רפג. ובמק"א – בקובץ מבית חיינו גל' ז – הארכנו לענין בחור בישיבה המדליק בביהמ"ד משום הדלקת ביהכ"נ, ואח"כ רוצה להדליק עוה"פ בישיבה לעצמו. ועוד וג"ז עיקר גנדו"ז, לפמ"ש"כ הר"ן (ר"ה ט, ב בדפי הר"ף) שמתעסק בתקיעות לא יצא מיירי שעוסק לחנ"ג התינוקות לתקוע וכוון שכוונתו למצוה אחרת שהיא מצות חינוך, אינו יוצא מצות תק"ש, אף למ"ד מצאצ"כ, דבת מינה מחריב בה. (ויש חולקים – ראה טו"א ר"ה לב, ב ד"ה המתעסק. ובכ"מ ה"ר לזאן ולזאן).

מילואים יז (הערה 136)

והסברא שסמך היינו בקביעות דוקא – כ"כ הפמ"ג סתרע"ז בא"א סק"ג וז"ל: דע דאכסנאי צריך להדליק דלא תימא כיון שאוכל על שלחן בעה"ב כב"ב דמי ומדינא די בנר אחד קמ"ל דלא כיון לאורח ונלמחר ילך לביתו צריך לשתק בפרוטה, והב"ד במשנ"ב סק"ד. אבל אפשר (בדעת הפמ"ג עכ"פ. וצ"ע בנוגע למשנ"ב. ואכ"מ), דמיירי בסמך על שלחנו רק לאכילה בלבד, אבל אם סמך גם לשינה נחשב כב"ב גם אם נמצא רק יום אחד, עכ"פ לגבי נ"ח. גם אפשר דמיירי באכסנאי שמשלם לבעה"ב, וכדעת גן המלך שכשכל מחסורו על בעה"ב א"צ להשתתף.

ויש שהביא גם משו"ת הרשב"א סתקמ"ב שאפי' בחתן אצל חמיו צריך להשתתף. וראה גם שם סתקמ"א. (ולפי פשוט מיירי שאינו משלם לחמיו ונדיחת סוברת גן המלך. ובב"י נראה שה"ה בבן אצל אביו. וראה שו"ת פלא יועץ ח"ב סי"ב. ולאידיך, בב"י בשם אר"ח מוכח שבבן או חתן הסמך א"צ להשתתף, אם לא שנחלק שרק כשסמך בקביעות נפטר מחובת השתתפות. וכ"כ לפרש חסד לאברהם אלקלעי סכ"ד (ועוד שם דקאי במשלם לבעה"ב. אבל ג"ז דחיק ואתי מרחיק, שאין הלשון "אוכל על שולחנו" בד"כ סובל ד". אבל הפ"י דקאי בדרך עראי א"ש, ואמטו להכי כתב "אוכל" ולא "סמך". וראה עד"ז כנהג"ג סתרע"ז בהגה"ט סק"ו (שיטה יב) "שמדקדוק תשובת הרא"ש ז"ל יראה דמיירי בבן שאינו סמך על שלחן אביו אלא שבאקראי בא לבית אביו ואוכל אצלו באותו פרק מדכתב בן האוכל אצל אביו ולא כתב בן היושב אצל אביו או בן אצל אביו סתם". אמנם, השתא דאיתא להכי, אולי אפ"ל של "אוכל", ולא "סמך", משמעותו נמי משלם מכיסו).

אלא ש"ל שהרשב"א כולל בתשובתו גם אורח שאינו מבני הבית שאפשר שמשלם הוצאה, ולכן הזכיר השיתוף. (ובפמ"ג סתרע"ח בא"א סק"ג שכתב בדעת הרשב"א דרך בן גדול הסמך על שלחן אביו א"צ שיתוף אבל אחר צריך שיתוף – משמע שפי' שהתשובה אינה מענין השאלה. וצ"ב. ונראה שהפמ"ג הבין שמש"כ הרשב"א בסתקמ"ב הו"ע בפ"ע לגמרי, ואינו המשך מסתקמ"ב). ועוד, שמש"כ הרשב"א שצריך להשתתף היינו בעצם הענין שיש חובת הדלקה, ואפשר שמה שכל מחסורו על הבעה"ב ג"ז בגדר השתתפות.

ויש שכתב דהרשב"א מיירי בישן במק"א. ועוד נראה, מתוך עיון בלשון הרשב"א, שיתכן שפיר דמיירי באוכל באקראי לחוד, ותו לא, וסרה הקושיא. וראה שו"ת פרי השדה ח"ב ס"ע שנדחק בהבנת דעת הרשב"א.

ובלא"ה, הרי מצינו פלוגתא בראשונים בד"ז, שבאור"ח חנוכה סוס"י יא כתב שכן גדול בבית אביו ואינו סומך על שולחן אביו הרי הוא כאכסנאי וז"א דאפי' סומך הרי הוא כאכסנאי דאין ידו כדי אביו. ואפשר שהרשב"א קאי בדעת הי"א. ואנן קייל"ן כדעה קמייא. ואין הכרח להשוות הדעות. ועצ"ע, שבב"י נראה שהשווה הדעות, וזאת דעה קמייא שביאור"ח ודעת הרשב"א. ולמעשה, פסק המג"א שבסמך על שולחן בעה"ב יוצא בהדלקת בעה"ב, ואכסנאי היינו שאינו סמך על שולחנו. ועוד כתבנו מזה בהשלמות להנדפס בקובץ הערות הת' ואנ"ש 770 חנוכה תשע"ב.

מילואים יח (הערה 153)

לתועלת הקוראים, אציגה נא הכתב והמכתב אשר עמדו בעזרת קוני, שמחה לאיש במענה פיו:

בדעת החולקים י"ל דס"ל –

א. שאין לשמך על לקט יושר כידוע. ובפרט שלדידה איכא ראיות רבות להיפך. ונימוקם עמם, שנתגלה מכת"י בשנת תרס"ד ויש שם חידושים מפתיעים. והוא במכ"ש ממה שמצינו

ד. עוד טענו שבלקט יושר התנה גם "שאין להם בית מיוחד", והיינו באכסניא אצל חבירו. אבל במלון וכדומה שפיר יכול לטעור שג"ז בית מיוחד. ובשם הגרי"א כתבו שישאל חדר בבית חבירו וסמי ברה. ויש טוענים שכל פעם שמתאכסנים ה"ז בבית מיוחד, כיון שיש להם חדר מיוחד וכדומה. ואלו שמקילים בכל גווי, כנראה יענו כאופנים הקודמים.

ועכ"ז, לדינא קשה לסמוך לטעור בכגון דא.

מילואים יט (הערה 156)

וה"ט, דלא אישתימיט בשום מקום בראשונים וגם בפוסקים לעורר בדבר הרגיל שלא יברכו כשכבר עבר זמן ח"ש, והפוסקים סתמו הדבר ולא חילקו (ולראשונה העירו בזה בשו"ת בנין שלמה ח"ב או"ח סי' ס ובשו"ת התעוררות תשובה ח"א סס"ו. ומה שמצינו שהעיר בזה בשו"ת ריק"א וריק"א זכתי" (ירושלים תשכ"ה) סמ"ב – הנהיג התשובה שם אינה נרעק"א, והכוחות שם הביא ד"ז כקושיא בשם ר' הירשל ז"ל מפירדא. גם אינו מוכרח ככוונתו דקאי אחר ח"ש. ואפשר שבא להקשות למ"ד שא"צ שיעור, וכדלקמן. ונסתפקו הרבה בכוונתו. ובכל אופן הוא בדרך קושיא ולא כפ"ד. אמנם, נתעורר בזה כבר בח"י מהרצ"א לח, ב (מאמר ח אות ג). אלא שכ"כ בדא"פ וספוקי מספ"ל ב(ד"ז). ובפרט בימינו שמדליקים בפנים ובמשך כל הלילה, ואז"ל לידע מתו הדליק, (איברא, שמקום לומר שבספק אפשר לברך, ראה תוס' מנחות ס, א ד"ה זכר, ובספ"ק נר של גוי שמכבר ברכת הנה במו"ק (ראה ברכות נג, א. אבל להעיר ממג"א סרח"צ סק"ק). ולהעיר מהשק"ט בספק ברכה בדאיכא חזקת חיוב). ומה גם להדעות שא"צ שיעור, ולא מצוין שיעורו שאינו מברך ברכת הרואה רק בשעת ההדלקה ממש, ובהכרח שכל שדולק לשם מצוה מברך. (אלא שבכ"מ משמע שלדעה זו שאין דין שיעור בשמן, כל השמן שבנר בגדר מצוה). וכש"כ בזמננו שמדליקים בפנים, שמה שהחמירו ליתן שמן כשיעור חומרא בעלמא הוא, שמעיקר הדין א"צ שיעור, וא"כ כמעט ול"ש ברכת הרואה. וכן גם אם נאמר שאחרי זמן שתכלה גם אם הדליק מאוחר אינו מברך, הרי כשנמצא מדליקים בפנים ואין נזהרים להדליק בזמנה, הו"ל להפוסקים בדורות הקודמים לעורר דלא שכיח דין ברכת הרואה.

וזהו בנוסף להסבא שגם בדולק א"ח"ז בכלל נר מצוה (אף אם מותר להשתמש לא לכבות) או עכ"פ הידור מצוה הוא. (וראה שו"ת שאילת יעב"ץ ח"א ס"ד ד"ה כיון). וי"ל שמתור לו לכבות או להשתמש לאורו מחמת שלא הקוצה למצוה, אבל כל עוד הנר דולק עדיין מצוה הוא, אלא שהתירו לו להפקיעו מהמצוה. (ולהעיר שלכמה דעות אסור להשתמש אחר ח"ש ששם מראית עין. ובא"ר סתע"ב פ"ק ס"ו עפ"ז שאפשר שיש מצוה בשמן הרבה. ועוד ש"א שבזמננו שמדליקים בפנים מדינא אסור לכבות גם אח"כ שהכל בכלל המצוה. כן צ"ע, שאם נאמר שאין שיעור ושאחרי רגע הראשון עברה מצותו, נמצא שבשעה שמדליק נרות ההידור בטל מצות נר הראשון, ול"ש הידור אחר גמר המצוה).

אבל גם אי לכאן שום דבר מצוה או הידור מצוה – דינא הכי. וכבר ביארנו, שהיא כברכת השבח, ומברך כשרואה נרות שהדולק למצוה, גם כשעבר זמן המצוה. ובסגנון אחר, שכיון שברכת הרואה היא לזכרון וחביבות הנס (תוד"ה הרואה – סוכה מו, א) גם לאחרי זמנה מברך, וא"צ שיהא עולו גדר נר מצוה כעת, כל שנעשה לשם הנס. וכך שעדיין יש פרסו"ל לעוברים ועשים או לכני הבית מברך. וכש"כ הוא מזה שמדליק גם כשאנו בביתו ובמקום שאין ישראל שאין שם פרסו"ל שמדליק לראות הנרות לזכרון הנס. ובפרט להב"י בכ"מ שהוא כדן רואה מקום שנעשה בו נס (תורת האדם להרמב"ן ענין הרפואה בתחילתו. ס' הפרדס לר' אשר ב"ר חיים ש"ח פ"א ועוד), ובזה מיישבים מה שמברך אחרי הראי' כדן ברכת הראי', ואמטו להכי כל שרואה נרות שהדולק למצוה ש"ד. (ומשמע, שברכת הרואה עדיף שמברך אפילו בראי' שני', אם לא

בכ"מ שהגדו מלסמוך לגמרי על מנהגי מהר"ל שנכתבו ע"י מי ששימשו. גם נראה מדבריו שרוב השאלות שבתורה"ד אירעו למעשה ודלא כמ"ש הפוסקים. גם כמ"פ סותר לדברי תורה"ד עצמו. ויול שאל נמנה ברשימת תלמידי תורה"ד, ומעולם לא שמענו שמעו עד שהתגלה הכת"י. וראה שו"ת דברי יציב אה"ע עה. פאת שדך ד (אבל שם ס"ל שמסתמא לא נודיף). צהר א' ע' קפב. אבל ראה שם ד' ע' תקטו. וראה בהקדמת לקט יושר הוצאת מכון ירושלים. אבל בדברי רבותינו נשיאנו הובא בפשיטות שהוא לתלמידו – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב פורים ח"ג ס"א הע' 5. ב. גם סותר מה שכתב בעצמו לפנ"ז, שמיד לפנ"ז הביא מהשר שסומך על אשתו וגם אשתו אינה מדלקת. וכוונתו למש"כ בשו"ת תורה"ד קא, "שכן אירע לו פעם אחת, דאיהו לא מדליק משום דהוה סומך עלה, ואיהו נמי לא מדלקה משום דסבורה היתה דהוה ידליק עליה במקום שהוא". והבינו מדבריו שעשתה בצדק לסמוך עליו שפוטור אותה גם באכסניא.

(אמנם, שם גופא הביא בהמשך "אם הוא יודע באשתו שהיא יודעת דין זה שהאשה צריכה להדליק בגו ביתה, לפי שהמצוה מוטלת על מי שהוא בתוך הבית, או אפילו אם אינה יודעת, אבל בני ביתה יודעים דין זה, או שכיניה, יש לסמוך עליהם". ומוכח לדעת. וזו טענה חזקה יותר, שדברי החולקים סותרים לתורה"ד ולא רק לדברי תלמידו בלקט יושר. ויול"ד ובדוחק, שהכוונה שיודעת שם הדין שצריך להדליק, ואינה סוברת בטעות שהמצוה רק על הבעל. ואמטו להכי "שהמצוה מוטלת על מי שהוא בתוך הבית", דלכאורה לשונו צ"ב, שהרי המצוה על שניהם בשוה, והול"ל שיודעת שאינה יוצאת בהדלקת בעלה לפי שאינו בבית. אלא שו"ל שיודעת שעל כל בני הבית מוטלת חובת ההדלקה ולא רק על הבעל, ולא תחשוב שפשהבעל אינו בבית אין חיוב.

גם י"ל דס"ל שיש מצוה על מי שנמצא בתוך הבית, ומשו"ה אינה יוצאת בהדלקתו. אבל אם היא במק"א והוא באכסניא, יוצאת ממנו כדן נר איש וביתו. ויש לבאר בתרתי: א. שכשאנשים בביתם ליכא חובת הבית ונשאר רק חובה אקרקפתא דגברי, ובזה סגי בנר א"ל לכל ב"ב, נר איש וביתו. ב. שכשנשים באכסניא אף שכאז"א במק"א לא אלים חובה דידה מדיד', ופוטרים זא"ל. וכ"ז חרוק ודחוק.

ובאמת, מוכח בשו"ע אדה"ז רסג, ט ששכשאיין מדליקין עליו בביתו, ואם גם הוא בביתו ואינו מושל, ה"ז בגדר שאין מדליקין עליו. וצ"ע ליישב גם הדלקה בבית"נ של הנשים – שם יא – דמוכח שהדלקתה שם פוטרת בעלה, שהרי סיים שיותר טוב שידליק בעצמו בביתו. ואולי, שם כוונתו שבאמת יש להם נר בבית שלא יכשלו, והכוונה שמחמת החשש שמקבלת שבת וצריכה לחפוף מוסיפה ומדלקה גם בבית"נ בכדי לגמור ההדלקה ולברך שם. ויותר טוב שתדליק או שהוא ידליק רק בבית ולברך ע"ז).

ג. גם איכא לפרושי שהם פרושים ואולי אפילו חלוקים בעייתם ובכגון דא אינו פוטור. ופי' זה אינו חרוק כ"כ, והכוונה עכ"פ שאינם גרים ביחד בכלל ולא רק כעת. והרי כתב בהדיא שם שיש ב' פריטים שאין ניהם יחד, ושאיין בכלל בית מיוחד. ונראה, שבכדי שיהא בגדר איש וביתו, צ"ל לא רק שהיא אשתו וכגופו דמיא וטפלה אליו, אלא שטפלה אליו בבית. וכיון שבכלל אינם ביחד בבית מיוחד, אינה בגדר ביתו להיות טפלה אליו ולאת הימנו. אבל כשנמצא באכסניא אצל בעל, אבל בכלל יש להם בית מיוחד לניהם, שפיר פוטור. אלא שבמהר"ל מוכח שגם בזה – כשגרים כאז"א בפ"ע – פוטור – שהרי במנהגי מהר"ל בירש הלכות חנוכה, הביא שלכן הקדים מהר"ל להדליק כיון שבאים אצלי לשמוע הברכה ולראות הדלקת, כי הרב הנזכר ה' דר בבית לשד עם הבחורים אצל בית אשתו ובני' עמה בביתו ולא ה' נהנה מכבוד אשתו ולא ה' סועד עמה. אלא שיל"ז שבאו רק לראות ולשמוע ולא לצאת. ודוחק. וכבר כתבו לשער שא' מהגדולים שבשו"ת תורה"ד הוא מהר"ל. ולשיטתו' אילו בשו"ת מהר"ל נג, שאפשר להדליק נר שבת בבית"נ.

שהוכיח בבה"ל מנר שבת קודם, דשאני שבת שצריך שידלוק גם כלילה. ובאמת, הדברים כמעט מפורשים בלבוש סתע"ב ס"ב שגם במדליק בפנים דלא בעי שיעורא צריך "שיהא בו שידליק זמן מה מה שידליק ויכבה מיד", או שבמעמיד במקום שיכבה גרע טפי שאינו בכלל מעשה הדלקה כלל (ראה ג' המלך הובא בבאה"ט סתק"ג סק"א. מו"ק סתרע"ג. ולהעיר שבמקו"ח בקיצור הלכות סתע"ב ס"ב כתב שחזור ומבדק דוקא אם הי' כבר רוח בשעת הדלקה. אלא ש"כ גם בנוגע לגוף הדין שחזור ומדליק. אבל מסביר איכא למימר אפכא, כיון ששיבת הכבי' מחמת דבר חיצוני, ראה הליכות שלמה פט"ז ס"ו. ובחי' מהרצ"א כתב דשאני שמן כשיעור, דבלא שמן לא תדליק בשום מקום, משא"כ בפני הרוח אפשר שתדליק במקום אחר, ועל"כ נר כשר מיקרי כדנא). ו"ל בפשיטות שהמשנ"ב כתב הטעם שאינו ברור לרווחא דמילתא, שגם למ"ד שצריך שיעור אין לו לברך. ומצינו שהדבר מבואר כבר בתשובות בעלי התוס' (ג.י. תש"ד) שהביא בשם רבינו משולם, "דהאי הדלקה לאו כלום היא". אלא שחזר ונסתפק "ושמא מאחר שאין שיעור אין לחוש רק שיקיים הדלקה כל דהו". ועי"ש עפ"י בישוב הקושיא היאך הדליקו בחוץ כשיש רוח מצוי. אלא שבכמה ראשונים שגם במקום רוח דינו כשעת סכנה שמניחו על שולחנו. ולדינא, סב"ל.

מילואים כא (הערה 166)

ומועתה בכאן ממענה לשואל כענין בענין זה: במענה לשאלתו בהנכתב בגליון לוח יום יומי לימי החנוכה ש"אפילו רבים המדליקין צריך להניח אצל כל אחד ואחד שמש, אפילו יש נר על השולחן", מהו המקור לכך – הנה, כל הנ"ל הועתק כמעט מלה במלה מהמג"א (סתע"ג סק"ה) שכתב בזה"ל: "ואפילו רבים המדליקין צריך להניח אצל כל אחד ואחד שמש אפילו יש נר על השולחן (רמ"א בתשו" סי פ"א) וכ"מ בב"ב ורש"ל מיקל ע"ש". והנה בגליון הנ"ל נכתבו הדברים בסתמא, וכמעט כלשון המג"א, מבלי להיכנס לפרטי הדברים, בכדי שלא לבלבל את הקורא בדברים מסובכים, ודיו לעבד שיהא כרבו, והיינו להיצמד ללשון המג"א.

אבל יש מקום להעיר, שהמעין במקור הדברים יראה שמסתבר לומר, דהתם מיירי באופן שמדליקים כאו"א במק"א (וכפס"ד הרמ"א סתרע"א ס"ב שכתב"ל, וכדמשמע קצת מלשון שו"ת הרמ"א (שענין במג"א) "כ"מ צ' שמש א' לנרותיו ופוק חזי מאי עמא דבר, דכן נוהגין דכ"מ שמש שלו עומד עליו ומשמש", משא"כ כשמדליקים כולם במקום א' (ע"י היכר, בחנוכויות נפרדות) יש מקום לומר שא"צ שמש לכאו"א.

אמנם, אף שע"פ הלכה מסתברים הדברים, ובפרט שלפי הטעמים ע"ד הנגלה (שלא יאמרו לצורכו הדליקו או בכדי שלא ישתמש לאורם), נראה שבמדליקים במקום אחד א"צ בשמש בפ"ע, וכש"כ בזמנינו כשיש גם אור החשמל – מ"מ, לגופו של ענין, יש לציין שבספרים הובאו כמה טעמים נוספים לשמש, ומהם טעמים בדחי ע"ד הסוד. ובכ"מ (ראה קב ש"א יושב ס"ד) מבואר גם שקדושת השמש יתירה מקדושת נרות המנורה. [ועד שהזהירו המקובלים שלא להשתמש לאור השמש (וכפי הסוד אם נהנה מאורה עושה פגם גדול שיתאחזו החיצונים באור העליון וטמאים בדבריו ורבינו האריז"ל – "ראה קב ש"א יושב ס"ד). ועד"ז בקב הישר הנ"ל. ועוד]. ולהעיר, ש"א גם ע"ד הנגלה שלכתחילה אין להשתמש לאור השמש – ראה פמ"ג תרע"ג סק"ד. משנ"ב שם סקט"ו. וכ"ה בסי' יעב"ץ שער ניקנוק נר ה' סק"ד].

וגם האריכו בכ"מ בטעמא דמילתא שצ"ל סך הכל מ"ד נרות דוקא (ובאורכה נד"ל). ראה קונוטרס סוד הדלקת נ"ח המיוחס לר"י סגי נהור בנו של הראב"ד.

ולפ"ז, מקום לומר – אף שבגליון הנ"ל לא נתפרש להדיא – שגם

ביד כשראה לראשונה. ובפירש"י סוכה מו, א ד"ה הוראה – אתא לאפוקי שלא יברך ב"פ.

ולכאורה כ"ה לשיטת הרמב"ם בשו"ת פאר הדור סי' קיא (ומפורש יותר בגיטא שבמהדורת בלאו סרכ"ב. ועוד שגם בנוסח התשובה, ולא רק בהשאלה, נזכר להדיא. ולפ"ז נראה דלא מסתבר לפרש שכונתו להוציא אחרים שאינם יודעים לברך. וראה מאמ"ד סתרע"ו סק"א) שמברך ברכת הוראה "אפילו מאה פעמים". ועכ"ל שבכל ראי' מחודשת (של בתים או נרות אחרים. ותולי בחלוקי הגירסאות) איכא פרסו"נ באופן חדש, ולי"ש כלל למצות ההדלקה, והיא ברכת השבח בכל פעם שרואה זכרון הנס. ואפילו עדיף משאר ברכת הראי'. ועוד, שדווקא לומר שמברך מאה פעמים בתוך ח"ש. (אבל אפשר שדרך הפלגה נקט, וראי' לדבר, דהא קאי גם בברכת הדלקה, ולדעת הרמב"ם אא"פ להדליק אחרי שכלתה לשם כך.

ועוד ראיתי למי שביאר, שכמו שע"י ההדלקה חל על הנרות גדר נר חנוכה, כך גם ע"י גוף הראי' נתחדש בהן גדר נר חנוכה, שבהיו ותיקנו מצות ראי', הרי הראי' גורמת שיהיו בגדר נ"ח כל שמעיקרא הדלקתו לשם כך.

וחזי לאצטרופי הדעות שמברך גם מצד עיצומו ש"י, אף שאינו עיקר לדינא.

ולהעיר מפמ"ג סתרע"ט בא"א שמברך ברכת הוראה בע"ש קודם השקיעה, אף שלהט"ז סתרע"ג סק"ב כבכתא אז קוק לה, ונמצא שאינו זמן המצוה אא"כ דולק בשבת.

וכ"כ בגליוני הש"ס שבת כא, ב. שו"ת משפטיק ליעקב או"ח סנ"ו סק"ב. (ושם): לא ידענא מה ספק יש בזה למה לא יברך על נר שהודלק למצות חנוכה ולא מיבעיא אם עדיין בני אדם עוברים ושבים פשיטא דאיכא פרסומי ניסא רק אפי' אם כבר ישינים הלא הוא מברך ברכת שבח והודי'. וראה שו"ת יעני יוסף או"ח סת"ג. להורות נתן ח"ב סנ"ב. ועוד.

וברכת הוראה על נרות ביהכ"ס – אפשר לברך (ראה אצלנו בקובץ מבית חיינו חוברת ז ס"ו ובהערה שם. ובהוספות מכת"י במהדורא שנתח", הארכנו עוד מזה. והבאנו אג"ק שהגיע לידיו לאחר זמן שמפורש בו כנ"ל).

מילואים כ (הערה 162)

וקצ"ע בדעת המשנ"ב, שבלא נתן בה שמן כשיעור נקט שאינו מברך דבפלוגתא קאי וסב"ל – ראה משנ"ב סתרע"ה סק"ה. ובשע"צ שם סק"ה הציג ציון לחמ"ש שם ש"כ. ואילו בהדליק במקום הרוח, שכתב בסתרע"ג סק"ה שאינו מברך נקט בשע"צ שם סק"ל הטעם שאינו ברור שיכבה, והוא מהפמ"ג שם במ"ז סק"י (ושם), ושמא לא הוה ברור שיכבה. ופתילות ושמינים שאסרו בשבת והותרו בחנוכה הלא לפי שבסתמא אינו כבה – מאירי שבת כא, א. פנ"י שם. בית הלוי ד"ה מ"ט. וראה שו"ת שו"מ מהדורא רביעאה סמ"א ד"ה והנה אעתיק). ומשמע שאם ברי לו מברך. והרי לא גרע מנתן שמן פחות מכשיעור דבפלוגתא תליא וספקיו להקל – ראה פמ"ג שם. שם תרע"ה במ"ז סק"ג. סתרע"ב במ"ז סק"א. וראה שם בא"א סק"ו. (ובדעת האומרים שבנתן פחות מכשיעור מדליק בברכה – דנקטו שלכו"ע איכא שיעור. ויש שכתבו בפ"י "לשיעורא" דלאחר זמן זה מותר לכבותה או להשתמש לאורה, אבל כו"ע מודו שצריך שיעור – ראה שו"ת חכ"צ ס"צ. נימוקי הגר"ב סתרע"ב ס"ב (דפספ בליקוט מפרשים מכת"י בשו"ע מהדו"ח). מתק שפתים שבת כא, ב. וראה נשמ"א דלקמן בכוונת הראב"ה סתתמ"ג. אבל ראה נימוקי הגר"ב שם מש"כ בפ"ד הראב"ה). ואכן בחמ"מ שם נקט חד טעמא לתרווייהו. וכ"ה בנשמ"א קנד סק"א וסק"ב. וראה גם כה"ח סתרע"ג סק"ד. ואם לא נאמר דס"ל למשנ"ב דשיעורא פורתא בעינן עכ"פ (ראה בית הלוי שבת כא, א ד"ה א"ל לשיעורא. שפ"א שבת שם ד"ה אמר רב"ה שם ד"ה א"ל לשיעורא. וצ"ח מה

במשנ"ב סתרע"ג סקכ"ה, שפשוט שאם הוא רואה שהאור אין נאחו בפתיחה ובדאי יכבה במהרה שאינו יוצא בהדלקה זו וצריך מדינה לחזור ולהדליקה לאחר הכביה. וראה עד"י בשו"ת דברי אפרים אליעזר או"ח סימן ק"ח בעטם ההדלקה ברוב היצא, שכיון שיש חשש שיכבה ה"ז כהעמידו במקום הרוח). ולהעיר, שבגוף הענין, כ"כ גם במקו"ח סתרע"ו ס"ד. מור וקציעה סתרע"ג ד"ה קסבר כתבה. וכשאר האחרונים – גם הם לא חילקו בין הנרות וכתבו בסתמא.

מילואים כג (הערה 183)

הנה, יש בזה כו"כ דעות וספיקות וספק וספיקות. ורמז לנוף הענין בשו"ת סתרע"ג סק"א. ובהרבה פרטים דן בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סקל"ב. ונקיטנא נפשיא בקצירי: ספק אם צריך שיעור בכלל, ושומא מהני מה שהפתילה נשארה בלויחה וספוגה משמן (ול"ד לנשפך בקידוש, שפשוט דקאי באופן שלא נשארה כלל מה לשנות ולא חיילא הברכה). ועוד, שאם אין שמן עדיף, דמעיקרא לא חלה הברכה. ואפילו ביש שמן ונשפך לגמרי (וגם לא נשאר נר אחר, נדחתין לשקו"ט לברך דנרות ההידור. ועוד שקו"ט, אם אחר שנספך ס"כ"ה שהאור יא נגדר נר לעיקר. וראה שו"ת שדה הארץ ח"ג סל"ח). דלכאורה דמאי לדון נפל התורמוס – שמא חלה על הפתילה. וגם בהוצרך להחליף הפתילות – מתירי טעמי כיון שפאשר להדליק בלי הפתילה, וגם שאינו גוף המצוה, ועפמש"ב בשו"ת ב"צ יו"ד ח"ב סל"א, שיוצא יד"ח בג"ח ללא פתילה (וכדלקמן), והברכה לא חיילא עלה (ווימא דל"ד לנפסל השופר וכיו"ב, אף שבשופר נמי הברכה על הקול ולא על השופר). ולהעיר מהשקו"ט אם אורח צריך להשתתף גם בפתילות או רק בהשמן. גם בנשבר לגמרי וליכא לא פתילה ולא שמן, או שלא הכין כלל פתילות ושמן בעטות, ונפשוט שאפ"פ להדליק כשאין לא שמן ולא פתילה – י"א דמהני מה שיש לפניו שמן ופתילות אחרות (ואף כשאינו מוכן להדלקה הלילה. ומשו"ה ל"ד ליון מוכן לשנות בקידוש על כוס מלא מים ויון מוכן לשנות – ראה שו"ע אדה"ז סרע"א ס"ח). ונחלקו רבובות בדון לפניו כשאין בדעתו בברכת ציצית – ראה פמ"ג ס"ח בא"א סקט"א. וראה מה שהארכנו בשו"ת באתרא דרב ס' לאתר, קתנו משם. ומדח גיסא, גרע טפי כשחלה הברכה כבר ונפל, אבל לאידך רוצה לקיים המצוה). ועוד דנו בברכת המצוות בכלל, אם י"ל דלא חיילא על חפץ מסוים (אלא שמפורש במשולב הל' מזהל לברך במחליף המצוה. וכן ביוצא מסוכה לסוכה קייל"ן לברך – ראה מג"א סתרע"ט סק"ז ושו"ע אדה"ז שם ס"ד). דלא כבית מאיר שם, הובא בשעה"צ שם סקצ"א. וכן במחליף טלית. אבל התם כבר התחיל במצוה, והנידון הוא אם הוא מצוה אחת או ב' מצוות). ודנו בנפסק הקשר דתפילין, והחליף הרצועות, ובלולב שאי"ב ערבה, ונפסל השופר או הציצית, וכן בלקחו ממנו הטלית מיד אחרי הברכה, ומצאו טעות בקריה"ק, או שהרואו לא במקום אחר ועוד. ובט"ז סתפ"ט סק"ט כ"כ בטעה בספה"ע ומדמה לה לנפל לרומוס. וכן נחלקו בשחיתת אם מברך שוב בנמצא טריפה. וכמה סתירות בדבר. וכתבו לחלק בחילוקים מחילוקים שונים בדבר. ותלוי גם אם החפץ השני הוא מצוה אחרת או אותה מצוה. והדברים עתיקים ויגיעים). וגם אם נאמר שבברכת המצוות חל על החפץ (כהכרעת רמ"א) – שאני כ"כ בטעה בספה"ע ומדמה לה לנפל לרומוס. וכן ס"ח סקמ"א. ולכאורה סותר למש"ב בסתנ"א סקנ"א בהחליף ההדסים. וראה בשעה"צ סקע"ד. וראה בשו"ת הלק"ט ח"ב סק"כ, וכ"ה במשנ"ב ס"כ"ה בבה"ל ס"ב, בהחליף ציציות תפילין, דל"ד לנפל תורמוס, דאזיל לי' המאכל לגמרי, אבל הכא הקציצה הוא העיקר וכשבעלה הטפלה לא נטלה העיקר. ומסברא איכא למימר דשאני ח"ח, שהברכה על ההדלקה או על האש ולא על השמן ופתילה. (ויש שו"ר מב"ח סת"ר בשם הרא"ם שהשמן הוא מכשירי מוצה, ולא דקו דהתם קאי גבי עשיית השמן). ועוד,

בזמנינו כשיש אור החשמל, וגם כשכולם מדליקים במקום אחד, יש מקום להרוצה בכך להדר בזה.

ויל' עוד, שכו"ה ג"כ ע"פ מש"כ כ"ק אדמו"ר בטעמא דמילתא שמדליקים שמש גם ביום בביהכ"נ – שיש עוד טעמים בענין ה"שמש" – וכמו: שלא להכשל בהדלקת נר מנר (ע"י קיסם); דוגמת הכהן המדליק הנרות (שעפ"ז מבוארת התמי' שהשמש מקומו למעלה מן הנרות, ואד"ל הסימן שרפים ממעל לו) ועוד. עכ"ל. [ולהעיר שככל הדברים והאמת האלה – שהוא דוגמת הכהן ולכן ה"ה ממעל וכו' – מבואר שם בקב הישר, ובכ"מ]. ומכיון שכן, לטעם ב' הני"ל (משא"כ לטעם הא' – נראה דבחד שמש סגי), י"ל שכמו שמדליקים לאור השמש בביהכ"נ ביום בכדי שיהא דוגמא לכהן, ה"ה והוא הטעם שכל המדליק בפ"ע הדלקה בפ"ע צ"ל אצלו שמש בפ"ע, וה"ז ככהן המדליק בפ"ע (שהרי טעם הני"ל במוקדו לא הובא לגבי ההדלקה בביהכ"נ). אלא, שעדיין יש מקום בדוחק לבע"ד לחלוף, שהרי לדעת מהר"א, וכ"ה מנהגו, מדליקים הנרות מן השמש, וא"כ כשכולם מדליקים ע"י השמש, אף שמונח אצל מנורת חבירו, י"ל שה"ז כבר בדוגמא דכהן המדליק.

ומ"מ, לפי משנת"ל בגודל מעלת השמש, ושיש טעמים ע"ד הסוד בהדלקת השמש (וכרמזית כ"ק אדמו"ר שיש עוד טעמים .. ועוד). וכפשוט דטובא גניז בגויל, ובמפלא ממך אל תדרוש, ואין אתנו יודע עד מה בסוד הדברים, ועוד ועיקר שכנ"ל לפי הסוד צ"ל דוקא הדלקת הספר נרות – מקום גדול לומר שמש במדליקים במקום א', כדאי שלכאו"א יאה שמש בפ"ע. וכדמומה שכן המנהג פשוט.

ועוד זאת מכיון שיש כמה טעמים שלא נתפרשו ("ועוד"), יתכן שלכמה מהטעמים צ"ל בדוקא כנ"ל.

מילואים כב (הערה 179)

והנה, בשו"ת מהר"י מברונא שם (הב"ד במשנ"ב סתרע"ג בבה"ל לס"ב ד"ה הדלקה. אלא שהשמיט ד"ז) כתב להקפיד רק בנר הראשון. ולכאורה טעמו אינו בכדי שיודלק היטב ולא יצטרך לתיקון והטין – מחשבה שמה יתכבה ושמה ידליק (ראה פסקי הרי"ד שבת כ. ב. פ' מהר"מ בנעט שם. ועוד), או שיכבה ולא יוכל לאכול לאורו (שאילתות ר"פ תצוה. מדרש שכל טוב בשלח יג. ועוד). דשייך רק לגבי שבת (ומפורש בריטב"א שבת כח. ב. שבי"ט א"צ. אלא דלא קאי בני יו"ט של מצוה אלא בני דרשות), אלא משום חשש ברכה לבטלה (וא"ש מה שהוסק"י כשמברך"). [ולהעיר מהעמק שאלה שבהערה הקודמת לגבי שבת]. ועו"ל, שאם יכבה ל"ה הברכה עובר לעשייתו.

אבל י"מ באו"א, דאל"כ א"ז בגדר הדלקה (ראה פירש"י שבת כ. א ד"ה תני ר' חייא: אלמא כ"י האי גוונא היא הדלקה), וה"ז כאילו דלקה מאל"י – ראה חס"א סרס"ד ס"ג. בא"ח ש"ב פ' נח סט"ו. שו"ת התעוררות תשובה סת"ד. ולפ"י, גם בשאר הנרות צ"ל כן. וצ"ע מ"ט חשיב דלקה מאל"י, והרי אשו משום חציו (ראה נמוק"י ב"ק יא ב'פ'י הרי"ף).

ויל' גם דומיא דהקדש להדעות שגם במקדש צריך ברוב היצא (ראה התעוררות תשובה שם. וכן י"ל בבא"ח שם). וכ"מ קצת בלבוש סרס"ד ס"ח. וראה תו"ש שבהערה הקודמת. (ויל' גם בלבוש שכוונתו כנ"ל שתהא מעשה הדלקה, דאל"ה מאי שיאטו' דמנורת המקדש למצות נר שבת, אלא שר"ל שכמו שבמנורה צ"ל רוב היצא שתהא בגדר הדלקה, או בכדי שידליק יפה, הה"נ בשבת).

ועוד טעם לחוש להדעות שלהידור כבתה זקוק לה, וא"כ מה"ט גופא ידליק ברובו. (וראה שו"ת מ' יהודה אלתמאן או"ח ס"ל, שבידורשמש שבת פ"ב ה"א דס"ל הכי לגבי חנוכה (ותלוי בהבנת פ"י הירושלמי) – ה"ט דס"ל כבתה זקוק. אבל להני"ל אפשר שכו"מ למ"ד אין זקוק חסר במעשה הדלקה). ועוד איכא בגווה, עפמש"ב

שברכת שהחיינו על המצוות אינה אקרקפתא דגברא אלא חלק ממעשה המצוה. ובכל אופן, מצינו שמועילה ברכת אחר עבורו אף שלא שמע הברכה. ומעתה, יש להסתפק לשיטת בע"ט אם מועילה גם ברכת הקטן. וסתמא דמילתא, ממה שלא נפרש בפוסקים לדעה זו שעל הגדול לברך בעצמו, שלדידהו יוצא גם בברכת הקטן. ולהעיר מהשק"ט בקטן שהגדיל בחנוכה לגבי שהחיינו, ולמעשה לא שמענו שחוזר ומברך שהחיינו. ויש לחלק. ועכ"פ, מידי ספק לא יצא, וספיקו להלך.

מילואים כה (הערה 213)

וגדולה מזו מצינו לענין ברכת השבח שהמברך על הרעמים וברקים פוטר גם העתידים לבא כל עוד שלא נתפזרו העננים אף שאינם עדיין בעולם. וכן באו נתכוון בברכה על הברק לרעם שלאחריו נפטר כיון שהטבע שהרעם בא אחריו הברק. (ואולי, שמהם שמעו שאם לא היה כך בטבע הבראה לא מהני, דהתם שאני שאינו בידו. וכ"ה בברכת הגומל שבידו לפני שנתרפא דלא מהני – ראה תשו' מהר"ם חביב בקובץ מור' שנה כג – נוסף לזה ששם בירך בטעות). וכן פוטר בברכת שהחיינו בקריאת המגילה משל"מ ומתל"ח. (וראה בשו"ת חת"ס י"ד סרצ"א (ובכ"מ) לענין ברכת שהחיינו של האב בפדה"ב להוציא הכהן, אף דאכתי לא מטא הנאה לידו). וכמו שמברך על כיסוי הדם ופוטרו גם מצות כיסוי בעופות שלא נשחטו עדיין (וראה ריטב"א חולין פו, ב. וגם למ"ד התם שאינו פוטר – ה"ט שהשחיטה היא הפסק. וראה או"ז הל' שחיטה שספ"ז. גליון מהרש"א סכ"ח לש"ך סק"ז. ועוד, דשאני ברכת המצות שא"י לברך ולומר וצונן, כשלא הגיע זמן (חיוב) המצוה, ראה בלוח חנוכה תשפ"ה בהערה דיני קידוש במוצאי שעה, שבת שחל בחנוכה בשבת (לענין קידוש לפני צאה"כ ושתיית היין אחריו). אבל כשלא נשחט גם הראשון, ראה שו"ת אגודת אוזב מדברי או"ח ס"י. וראה בכיו"ב שו"ת שפתי שושנים או"ח ס"ח). והכי נהוג עלמא בהפרשת חלה ממצות שפוטרו בברכה גם כשלא נילווש האחרים עדיין. ומצינו כדוגמתו שבזמנא בירכו על היין ופוטרו שאר היין שבתוך הסעודה. אף שמשלים אותו באמצע הסעודה בכדי שיהא ראוי לשתי', שייח' א"ר לשתות הימנו (ראה פסחים פו, א – במשנה). וצ"ב בריטב"א ברכות פ"א הל"ד שבירקות שטובים חיים יותר ממבושלים ובירך בפה"א על החיים צריך לחזור ולברך על המבושלים. ואולי, שאני התם שהברכה נשתנית, אף שנתכוון לפטור בפפה"א. ובהערת המהדיר לשם נדחק בזה, ומוקי לה בלא נתכוון לפטור.

אבל ראה א"א מבוטשאטש סר"ד הל' אולי, שנסתפק כשלא היו ראויים לאכילה. אמנם, גם לדבריו היינו רק במין אחר, והברכה חלה דרך גררא, כיון שלא כלה מין הראשון. וגם מיידי באינו יודע שיביאו לו עוד, שהרי בדעתו לאכול עוד נפטר גם בלא שיהא לפניו ממין הראשון.

וראה גם בשו"ת חוקי חיים ס"א, הובא בכ"ח ס' קסח סק"ח. ואולי סברתו, שהברכה צריכה לחול במציאות על המין הדשני כעת, ולא שאלה אחת היא. אבל ראוי צ"ע, ולא מצאנו כדוגמתו בשום מקום. וגם לא הביא ראי' לדבריו. וסתימת כל הפוסקים שלא העירו בדבר הרגיל מוכח דלא שומעא לה. וקויל"ן שא"פ להוציא חילוק חדש בדבר הרגיל, דהר"ל לאשמועינן בהדיא. וגם צ"ע מסבאר לחלק בין אינו בעולם לאינו ברשותו (ולא קאיתני עלה רק מדין נמלך בלא ידע שיביאו לו). וכבר עמד בדבריו בשו"ת יחזק"ל ח"ו ס"א. יב"א ח"ו ס"ז. אול"צ ח"ב פ"ב ס"ז. מגדנות אליהו ח"א ס"מ. צ"א ח"ב ס"א סקט"ו. חוט שני ברכות ע' קצט. ובכל הפוסקים שדנו בענין הקפה ששתיים במשך כל הלילה ששניעוהם כולם לא הלילה לא חילוקו בדבר. ובשו"ת סבא קדישא או"ח ס"ו כתב להדיא הפכו בנידון הנ"ל. וגם לדידי' שאני התם שמפסיק שעה ושתיים.

שי"א שא"צ שמן ופתילה וסגי בשלהבת גז או מנורת חשמל. גם אפשר דאסיק אדעתיה, שהרי דבר רגיל הוא (וראה ט"ז ס' קמ סק"ד. י"ד סרע"ט סק"ב. שו"ת בנין עולם סל"א. שו"ת אמרי יוסף ח"ב סוסי' רב). וכאלא כילו לן בכל כיו"ב דסב"ל.

מילואים כד (הערה 205)

בשו"ע סתרי"ה ס"ג הובא דעת בעה"ט ודעמ' שיוצא בקטן שהגיע לחינוך בשם יש מי שאומר. אמנם במג"א סתרפ"ט סק"ד כתב כי האי לישנא "ההרב ב"י פסק בסוס"י תרעה כדעת בעה"ט שמכשירא בקטן". אבל איכא לפרושי, דלאו דוקא הוא, וכוונתו להקשות שבסתרפ"ט ס"ס סתם, ובסתר"ה הביא עכ"פ דעתו. וכך הביא במחא"ש שם. אבל בפמ"ג בא"א שם נקט בדעת המחבר, וקפ"י המג"א, דיש מי שאומר לפרושי קאתי ואינו סותר לדעה ששכח. וז"ל בהגהות לבו"ש שם, ערך השולחן סק"ד, שו"ת זבחי צדק ח"ג סמ"א, ועוד. וכתב המג"א שדוחק לחלק בין נ"ח למגילה. אמנם, באחרונים (ראה פר"ח סוסי' תרעה. שו"ת חכ"צ בתוספות חדשים ס"ג. הגהות חכמת שלמה שם. שפ"א שבת כג, א. ועוד) כתבו לחלק בכמה אנפי בין נ"ח למגילה. (ועיקרם, שבמגילה יוצא ע"י שוב"ע, משא"כ בחנוכה שיוצא גם אם אינו רואה ושומע הברכות). ואכתי צ"ע כמאן הלכתא. ובשו"ע אדה"ז ס' קפו ס"ג הביא כמה מצות שמד"ס שאין קטן מוציא גדול, והוזכר מגילה בהדיהו, ולא נקט חנוכה. ומשמע שנקט לדינא כבעה"ט לגבי חנוכה. אבל גמורה אינה, ואולי דנקט מילתא דפסיקתא, ובחנוכה נחלקו הדעות. ואף שגם במגילה ס"ל לבעה"ט שמוציא, לא קויל"ן כוות' בהכי, ועכ"פ איכא הוכחה שנקטין דבמגילה דינא הכי הוא דאינו מוציא. ויש ללחך בנתינתו. (וראה לקו"ש חט"ו ע' 169 חט"ו 639 – לגבי נר שבת. ומציין למחא"ש הנ"ל ועוד. וראה גם שיח"ת ו' תשרי תשל"ה).

ומעתה, כשקטן הדליק כיון שמספיק לן אם יצא, אינו יכול לברך שהחיינו בליל ב'. (ובברכת הבית סר"ד סכ"ז כתב שבדיעבד שהדליק קטן יחזור גדול וידליק בלי ברכה. וצ"ע, דהא בלא"ה יכול להדליק בברכה מטעם מהדירין. ואולי מיידי שצדק לצאת בהדלקת הקטן, וקאי להסברא שכל עיקר טעם מהדירין הוא רק לפי שנתכוון שלא לצאת. ובמק"א הארנו דלא כ"ע מדו בהכי, ומקום גדול לומר שמהדירין היינו תקנה מיוחדת משום פרסות. וז"ל בק"א פרס"ג סק"ה. והארנו בזה בביורו הלכה בענין חובת הדלקה בבית, נספח ללוח יומי שנים שעברו, הע' 8. והדברים עתיקים. אולם, לא מפני שאנו מדמים נעשה מעשה). איברא, דאכתי לא תברא, שהרי אין הכרח שלדעת בעה"ט מוציא הקטן את הגדולים בברכת שהחיינו, ותלוי בטעם שקטן מוציא הגדול – אם שבכלל תרי דרבנן מוציא חד דרבנן, או דבדרבנן גם מי שאינו בר חיובא כלל מוציא, או משום אף הן היו באותו הנס, או מחמת שהיא חובת הבית, וכיו"ב בשאר טעמים. אלא שטעמים הראשונים לא יכינו לדינא, דאנן קויל"ן בשאר מצות דרבנן שאין קטן מוציא גדול וגם במגילה (ושאני ברכהמ"ז – ראה מג"א סתרפ"ט שם. אדה"ז ס' קפו שם). וצ"ע איך דינינו לברכת שהחיינו. ובא"א מבוטשאטש סתרע"ט שהדליק קטן שהגיע לחינוך בביה"ש דליל שבת, משמע שנקט שאינו יוצא שהחיינו הדקטן. אא"כ נפרש שרצה לברך בעצמו, שלא לסמוך אבנה"ט (משא"כ בהדלקה דלא סגי בלא"ה מאחר שכבר הגיע ביה"ש) ובלי ב' לא בירך מחמת שהרהר הברכה בליל א' (ונתקשה בדבריו בשו"ת קנין תורה ח"ו סמ"א. ועוד כתבו בזה אחרים ליישב בכמה אנפי. ועצ"ע ואכ"מ).

אמנם מצינו שלדעת המג"א סתרע"ו סק"ד באשטו מדלקת עליו יצא גם בברכת שהחיינו שבירכה, ואינו מברך בליל ב' (וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' כה"רע. ושו"ג). ואסברה לה בשו"ת רעק"א מהדו"ת ס"ג שהברכות שבירכה בשבילו הן כאילו בירך בעצמו. ונתקשו טובא בהבנת הדברים. ויש שיבארו

מילואים כו (הערה 217)

וכן מעשה רב (וכמ"פ) בדיבור ובכתב. [וגם בלה"ק – "חנוכה שמח"]. ו"ל שהוא גם בהתאם לפס"ד הרמב"ם שהם "ימי שמחה".

ולהעיר משיחת אדר"ח טבת תש"ג בתחילתו ("א גוט יו"ט"). וראה גם שיחת כ"ו כסלו תשמ"ט בתחילתו (וכן בהמשך השיחה). ובכ"מ מובא שחנוכה נק' בשם יו"ט – ראה לקו"ש ח"כ ע' 631 ד"ה ראש. וש"נ. וראה אבודרהם סדר תפלות השבת שימי החנוכה נק' בדברי רבותינו יו"ט. ובכ"ח אור"ח רס' תרפב שנקרא יו"ט כדאיתא במגילת תענית (וכן בהמשך דבריו: שאלו כולם נק' יו"ט). ובמחזור ויטרי סדר חנוכה בתחילתו: שהוא יו"ט כשאר ימים טובים.

[אבל בל' הגמ' "קבעום ועשאום יו"ט בהלל והודאה" – יל"פ שאינו יו"ט כ"א להלל והודאה. וכ"מ בפריש"י שם. אבל להעיר מל' הר"ן שם (ט, ב – בדפי הרי"ף). ובמגילת תענית (הובא בלקו"ש שם) הנוסח באו"א: קבעום שמונה ימים טובים. ותו לא]. ולהעיר ש"ע"ד הסוד הוא רגל מכלל המועדים (שעה"כ דרושי חנוכה דרוש א. ועוד).

וכש"כ לדעת הראשונים שהם ימי שמחה – ראה ל' היש"ש פ"ז סט"ז דיו"ט נמי כפשוטו הוא. ולהעיר גם ממט"מ סתתקצ"ג: דמצוה לשמור ומשו"ה קראו יו"ט. וכן דעת הראב"ה ס' קצב שחזור בשבח ועל הנסים שחנוכה נק' יו"ט. וראה הנסמך בלוח יומים לפורים.

אבל להעיר משו"ת הרשב"א סתרצ"ט, הובא בב"י יו"ד סוסי' ריו, בנדר שלא יאכל בשר חוץ משויו"ט. וראה שו"ע שם סמ"ז. ורמ"א ס' תקע ס"א. וראה בט"ז יו"ד שם סקל"ח שגם ימים אלו נקראים יו"ט בלשון בנ"א, דהיינו כל שיש בו שמחה, אבל כיון שקצת דוחק שיהיו ימים אלו בכלל צריך שיאמר הנודר בפירוש שלכן נתכוון.

וראה גם שיחת פורים וש"פ תשא תשכ"ח. ש"פ חיי"ש תשמ"ו. ועוד.

ובנוגע שית' חג (נוסף להפ' בכ"מ דהיינו שחזור חלילה מדי שנה) – ראה שם שיש יו"ט נעלה יותר מהו. ולהעיר (במה שלא נקרא חג הנרות) מהמשך תער"ב ע' רכו. רשימות חוברת ג. חו' קכה. [ולהעיר מרש"י תענית ל, א ד"ה מחגה, שחג ומועד היינו ה[ד].

מילואים כז (הערה 228)

במשנ"ב סתפ"ב סק"ב כתב שלא יצא. אמנם, דבריו מחודשים. ואדרבה, בטור שם וכן בסתרמ"ד מוכח שבגוף הדלוג אין כאן חשש, רק מחמת נוסח הברכה להמברכים בל' "לגמור", לדעת מהר"ם. וכש"כ להרא"ש שהביא בטור שם שאין לדקדק בנוסח הברכה. [וכ"מ בפרישה סתפ"ב סק"א שם אף אם יאירע שדילג תיבה או שתיים אין ברכתו לבטלה. ואיזה קאי גם לאלו שמברכים לגמור]. וכן הוכיח מזה בשו"ת מעט מים סנ"ג. [אבל מש"כ שם לדמות לפסד"ז – צ"ע שבהלל מפורש שאין דלג. ואנן קיימינן השתא רק לאחר מעשה, ובמי שדילג רק תיבה אחת, אפי' יצא]. ובשעה"כ שם סק"ג נדחק בזה. ומה שתי' שם בפ' דברי הטור, שדעת מהר"ם שגם במגילה אין מדקדקין באותיות' – אינו מעלה ארכובה, חדא שאינו עולה יפה עם דעת הטור הרא"ש ושאר הראשונים. ועוד, שזהו רק לענין שינוי המשמעות ולא בדלוג תיבה. וכש"כ שם סק"ג לפרש בדבריו שר"ל דקאי להדעה שגם בדילג תיבה יצא במגילה, ועוד שהעיקר חסר מן הספר. ואולי כוונתו לומר שברטור מיידי במי שלא דקדק בקריאתה. אבל הפקיע ל' המור פשוטו, שכתב להדיא דקאי בחשש שיחסר תיבה אחת. ועוד, דמאי שאינ' דשינוי משמעות התיבה לנוסח "לגמור". וכן קשה, שאם באמת יצא יד"ח בלא דקדק בקריאתה, מדוע לא יברך לגמור, שכן ה"ז בגדד הלל בשלימות. ועוד אחת היא

לנו, לדבריו המשנ"ב דמקשינן למגילה לכל מילי, הא אנן קייל"ן גם במגילה שלא יצא כח"ג במפסיד המשמעות. (ובאמת ילה"ק לאידך גיסא, שמינן לנו ללמוד הלל מגילה להלך גם בזה שלא לדקדק באותיות, ודשני מגילה שמקולי אגרת שגם בה). [ואולי י"ל שמדברי הטור ליכא לאוכוחי, דקאי בחשש שוסקפ שמא ידלג, ואמטו להכי כתב שמברך לקרוא ליכא למחש, לפי שספיקו לקולא, משא"כ במברך לגמור, שאין לו לברך כך מחמת הספק שמא ידלג. אמנם, בודאי דילג אכתי איכא למימר שלא יצא. אלא שנוסף לזה שבשעה"כ לא רמז כלל לפי' זה, גם בדברי הטור רחוק הוא ממשמעות דבריו. וגם בעיקר הענין – ילה"ע מבה"ל סתכ"ב ד"ה ולמקום, שבספק טעה בהלל יש לו להחמיר מחמת הברכה, דהו"ל ספק דלא תשא. וראה שו"ת שאנ"ר רס' סט]. ובכלל, שאני מגילה שלא יצא בחיסור תיבה וכתביה בה כחבנם ולשונם, וכמפורש ברמב"ן מגילה יז, א. ואילו הלל דמאי לתפלה וברכות, ונתקן בתורת שירה. ומפורש הפכו בפמ"ג סתפ"ב במ"ז סק"א. וכ"מ בשו"ת נוב"י סמ"א שגם בדילג הלל שייך עלה שם הלל. ומוכח נמי במג"א סתכ"ב סק"י: אם דילג פסוק אחד (ולא כתב בדילג תיבה). וכן מפורש גם בר"ד בעת הסעודות ביום ב' דחג הסוכות תשכ"ו.

ויש להוסיף, שאם נאמר שבדילג תיבה לא יצא, הרי בשמיעת הלל מהש"צ ועניית ראשי פרקים (וכפי שנהגו גם היום אצל יוצאי תימן), איכא למיחש שמא יפנה לבו לדברים אחרים כבברכות ק"ש. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 232 הע' 29, שמה"ט הבקיאם אמרו עם הש"צ. ולכא' לא מחמת שמעכב בלא שמע תיבה או שתיים, וכמו בברכות ק"ש שאינו מעכב, אלא שראוי לשמוע כולו. וגם לפעמים יפנה לבו ויחסר ענין שלם, וכבה"ל הבאה.

ואף שכ"מ קצת בתוס' בברכות טו, א ובאגודה בברכות פ"ב סמ"ד, ועוד – נראה דקאי אק"ש ומגילה, או שבאם רוצה לחזור יהא על הסדר, ולא קאמר אלא להשוות לענין זה שאין לקרוא למפרע.

ועכ"פ כתבנו לחזור עוד הפעם, מטעם אחר, שלא לגרוע בתקנת אמירת הלל. (וא"ש הא דקיל"ל שבטעה חזר. ובלא"ה איכא למימר דקאי בטעה ודילג פסוק כמבוג"א ה"ל, או ענין שלם כבה"ל הבאה). וגם בפמ"ג שם כתב שאם אומר לקרוא ולא לגמור אם ידלג באונס יצא אע"פ שמחויב לגמור כולו. [וצ"ע בכוונתו שא"כ שעדיין מחויב לגמור כולו מה שייך לומר שיצא. ואולי ר"ל שמעיקרא ה' מחויב לגמור כולו, אלא שבדעיבד בדילג באונס יצא. ועי"ל, דקאי לענין הברכה, שא"צ לברך שוב, אע"פ שמ"מ עליו לגמור בשלימות]. וראה גם בשו"ת שבה"ל ח"ז דלקמן שמ"מ לא קיים תקנתם לגמור כולו.

ורשום אצלי שדנו בזה בשו"ת שבה"ל ח"ז סס"ב. שם ח"ח סל"ט סק"ב. חזו"ע חנוכה ע' רבי. זה השולחן סתפ"ח. שואלין ודורשין ח"ד סכ"ד. הררי קדם ס' קפ. רשימות שיעורים סוכה ע' דש.

ונהג, במג"א סתכ"ב סק"ח שאם שמע מהש"צ יצא אלא שמוטב לומר בעצמו בנחת. וכבר כ"כ בסדה"י בענין כוונת הלב ואגידתו ד"ה אחר, הובא במקו"ח שם. והטעם, שאף ששוכ"ע לפעמים אינו מכוון ולפעמים הש"צ מאריך בניגונים.

מילואים כח (הערה 237)

ובספר המנהגים שם: והנה במשמרת שלום שם כתב דכשלווקחים 'פתילות הישנות נ"ל שיהיה ליקח פתילה של אתמול לנו הנוסף שמדליק בראשונה'. ועיי"ש במהדו"ב. עכלה"ק. ולהעיר שבמהדו"ב שם הובא גם סברת החולקים עליו בזה. ועיי"ש במש"כ להענין דעתו. ולכאורה אין כאן בס' המנהגים הכליכה בגוף הענין. וראה שו"ת בצה"ח ח"ד ס' קכח שנהגו כן כולל (ורק כבה"ל תוך שיעור זמן דליקתו יש לדקדק כן). ועיי"ש דקאי רק להשיטה שגם אחר שדלק כשיעור קדושתו עליו. ומתוך דבריו נראה שלא עלה עיין במהדו"ב, שככל דבריו נמצא שם. ואכן, אנן

ועוד איכא בגוזה, שכיון שהדרך תמיד להשתמש באותם הפתילות ליום מחר, הו"ל כהנהגה שלא הוקצה למצוה, וממילא דינו כחולין ממש, ול"ה הורדה בקדושה. ובסוגנו אחר שמעיקרא ה"ז כהוקצה גם עבור נרות הידור. וכש"כ במתנה מעיקרא על הפתילה שיוכל אח"כ להוציאו לחולין (ראה אצלנו שם לענין תנאי בפתילות), וכש"כ שיוכל להורידו בקדושה, שכבר פקעה קדושתה.

ונתעוררתי עפ"י דבר השכיח, שככה הנה, אי אירך להשתמש בשמן של הנה הנוסף ליום מחר (ראה בסדה"י סדר חנוכה שכתב ביום השני להסיר מותר השמן ולקנח הנרות. אבל נראה דאיתעלה משום הידור, ולא מדינא. ולהעיר שלא מצונו בפוסקים רק ע"ד החלפת הפתילות בכל יום ולא בנוגע לשמן. ובמדרש ובראשונים מפורש שמוסיף עליו שמן כדלקמן. ולכא"ו טעמא דמילתא, דשאני פתילה שאפשר להכיר בה שהיא מיום טעמא, ומשונה נהגו להחליף להראות שהנס נתחדש. ועוד שבשמן בלא"ה מוסיף וה"ז בא מן החדש בחלקו. אבל ראה בבית הלוי לחנוכה ד"ה ככתה (עו, א), דמשמע להחליף גם השמן. ויש שכתבו ע"ד הטבת הנרות במקדש. אבל בחנוכה ליכא הטבת הנרות שזמנה בבוקר. וראה גבורת יצחק חנוכה ס"ל. ועוד, דשאני דישון השמן שבמקדש שכיון שכולו משמש למצוה, מדין תן לה מדתה שתהא דולקת מערב עד בוקר, כל שכבר דלק הנה דין המותר כדשן. אבל בחנוכה גם שהוא יותר מהשעור ליכא בה דין דשן, אף אם נאמר שגם היותו על השיעור הוקצה למצוה. ולהעיר מהסברא שבשעת הנס לא הטיבו הנרות ודלקו ח' ימים רצופים. וראה מור וקציעה סי' עת"ר. ח' מהר"ם חביב שבת כא, ב. פ"י שבת כא, ב ד"ה פליגי. הגהות אמרי ברוך סי' עת"ר לט"ו סק"א. שהי' מנחות פ"ה, ב ד"ה נר. שו"ת שו"מ ח"ב ס"ה. דע"ת סעתי"ה. שיהי' נמצא שמדליק הימנו עבור נר ההידור. ולכא"ו בנדו"ד כל הסברות הנ"ל (בענין הפתילות) איתנהו בה (זולת הסברא דהו"ל כהנהגה, דהא לא אסיק אדעת' שיכבה, אף דשכיח. וראה שו"ת הרמ"ץ ח"א או"ח ס"ב. ובהב"ד בשו"ת א"ס"ה מערכת חנוכה סי' א). ונדו"ז עדיף טפי, שהי' בפתילות משתמש בגוף הפתילה ששימש לנר העיקר עבור נר ההידור, ואיכא למימר דהו"ל הורדה בקדושה, משא"כ בשמן, הרי נותר השמן של אתמול עדיין לא שימש לקדושה, וליכא דין הורדה (אף והמסתפק מהשמן חייב משום מכבה סכל השמן משמש למצוה). דבר אחר תוסי' ביצה כב, א ד"ה והמסתפק. רא"ש שם פ"ב סי"ז. שו"ע אדה"ר רס"י רסה). ולהעיר גם מדעת החכמ"ש סתרי"ז ס"ד ד"ה והנה, דפשיטא ל' שמותר להשתמש בנותר השמן לכל דבר מצוה. וכ"ל שנקט בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א ס"ד (זולת משום תקלה, יעו"ש). וא"כ כש"כ בזה. אבל בפמ"א שם במ"ז סק"ד (הביאו החכמ"ש) לא ס"ל הכי. וכן מוכח פמ"א שם סק"ד בין השיטין לגבי נרות ביהכ"ג, יעו"ש. (ולהעיר שגם במשמ"א אתי עליה רק מדין הורדה בקדושה ולא משום שהוקצה למצוה. ונראה, שלהנהגה שאיסור המצוה בנותר השמן הוא משום ביזוי מצוה ודאי ליכא למיחש להא. וגם להסברא שעשאוה כנרות של מקדש, כיון שכל הנרות זכר לנס ליכא בהא משום הנאה מנר מצוה). ובמוסיף בה שמן כשיעור, ודאי לית לן בה, שלא חייבו חכמים שיקנח הנרות, וכיון ששיקנח מצות התהלקה נעשיית בשמן שהוסף, הרי מה ממשמשי לבטל כתוצאה מנותר השמן של נר העיקר, לא רמי עלי' חוב לכבות, ולכשתרצה לומר – אפ"ל שהמשך הבעירה הוא בגדר שריפה, כנ"ל.

וסתימת כל הפוסקים, שלא הזהירו בדבר השכיח, מוכח שלא חשו לזה. ובאמה, שכמעט מפורש כן בתנחומא נשא סכ"ט ובפס"ר (פסיקתא דחנוכה פ"ג. שם פ"ו), הובא באו"ז חנוכה סכ"ב ובמדרש שבת פ"ב סס"ה. ועוד, וכ"ל השאילתות פ' וישלח שאלת מה, והביאו ברא"ש שבת פ"ב ס"ט בנוסח ד"ת"ר, ובהו"ט שבת מז, ד"ה שבנו ביי"א, והובא בטור סתרי"ז ועוד, שבהותיר ביום הראשון מוסיף עליו ומדליקו ביום

קיי"ל לעיקר להתיך לכבות אחרי שיעור ההדלקה (ראה אצלנו לעיל בליל א' חנוכה). וכן מותר להשתמש בנותר השמן אם דלק כבר כשיעור, אא"כ הקצה כל השמן למצוה (ראה להלן יום א' חנוכה). ועוד, שגם שכתבו להחמיר לכתחילה קדעת הב"ח – היינו רק מעיקרא, שיש להתנות בתחילה שאינו מקצה למצוה (ראה לעיל ליל א'), ולא כשכבר דלק. ועוד, שלצורך מצוה אין להחמיר (ראה משנ"ב סתרי"ז בבה"ל ד"ה ויש מי. סתרי"ד סק"ח), אף שיל"ד בקל שכאן יכול לקיים המצוה בל"ז. ותו, שגם להב"ח ה"ט לפי שכל השמן (והפתילה) הוקצה למצוה, אבל אין לומר שהוקצה שיהא לנר העיקר ולא להידור, דכיון שאחר שיעור הדלקה כבר ליכא מצוה, בהכרח שההקצה היא בעצם הענין, שתשמש לחנוכה בכלל, אף שאינו לעיקר המצוה, וממילא גם נרות הידור בכלל. ואדרבה, עדיפי מינה, שלא רק משמשת לאחר זמן המצוה כשכבר נגמרה המצוה, אלא שעלתה בקדושה שמשמשת נעת למצוה עצמה, בשעת קיום המצוה, בכדי להדרה. ובאמת, נוסף למש"כ בבצה"ח שם, עוד חזינו בה תיזיה טובא, שבתשמישי מצוה לכמה דעות ליכא דין הורדה בקדושה. ושו"מ קשה ק"מ במשנ"ב בחזו"ע חנוכה נ"ה קה. ואם משום דין קרש הנתון בצפון יתן בצפון (וכ"כ בנדו"ד בשו"ת להורות נתן ח"י ס"ה) – הרי ד"ה"ה התם שלא לשנות סדר הקרשים משום בזיון, משא"כ בנדו"ד עדיף להשאיר הפתילה על כנו, ולא לשנותו ממקום למקום. ואח"כ להטעם לפי שבצפון איכא קדושה יתירה (וראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ה'תלו), והה"נ בנר העיקר לגבי נרות ההידור (יעו"ש בלהורות נתן), או כלל לדרך זה, שיש בנר ופתילה דין תשמישי קדושה (ראה גם אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' תרט לענין זריקתה, לאשפה, ושם סי' ח'קפז לענין תנאי) – אכתי איכא להנדה בה, שהי' מותר לשורפו, ולמה יגרע הדלקתו לנר ההידור משריפה. וכמו שבנו שכתבה מורין ל' לכתחילה לחזור ולהדליק, אף שמדינא אינו זקוק לה, וליכא בזה דין הורדה מקדושה.

(ולהעיר מאו"ז חנוכה שסכ"ב: לדידן דקיי"ל דככתה אין זקוק לה משמע אין זקוק לה וגמרה לה מצויתה לגמרי. והנה, יש ממלקטים אחרונים שפ' בדבריו ששולל סברא שאסור להדליקה מחמת שהוקצה למצוה. ונגזרו אחריי לקוטאי בתר לקוטאי. ואין לזה שום שחר, שסברא זו לא עלתה על הדעת שם כלל. אבל עיקר כוונתו שלדל"ה דין איתקאי למצוה תלוי אם זקוק או לא. והדברים עתיקים.

וראיתי למי שכתב לחלק שבכתה שאני, לפי שכבר הקצה מעיקרא בדעתו כל השמן למצוה, וממילא שיר ל' להדליק שוב, כיון שכן ה' בדעתו מתחילה. אבל ד"ז אחי רק לגבי דין הוקצה למצוה, ולא לגבי דין הורדה בקדושה. ותו, מדוע לא נימא שבדעתו שאם יוכבה ישתמש בפתילה ליום מחר. ועוד איכא למימר ולחלק בדוחק, שבנו שכתבה כיון שאינו זקוק לה ה"ז כשריפה, משא"כ שמדליק לצאת תקנת חז"ל משום מהדרין שחיו. וא"כ ניחא ל' בהכח, שס"ס לגבי עיקר המצוה כרשות דינין לה, וה"ז כשריפה. ואדרבה, את"ל שר ההידור הוא בגדר מצוה ממש, א"י"ה הורדה מקדושה שכל הנרות בנוף המצוה הן. ובלא"ה, לא מצונו איסור להוריד בקדושה מעיקר המצוה ההידור. ובדעת הרמ"א סתרי"ז ס"א שאין להדליק מנר לנר – שאני התם, דקאי כשהוא זמן, וכמ"ש הרמ"א עצמו שאחר שעבר זמן המצוה מותר להדליק מהן. וגם לדעת הב"ח שם ש"כ שהוא דולק אין להדליק מהן, מותר להדליק מנר לנר (ראה משנ"ב סק"ח). וכש"כ בנוגע לפתילות ונותר השמן שמסתבר שכולם שוין זל"ז, דשאני בשעת שדולק, דאיכא משום ביזוי מצוה שמדליק נר ההידור מנר מצוה, ואיכא אכחושי מצוה. אבל אין כאן גדר הורדה מקדושה לגבי השמן והפתילה, וליכא בזיו ואכחושי מצוה. ולהעיר מהשק"ט בדעת הרמ"א ששאר הנרות "אינו למצוה כ"כ" וחל עליהם ש"ס המצוה, אם י"ל דנעשים גם בעיקר המצוה – ראה לקו"ש ח"כ ע"ב 209 הע' 16. ח"מ ע"ב 168 הע' 12].

ואין שיהי, העיקר בכ"ז, שצ"ג מהיכא תיתי להיתר לכבות כל הנרות, שנמצא מכבה נר של מצוה מחמת ההידור. ובאמת, נראה שאסור לו גם לכבות רק נר אחד, שהרי הוקצה למצותו. ולא תמצא שהיה להחזיק, שהרי כה"ג ממש מצונו בנתן שמן בטעות יותר משיעור חצי שעה, כגון שהיתה הפתילה דקה וטעה לחשוב שהיא פתילה בינונית שתכלה את השמן, דאפשר כיון שהוא הקצה מדעתו אף שבטעות הוא נאסר (ראה של"ה, ח"ב ד"במג"א סתרע"ז סק"י ובמשנ"ב שם בבה"ל ס"ד ד"ה לשיעור. וראה בעט"ז שם ס"ד). שו"ת שדה הארץ סל"ה. שד"ח אס"ד מערכת חנוכה סק"ג). ונדו"ד ממש דומה להנ"ל, דלא שנא לן בין מוסיף שמן בטעות למוסיף נר בטעות. ועוד טעם, דמאן מפסי לידע הי עיקר והי תוספת על העיקר.

ומה שכתבנו להרחיק נר הנוסף – מקורו טהור מראבי"ה שבת סק"ט ס"א ד"ב בנרות שבת שאין להוסיף נר שלישי, וסיים ש"אם צריך לו ירחיקנו להכירא כמו בנר חנוכה". ואף שבפשוט מש"כ בבג"ד חנוכה כוונתו לגוף הענין שצריך היכר, או להדין שיש להניח השמש שחוק – עכ"פ למדנו דבהרחקת לחוד סג"י וראה שו"ת דברי ישראל ח"א ס"ו. שר"ח ח"א סע"ג קנין תורה ח"ו סמ"ח. ח"א סנ"א הג'. ח"ח סל"ו. וחזר בו ממש"כ שם ח"ד ס"פ).

ולהעיר שמנהג חלאב להדליק נר נוסף כל יום (ורק ביום השמיני מניחים נר הנוסף מחוץ למנורה) – ראה האוצר גל' כג. פה.

מילואים ל (הערה 255)

ובאמת, גם כל עיקר ד"ר שני"ח קודם לנו ש"ק קאי רק באיש המדליק שניהם (או באשה המדלקת שניהם). וכן מפורש באר"ח ה' חנוכה סט"ו (ודו"ל לא הועתק בב"). וכ"כ שם דין הדלקת הנר בע"ש ס"ו. וראה בהל' חנוכה למהר"ח ס"ב (נדפס מכת"ב בקובץ המועדים חנוכה ע"ג).

ומה שזוהרים גם כשהאשה מדלקת נר שבת – אפשר מחמת שדעת הבה"ג שאחרי הדלקת נר שבת כולם אסורים במלאכה (ראה ר"ן שבת י, א בדפי הרי"ף ד"ה ומדאמרין. שלטי הגבורים שבת ט, ב. ועוד. וכ"כ בהגהות נדב"ש שו"ת סרס"ג ס"ד סק"ג. ערוה"ש סרס"ג סט"ז. העמק שאילה שאלתא סג סק"א. שו"ת פרי יצחק ח"ב ס"ח ד"ה עוד. וראה בהגהות איש מצליח על משנ"ב סתרע"ט. שו"ת אול"צ ח"ד פמ"ג ס"ח), והמחבר חשש להכריז (בהלכות חנוכה ע"כ. שכינן שמצות הדלקת נר שבת היא גם כ"י), ונהגו כוותי' בע"ש חנוכה, לחומרא עכ"פ, שאין בכל הפסד (ראה בב"י. ול"ש החשש מחמת הדעות דתדיר קודם, שהרי בתרי גופי' ל"ש קדומת תדיר), וסדר זה נאות יותר (ובשבה"ל סקפ"ה, דודאי אורח ארעא לאדלוקי דחנוכה ברישא והדר לאדלוקי של שבת אף שיעולם אם מדליק של שבת לא מיתסר במלאכה). ועוד טעם, משום לא פלוג (ראה עד"ב בדברי צבי סתרע"ט – לענין אחר. וראה ערוה"ש שם ס"ג). וגם דלא יאות שתצא יד"ח ל"ח אחר שקיבלה שבת, שכינן שמצות הדלקת נר שבת היא גם על האיש, ולאידך האשה חייבת בהדלקת נ"ח אינו כן הריאוי שתדליק נר שבת קודם לנ"ח. ובפרט להסבירא שהמצוה דוקא בע"ש, שכן תיקנו מעיקרא, ובהדלקת ליל שבת (כגון לחולה) אינו יוצא (ואכ"מ), וכיון שכשמדליקה נר שבת קיבלה שבת ועשאה לילה אין לה לצאת אז, (ומש"כ בשו"ת בנין שלמה ס"ב שכינן שקיבלה שבת אסור לה לעשותו שליל למצות נר חנוכה – צ"ע, מהמפורש בשו"ע אור"ח סרס"ג ס"ז. וכה"ק בפרי יצחק שם. ואולי ס"ל שבנדו"ד גרע שהדלקת נ"ח צ"ל בשליחותה ממש, אף שצ"ע, ובתרתיה: א. דמ"מ לישתרי. ב. ועוד, דהסיני בגוף ההדלקה מחמת חובת בית, נר איש וביתו א"ב לדין שליחות. ואולי הכוונה להוציאה בדין מהדרין שאשתו כגופו. וגז"כ צ"ב. וגם לא נרמז כלל בדבריו. וי"ל באור"א קצת שכינן שבהדלקת נר שבת פ). וגם דנ"ח חביב משום פרוס"ו וראוי להקדימה – ראה

השני. (וראה שו"ת להורות נתן ח"ב ס"ג סק"ב). ודוחק גדול לומר דכלתו קאי רק במי שמדליק בעיקר התקנה. [וראה בערוגת הבשם עה"ת לחנוכה בסופו, דקמ"ל דליכא הורדה בקדושה במה שמדליק בשמן של נר א' ליום ב', אף דיום א' דאורייתא, ושאר הימים דרבנן, שנתנו על כולם גדר דאורייתא. וראה ויחי יוסף חנוכה סל"ח].

ובל"א, הי טוב להתנות לכתחילה שלא יאסר אלא כשיעור, וכל העושה כן מעיקרא ודאי אין כאן בית מיחוש. ושו"ר שכ"כ להקל בשו"ת רבבות אפרים ח"ד סת"ל סק"ב (והביא שם גם הסברא הנ"ל שההקצאה היא גם עבור ההידור. אבל מש"כ שם לדיק מ'ל' השו"ע שהנותר ביום השמיני עושה מדורה – ליכא לדיקוי מיד, שהרי בשאר הימים יכול להשתמש בנותר מנורת ההידור, וגם בנותר מנר העיקר עבור נר העיקר). וראה גם פסקי שמועות חנוכה ע' קלד. ס' חנוכה פ"י סל"ז.

מילואים כט (הערה 238)

והנה, ד"ר פשוט וא"צ לפנים שבדיעבד יצא שאין ההוספה לעיכובא, והשק"ט רק אם יצא יד"ח דין ההידור (זולת להאומרים שמהדרין מן המהדרין הוא מעיקר הדין. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב יח'ערב. אבל רוח"פ לא נקטו כך), וגז"ר רק למ"ד משום ימים היוצאין (ולכמה דעות העיקר לדינא משום מעלין. וראה הנסמך בלקו"ש ח"ב ע' 207 הע' 3. ואף שגם למ"ד משום מעלין, הרי למחרת לא יקיים דין מעלין – אלא מעכב בהידור הדין, ורק בשלשון יו"ת להדליק כל אחד במקום מיוחד, להוסיף. ואף דליכא הכירא – אי"ז מעכב. (וכ"מ בטור סתרע"ג בשם ר' יחיאל בהספק איזהו השמש. וראה שם בד"מ וחידישי הגהות. ואין שלא נפרש, מוכח שאי"ז מעכב. גם ברמ"א סתרע"א ס"ז נקט בשלשון יו"ת להדליק כל אחד במקום מיוחד, הרי לנו שאי"ז לעיכובא). ולהעיר שפשוט הגמ' שבת כג, ב דר"א נגרא הוה גזיל בהרגא טובא (למ"ד שקאי גם בנ"ח) שיש ענין בכלל להרבות בנרות. (ודוחק לומר דקאי במהדרין מן המהדרין). וגם לו יתייבא להו שמועכב (וראה שו"ת כת"ס אור"ח סקל"ה שר"ל בנדון דיד' שעי"י שהוסיף גרע עיקר המצוה. אבל אין הכרח בדבריו שהוא לעיכובא. וראה לקו"ש שם ע' 208 ובהערות. ועוד היתם שאני שרע ממספר הנרות וכיון שרצה לצאת כדיון מהדרין לא נגמרה מצותו עד שידליק כהוגן. וראה בבית הלוי בסוגיא הדחוכה (שבת כב, א ד"ה ר' אמר) שכינן נדבכה אחד מהם וכבר אינו כמנין הימים שוב ליכא בהנוספין ההידור. ולהעיר שבשו"ת רעק"א תנינא ס"ג (ובכ"מ מפורש איפכא מהכת"ס, שכשגמר נר העיקר נסתיימה מצותו וההוספה היא רק מדין מהדרין) – הרי בשעת ההדלקה כבר קיים ההידור, ולא מסתבר שנתבטל ההידור כשהוסיף אח"כ עוד נר. (וקצת רא' מזה שרש"ל אמר הנרות הללו בעודו גומר להדליק, אף שלפ"ז נמצא שהפסיק בין נר ב' לנ' וקלקל בעיקר המצוה – ראה שו"ת מנח"ח ח"ד סי' קטו. אבל ראה שם ח"ו סס"ד. ויש לחלק. וראה כע"ז בהגהות רא"מ הורוויץ שבת כג, ב, שמה שבעשאה כמין מדורה אפי' לאחד אינה עולה הוא רק כשהדליק בב"א אבל בזאח"ז יצא הראשון למ"ד כבתה אין זקוק לה. אבל ראה ס' החיים למהרש"ק סתרע"א ס"ד. חלקת יואב ח"ב קונטרס הערות סק"ד. שו"ת מנח"ש ח"ב סנ"א סק"ב. וי"ל דשאני עשאה כמין מדורה מעטל הפוסק"ל למפרע. ועוד רא'י, שהרי כבתה אינו זקוק אפילו אם כבו רק מקצתו, אף שאחרי שכבו בטל ההיכר). ושו"ר שכ"כ בפניני חנוכה ע' לה בשם הגריש"א.

ואולי י"ל בכוונת החכמ"ש, שדן אם יצא עיקר המצוה, ולא משום מהדרין, וקאחי עלה מדין בל תוסיף, וכוונתו לומר שבנ"ח אם הוסיף לא קלקל בעיקר המצוה. וי"ל באור"א קצת, שכינן שהדליק נר נוסף שאינו של מצוה קס"ד דליכא הכירא למצוה, ולא יצא כלל.

שגם מסבאר צ"ע שאין טעם לומר שצ"ל קביעות לכל ימי חנוכה דוקא (וראה שו"ת קנין תורה ח"ה סע"ב. אבל מש"כ שם להתייר גם בסועד סעודת מרעות אצל חבירו, ד"י נסתר מחמתו, והארכנו במק"א). ויש שחידשו שצ"ל לרוב ימי חנוכה, וגז' אי"מ לדידי ולדכוותי, ותו, שהרי בפר"ח הביא ב' טעמים להדליק בבית אביו, שכיון שאין שום אדם בבית למי ידליק (השייך בזמן שהדליקו בחוץ), ועוד דהאידינא שההיכר לבני הבית כיון שישנים שם בני הבית שם ידליקו, ושניהם שייכים גם בנמצא באותה עיר, וזיל בתר טעמא. גם בסו"ד הפר"ח כתב "שאם הלכו כולם ואינם ישנים שם בלילות ליכא חשדא כלל", ומוכח מדבריו שהעיקר עליכא חשדא בביתו ולכן אינו מדליק שם, ולא מחמת שעקר לכל ימי החנוכה. ומבואר נמי, דהקס"ד שלא להדליק בבית אביו, הוא משום חשדא.

והוסיף בה הפר"ח דברים, שאע"פ שבימים הולך באקראי לביתו ואוכל שם אכילת ארעי, "כיון דקבע לו כל ימי חנוכה אצל אביו שם הוא ביתו" (כ"ה בחי"א שם), שכיון שקבע ביתו אצל אביו חיוב זה גובר על חובתו להדליק בביתו. וז"ל, שכיון שיש לו ב' דירות, ועדיין אוכל ערוא בביתו, מוכרח שיעקב לכל ימי חנוכה דוקא. ואפשר שבאם לא קבע לכל ימי חנוכה לא נעקר דירתו מביתו ויכול להדליק גם שם. (וא"ש שבחי"א שם ארכבי אתרי רכשי, שפתח בדברי הט"ז, שבהולך לסעוד אצל חבירו פעם אחת חייב לילך לביתו ולהדליק, ומשמע שהטעם מחמת שהיא רק פ"א, וסיים בהולך לכל ימי החנוכה, דמשמע מינה שרק בכה"ג נעקרה דירתו).

ואין לנו לבנות חידוש דין שאין לזה מקור בפוסקים על יסוד דיוק בלשון (וכש"כ בלשון החי"א ומש"ב, שידוע שדרך הפוסקים להעתיק ההלכה בסגנון שהובא בספרים שקדמו. ובפרט שצ"ל דקמ"ל שגם באוכל בביתו אכילת ערוא מדליק בבית אביו, כיון שבחנוכה קביעותו בבית אביו, ככ"ל). וקו"ל ב' כללי הפוסקים שבדבר הרגיל הול' להשימנו, ולא אישתימיט לשום פוסק לומר שאכסנאי הוא רק אם מתאכסן כל ימי חנוכה, או רק אם הוא בעיר אחרת. ואם נפסח לומר דהפר"ח לדיוקא נחית, אפ"ל שלכו"ע יכול להדליק במקום שנתארח ליום אחד, וכוונתו איפכא שאם עקר לכל ימי החנוכה לא סגי במה שידליק בביתו הישן.

וכעת נ"ל, שבכוונה תחילה הקשה הט"ז אידיל' מש"כ בסמוך בסק"א שאכסנאי רשאי להדליק במקום שהוא שם, שנראה כסותר מש"כ בנוגע אוכל סעודת מרעות באקראי, ועדיפא הו"ל לאקשו"י מוגן הדין שמשותף בפרוטה, דמוכח מינה שאין חובת ההדלקה בביתו דוקא – לפי שבאמת אין ראי' משם, דאנא אמינא, שאף בהחידוש דאכסנאי שגם מי שאין לו בית לא נפטר מחובת הגוף, אבל אכתי אין בידו להדליק במקום האכסנאי, שאין שם הדלקה במקום שאינו ביתו, ויכול לצאת חובת הגוף רק ע"י השתתפות בפרוטה, שנעשה שותף בהדלקה כשיהיה הדלקת בעה"ב בביתו. ברם, השתתף דחידית לו שהאכסנאי יכול לקיים גם מצות הדלקה בעצמו, נתעוררה הקושיא, דמאי שנא מאוכל סעודת מרעות. ועז"כ לחלק, שההיתר להדליק בעצמו לא יכון רק אם שכיבתו שם. ונמצינו למדים כמה דברים: חדא, שדין האכסנאי שששתתף אינה כהדלקה ממש, ואפשר שאם בידו חייב לסדר שישני שם. ולאידך, שההיתר להדליק בעצמו לא יכון בכל אכסנאי רק אם שכיבתו שם. ואף גם זאת למדנו, שאם אכן שכיבתו שם אין סיבה להעדיף ביתו ממקום האכסנאי. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' כה"נו. ושם כתבנו באו"א עד"ז. וקרוכים הדברים ול"ז.

וכבפנים, כן מפורש בשו"ת אג"מ יו"ד ח"ג ס"ד סק"ה. וכ"ד רוב פוסקי זמננו.

וכש"כ בנן אצל אביו או חתן אצל חמיו שנחשב כבני הבית, וי"א שכלל גוויי יכול להדליק שם, דשאני משאר אכסנאי, והארכנו במק"א.

שו"ת הרדב"ז ח"ב סתשנ"ז. (וראה שו"ת יד אליהו גרולר ח"א בכללים מע' ס' סכ"ג משום חביבה מצוה בעשתתף). וגם שמה ישכח מהדלקת נ"ח, או שמה יטעה לומר שאע"פ שקיבל שבת מותר לו להדליק נ"ח אח"כ – הגהות א"ש מצליח שם. ובבא"ח ש"א פ' וישב ס"כ כתב שגם כשהאיש מדליק נ"ח והאשה מדלקת גר שבת תמתינ עד שידליק הבעל נ"ח שיש בדבר טעם ע"פ סוד (ראה שעה"כ דרושי חנוכה דרוש א' בסופו (קט, א). פע"ח שער חנוכה פ"ד. טור ברקת סתערע"ט סק"א. ברכ"י סתערע"ט סוסק"א. אבל להעיר משמון ששון ח"ג דרוש חנוכה ס"ג (קלט, ג) שדרוש הנ"ל בשעה"כ הוא מזולתו ואין לסמוך. וכללות הענין מבואר בכ"מ בדא"ח, שגר שבת ענינו העלאה ונ"ח – המשכה).

ולהעיר מפמ"ג בא"א סק"א להסתפק בהדלקת כבר נרות שבת ואחר מדליק נ"ח בשבילה היאך מברך להדליק. (ול"ל נרות שבת – ראה שו"ת אדה"ז סוס"ג ב'קא"ג). וגם בברכות שעשה נסים ושהחיינו כתב רק מדין רואה. ומוכח שאם אין ההדלקה בשליחותה, דכל היכא דאיהו לא מצי עביד לא משוי שליח, ורק מדין ממונו ומעשה קוף עביד, אי"ז קיום המצוה כדבעי. וי"ל.

מילואים לא (הערה 257)

גם בשו"ת מהרש"ם ח"ד סקמ"ו כתב שבנוסע בבא"ן שישלים בעד כל הלילה הוי כשוכר לו בית דירה לאכול ולישן שם ומדליק שם שזוהו ביתו.

ויש שנוט להחמיר, דשאני אכסנאי שמתארח בעיר אחרת, וממילא קצתו שעקר מדירתו הקבועה, אבל אם מתארח באותה העיר לא נפטר ביתו הקבוע מחיובו של גר איש וביתו, אע"פ שלא נמצא כלל בביתו במשך השבת. וכ"מ פשוט ה"ל בקיצור שו"ע סקל"ט ס"ט (ועוד) שמי שהוא בעירו אלא בבית אחר כשהגיע זמן ההדלקה צריך לשלוח לביתו להדליק.

אמנם, יותר נראה כבפנים, חדא שבט"ז סתערע"ז סק"א לא נחית לחלק כן, דאת"ל הכי, עדיפא הו"ל לט"ז לחלק כן בין אכסנאי לאוכל סעודת מרעות אצל חבירו באקראי. (וראי' גמורה אינה, שבאוכל אצל חבירו באקראי שאין לו להדליק שם, קאתי עלה הט"ז מחמת ב' טעמים: חדא, ד'עשיטא לבי' יניח ביתו וידליק בבית שהוא אוכל שם פעם אחת אצל חבירו אלא צריך לילך לביתו ולהדליק שם, ולפי סברא זו "אותו בית שהוא סועד שם אין דינו אלא כאכסנאי שמדליקו עליו בביתו והוא אינו מדליק במקום שהוא" (וראה גם הגהות לבי' שם). ועוד, ש"א דאכסנאי רשאי להדליק גם במקום שהוא שם – היינו שעכשיו תהיה גם שכיבתו שם, מה שאין כן בה שייאכל כאן שעה או שתיים וישוב למקומו אין שום סברא לומר שידליק שם ולא בביתו, דזה הוה כאלו עומד בשעת הדלקה על רתוב העיר דאין שייך לו הדלקה". והנשאת, מש"כ לחלק בין אכסנאי לאוכל באקראי, היינו לומר דגרע מאכסנאי, אבל אכתי אפשר דקיימא סברא קמא, שאין לו להניח ביתו ולהדליק במקום האכסנאי. אמנם, הארכנו לעיל בהכנות לחנוכה בדיני מקום ההדלקה בהערה, דלא אישתימיט בשום דוכא שאכסנאי חייב לסדר שידליקו בביתו באם אפשר בכך. ונראה בדעת הט"ז שכיון ששכיבתו שם אינו כמדליק ברחוב העיר וחשוב ביתו, וממילא הו"ל לגבי גוף חובת הדלקה בביתו, שחובתו במקום שאוכל וישן (היום).

ועוד, שבפר"ח סתערע"ז מייירי בעוקר דירתו ושווה בבית אביו שבאותה עיר בימי התנוכה ומדליק שם. ואף דמייירי בעוקר דירתו לכל ימי החנוכה – כתב לפי סגנון השאלה, ומעשה שהי' כך הי' (אף שגם בחי"א כלל קנז סל"ב העתיק בלשון הנ"ל, וכן בהה"ל סתערע"ז ס"א ד"ה במקום), ובמימיהם מסתמא ע"ד הרגיל לא עקרו דירתם רק ליום אחד, וגופא דעובדא הכי הוה. והשוואה קס"ד שאפי' בכה"ג חייב להדליק בביתו, ועז"כ דבהא פשיטא שעקר דירתו, וכסגנון הפר"ח "והשבתי שדבר ברור הוא", וי"ל שכתב שעקר דירתו לכל ח' ימי חנוכה לרווחא דמילתא. ואף גם זאת,

מילואים לב (הערה 259)

ונראה, שאין כאן בית מיוחס, חדא דקיי"לן שבכבתה בע"ש מבעו"י אין זקוק לה, ואסברה לה בשו"ת תרומה"ס קב שכיון שמברכים מבעו"י על כרחק ה'ט דמשום דא"פ בעינין אחר חשיבא הכשר מצוה וכבר הותחלה המצוה בהכשר (ואף שכתב שעיקר המצוה בשהיה ההדלקה אחר חשיבה – ו"ל דהיינו רק להקס"ד, עיי"ש). ובט"ז סתרע"ג סק"ט, דל"ה הכשר מצוה אלא מצוה ממש. ויתירה מזו, כתב בשו"ת חת"ס ח"ו ס"ז, שכיון שא"פ לשמונה ימים בלי שבת, א"כ חשמונאים שתיקנו הדלקת נ"ח מעיקרא הכי תיקנו להיות זמן הדלקתו קודם הלילה. ולדידי' ה"ז זמן המצוה ממש. וראה שו"ת מהר"ש ענגיל ח"ב ס"ג סק"א (פ"ט שו"ת בי"א או"ח ס"ג), שבהדלקה בשבת לחולה לא יצא לפי ששמיקרא קבעו המצוה בע"ש. שו"ת פני מבין או"ח סרכ"ז (בשכח והדליק בשבת). מטעמי יצחק בורשטיין ח"א או"ח סמ"ז (לגבי היתר הדלקה בשבת ע"י גוי. ושם שלהנמוקי" (ב"ק י, ב דפדי הרי"ף), דחשיב כאילו נגמרה ההדלקה בשעה שהדליק, עכ"ל שהמצוה רק בשעת ההדלקה. ולכא"ו כ"ה גם להסוברים שא"פ לברך ברכת הרואה בליל שבת. ולהעיר מ' הרמב"ן שבת כא, א ד"ה הא דאמרני: שבשבת לדי"ה כבתה אין זקוק לה ואין לו בה אלא מצות הדלקה בלבד. ויש להעמיס בדבריו כנ"ל. וכ"כ להקל בענינו בשו"ת להורות נתן ח"ו סמ"ג מה"ט. ואף גם להחולקים שיש להתמיר ולחזור להדליק בשבת ע"ש מבעו"י (או נאמר דשאני הכא דהו"ל ככבתה במזיד, אלא שגם בזה רבו המקילים. ולכמה דעות, גם בהדליק ע"ד לכבות לא גרע מכבתה במזיד – ראה שו"ת חלקת יואב ח"ב בקונטרס הערות ס"ד. ועוד) – ומה שאני שהמצוה קיימת עדיין, ועוד, שבקיבל שבת גם לט"ז סתרע"ג סק"ט אינו זקוק. ואם משום הפרסום לבני ביתו – לא שאם משאר ימי חנוכה, שלא נתפרש בשום מקום שצריכים לראות הנרות אח"כ, וסגי שנמצאים בשעת ההדלקה, אף שאין רואים ח"ש, שעת קיום המצוה, הנס, לפי שא"צ שתהא הפרסום במשך כל שעת קיום המצוה. וכמו בהדלקה בזמן הגמ', שא"צ לשהות בחצר. (ובשו"ת שב יעקב ס"ב שכתב שאין נכון להדליק ולילך מיד לביה"כ, לא קאתי עלה ממחמת כבתה, אלא דלא אריך למיעבד הכי, וכן במקמ"ח סתרע"ב ס"ב, שכתב דעיקר מצוה הוא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראות אותם לשמוח בהם ולא סגי שידליק וילך לו למקום אחר – מודה שקיים המצוה, אלא שחסר העיקר. והרי הא גופא המנהג בע"ש שלא לשהות ח"ש. ובמדליק ע"י שליח, הרי השליח הולך מיד ואין איש מאנשי הבית שם בבית). ומה שרואים בעת ההדלקה אחי ארבע פרסום הנס, אף שאי"ז זמן קיום המצוה אלא מעשה המצוה. וכלשון המשנ"ב סתרע"ג בבה"ס ס"ב ד"ה אם כבתה "דלא בעינן פרסומי ניסא רק בעת ההדלקה." (ול"ל להדליקה בפנים והוציאה לחוץ דגרע מכתבה, שבוז מתבטל למפרע פרסו"ן בשעת ההדלקה שהרואה אומר לצרכו מדליק – ראה גם הגהות אמרי ברוך סתרע"ה למג"א סק"ג). ויתירה מזו, שבאמת אין חובת פרסו"ן מצ"ע, אלא שתהא הנר ראוי לפרסו"ן (ראה לקו"ש ח"ג ע' 814. שם ע' 817 ובהערה 37. וראה לעיל אצלנו בדיון הדלקה כשב"ב ישנים בהערה). וראה לעיל אצלנו בערב חנוכה בדיון ביה"כ ביה"כ, בנוגע כיבוי הנרות בביה"כ, בהערה, במה שצריך מלכתחילה שמן כשיעור ח"ש, כשאני מדליק בזמנה, וגם בפנים. ואכ"מ. (ובכלל לא נהירא למימר שיציאה מביתו בגדר כבתה במזיד. ואיך שלא נהירא בגרירותא דכבתה במזיד (שמתסבר שאינו משום קנס, דאף שלא מסתבר שנתחדש קנס שכזה בפרסומי. ועוד שבפמ"ג סתרע"ג בא"א נחית לשקו"ט אם יברך, ופשוט דל"ש סברא לברך משום קנס) – מסתבר ביותר דל"ש כ"ז בעזיבת ביתו כשה"ש שם משך זמן. ומצינו באחרונים כמה אופנים בדבר – ראה ג' המלך סמ"ג שו"ת סמ"ג או"ח סתק"ב סק"ב. שמלי תודה סט"ז סק"ג (ע' קמה) בשם האג"מ. ועוד. ועיקרם: משום שאל"כ

לא הועילו חכמים בתקנתם שכא"א יכבה (אלא שאי"ז טעם לחזור ולהדליק אלא לאסור לכבות), או דאתי מעשה הכיבוי ומבטל מעשה הדלקה, או שנראה שצרכו להדליקה, או שמגלה שבדעתו לכתוב מעיקרא והו"ל כנותן שמן פחות משיעור, או שחובתו למעיקרא עדיין מוטלת עליו ורק כשעשה כחובתו פטרוהו. אמנם "ל באו"א, שכתבה בשוגג לא הטריחוהו משא"כ במזיד. ועכ"ל כ"ז אינו שוה, בשגם שמה שבדעתו לצאת אח"כ לא משוי ל' בשעת מעשה הדלקה ככבה, שהרי אפשר שימלך, וגם אין מחשבת נכרת בעת ההדלקה והדלקה עושה מצוה). ול"ל למלא קערה שמן והקיפה פתילות ששעאה כמדורה ואינו עולה לו גם לנר ראשון, אף שבשעת הדלקת הראשון ה' כיון – (דנוסף להסברא דהתם קאי בהדלקין בב"א – ראה הגהות הרא"מ הורוויץ שבת כג, ב – עוד זאת, שגם להסברא דהתם דומה למדליק כמקום הרוח, שגם ושגא), שהרי דעתו שיתחברו ויתבטל הנר ממהותו ונעשה כמדורה, ונתבטל למפרע הפרסו"ן, שנראה כאילו הוא לצורכו, או שאינו דומה למקדש, אבל כאן לא נפקע הפרסו"ן שבשעת ההדלקה. וגם במקמ"ד ס"ז ס"ל שהחתיך במדליק בביתו וסוגר הפתח והולך לסעוד ולישון בבית אחרת של חברו, הדגיש ששינתו גם במק"א – היינו שאינו ביתו. ולא נתכוון לומר, שאין ללכת מיד אחר ההדלקה, דהדלקה עושה מצוה, רק שבסופו וישן בבית חבירו נמצא שאי"ז ביתו. וגם ע"ז כתב באו"ל ח"ד סמ"ז ס"ד בביאורים, שאין נראה כן שכיון שבזמן ההדלקה הוא בביתו יצא ידי חובתו אף אם יוצא את הבית לאחר מכן, והרי מדינת דאוי שיכול אדם לצאת לאחר ההדלקה כדי להתפלל או לכל עיסוק אחר ואין בכך כלום. וכן הורה כמה אחרונים בהדלקה הוא בביתו רוח דירתו הקבועה גם בנוגע הדלקה במוצ"ש, וכדומה. וכן בשו"ת מנח"ש ח"ב סנ"א סק"ב נסתפק רק בעובד לגמרי שכבר אינו ביתו. וגם בזה ראה פניני חנוכה ע' קיב בשם הגריש"א. וראה בשו"ת שבה"ל ח"ח סקנ"ח ש"אין ספק בלבי דחייב מן הדיון להדליק כאן בביתו כיון דבשעת חלות החיוב הדלקה הוא בביתו רוח דירתו הקבועה גם לעתיד ומאי אכפת לדינא אם אדם יוצא אחרי הדלקה ואפילו למי שיוצא לצמיתות מדירתו בשעה כזאת. וכ"כ בשו"ת אג"מ יו"ד ח"ג ס"ד סק"ה. (ועוד).

ונוסף ל"ה, ר"ה בפמ"ג סתרע"ב בא"א סק"א כתב שבנתן שיעור כ"ש מצומצם בע"ש יצא בדעיבד, אף שאינו דולק בלילה. (ועיי"ש גם לגבי הדלקה בחול מפלה"מ. וראה גם משנ"ב סתרע"ב סק"ד). וראה גם אג"ק ח"ב ע' ג, ונת' אצלנו קבוצת התמים סכלו תשס"ב וטבת תשס"ב. וקצת סמך לדבר להתיי, מזה שבתורד יכול להדליק בפלה"מ, וגם כשמדליקין בפנים, והיינו כיון שאינו יכול להדליק אח"כ, שהרי מדינת עדיף להדליק גם אחרי שתכלה רגל מלהדליק בפלה"מ, וגם ב"ב אינם יכולים להדליק, דא"כ עדיף שידליק בהזמנה (כמ"ש כמה אחרונים – ראה לעיל בלוח ליל א' דחנוכה), ומשמע קצת דמירי שלא יהיו בביתו גם ח"ש, ועכ"ז מהיה הדלקה (אף ש"ל בפשיטות שנמצא אלא שטרוד במלאכה). וה"ז דסגי שנמצאים בשעת ההדלקה. [ולכא למימר דשרגא בטיהרא מאי אהני, שש"ס גורם פרסום הנס בשעת מעשה, נוסף לזה שכעת שמדליקין בפנים מינכרא ההדלקה בביתו. ולהעיר שמאורי ברוכות כו, ב, שמפלה"מ חמה מתחלה להשתקע ואינו נראית לרוב בנ"א. וראה שו"ת שבה"ל ח"ט סי' קמב. וכבר הובא לעיל בלוח בליל א' דחנוכה, בדיון הדלקה מפלה"מ, שעד"ז מצינו בדא"ח כ"ב כ"מ. ולהעיר מתוס' ביצה כב, ב ד"ה אין, למה שנהגו להדליק מיו"ט לחבירו, שגם סמוך לחשיכה צורך הוא באותה הדלקה. וממש כע"ז הוא ביראים סוסי' עדר לענין נ"ח שמששתקע היינו בעוד קצת יום, כיון שההשקף קצת. אבל המאירי עצמו כשבבת כא, ב, בטעם שאין מדליקין קודם שקיעה"ח משום שרגא בטיהרא, אלא שהוסיף דבשבת שאני, דהיכא דלא אפשר שאני].

והעיקר, דקיי"לן שבדבר הרגיל הו"ל להפוסקים להשיעור, והרי

ודמאי לשכח (ראה רש"ש ביצה ב, א לתוד"ה בית הלל. שבות יצחק מוקצה פ"ז סק"ב).

ד. ויש שדנו בשבולחן שעיקרו עבור הסעודה שאני ומהני גם חלה, וטעמם שהגר אצל על השולחן דוקא (ראה גם מנוה"ט סרע"ז בקנה"מ סק"ד) משא"כ בחלה (ואו"ל שהוא כעין כסיו קדירה שאינו נעשה בסיס להטמנה המוקצה המונח עליו, שהכסיו משמש לקדירה. והה"ג השולחן טפל ללחם). ובסגנון אחר שכיוון שהנרות הם בשביל הסעודה ה"ה טפלים לחלות שהן עיקר הסעודה. אלא שד"ז לא יושיענו לגבי נרות חנוכה ושמקומם על ספסל או כסא. (וראה גם בהע' הבאה בשלילת סברא הנ"ל).

ה. עוד ראיתי למי שכתב (גביע הכסף סע"ט פ"ו) שבמניח דבר היתר מעיקרא בכדי שיהא בסיס להיתר א"צ שההיתר יאה חשוב יותר. אלא שלא מקור לדבר. אבל להעיר מהמחבר ש"כ כע"ז במאמ"ר סרע"ז סק"ד (לדעת המחבר דמהני תנאי).

ו. עוד סברא כתבו להקל, שהכסא אינו מתבטל למנוחה מחמת חשיבותו (ראה פרישה סרע"ז סק"ד. א"ד שם סק"ח וסק"א). אמנם, למעשה לא קיי"ל הכי. וגם מסתבר שגם לדעת המקילים ל"ש לומר כן רק רב של חורס וכדומה.

ז. ואולי יש לצרף גם השי' דתנאי מועיל. וגם בלא התנה – הא גופא שהינתן דבר היתר שלא יאה בסיס הו"ל כהתנה (ראה הגהות לב"ש למג"א סרע"ט סק"ה ד"ה כאלו). ואף שלענין הפמוטים שהם ממח"כ ל"מ תנאי – לדעת רעק"א (בהגהותיו למג"א סע"ח סק"ט) דל"א מינו דאיתקצאי בממח"כ לכא"ו מהני תנאי גם לטלטל הפמוט.

ח. גם יש לצרף סברת רעק"א (בהגהותיו לשו"ע סע"ח ס"ה). וראה פמ"ג סע"ח במ"ז סק"ד. אבל ראה שו"ת רעק"א סכ"ב שכתב להיפך. וראה גם פמ"ג סע"ח במ"ז סק"ה) שבממח"כ מהני ככר או תינוק (לדעת יש מתירים דמהני בכשמל"א, ובמקום הפ"מ יש לסמוך על סברא זו (ראה שו"ע אדה"ז סע"ח סכ"ג)), ולכא"ו טעמו שעיקר ממח"כ מחמת היותו כשמל"א. ומכיון שאין סברא שהבסיס יאה חמור יותר מגוף המוקצה, מהני גם לגבי הבסיס. ולפ"ז ההיתר שע"ג הבסיס מהני לא רק מדין בסיס לדבר המותר ודבר האסור כ"א מדין ככר או תינוק.

ט. ומדאיתנין להכי, י"ל עוד, לולא דמסתפינא. ובהקדם שלכמה דעות בבכמל"א אין דין בסיס כלל, ומכיון שכל ממח"כ נובע מחמת היותו כשמל"א ל"ש בזה גדר בסיס ג"כ. אבל לאידך בפמ"ג סע"ח במ"ז בפתיחה כתב להסתפק שבבסיס דממח"כ ל"מ דבר המותר כלל. אבל כל האחרונים כתבו להיפך ב' הפרטים, הן שיש דין בסיס בממח"כ, והן שדבר המותר מועיל. וכן מוכרח גם משו"ע אדה"ז סע"ח ס"ה.

[ובכל הנ"ל מענה גם להטענה שמנורות שלנו הן בגדר מנורה של פרקים שאסורות בטלטול מצ"ע, וזהו נוסף לכך שכתבו כמה אחרונים דמנורות שלנו עדיף ממנורה של פרקים].

מילואים לד (הערה 262)

ומוכרח כן גם מה שדוקא נזכר ל"מ לחם לפי שטפלה לשלחבת מחמת שעיקר עשייתה לכך, ומינה שכל שאין עיקרו לכך מהני. וה"ט לפי שהכסא אינו עשוי מעיקרו לנרות, אלא שכעת משתמש בו כאן עבור הנרות. וראה גם בס' דברי יחזקאל החדש במקומו (שהביא מלוח דבר יום ביומו כ"ה סלול) בהנהגת הרה"צ וכו' משינאורס שנהגו להניח תכשיטים על הספסל בע"ש להחיר טלטלו. (אמנם בלוח דבר יום ביומו גופא משמע שנהגו כן בכלל לתכשיטי מצוה ולא מחמת הטלטול. אבל שמענו בשם הרה"צ וכו' מפשעווארסק שסמכו ע"ז להחיר הטלטול). [ורק במגש יש להחמירו כיוון שעיקרו מיועד לנרות, ודמאי למנוחה גופא דל"מ להניח דבר היתר ע"ג המנורה. וגם במגש הרבה מקילים. וראה שו"ת באתרא דרב סי' לב'תשא שהארכנו מזה. ולהעיר שגם

גם לפני שנתחדשה תאורת החשמל ברחוב היו שיצאו מביתם, וכדמוכח מזה שרגל מן השוק כלתה רק אחרי שקיעה"ה, וגם בליל שבת (אף שבד"כ מצויים בבתיהם). הקפידו להתפלל ערבית בזמנה גם בשבת, וגם סעדו על שולחן אחרים, כנראה מדברי הפוסקים, וגם הלכו לשמוע דרשות (ראה ויק"ר ט, ט), ועכ"ז לא עלתה שאלה זו על שולחן מלכים.

ויש להוסיף, שבד"כ נמצאים קצת גם אחרי השקיעה, שלדעת הגאונים ה"ז עיקר זמן ההדלקה. ועוד שכמ"כ דולקים נרות, ועכ"פ נר אחד, גם אח"כ כשחוזרים לביתם, ואהני לפרסום הנס. אלא שבלא"ה נכון הדבר מטעמי בטיחות שלא להשאיר הנרות ללא שמירה, ועכ"פ להשאיר משך זמן לראות שדולקים כדבעי.

מילואים לג (הערה 261)

וחקרוהו שרים מינינו משתמשים במנורות כסף שהם מוקצים מחמת ח"כ, שלפ"ז צ"ל שזה יותר מהמנורה. ומש"כ בכ"מ דמהני כיוון שחשוב יותר מהשלחבת, והנר טפל לשלחבת (ראה גם תוספת חיים לחי"א כלל סז סק"ג. שערם מצוינים בהלכה לאאזמ"ר ספ"ט ס"ב בקו"א) – עצ"ב, שהרי המנורה היא גם מוקצה מחמת עצמה מדין ממח"כ (ואולי ז"כ התורת שבת סרע"ט סק"ח). ואולי זהו הטעם לאלו שנהגו להניח תכשיטים דוקא (הובא בהע' הבאה). והמנהג להקל להשתמש בחלה וכדומה. וסתימת הפוסקים שלא פירשו, אף שגם בזמנם הדליקו בפמוטים מכסף מורה דלא ס"ל להחמיר בזה. וכמה טעמים בדבר:

א. כשמנורה משמשת גם לנוי אי"ז ממח"כ (שש"כ פ"כ הע' ירד. וראה בטלטלי שבת בסוה"ס בתשו' הגרמ"פ סק"ג). וי"א שבמצאות הנהוגה הרי בד"כ ראויים ועומדים להשתמש בהם לשאר דברים ב"כ. וגם אין מקפידים שלא לטלטלם מוקדם למקום. גם איכא למיסבר סברא, שפמוטים וכן מנורה עשויים רק לקבלה ואין מלאכתם לאיסור, שאין מלאכת איסור נעשית בהם עצמם, ועדיף מנר שחלקו ראשוניים אם דינם ככשמל"א (ראה הגהות רעק"א למג"א סרע"ט סק"ב ולמג"א סע"י סק"ה), לפי שבד"כ מדליקים בכוסיות זכוכית), וממילא ל"ש ממח"כ שהוא רק בכשמל"א.

ב. אף שמנורה חשובה יותר מהחלה, החלות הן לצורך שבת וחשובים עבורו כעת יותר מהמנורה. וע"ד הטעם שהחלות מועילות בכל נר שחשובות ביחס לשלחבת. (ויש שר"ל גם שבימינו משמשים בנרות חשמליות החללות חשובות יותר. אלא שאי"ז מועיל לגבי הפמוטים. ועוד שנו חנוכה אינו עבור השתמשות לאורו. אלא שעדיין אפ"ל כנ"ל, שהחשיבות החלות נובעת מחמת היותן לצורך שבת).

ג. עוד יש לדון, דהנה אף שפתילה היא בגדר מוקצה מחמת גופה, אחרי שהדליק בה טפלה להנר (ראה תוספת רעק"א משניות שבת ספ"ג. ח' רעק"א שבת מז, א לתוד"ה הנח). ומקום לומר עד"ז גם במנורה, שאחרי ההדלקה משמשת לשלחבת. ובסגנון אחר שבישעה שמדליק בה ודאי ל"ש לומר שהיא בגדר ממח"כ הוא בשבת ב'ה, ונמצא שמעולם לא ירד עלי' תורת ממח"כ. איברא, שצ"ב לומר כן, שמאיה טעם ירד גדר מוקצה שבמנורה כשמשתמשת לעיקר יעודה. ושאינו פתילה דלא חזי ולא מידי, וכשמשתמש בו שוב אינו כאבן. אבל במנורה אף שע"י שימוש הוא בגדר כלי מ"מ הקצה דעתו ממנו מחמת ח"כ. ועדיין יש מקום לומר, דל"ש גדר ממח"כ רק בדבר שאין לו השתמשות בע"ק מחמת חשיבותו, אבל במנורה שמדליקים בה בע"ש יש אפשרות השתמשות בשבת ככלי להנר. וכיון שמשתמש בו וגם דבר רגיל הוא להשתמש בו חזר דינו ככשמל"א. וק"ל. עוד צ"ע, שדבר שכתב הנר חוזר להיות ממח"כ א"כ נאמר שה"ז כמוקצה באמצע שבת. וי"ל באור"א קצת, עדדין מינה שבאופן זה המוקצה נמצא שם מאילו וממילא ואינו אפי' בסיס לשעתו,

איברא, שאד"ז (שם ס"ב) דיין וכתב "שם יבדיל מתחלה תהא ברכת המוציא לבטלה שאחר כך יצטרך לחזור ולברך המוציא כיון שהפסק דהנא ככל בין ברכה לטעימה", ומשמע שרק בהפסק מובהק זכאי. וכסברא זו כתב מ"א באקיא את יצחק בשו"ת שבסוף ס"ח. אמנם, גם את"ל בדעת אדה"ז לדיוקא נחית, ותידוק מינה שבהפסק מועט לית לו בה (וראה לעניינו בקובץ תורת יודא צבי ח' י' יעו"ש), ונצטרך לחלק ולקבוע בכמות ההפסק, ונתת דבריו לשיעורים, ובנדו"ד – ה"ז חמש תיבות (ולהעיר מהדעות דתביה אחת ל"ה הפסק, ויא"ד עד ג' תיבות) (גם בהפסק בין ברכה"ל לאכילה, ולא רק בין נטילה לברכה – ראה פמ"ג סרי"א במ"א סק"ב. יו"ד סי"ט במ"א סק"ד. שו"ת רב פעלים ח"א או"ח סוס"י מב. ועוד). ולהעיר מהדיק דגביל תורו וטול ברוך גשנה ב"פ, והיינו ד' תיבות – ראה עטרת ראש ברכות מ, א. שו"ת בית הלוי ח"א ס"מ. פאה"ש ס"ג בבית ישראל סק"ח. שו"ת ר' עקיבא יוסף או"ח ס"ה. שו"ת חתן סופר סי' קכח. תורת חיים סופר סרי"א סק"ד. ועוד. ובשו"ת ביה"ל שם נקט, דיותר מד' תיבות לא הותר גם בגביל לתורי. ובאקיא את יצחק שם דגביל לתורי הוא ב' ו' תיבות משא"ל (הבדלה) – שאני התם שו"ת דס"ל לאדה"ז שבאמת הבדלה היא בגדר גביל לתורי לפי רמ"א, ודלא כריצב"א, שהרי היא בשביל להתיר לו לאכול פרוסת המוציא, וג"ז בגדר "מענין דברים שמברכים עליו" (רמב"ם ברכות פ"א ה"ח) ו"מילי דסעודה הוא" (ראו"ה ברכות פ"ו סכ"ב), ולא חשיב הפסק, דהא "בעי למיפטר נפש" מלמעבד איסורא (פר"ח או"ח סס"ו סק"ח), אלא שההפסק מובהק מדי. (ובהכי מיישב אדה"ז דעת הרמ"א, שאינו מחמת החילוק בין דאורייתא לדרבנן כריצב"א, שהקשו ע"ז טובא. וגם חמת הסברא שאין להפסיק לכתחילה כסברת משנ"ב סי' קסז בבה"ל ד"ה ומ"מ, שלפ"ד מדוע התירו אכילה קודם הבדלה. וראה בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי"ח בהערה. ושם כתב טעם מחודש, שכשיש איסור חיצוני אינו בגדר צרכי סעודה, ושאינו גביל לתורי דאסמכ"ל אקרא. והוא מחודש. אבל עד"ז כתב באקיא את יצחק שם. ובמחש"ב סרי"א סק"ב כתב כע"ז אבל באו"א. וראה פמ"ג שם. אלא טעם אחר בדבר, שבהפסק גדול ל"ש סברת גביל לתורי, לאכאורה ס"ל הכי גם דאורייתא, אמנם, בנדו"ד דהוי ברכה"ל ל"ד כ"כ, והרי עיקר היתר דגביל תורו "מענין דברים שמברכים עליו" ו"מילי דסעודה הוא". ושק"ט בנוגע היתר דגביל לתורי או הביאו מלח בברכת מצה. ובכ"מ מצינו דהפסק בברכה"ל גרע טפי – ראה תוס' פסחים קטו, ב. וראה מג"א סי' קסז סק"ט. פמ"ג במ"א שם סק"ח. אבל בכ"מ משמע דאדרבה בברכה"ל קיל טפי. כן מצינו כמ"פ גם בברכה"ל סברת גביל לתורי. ואכ"מ עוד.

[אבל פשוט שיש לחלק בין נדו"ד לבקשת רחמים, וכיה"ר שעל התפוח בדבש (ואולי ז"כ מחה"ש שתקפ"ג סק"ב שהוא לצורך האכילה. וראה אצלנו התמים חשון תשס"א ע' 25 הערה 18, תפלה וקריאת שם אחר ברכת המילה, זה חילופי אחר ברכת השחיטה, בקשות אחרי ברכת הבדלה וכו', וכמובן כמה חילוקים בדבר) (ולהעיר ממאמר סרי"א סק"ב שאין לחלק בזה בין הפסק מועט למרובה). וראה הנסמן בקובץ העו"ב ש"פ שמות תשנ"ח]. וראה בנדו"ד שו"ת מגדנות אליהו ח"ב ס"כ. שבת ומועדים פרינ"ד ח"ה ע' קכא. חוקת אהרן חשון סי"מ. תניבות הברכה ברונו סכ"י סק"ח. אבי בעזרי רות סתרפ"א ס"ב. הנסמן בקובץ אור מרדכי כסלו תש"פ.

מילואים לו (הערה 317 (1))

והיינו גם להסברא שחל עליו קדושה לאוסרה בהנאה, ראה בארוכה שו"ת באהרם דרב שם – הרי העיקר שלא יבוא לידי תקלה ליהנות, ומסתבר דל"ש ביזוי מצוה בטיפות מועטות, וכמו שבתרומה ל"ש משמרת תרומותיו בכגון דא – ראה תרומות פ"א מ"ח. וליכא בה משום ביטול איסור לכתחילה כיון שאינו מתכוון לבטל, פה ה"ש שם. וכש"כ לדעת הרמב"ם תרומות פ"ט

בנוגע לנו, כתב במנוה"ט סרי"ז סק"ז ועוד בטעמא דמילתא, דשאני נר שא"פ לשלהבת ללא נר].

ויש שכתבו להחמיר בלחם דוקא, שכל עיקר הטעם דלחם מהני הוא לפי שלחם לצורך שבת חשוב יותר מנרות שבת, ובסגנון אחר שדוקא בשולחן שבת החלות הן העיקר, שהשולחן מתחילתו מיועד לאכילה, משא"כ בנדו"ד. וגם בזה סתימת כל האחרונים דלא כוותיה, ושמועיל בכל גווני. וכן מוכרח גם מגוף הדין שבנר ל"מ הנחת לחם, והוא רק מחמת שעיקרו לשלהבת כנ"ל, אבל אלה"ה אזלינן בתר חשיבות גרידא. ואפשר להכריח ד"ל גם מזה של"כ הפוסקים בטעמא דמילתא דמהני ככרות לפי שהשולחן טפל (כבכיסוי קדירה שמשמש לקדירה ואינו נעשה בסיס מה"ט – ראה בהע' הקודמת).

הן אמנם, שבמחה"ש סרי"ט סק"ה כתב לחלק דשאני שולחן שעשוי לאכילה. והיינו בהבנת ד' המג"א סרי"ז סק"ח דמהני הנחת ככרות על השולחן, שאינו סותר משנ"ב בשו"ת הריב"ש סצ"ג שאין לחם שבנר מועיל לטלטל הנר לפי שהשמן שבנר חשוב יותר מההיתר לפי שצריך לו למצותו, דלא אמרין הכי רק במנוה העשוי לנו אבל בשולחן העומד לאכילה לא. ובדה"ח (דיני בסיס לדבר האסור ס"ד וס"ז) נ' שדרך גם כע"ז, דה"ט דל"מ לחם במנוה לפי שא"צ לו שיהי' הלחם מונח במנוה, אבל על השולחן צריך שיהיו הככרות מונחים שם. ונראה שבא בזה לתוון בין ד' הריב"ש לד' המג"א. וכל' המג"א: כלומר, אמנם, בכמה אחרונים נראה מדבריהם בתיווך ד' הריב"ש עם המג"א שאינו מטעם הנ"ל (ראה מנוה"ט שם. ועוד. ובמשנ"ב סרי"ז בשע"ה סק"ח כתב להדיא שהמג"א חולק על הריב"ש. וכ"מ בכמה מהאחרונים (ראה הגהות לבר"ש. תוס"ש סק"ז. ועוד). וגם בשו"ת אדה"ז לא נ' כלל טעמו של הריב"ש). ועוד, שלד' המח"ש יוצא שא"צ שהלחם יהא חשוב יותר. אבל בכ"מ פ' באו"א בד' המג"א, וגם בד' אדה"ז ברור מללו שהלחם מועיל מחמת חשיבותו לצורך שבת. ואף שמצינו כסברא הנ"ל גם באמרי דוד שם ט' ל"ז של סק"א, מדבריו גופא מוכח שלא זהו העיקר. וראה גם שו"ת שבה"ל ח"ח סנ"ב ובת"מ העיר גם מל' אדה"ז. (וראה שו"ת נור ישראל אוערבאן סל"ח ח"ה סק"ד. ותו, שמד' אדה"ז במה שהוסיף "לצורך שבת" במוסגר נראה בעליל שכוון לד"ז גופא לתוון ד' הריב"ש והמג"א, ור"ל דה"ט שלחם מועיל להמג"א, אף שכתב הריב"ש להדיא דלחם ל"מ לפי שהשמן חשוב יותר, כיון דהכא מייירי שהלחם הוא לצורך שבת. אלא שכפה"ל נסתפק אדה"ז בד"ז אם להמג"א צ"ל דוקא לצורך שבת או לא, וכדרכו בקודש הכניסו במוסגר מחמת הספק (או כיון שמחודש הוא). ונמצינו למדים שלאד"ה א"צ להגיע לחידושו של המח"ש ולחלק בין שולחן למנוה באופן הנ"ל. והעיקר שהלחם חשוב יותר מחמת שהוא לצורך שבת (ולולא המוסגר, מהני גם בל"ז), וגם בספסל וכסא מהני. ועוד, שכ"ה לדינא שלחם קודם לנרות, וכש"כ לנו חנוכה (שנר ביתו עדיף מנ"ח מעיקר הדין. ורק שבימינו שמדליקים בפנים היינו הך).

ואעיקר דמילתא, גם לסברת המח"ש, נ"ל שכסא מיועד לכ"ה, הן להניח עליו אוכלים והן לשאר דברים, ודמאי לשולחן שרגילים להניח עליו כל מיני חפצים. ובפרט בחנוכה שכמו שרגילים להניח עליו מנוה רובלם להניח עליו אוכלים בע"ש מה"ט גופא שלא אלהי בסיס. ובסגנון אחר, שאף שאין דרך להניח חפצים על הכסא הרי גם אין דרך להניח שם מנוה, ושיום ההיתר והאיסור. ומה תאמר שבחנוכה גילג' להניח שם מנוה, הרי בשבת חנוכה גילג' שיהא שם דבר היתר. ומעיקרא לא נתכוון במחה"ש לומר שצ"ל דוקא לחם, שהרי גם שאר דברים חשובים מועילים, ועיקר דבריו דשאני נר שעשוי לשמן ולכן אין הלחם או שאר דבר נק' חשוב יותר מהשמן, אבל בדבר שאין לו יעוד ויחוד מתחילתו ודאי מהני, וכסתימת כל הפוסקים.

למצותה. אלא שלשלה"ג איסור רק בשמונת ימי חנוכה. ובחי' מהרצ"א שם כתב לדלינא שהשמן אסור אחרי חנוכה, הכלי הותר אחרי החג שלא הקצהו למצוה. ובשו"ת אמרי כהן שם נראה שהעמים בכוונת שלה"ג ובחי' מהרצ"א שם דקדאי עלה מחמת הבליעות שבכלי. אבל לכאורה כוונתם מחמת שהכלי עצמו הוקצה. ובכל אופן, מסקנתו להיות. ולהעיר גם מל' בעה"מ שבת כב, א' "כיון שהם זכר לנרות ולשמן של היכל אסורות הן בהנאה", ומדנקט "נרות ושמן" – משמע דקאי גם על הכלי. וכ"כ בשו"ת שבה"ל ח"ג ספ"ג סק"ג. שו"ת שיח יצחק ווייס או"ח סס"ג (שלא להשתמש במנורה בימי חנוכה לצורך אחר מחמת שהוקצה למצותה. וראה שו"ת ישיביל עבדי ח"ח סל"ח סק"ב. ולא נחית לכל הנ"ל. וראה שו"ת משנת יוסף ח"ט ס' קסט. חיי הלי ח"א ס"א ט"ו. וחזי לאצטרוף לסברות שהביאו שם, וז"ו ש"א שזכוכית אינה בולעת. ואם נאמר שהשמן אינו אסור בהנאה רק באכילה, א"ש טפי – ראה בארוכה בשו"ע אדה"ז ס' תקז בקו"א סק"ד לגבי מוקצה.

מילואים לח (הערה 384)

זמן התענית מעלות השחר – כ"ה בפקוסים. אמנם, בר"ד משיחת ליל עשרה בטבת תשנ"ב זכר בין הדברים שישנם כמה שעות עד להתחלת התענית בעלוה"ש, או אפילו הזהירות [להתחיל להתענות] עוד לפני ז'. ואולי הכוונה להמבואר בכ"מ (א"ק ח"ח ע"ו תקנ, נעתקם בלקו"ש חט"ל ע"י 225. ועד"ז – ובשניונים קלים – במ"מ הגהות והערות קצרות לאגה"ת פ"ג בכוונת אדה"ז באגה"ת פ"ג שיכול לאכול עד ג' שעות לפני נ"ן החמה. ולהעיר מהוספת המלקט בספר המנהגים ע"י 45 בשוה"ג (ונמצא בגוכתיק בתשורה לנישואי ברוך כ"ג אלול תש"ע ע' 13) שצ"ע אם בכל תענית דינו כן. וגם בפנים תיקן בכת"ק הל' והוסף "בתענית תשובה". והמסופר מפי השמועה בס' משבחי רבי ע' 47 – כנראה משבשתא היא.

[ובהסברא שתענית תשובה חמור טפי (אף שבד"ב איפכא הוא, ולדומא לענין ההשלים בע"ש וכן לענין מילה. וראה שו"ת מהרש"ם ח"ט סל"ד, שתענית יחיד קיל דאפשר בשאלה) – ולה"ע מפירש"י תענית יב, א' ד"ה עד מתי (בנד"ז ממש). וראה שרביט הזהב שם. אמת ליעקב תענית יא, ב ד"ה ועיין. אבל ראה גבורת ארי ודקדוקי חברים לפירש"י שם. וח"א העיר מפירש"י וימא לז, א ד"ה וצריכי (וכן ע, ב ד"ה וצריכי), שיש צד נוטה שהגדה צריך לייפותה כדי שתתרחצ לזרזון והקבלת פנים. וראה עד"ז פירש"י חולין ה, ב ד"ה דלא (בחומרא דעולה לגבי חטאת). וראה הגהות מהרש"ם לשם. וז"ל ע"ד תפלת נדבה שצריך שיהא מכיר עצמו שיוכל לכוון יפה. וראה שו"ת שנות חיים סנ"ו לענין מהבב"ע.

והנה יש מי שר"ל איפכא שג' שעות מאוחר יותר מזמן עלוה"ש, והיא קולא לתענית תשובה, ודבריו נסתרים מכ"מ, כולל גם מהל' המ"מ הגהות וכו' לאגה"ת שם (ועוד). וחלק מההשגות לסברא בנ"ו – הוגילו לנו גילויי התגובות שנדפסו בתומים (בית משיח) גל' לה. והמענות שנכתבו שם בהערות בשוה"ג – אין בהן די השב, כמובן. וכן מש"כ בהערות שם ליישב ע"פ תאריכי המכתבים – אינו, וכדמוכח גם מרשימות הנ"ל. ואכ"מ עוד.

ובעיקר זמן עלוה"ש בדעת אדה"ז, ובמש"כ באגה"ת, הארכנו במק"א, עודנו בתכונים. ואכ"מ. כן להעיר מביאור מחודש באגה"ת בנר אליעזר גרינפעלד ס"י.

ועז"ל בפשטות שהכוונה בר"ד הנ"ל להישן שינת קבע ולא התנה. וכ"מ בשיחה הנ"ל, בסה"ש תשנ"ב ע' 231 הערה 45 בשוה"ג.

ובמש"כ באגה"ת שם "לאכול מעט" – הנה, בהלחק והלבוש שם מפרש לפי שבאכילה מועטת יותר נוח להתענות כידוע. ויותר נראה, שכוונתו להיפך, עפ"י שהזהירו בכ"מ (א"ר סתקס"ג

הי"ט להתיר לבשל חולין בקדירה של תרומה אחרי ששטף. וראה בתשובתו לחכמי לוויל הובא בסכ"מ שם. וכבר ביאורו שלרמב"ם בתרומה קיל טפי משאר איסור, דבלא חשיב פקע איסורו. וראה רש"י תרומות שם מ"ח בגרעיני תרומה שהשליכן, וכן במגורה שפינה, ומערה מכד ונוטף שלש טיפים, שהוא ע"ד כהן שסך בשמן ישראל מתענג, שנתחלה מקדושתה. וראה שערי טהר ולק ח"ב סקח, ד. וז"ל דהה"ג בשמן שהוקצה למצוה דלא עדיף משמן של תרומה. ואף שאחרי שמדיח בכיור מתמצה קצת שמן, והו"ל כהרבינה נמוצית – עדיין אינו בגדר ביזוי. ועוד, שכיון שנשפך לכיור ואינו עומד להשתמש שוב מוכח שאינו חשוב בעיניו. וראה שו"ת אמרי כהן האלמנדר ס"א. ולהעיר מל' המאירי שבת כא, ב "אם נשאר שם כלום". וז"ל דלאו דוקא, ולא מייירי בטיפות מועטות ושנארו אחר העירוי. ועוד וז"ל, ולהעיר, שכתב עלה ש"מפריזים על מדותיהם" וז"ל לא ס"ל. ומה שכתבנו שלא לשטוף במים חמים – מחשיב בליעות בכיור. ולא קיילין כרמב"ם שם להתיר לבשל חולין בקדירה של תרומה אחרי ששטף.

מילואים לו (הערה 317 22)

שמצד הכלי אין כאן הקצאה למצוה. וראה שו"ע אדה"ז סמ"ב ס"ו שתשמישי מצוה כגון נר חנוכה אפילו עשאו לשם כך בלי שום תנאי ונעשית בהן מצותן פעמים רבות מותר להשתמש בהן חול. וקאי אכלי כפשוטו. וראה גם פרי האדמה חנוכה פ"ד ה"ו. ואם נפטר לדון מצד השמן שנבלע בו, ולהצריכו העללה או לזיבון (ונימא דהתם קאמר רק להשתמש לחול גרידא ולא לכלי אכילה) – מסתבר לומר שגם להסברא שעשאוה נורות שבמקדש וכמי שהקדישו לשמים והטילו עליו קדושה ואיסור הנאה, אין הכוונה להחמיר לעלו לאסור גם הבליעות, ועוד, שהבליעות לא הוקצו, שמה שנבלע לא רצה להקצות (וגם מה שהוא אכילי הקדישו לשמים – בדעתו תליא, לפי "שהוא נתנו והקצוה שיכלה במצוה" ורמב"ן שבת כא, ב. ועד"ז במאירי שם שהואיל והן זכר לנרות ולשמן היכל הקצוה מדעתו לגמרי". אבל באבדוריה ועוד משמע דתרתני ניהו). ודברנו על ביריה. וראה כעני"ז סוכה כג, ב ד"ה הלוקח. אבל העיר ע"ז מט"ז יו"ד שסכ"ד סקט"ו דמשמע שללא שיעור ביטול הבליעות הן טבל, ול"א ביריה. גם יש לדון מדון דשיל"מ (ראה מג"א סתרע"ז סק"ב) אי אמרין ביריה דברנבן. ועוד וז"ל, מצד ביריה בדבר שניכר האיסור מתחילתו, ש"א שגם דברנבן ל"א ביריה. אבל בנד"ז י"ל בפשיטות, דל"ש לדון ביריה (ולהעיר מהעמק שאהא סכ"ו. שו"ת קרן לוד או"ח ס' קנט. ויחי יוסף חנוכה סל"ו), שאין כוונתו להקצות השמן שנבלע. וכ"כ להתיר מה"ט בשו"ת אמרי כהן שם. ולהעיר מעור שסכ"ב בשמן של שביעית (שביעית פ"ח מ"ט. וקאי גם בכלים – ראה תויו"ט ושושנים לדוד שם. ובפי' מהר"ש סירילאן, והובא גם במלאכ"ש שם, משמע דקאי אחר זמן ביעור. וראה מש"ר שם). ולכאן יל"ע שנשאר מותר השמן שם יותר ממעל"ע, אם יש לדון מעום כבוש. ואף אם נאמר שאינו אסור כאן בהנאה רק באכילה – ראה בארוכה בשו"ע אדה"ז ס' תקז בקו"א סק"ד לגבי מוקצה. וראה בנד"ז ד"י סק"ט סק"ב במש"כ לחדות דברי החו"ד שם סק"ח – אכתי לא יועיל להתיר הבליעות. ונראה שכיון שבה"ג ליכא משום ביזוי מצוה שאינו בעין ולא מינכרא לא הטילו עלה גם איסור הנאה.

וראה שו"ת בית יהודה עייאש סכ"א, הובא באשל אברהם (אופנהיים) סתרע"ט (שדן שום ביזוי מצוה והורדה מקדושה. ולכאורה דומה לסוכה אחר החג (ראה שו"ע אדה"ז סתרל"ח סט"ו. ושאינו השמן שהקצה למצוה, ראה תוס' שבת מד, ב ד"ה שבנר, בהחילוק בין מותר שמן לנוי סוכה). שו"ת משנה שכיך (מהרד"ח) או"ח ס"ש וז"ל וז"ל (ע"פ שלה"ג שבת כא, ב שאסור ליהנות "בין בנר ובין בשמן הנשאר". והביא שם מחי' מהרצ"א (בפסקי הלכות משלה"ג שפ' שהכוונה על הכלי (וראה גם בתולדות זמננו שבת מד, ב). ושכן עיקר, והוא לפי שהוקצה

להקל בב' וה' – דאכתי איכא טעמא שלא יעברו ג"י בלא תורה, והרי י"א להשלים ביום שלישי. וגם בביטול הקריאה ביום חמישי, שכבר עברו ג"י – אתתי עדיף לן שלא יעברו עוד יום (וראה בנו"כ השו"ע או"ח סי' קלה ס"ב – באה"ט, ברכ"י, משנ"ב ובה"ל שם). ובשבת מנחה – איכא עכ"פ הסברה דתוס"ש. ודווקא קצת. אבל בקריה"ת דמועדים וימי הצומות, הרי כבר עבר זמנו. ולכמה דעות אסור מדינא לקרוא בתורה שלא בזמנו ואפי' ללא ברכה. וראה שו"ת משיב דבר ח"א סט"ו. תורת רפאל ס"ב. אג"מ או"ח ח"ב סל"ה. ואיכא גם משום מיחזי כשיקרא – ראה ב"ב פה, ב. שו"ת הצ"צ או"ח ס"ג סק"ו. שם ד"ה ומעתה. אבל יותר נראה שבמקום ספק ליכא למיחש כ"כ, אלא שאין לו לברך. וראה שו"ת רבבות אפרים ח"ה סר"צ. ואשיבה דברי מוזסון או"ח ס"ד.

והנה, מצוינו בכ"מ כשהשענה דחוקה יתפללו מנחה ואח"כ יקראו בתורה (וראה מקו"ס סר"ב בקיצור הלכות. שם סי' קכד ס"ב). ועוד). ולא נתפרט אם היינו מחמת שלא יספיק הזמן לשניהם, ואם מחשש שימשך בלילה, או מחמת המציאות שאין אור היום לראות, ואם הוא אחרי שקיעה"ח, או בביה"ש דר"ת, ועוד כמה פרטים עד"ז. ועכ"פ, עדיין לא נתפרש להדיא להתיר לקרוא ביה"ש (אף שמסתבר דהכי קאי. ולהעיר, שבכלל, שקו"ט אם מקום לקרוא אחרי שגמר מנחה, אף שהעיקר שאפשר לקרוא אחרי מנחה, עכ"פ בת"צ. (וראה שו"ת תשובה מאהבה ח"א סכ"ח. קנין תורה ח"ב סי' קז. ועוד). והמסופר שבכ"מ קרא בשבת מנחה ליד החלון מחמת שאיחורו מאד זמן מנחה – הרי אפשר שהוא ממש קודם ביה"ש, וכשעדיין ה' אור היום קצת).

וצ"ב החילוק בין ברכה על קריה"ת, לקריאת הלל, שיכול לקרות כל היום עד צאה"כ (שו"ע אדה"ז סתפ"ח ס"ג). אבל במק"א (בלוח למים טובים ולחנוכה) כתבנו דהיינו שלא בברכה. כן בני"כ זמנה עד צאה"כ כדלקמן, ובפשטות – היינו בברכה (אא"כ נאמר שלמסקנת אדה"ז בסדר הכנסת שבת אינו כן, וכדלקמן).

ולענין אמירת הש"ץ או"א ברכנו אפשר לאומרה בין השמשות. וראה לבוש סתרי"ג ס"ד ושו"ע אדה"ז שם ס"ח, אפי' בנוגע לנ"כ, שצ"ל קודם צאה"כ, ומשמע שביה"ש מותר. וכ"מ בפר"ח סי' קכט. כנה"ג שם. ועוד. וכש"כ בנוגע אמירת או"א וכו', עיי"ש. וצע"ק בסיים הסעיף: מבעוד יום. וראה בפמ"ג שם סק"ג שנסתפק לענין ביה"ש. ובמשנ"ב בשעה"צ סקי"א צירף כמה סברות להתיר בביה"ש (ביה"ש דר' יוסי, דעת ר"ת, וכנראה גם הדעות שנ"כ בלילה), ונשאר בצ"ע. וראה הנסמן בשו"ת יחו"ד ח"ו ס"מ. יוסף לקח פרץ מועדים ח"א סל"ו. ועוד. וצ"ע בטעמו של הלבוש ואדה"ז. גם יל"ע אם אדה"ז בסידורו (שחזר בו בכמה דברים בענין בין השמשות) ס"ל נמי הכי. ולהעיר מהוראת שעה לישא כפים בנעילה מוקדמת (בשנת תרמ"ו – סה"ש תרצ"ג ע' 80. בשנת ת"ש – ראה מבוא לסה"ש תרצ"ו-ת"ש ע' מה הנסמן שם. ואינו ברור אם הקדימו גם לפני השקיעה, או רק לפני צאה"כ, ואת"ל לפני השקיעה, הרי בשנת ת"ש אפשר שה' מחמת הסכנה (כמסופר שם). וראה בתשוורת ליסון-ווילהעלם כ"ד אד"ש תשס"ה ע' 24)).

סק"א. חסל"א מעין ד נהר מה, הובא בבאה"ט סוסי' תקסח. ולהעיר שבמשנ"ב העתיק שאר דברי הבאה"ט השמיט ד"ז. וראה כה"ח סתקמ"ט סקי"א מכ"מ. ושם, שבאדם כחוש יש להקל) שלא לאכול הרבה יותר מרגילותו לפני התענית, שא"כ לא תועיל לו התענית. וראה אם לא נהגו להחמיר בשאר תעניות (וראה בכנויי נדרים ס"ב סי"ח ע"פ פירש"י נדרים סג, ב. וראה הנהות הרש"ש שם. שו"ת בצה"ח ח"ב סמ"ח. ובאהל ישרים להר"א ענתיבי שער התשובה (בהוצאת מכון הכתב – ע' 115) שדברי חסל"א תמוהים. ולהעיר מאג"ק ח"ה ע' (תע) – מ"מ, מקום לומר שבתענית תשובה שהוא משום עינוי חמיר טפי בד"ז. וכ"כ לחלק בא"א מבוטשטש תנינא סוסי' תקסח, שבהנ"ל לא שייך קפידא רק בתענית להצטער לתשובה משא"כ תענית לישע ותענית ציבור שיש לומר שיותר נכון להכין כח להתענות, ורק בתענית יחיד ליכונן ליצר' בכך.

ולהפ' באה"ת שג' שעות זהו "זמן עלוה"ש או חצי שעה לפני זה" (הובא באג"ק ח"ה ע' תקנו ועוד) – הרי בלא"ה מותר רק "לאכול מעט", שהרי תוך ח"ש לעלוה"ש אסור להתחיל לאכול סעודת קבע, ומותר רק טעימה בעלמא.

מילואים לו (הערה 413)

ובהקדמה, שגם לענין תפלת מנחה בכלל, כתב אדה"ז בסדר הכנסת שבת רק ש"אין למחות ביד המקלילין וכו' בפרט בשעה"ח כימות השחר שהימים קצרים", אבל ודאי שאין להתפלל אז לכתחילה, שזמן מנחה עד שקיעה"ח (וראה הנסמן בקובץ העו"ב חנה"ש תשע"ז). ובמק"א – בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סט"ו – הארכנו בהחילוק בין נטילת לולב ביה"ש ושאר מצוות שאינו מברך ביה"ש לתפלת מנחה. ועיי"ש (והנסמן שם) גם מחמת הסברה דשאני תפלה דרחמי נינהו. ועוד, שעכ"פ עולה לו למעריב. ואכ"מ. [ועיי"ש גם בנוגע לספה"ע. ולהעיר, שבשו"ת תורה"ד סל"ז התייר מחמת הדעות שספה"ע מדאורייתא, ומחמת שנקט שספק ברכות במצוה דאורייתא לחומרא. ואכ"מ].

אמנם, בברכת התורה בקריה"ת וברכת הפטרה תמור טפי, וסב"ל. ואף שיש לצדד ללמד זכות לסמוך להקל מכמה טעמים וכדלקמן – לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה.

[ומהסברות להקל, נוסף להדעות שבכ"פ שקורא בתורה מברך "בכל עת שייסכמו עשרה מישראל", וגם שבברכה"ת בבשורית לא נחכונו לפטור קריה"ת, וכש"כ להדעות שברכה"ת בעת קריה"ת דאורייתא. וגם שספק איסור דרבנן דברכה לבטלה אינו דוחה ספק מ"ע דאורייתא דברכה"ת. ובכלל ברכה"ת אינה כ"כ ברכה לבטלה, ראה שו"ת הצ"צ במהד"ח או"ח סי' קיא (לענין קריה"ת בת"צ בג' מתענים), ועיי"ש גם לגבי ברכה אחרונה. ועוד שם, שעכ"פ כשצריך לקרוא מספק ז"ל דצריך לברך. ונוד"ז יש לצרף הסברה שעדיין יושבים בתענית. וחזי לאצטרופי מחמת ביה"ש דר' יוסי. וכהנה בכמה סברות. וראה בחלק מהנ"ל בשו"ת דבר יהושע ח"ג סס"ג.

אמנם, אכתי לא פליטין מספיקא, שהרי העיקר לדינא שאין לברך בקריה"ת בכל עת מצוא, למרות סברות הנ"ל. וכן העיקר לדינא שאין חילוק בחובת ברכה"ת ביחיד ובציבור (והארכנו במק"א. ואכ"מ). וגם שסברה זו מועילה רק לגבי ברכה לעולה הראשון. וכמה חשש אדמו"ר הצ"צ בשו"ת או"ח סל"ה שלא להוסיף בקריה"ת משום חשש ברכה שא"צ. ויש לחלק. וכש"כ שאינו מועיל לגבי ברכת הפטרה. ואנן קייל' לעיקר שסב"ל אפי' בכמה ספיקות. ועיקר דברי הצ"צ להקל לקרוא בתורה כשיש רק ג' מתענים – לפי שהעיקר שבת"צ חובה ממש לקרות בכל גוויי גם כשאנו מתענה, ולא מחמת סברות הנו', משא"כ כשספק אם עבר התענית. ואם מחמת הדעות שמותר לקרוא בלילה (ראה שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קנח. פני מבין ס"ל. ועוד) – היינו לפני עלוה"ש, ולא בלילה שלאחריו כשכבר עבר זמנו. ואפי' את"ל

קיצור דיני שכחה וטעות

כסלו-טבת תשפ"ו

טעות	נזכרה	הדין
הדלקת נר חנוכה		
אמר "להדליק נר של שבת" או "יום טוב"	תוך כדי דיבור	אומר "להדליק נר חנוכה"
	לאחר כדי דיבור	חוזר ומברך
שכח לברך לפני ההדלקה	קודם שהדליק כל הנרות	מברך מיד
	לאחר שסיים להדליק	אינו מברך ברכת "להדליק" אבל מברך ברכת "שעשה נסים" (ושהחיינו) ^א
שכח ברכת שהחיינו (בלילה ראשונה)	בשעה שהנרות דולקות	מברך מיד ^ב
	לאחר שכבו הנרות	מברך בשעת ההדלקה בליל שני (או שאר הלילות)
בירך שהחיינו בליל שני (או שאר הלילות)	לאחר שאמר "השם"	מדליק הנר הראשון ואח"כ מסיים למדני חוקיך
	לאחר שסיים הברכה	אינו חוזר לברך שאר הברכות ^ג
הפסיק בדיבור שלא מענין המצוה בין הברכות וההדלקה	קודם שהדליק כל הנרות	מברך שוב כל הברכות (כולל שהחיינו ^ד)
	לאחר שסיים להדליק	אינו מברך ברכת "להדליק" אבל מברך שוב ברכת "שעשה נסים" (ושהחיינו ^ד)
הפסיק בדיבור בין נר לנר	-	אינו חוזר ומברך ^ה
אמר הנרות הללו לפני שהדליק נר ראשון	-	אינו חוזר ומברך ^ו
הדליק הדלקה פסולה	-	חוזר ומדליק ומברך כל הברכות (כולל שהחיינו ^ז)
תפלת העמידה – ערבית, שחרית, מוסף ומנחה		
בחנוכה		
שכח ולא אמר "ועל הניסים"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ועל הניסים"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר ^ח
אמר "בימי מרדכי ואסתר וכו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "בימי מתתיהו וכו" וגומר תפלתו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר
אחר "ועל הניסים" אמר "ועל הכל" (כבנוסח ברכת המזון)	קודם שאמר "ואכלת ושבעת"	חוזר ל"ועל כולם יתברך"
	לאחר שאמר "ואכלת ושבעת"	חוזר ל"רצה"

1. יאמר^ט לפני יהיו לרצון השני: "הרחמן הוא יעשה לנו נסים, כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. בימי מתתיהו וכו".

טעות	נזכר/ה	הדין
בשבת חנוכה		
התפלל כל התפילה של חול ²	-	הזכיר שבת: יצא
	-	לא הזכיר שבת: חוזר ¹⁷ ומתפלל של שבת ³ ט
	-	ספק אם הזכיר שבת: חוזר ¹⁷ ומתפלל של שבת ³
	בשחרית אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר ¹
התפלל ברכות אמצעיות של חול	לאחר שאמר רק "אתה" ⁴ של ברכת "אתה חונן"	בערבית: ממשיך "קדשת"
		בשחרית: אם יודע ששבת היום - ממשיך "ישמח משה"
		אם שכח ששבת היום - גומר הברכה ומתחיל "ישמח משה"
		במנחה: ממשיך "אחד וכו'"
	באמצע ברכה ⁵ יא	גומר אותה ברכה ומתחיל ברכה האמצעית ⁶
	לאחר שהתחיל רצה	פוסק ומתחיל ברכה האמצעית
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים ⁷
	קודם שסיים ⁸ טו "יהיו לרצון" השני ⁹ יב	חוזר לברכה האמצעית ¹⁰
	לאחר "יהיו לרצון" השני ¹⁶	חוזר ¹⁷ לראש התפילה של שבת ³
		בשחרית אחרי שהתפלל מוסף: אינו חוזר ¹

2. ואם מסופק אם התפלל של חול או של שבת יש להסתפק אם יחזור ויתפלל. ולמעשה יכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו.
3. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. אבל אם טעה בשחרית וכבר התפלל מוסף, אינו מתפלל תשלומין. ואם טעה במנחה ולא נזכר עד שהגיע זמן תפלת ערבית במוצאי שבת מתפלל פעמיים, ראשונה לחובה ושנייה בתורת נדבה².
- ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב) תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה' תשנ.
4. וכן לא התחיל גם תיבת "חונן" אלא שלא אמר כל התיבה אלא תחילתה כגון "חו" - או "חונ" - שאינו גומר הברכה. ואם מסופק אם אמר כל התיבה יגמור הברכה.
5. ואפילו אם נזכר תוך כדי דיבור¹⁸. בין שנזכר בברכה הראשונה של אמצעיות של חול שהיא אתה חונן, ובין שנזכר בשאר ברכות אמצעיות של חול.
6. אם לא גמר ברכה של חול אלא הפסיק באמצע הברכה ואמר ברכה האמצעית של שבת ונזכר אחרי שגמר "מקדש השבת" אינו חוזר.
7. בנוסח: **ביום השבת הזה, ביום ראש החודש הזה, זכרנו וכו'.**
8. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר לברכה האמצעית של שבת¹⁹.
9. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר לברכה האמצעית של שבת²⁰.
10. אם נזכר לאחר שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת.

טעות	נזכר/ה	הדין
בראש חודש		
שכח ¹¹ ולא אמר יעלה ויבוא ¹²	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"יעלה ויבוא" וממשיך "ותחזינה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים ערבית: אינו חוזר ¹³
	קודם שסיים ¹² ^{טו} יהיו לרצון ¹³	חוזר ¹⁴ לרצה ¹⁵ ערבית: אינו חוזר ^{טו}
	לאחר "יהיו לרצון" השני ¹⁶	חוזר ¹⁷ לראש התפילה ¹⁸ ^{יח} ערבית: אינו חוזר ^{יח}
	בשחרית: לאחר שהתפלל מוסף	אינו חוזר
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ובנה ירושלים"	קודם שאמר "ברוך אתה השם"	חוזר ל"ותחזינה"
	לאחר שאמר "ברוך אתה השם"	מסיים "המחזיר שכינתו לציון"
	לאחר שחתם "בונה ברחמיו"	חוזר ל"רצה" ¹⁵

11. וכן הדין אם מסופק¹⁹.
 12. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר לרצה^{טו}.
 13. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר לרצה^י.
 14. טעה ואמר יעו"י וסיים ותחזינה עינינו וכו' יצא^{טו}.
 15. אם נזכר לאחר שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"רצה".
 16. והסיח דעתו מלומר תחנונים.
 17. וצריך להמתין כדי הילוך ד' אמות לאחר שאמר "יהי רצון . . שיבנה וכו'".
 18. ואינו צריך לומר "ועל הניסים" בתפלתו שנית. בשחרית אם כבר סילק התפילין – נכון שיניחם שוב^{טו}.
- אם נזכר כשהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין (ואפילו במוצאי ר"ח)^{טו}. אבל אם שכח יעלה ויבוא בשחרית וכבר התפלל מוסף, אינו מתפלל תשלומין. ואין תשלומין אלא בזמן תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה' תשנ.
- ולפני שמתפלל שנית מותר להפסיק^{טו}.

טעות	נזכרה	הדין
תפלת העמידה – מוסף		
בשבת ראש חודש		
אמר "תקנת שבת" ¹⁹	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"אתה יצרת"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חותם "מקדש השבת וישראל וראשי חדשים", ואומר קודם רצה "ונעשה לפניך בתמידי היום וקרבן מוסף ראש החודש הזה"
	באמצע רצה	אומר "והשב העבודה לדביר ביתך ונעשה לפניך בתמידי היום וקרבן מוסף ראש החודש הזה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת המחזיר שכינתו לציון	אומר קודם מודים "ונעשה לפניך בתמידי היום וקרבן מוסף ראש החודש הזה"
	קודם סייים ²⁰ טו"י יהיו לרצון" השני ²¹	חוזר ל"אתה יצרת"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ¹⁶	חוזר ¹⁷ לראש התפלה ²² כא
	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"אתה יצרת"
התפלל מוסף שלש רגלים	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אומר "למדני חוקיך וחוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה יצרת"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ¹⁶	חוזר ¹⁷ לראש התפלה ²²
	תוך כדי דיבור	ממשיך "וישראל וראשי חדשים"
חתם "מקדש השבת"	לאחר כדי דיבור	יצא ואינו חוזר ²³ כב
	לאחר שהתחיל רצה	יצא ואינו חוזר ²³ כ
	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש השבת וישראל וראשי חדשים"
חתם "מקדש ישראל וראשי חדשים"	לאחר כדי דיבור	יצא ואינו חוזר ²³ כ
	לאחר שהתחיל רצה	יצא ואינו חוזר ²³ כ
	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש השבת וישראל וראשי חדשים"
חתם "מקדש השבת וישראל והזמנים"	לאחר כדי דיבור	חוזר ל"אתה יצרת"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ¹⁶	חוזר ¹⁷ לראש התפלה ²²

19. או אם מסופק אם אמר "אתה יצרת".

20. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"אתה יצרת"^{טו}.

21. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"אתה יצרת".

22. ואינו צריך לומר "ועל הניסים" בתפלתו שנית.

23. וכדאי שיכוון וישמע מהש"ן ויצא ידי חובתו.

טעות	נזכר/ה	הדין
ביום ב' ראש חודש		
אמר "אתה יצרת"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר ²⁴ כב
התפלל מוסף לשלש רגלים	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית, קודם שסיים ²⁵ טו "יהיו לרצון" השני ²⁶	חוזר ל"ראשי חדשים" ²⁷
	לאחר "יהיו לרצון" השני ¹⁶	חוזר ¹⁷ לראש התפלה ²⁸
התפלל ברכות אמצעיות של חול ²⁹	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת "חונן הדעת"	חוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שסיים ברכת "חונן הדעת", קודם שסיים ³⁰ טו "יהיו לרצון" השני ³¹	אם לא הגיע עדיין זמן מנחה: חוזר ל"ראשי חדשים" אם הגיע כבר זמן מנחה: מסיים התפילה ³²
	לאחר "יהיו לרצון" השני ¹⁶	חוזר ¹⁷ לראש התפילה ³³
	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש ישראל וראשי חדשים" ויצא
חתם "מקדש השבת וישראל וראשי חדשים"	לאחר כדי דיבור, קודם שסיים ²⁵ טו "יהיו לרצון" השני ²⁶	חוזר ל"ראשי חדשים" ²⁷
	לאחר "יהיו לרצון" השני ¹⁶	חוזר ¹⁷ לראש התפלה ²⁸ כה

24. אם חתם "מקדש ישראל וראשי חדשים". וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו. ואם חתם "מקדש השבת וישראל וראשי חדשים", אם נזכר תוך כדי דיבור – אומר "מקדש ישראל וראשי חדשים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור – חוזר ל"ראשי חדשים".

25. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"ראשי חדשים"טו.

26. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"ראשי חדשים"31.

27. אם נזכר לאחר שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"ראשי חדשים".

28. ואינו צריך לומר "ועל הניסים" בתפלתו שנית.

29. ואם מסופק אם התפלל של חול או מוסף של ר"ח יש להסתפק אם יחזור ויתפלל. ולמעשה יכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו³².

30. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי")³⁰.

31. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"ראשי חדשים" (אם לא הגיע זמן מנחה)³¹.

32. ועלתה לו למנחה. ויחזור ויתפלל מוסף.

33. ואם הגיע כבר זמן מנחה, עלתה לו למנחה.

טעות	נזכר/ה	הדין
חתם "מקדש ישראל והזמנים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש ישראל וראשי חדשים"
	לאחר כדי דיבור, קודם שסיים ²⁵ טו "יהיו לרצון" השני ²⁶	חוזר ל"ראשי חדשים" ^{27 כ}
	לאחר "יהיו לרצון" השני ¹⁶	חוזר ¹⁷ לראש התפלה ²⁸
קריאת התורה		
בשבת ראש חודש		
סיים פרשת השבוע בעלי' החמישית	קודם שקרא פרשת ראש חודש	קורא פרשת ראש חודש מתחילתו ומחלק הקריאה לב' עולים
	לאחר שקרא פרשת ראש חודש	קורא עלי' שביעית (והוא מפטיר) בקריאת חנוכה ואומר קדיש לאחר ההפטורה
שכח ולא סיים פרשת השבוע בעלי' השישית	לאחר שבירך העולה לשישי הברכה שלאחר הקריאה	קורא לשביעי בפרשת השבוע, ולשמיני בשל ר"ח בספר השני, ולמפטיר בשל חנוכה בספר השלישי
קרא קריאת חנוכה לפני פרשת ראש חודש	לאחר שבירך העולה לשביעי הברכה שלפני הקריאה	גומר קריאת חנוכה, ואח"כ קורא למפטיר בפרשת ראש חודש וקורא הפטורת שבת ר"ח (השמים כסאי)
שכח וקרא למפטיר בר"ח ולא קרא קריאת חנוכה	לאחר שהתחיל ³⁴ המפטיר הברכה שלפני ההפטורה	גומר הברכה, וקורא כמה פסוקים מהפטורת שבת ר"ח (השמים כסאי) ואינו מברך לאחר' ואח"כ מוציאים עוד ספר תורה, וקוראים לעולה אחר בקריאת חנוכה, וקורא הפטורת חנוכה ואינו מברך לפני' אבל מברך לאחר'.
	לאחר שהתחיל ³⁴ המפטיר הברכות שלאחרי ההפטורה	גומר הברכות, ואח"כ מוציאים עוד ספר תורה, וקוראים לעולה אחר בקריאת חנוכה ומברך לפני' ולאחרי', וקורא הפטורת חנוכה ואינו מברך לפני' ולאחרי'.
בראש חודש		
קרא שלשה קרואים בשל ר"ח עד ובראשי חדשיכם (כבכל ר"ח)	לאחר שבירך השלישי הברכות שלאחר הקריאה	יקרא הרביעי בשל ר"ח בספר השני ואינו קורא פרשת חנוכה ³⁵
קרא ארבעה קרואים בשל ר"ח	לאחר שבירך הרביעי הברכות שלפני הקריאה	הוציא ספר תורה אחד: אינו קורא פרשת חנוכה
		הוציא שני ספרי תורה: קורא רביעי בשל ראש חודש, ואח"כ קורא פרשת חנוכה בס"ת הב' ואומר קדיש אחר חמישי ³⁵

34. אפילו אמר רק ברוך אתה ה'.

35. ואם אמר קדיש אחרי הרביעי, אינו חוזר ואומר קדיש אחרי החמישי.

טעות	נזכרה	הדין
התחיל לקרוא ³⁶ בשל חנוכה	לאחר שהתחיל ³⁷ הכהן לברך הברכות שלפני הקריאה	גומר לקרוא בשל חנוכה ואח"כ קורא ג' קרואים בשל ר"ח
קרא רק עליה הראשונה בשל חנוכה	לאחר שבירך הכהן הברכות שלאחר הקריאה	קורא ג' קרואים בשל ר"ח ואינו גומר לקרוא בשל חנוכה
התחיל לקרוא ב' עליות בשל חנוכה	לאחר שהתחיל ³⁸ הלוי לברך הברכות שלפני הקריאה	קורא השלישי בשל חנוכה ורביעי בשל ר"ח
ברכת המזון		
בימי חנוכה		
שכח ולא אמר "ועל הניסים"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ועל הניסים" ³⁹
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר ⁴⁰
אמר "בימי מרדכי ואסתר וכו'	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר ⁴¹
אחר "ועל הניסים" אמר "ועל כולם יתברך" (כבנוסח שבתפלה)	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ועל הכל" ⁴²
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "למדני חוקיך" וחוזר לתחילת הברכה ⁴³
	לאחר שחתם "הטוב שמך וכו'	חוזר לתחילת הברכה
בשבת חנוכה		
שכח ⁴⁴ ולא אמר רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לרצה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	ותם הברכה ומברך "שנתן שבתות" ⁴⁵
		לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן שבתות" ⁴⁶
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	חוזר ומברך ברכת המזון ⁴⁷ לא
אמר יעלה ויבוא לפני רצה	קודם שאמר "ביום ראש החודש הזה" ⁴⁸	בסעודה שלישית או לאחר שקיעה: אינו חוזר ⁴⁹
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	פוסק ואומר רצה ואחר כך יעלה ויבוא יצא

36. אם לא התחיל הכהן לברך על של חנוכה, אלא שפתחו ספר תורה הגלול בפרשת חנוכה, מוציאים ספר תורה אחר לקרוא תחילה בשל ראש חודש, כרגיל.

37. אפילו אמר רק "ברוך אתה ה'".

38. וכשיגיע אצל הרחמן [הוא יזכנו לימות המשיח], יאמר "הרחמן הוא יעשה לנו נסים כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיהו וכו'".

39. ואם חתם "על הארץ ועל המזון", יצא.

40. כנוסח שבסידור: "ברוך אתה השם אלוהינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה השם מקדש השבת".

41. אם טעה וסבר שע"פ דין צריך לחזור ולברך ונזכר באמצע ברכת המזון שאינו צריך לחזור ולברך, מפסיק אפילו באמצע הברכה.

42. ואינו צריך לומר "ועל הניסים" שוב⁵⁰.

43. ואפשר שגם בנזכר אחרי שאמר "ביום ראש החודש הזה", וגם אם סיים יעלה ויבוא, יש להדר ולומר רצה ואח"כ יעלה ויבוא עוד פעם.

טעות	נזכרה	הדין
בראש חודש		
ביום ב' דר"ח אמר רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר
שכח יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חוזר ליעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חותם הברכה ומברך "שנתן ראשי חדשים" ⁴⁴
		לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן ראשי חדשים" ⁴¹
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	אינו חוזר ⁴¹
הזכיר חג ביעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חותם הברכה ומברך "שנתן ראשי חדשים" ⁴⁴
		לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן ראשי חדשים" ⁴¹
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	אינו חוזר ⁴¹
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו" (כבנוסח התפילה)	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ובנה ירושלים" ^{כז}
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "למדני חקין" וחוזר ל"ובנה ירושלים" ⁴⁵
	לאחר שסיים "המחזיר שכינתו לציון"	חוזר לתחילת ברכה שלישית ^כ
מעין שלש		
בשבת וראש חודש		
שכח ולא אמר "רצה" והחליצנו" או "וזכרנו לטובה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"רצה" והחליצנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא ⁴⁶ ואינו חוזר ^{לד}

44. כנוסח שבסידור: "ברוך אתה השם אלוהינו מלך העולם שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון". ואינו חותם.

45. אם סיים ואמר "בונה ברחמיו ירושלים" יצא.

46. אפילו ב"על המחיי" על פת הבאה בכיסנין וכדומה^{כו}. אבל מי שאין לו פת ויוצא סעודת שבת במיני מזונות, חוזר ומברך "על המחיי".

טעות	נזכר/ה	הדין
עשרה בטבת		
תפלת העמידה שחרית ומנחה		
שכח השליח ציבור להוסיף עננו	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת "רפאנו"	חוזר ואומר עננו ומתחיל שוב ברכת רפאנו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "רפאנו"	אומרה ב"שמע קולנו" כיחיד המתפלל, וחותרם "העונה לענו ישראל" בעת צרה ושומע תפלה ⁴⁷ .
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "שומע תפלה"	אומרה כברכה בפני עצמה לאחר ברכת "שים שלום"
	לאחר שסיים חזרת הש"ץ	אינו חוזר
שכח היחיד ולא אמר עננו	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "שומע תפלה"	אומרה (ללא חתימת הברכה) אחר "אלקי נצור", לפני "יהיו לרצון" השני
	לאחר סיום טו "יהיו לרצון" השני ¹⁶	אינו חוזר
אחר שאמר "בכל עת צרה וצוקה" לא חזר לומר "כי אתה שומע תפלת וכו"	לאחר שאמר "ברוך אתה ה"	חותם "שומע תפלה" ויצא ^ל
סיים "בא"י העונה לעמו ישראל"	תוך כדי דיבור	אומר "שומע תפלה"
	לאחרי כדי דיבור	חוזר ל"שמע קולנו" ^{לז}
אמר עננו בין גואל לרופא בברכה בפני עצמו כש"ץ	-	אינו חוזר ואומר בשמע קולנו
לא התפלל מנחה	-	מתפלל מעריב שתים, הראשונה לשם מעריב והשני' לתשלומין ⁴⁸ לח
קריאת התורה - מנחה		
אמר קדיש אחר קריאת התורה או אחר ההפטרה	-	אינו אומר קדיש קודם העמידה
החזירו בטעות הספר תורה לפני ההפטרה	-	אומר ההפטרה כשהס"ת בארון

⁴⁷. ואם חתם ב"שומע תפלה" בלבד יצא.

⁴⁸. ואינו אומר "עננו" בשניהם".

מקורות וציונים לטבלא דיני שכהה וטעות

מעשר. א"ר סתכ"ד סק"ב, או מחמת המנורה ששייכת למצוה (כבשהחיינו על טלית בעיניו. והאויכו בכ"מ. וראה מעדני יו"ט זנגר מועדים ח"ג ס"ט. נתיבות הברכה סמ"א), או מחמת נס השמן שבליל שני (ראה פמ"ג סתרע"ג בא"א סק"ב. שו"ת אמרי כהן סל"ח – עד, ג. שו"ת שיח יצחק שס"ל. ומצינו כדוגמתו לכוון לשהחיינו על המצוה גם במקום שלא תיקנו, בשהחיינו על מקרא מגילה ביום פורים שמכוון על שאר המצוות). וחזי לאצטרופי הדעות שברכה – במקומה – לא היו הפסק (ראה בב"י יו"ד ס"ט).

אלא שאין הנידון דומה, דהתם עכ"פ ה' חייב בברכה אלא שסכמה להדלקה.

ומ"מ בליל שני עכ"פ מקום לומר לסמוך בדיעבד שאינו הפסק. והרי "מ דמהרש"ל סבר אילכא דאמת שיש מקום לברך בליל ב', ומספק בירך על המנורה כבליל ב' דר"ה.

ובפרט שו"א שגם בטעות ל"ה הפסק כיון שחשב שצריך לברך וכגביל לתורא וזכר שמכר את השור. ואף שאין דבריהם עיקר, ונת' אצלנו באורכה במקורות ועיונים להל' יומית אות תרו – אהני לן עכ"פ בענינו. ולהעיר משו"ת מהרש"ל ח"א סר"ט בברכת על אכילת מצה במשך ימי פסח שהיא טעות גמור וה"ז הפסק. כן מצינו בקידוש על המים דקיי"ל שחזור ומקדש ואין הקידוש הפסק לגבי פה"ג (כסברת רעק"א), דחד ענינא הוא. וכן בט"ז או"ח סי' קח סק"ב בהבדיל בשתייה יצא ואינו הפסק. ומ"מ יש לחלק, שבקידוש הרי נתייב לקדש ועשה חיובו אלא שטעה ולא עלתה בידו. וכן בהבדלה באמת זמן הבדלה הוא אלא שאינו לצורך לפי שכבר הבדיל (אף שיל"ע עד"ז בחנוכה נמי, שבאמת ברכת הזמן שייכת לכל הימים (או לכל ההדלקות), ומי שלא בירך בליל א' מברך בליל ב', אלא שכבר יצא לפי שכבר בירך בתחילתו. וראה ב"ח סוס"י תרעו בטעם שמברך רק בתחילת החנוכה. ותלוי גם בהשק"ט בגדר ברכת הזמן דמועדים ודמצוות. כן חקרוה אי כל הימים מציאות אחת. ואכ"מ). וראה שו"ת משנת יוסף ח"י"ד סי' קמד.

אבל בשאר הימים – דינו כשאר הפסק.

ד. ולא דמי להמדליק בביהכ"נ שאינו חוזר ומברך שהחיינו בביתו, דהתם בירך על פרסו"נ שביהכ"נ, וכמשי"ת לעיל במקומו בלוח בארוכה, משא"כ בנדו"ד שברכתו אינה שייכת לשום הדלקה. והרי לדינא קיי"ל לעיקר שאין מברך שהחיינו על היום – כנ"ל פשוט, אף שראיתי לאחרים מצדדים לכאן ולכאן.

ואצרך מה שכתבנו מזה לח"א שליט"א: הנה בברכת הנהנין בודאי אינו חוזר ומברך דהברכה קאי על ראיית הפרי. ועפ"ז קס"ד בנדו"ד שלא לחזור ולברך שהחיינו, ונסמך שברכתו היתה על עיצומו של יום למ"ד הכי. וכמו שהוא בשהחיינו שבקידוש דר"ה, אם הפסיק בין שהחיינו לאכילת הפרי חדש. וראה ברכת הבית כד, מו. אבל אינו, שגם לדידהו חייב לברך על ההדלקה. והארכנו בפנים הלוח בדעת ז"ל דנראה מדבריו דס"ל שבבירך על הראי' חוזר ומברך שעשה נסים בהדלקה. ובמש"כ שם שזמן אומרו בשוק – איכא לפרושי שר"ל ששמו שבזמן דיו"ט אינו חוזר ומברך על הכוס הה"נ בזמן הדלקת ביהכ"נ אינו חוזר ומברך בביתו.

א. ראה בהגהות רעק"א סתרע"ו שנסתפק שמה יכול לברך גם ברכת להדליק כ"ז שהנרות דולקות. וכ"כ בשו"ת בכורי שלמה או"ח לט. פמ"ג סרס"ג בא"א סק"א. ובראש יוסף שבת כג, א ד"ה נסתפקתי נסתפק בדבר. וכבר קדמום בס' הפרדס לתל' הרשב"א. אבל רבו הדעות שלא יברך. וגם הפמ"ג סתר משנתו – ראה בסתל"ב במ"ז סוסק"ג. סתרע"א במ"ז סק"א. סתרע"ו במ"ז סק"ב. וראה גם שו"ת גנזי יוסף סי' קכג מטעם דכבתה אין זקוק וכבר נעשית מצותו. וראה גם א"א מבוטשאטש סרס"ג ס"ה. בא"ח ש"א וישב ס"י. משנ"ב סתרע"ו סק"ד. ול"ד לר שבת שפסק אדה"ו בקו"א סרס"ג סק"ג, שאפשר לברך כ"ז שהנרות דולקות, דהתם המצוה בההנאה ותשמיש לאורה, יעו"ש.

ויש להוסיף, שסברת רעק"א לברך כיון דבעי שיעור להדלקה, וא"כ מצותו עדיין קיימת. אמנם, הא גופא בפלוגתא תליא. ומה"ט בלא נתן שמן כשיעור נקטו הפוסקים שיחזור וידליק בלא ברכה. ובהיותי זוה צ"ע בדעת המשנ"ב שבסתרע"ו סק"ד נקט כרעק"א, אף שבסתרע"ו סק"ח כתב בלא נתן כשיעור להדליק בלא ברכה (וראה הנסמן בשעה"צ שם). ואולי ס"ל שאף דבפלוגתא קאי אי בעי שיעור, כל שנתן כשיעור לכו"ע איכא בה משום קיום המצוה, ומצותו נמשכת, ולא נחלקו רק אם השיעור מעכב.

ב. פמ"ג סי' תרעו במ"ז סק"ב. (אבל ראה שם סק"ד דלמ"ד שבאשתו מדלקת עליו אינו מברך על הראי' הה"נ כאן. אבל בשו"ת רעק"א מהדו"ת תנינא קמותיב לה ומפרק לה, דשאני התם שיצא גם הברכה בהדלקתה). משנ"ב שם סק"ד. ועיי"ש בשעה"צ סק"ח. וכ"ה בכה"ח שם סק"ח-יט. ודלא כישועו"י סתרנ"א סק"ו שאם לא בירך עובר לעשייתו שוב אינו מברך. וצ"ל שמה שהעתיק במשנ"ב משמו בסק"ב קאי רק לענין הברכה אחר שכבו הנרות ודלא כבישועו"י גופא, שהרי העתיק מפתחי עולם ושמ' לה הובא דז"ו. ובכ"מ שקו"ט בד' המשנ"ב והעלו באופנים שונים. ולדידי העיקר כנ"ל. ומש"כ בשו"ת בצה"ח ח"ד סנ"ז סק"ע"פ הלבוש שאינו מברך אחר ההדלקה, אינו מוכרח, ובפשוט בלבוש קאי באופן שלא בירך כלל בליל ראשון.

בנוגע לברכת שהחיינו מצד עיצומו של יום, כגון שנזכר בליל שמיני אחר ההדלקה או שנמצא במקום שאינו יכול להדליק כלל – הסכמת האחרונים שלא לברך. וראה הנסמן אצלנו בלוח לפורים. ויכול לפטור עצמו ע"י ברכת שהחיינו ע"י פרי או בנד חדש.

ג. שקו"ט בכ"מ בהנהגת מהרש"ל שביך בליל ב' על מנורה חדשה, ולפי פשוטו סידרן כולן בשעת ההדלקה מ"ט לא היו הפסק (ראה מקו"ח סתרע"ג בקיצור הלכות. הגהות טהרת השולחן שם. שו"ת יב"א ח"ד סכ"ד סק"י). ונאמרו כמה אופנים בדבר, מחמת דנס כל יומי איתא, וקס"ד דזמן נמי כל יומי איתא (ראה ברכת רפאל ר"ה ס"ע סק"ד. שלמי תודה חנוכה ס"ט סק"ד. וכמו דמהני פרי חדש בליל ב' דר"ה ואינו הפסק. וראה שו"ת התעוררות תשובה ח"ב ס"י סק"א. אבל התם שאני שמברך מחמת ספק. ועוד שבוא רק לרווחא דמילתא, ראה פמ"ג סתרס"ב בא"א סק"א. א"א מבוטשאטש סת"ר. ולהעיר מפירשי ערובין ג, א ד"ה והרי

מ"מ בהפסיק בדיבור יותר פשוט שמחייב לברך עוד פעם מהחלפת החפץ, וד"ק). עכ"ל.

ושב העיר ידידנו בעל פניני הלכה שליט"א: אמת שמראיות כת"ר נראה דתקנו ברכת שהחיינו באופן שתחול על המצוה, אך מ"מ קשה להתעלם מן הסברא הפשוטה דעיקרה של הברכה היא ברכת השבח, ובפשוטו זהו יסוד דין ברכת שהחיינו בשעת עשיית הסוכה והלולב, דאפשר לברך שהחיינו על המצוה בשעת הכנת החפץ של המצוה, ולפי פשוטו מבואר בזה דברכת שהחיינו אינה צריכה לחול על מעשה המצוה כמו ברכת המצוות, אלא היא חובת הודאה על התחדשות המצוה הבאה מזמן לזמן, וכל שמתעסק במצוה או בהכנת החפץ למצוה הרי זה בכלל התחדשות המצוה הבאה מזמן לזמן, וכ"כ הגר"ז (סי' תרמ"א ס"א) 'שהחיינו היה ראוי לברך בשעת עשייה וכו' שהרי היא מצוה הבאה מזמן לזמן וכו' שיעקר הברכה נתקנה על השמחה שיש לאדם מן המצוה שאינה תדירה ובאה מזמן לזמן' עכ"ל. [וע"ע חוט שני (שבת ח"א עמ' ע"א)]. וגם בעשיית נר חנוכה יש דעות שמברכים שהחיינו, והמשנ"ב סי' תרמ"א פסק דאין מברכים כי לא מינכר שעושה לשם מצוה.

ובע"כ צריך לבאר בדרך הממוצע, דודאי ביסודו הוא ברכת השבח, ומ"מ תקנו לברך בשעה שעומד לקיים את מעשה המצוה, ואם דעתו לקיים מעשה מצוה פסול אין ממש בברכתו [ולא משום שאין המצוה לפניו שאין משום שדעתו היתה לקיים את המצוה באופן פסול], אך אין מזה ראייה כלל דהפסק מעכב בזה, וכמו שחילק אל נכון הגרמ"י מאיר שליט"א.

ודוגמא לזה בשעה"צ (תרצ"ב י"ב) שנתפתק אם הפסק מעכב בברכת הרב את ריבנו, וכתב דהפסק הוא רק לפי הדעות שנתקנה על המצוה ולא ברכת הודאה בפני עצמה, הרי דאף אין נתקנה על המצוה יתכן שאין ההפסק מעכב בה. [ובודאי אין מזה ראייה לניד"ה, דשמא ברכה דלפניה דינה כברכת המצוות, אך מ"מ יש בזה דוגמא ליסוד הסברא]

ולמעשה חכמי זמנינו נתחבטו מאד בשאלה זו של הפסק לענין ברכת שהחיינו, וכבר כתב הגר"י ברוין שליט"א כמה ציונים בזה, וארחיב את היריעה.

הנה השאלה נוגעת בעיקר ללולב ושופר שאין שם לתא דברכת שהחיינו על הזמן, כי כבר בירך על הוי"ט והברכה היא רק על המצוה, ובספר וישמע משה (ח"א עמ' קצ"ה) כתב בשם הגריש"א זצ"ל לענין שופר שלא יברך שנית שהחיינו אם הפסיק בדיבור, וכן בספר שלמי תודה (פורים עמ' ר"ג) כתב בשם הגר"נ קרליץ שליט"א לענין מגילה שלא יברך שנית שעשה נסים ושהחיינו כי הפסק אינו מעכב בהם מפני שדינם כברכת השבח. ובספר אוצר הברכה (הופמן עמ' צ"ה) בשם הגר"נ נתן קופשיץ שליט"א לענין כל המצוות הנ"ל דאין ההפסק מעכב בדיעבד, מהא דחזינו דאפשר לברך גם קודם זמן קיום המצוה מאימתי שיש שייכות אל המצוה כדמצינו לענין סוכה שאפשר לברך שהחיינו כבר משעת עשייתה, וכל שבא לקיים את המצוה כבר יש לו שייכות אל המצוה ושפיר חלה הברכה אפילו אם אח"כ הפסיק בדיבור. ובספר שושנת יעקב (סוכה עמ' רל"ט) לענין נוטל ד' מינים בזא"ז וסח ביניהם שכתב הרמ"א (תרנ"א י"ב) דמברך על כל אחד בפנ"ע, ומסתמית הדברים משמע דשהחיינו אינו מברך אלא פ"א (ע"ש משנ"ב סקנ"ו), וכתב בשם הגר"ר שלמה

ומזה תמוה לי לכמה חוברי חבר שכתבו לצרף הצד שהברכה על עיצומו ש"י, דלכא"ל לא אהני לן שבלא"ה מברך שוב מחמת המצוה. ואולי סברתם שכיון שבידך כבר על היום מועיל לו גם להמצוה, וכמו שברכת שהחיינו על המגילה מועילה לו גם לשאר מצוות היום, וכן שהחיינו שבמצות ברי"מ אהני גם למצות פדה"ב (רמ"א י"ד רסה, ז). ויש לחלק.

ולפ"ז, הה"נ בשהחיינו דסוכה אף דקאי גם על העשי', כיון שהפסיק בין שהחיינו לשייבה חוזר ומברך. וכן גם בלולב כה"ג.

אמנם, מצינו כה"ג בלולב גופא שבמה שבידך שהחיינו ביום ראשון אהני ל' אף אם הוא חול דלא גרע משהחיינו בשעת עשיית הלולב – ראה מג"א תרסב, א. ול"ד הנתם עשה מצותו אלא דלא אהני ל' להצד שהוא חול ומשו"ה לא גרע משעת עשי'. אבל אם לא יצא בנטילתו מצ"ע והפסיק חוזר ומברך שהחיינו.

והנה, בחיים וברכה ד, מב שרק בלא ה' הדס מברך עוד פעם שהחיינו אבל אם ה' מהופך אף שחוזר ומברך אינו חוזר ומברך שהחיינו. ושם שהסכים עמו מהרש"ם. והשיג על הא"ר הובא במשנ"ב תרנא, נו. ולכאורה צ"ע בדעת המשנ"ב דמאי שנא ממש"ב המשנ"ב בעצמו סוסי' תרלט במצא שגג הסוכה מכוסה שאינו חוזר ומברך שהחיינו דלא גרע ממי שבידך בשעת עשי'. ואכן במשנ"ב כתב רק לברך שהחיינו שוב בשעת הליל המין שנחסר ולא כתב להדיא בגוונא דמהופך. ודוחק קצת. גם אפ"ל שבנמצא מהופך ליכא גם אגד.

ומפורש באר"ח לולב סכ"ב, הובא בב"י סתרנ"א ומג"א שם סקכ"ה, בלא מצא ערבה בלולב שחוזר ומברך גם שהחיינו. ושאיני במי שקידש בליל סוכות כשהגה ה' מכוסה, דמהני מדין שהחיינו בשעת עשי', ראה בכור"י הובא במשנ"ב סוסי' תרלט (והארכנו בלוח יומי לחג הסוכות). וכן מוכרח מדעת רוב הראשונים דיש בזה דין עובר לעשייתו ובשו"ת רעק"א תנינא יג שהוא לעיובא כבברכת המצוות.

וראה מש"כ הגר"י זילברשטיין שליט"א בס דלהתנוסס מב – ע' 162 ואילך. ובשם הגריש"א שו"ת אבני ישפה ה, צו, ב. ובשם הגר"ח – הלכות המצוות בברכות ע' רכה. שלמי תודה תנוכה ע' רל.

והעיר ידידנו הגר"י וקסשטוק שליט"א: השאלה היא כללית, האם כשחז"ל תיקנו ברכת שהחיינו על המצוה תיקנו אותה בגדרי ברכה על המצווה, או שהוא שבח שהגיענו לזמן קיום המצוה, ואינו בגדר ברכה על המצווה, ומאחר דחזינו מדברי הפוסקים שנקטו דבבירך שהחיינו בשעה שהחפץ של המצוה לא היה לפניו (או שהיה פסול והוצרך להחליפו בחפץ אחר) צריך לחזור ולברך שהחיינו, א"כ חזינו מזה שהפוסקים הבינו שחז"ל נתנו לברכת שהחיינו על המצוה כל גדרי ברכת המצוות, וכמו שברכת המצוה חל על החפץ של מצוה ואם הוצרך להחליף את החפץ צריך לחזור ולברך (כדן תורמוס. ואכ"מ) – ה"ה שצריך לחזור ולברך שהחיינו, וא"כ כ"ש אם הפסיק בדיבור צריך לחזור על שהחיינו כמו שצריך לחזור על ברכת המצוות. (ולכאורה בהפסיק בדיבור בין הברכה להמצווה פשוט שצריך לחזור ולברך, משא"כ אם החפץ לא היה לפניו או שהוצרך להחליף החפץ מצאנו למקצת אחרונים שכתבו דא"ל לחזור ולברך משום שברכת המצוות לא חל על חפץ מסוים. ואף אם לא קי"ל כן,

ס"ל לברך עוד פעם בביהכ"נ. אבל אפשר היתם שאני שעיקר המצוה בביהכ"נ לסדר הברכות במקלות עם, כלשון הכלבו הובא בב"י, וללא שהחיינו חסר במנהג הדלקת ביהכ"נ, אף דמדברי זר"א מוכח דלא מה"ט קאתי עלה.

ולהעיר ממשמעות שו"ע הרב תרמא, א, שברכת שהחיינו בקידוש היא גם בשביל מצות קידוש היום. הבאה מזמן לזמן.

וענה לי זה לשונו: אדעסיקנא בהאי ענינא אציע קמי הגאון הנפלא הגרי"י ברוין שליט"א בידון ד' הזרע אמת אשר נקטתי בפשיטות בדעתו [כפי שנקטו רוב ככל חכמי זמנינו וכ"ה באג"מ ח"א סי' ק"צ] דהטעם דס"ל דהמברך על ההדלקה בביהכ"נ אינו חוזר ומברך שהחיינו בביתו וכן המברך על הראיה אינו חוזר ומברך על ההדלקה כמבואר בשו"ע, היינו משום דס"ל דמברכים על עיצומו של יום, ושוב אין מברכים על ההדלקה, והדר"ג גילה דעתו ב"פ דאין הכרח לזה, דשפיר י"ל דברכה על הדלקה בביהכ"נ או על הראיה חשיבא ברכה על המצוה ומשום כך יצא יד"ח, ומה שכתב הזרע אמת שם בביאור דבריו דקיי"ל זמן ואומרו כל שבעה ואפי' בשוק, לדוגמא בעלמא נקטיה, דאחר דיצא יד"ח אינו מברך שנית על הכוס, וה"ה אינו מברך שנית בזמן קיום המצוה ידיה. ודרך בזה הדר"ג בדרכי שו"ת אז נדברו (ח"ט סי' מ"ח). ומה שנראה מדברי הזרע אמת שחילק בין ברכת שהחיינו לברכת שעשה נסים, אשר מזה העלה הא"מ דס"ל דברכת שעשה נסים נתקנה על המצוה ואילו ברכת שהחיינו נתקנה על עיצומו של יום, יש מקום לבאר באופנים אחרים, והרחבתי בזה בגליון פניני הלכה בביאור ד' המשנ"ב שפסק כד' הזרע אמת בזה, אף שמדבריו בס' תרע"ו סק"ז משמע להדיא דהברכה היא רק על המצוה.

והנה אין הגדון כאן אם ס"ל לזרע אמת כד' המאירי דגם מי שאינו מברך ואינו רואה נר חנוכה יכול לברך שהחיינו על עיצומו של יום, דאפשר דס"ל דאין לברך כי אם בשעה שעוסק באיזה מצוה ממצוות היום כמש"כ הנצי"ב (העמק שאלה כ"ו י'), ולא דמי לשאר יו"ט דיש בו איסור מלאכה ומקרא קודש אפי' בשוק, ולכן גם לדידה אין לברך כי אם בשעת הדלקה בביהכ"נ או בראיית הנרות, אולם הגדון הוא אם ביסודו היה הברכה על עיצומו של יום או על קיום המצוה הבאה מזמן לזמן.

ונראה דעיקר הראיה בגדון זה מדברי הזרע אמת הוא מהמשך דבריו שכתב לחלק בין בירך על הראיה לבין בירך על ההדלקה בביהכ"נ, דביהכ"נ אינו מברך כלל לעצמו אלא רק להוציא את הרבים, כי אין כאן מצוה פרטית שלו כלל, ושוב דחה 'דסו"ס אע"ג שנתקנה ברכה זו בשביל פרסומי ימי דרבים מ"מ ממילא גם הוא יוצא בברכת זמן שבידך שם, ומשמעות דבריו אינו מברך על קיום מצוה של עצמו כלל וכלל, אלא רק לגבי הברכה אמרין דאחר שמברך בשביל הרבים יוצא ממילא יד"ח גם לעצמו, אף שלגבי עצמו אין כאן ברכה על איזה מצוה אלא ברכה בעלמא על עיצומו של יום, [ולכא"נ נראה דאם יכוין להדיא שלא לצאת בזה יד"ח יועיל, וכוונת הזרע אמת רק דבסתמא יצא יד"ח גם לעצמו, ודוגמא לזה מה שדנו האחרונים האם ש"ץ שטעה בתפלת הלחש יוצא יד"ח בחזרת הש"ץ כשלא ידע מהטעות עד לאחר חזרת הש"ץ]. וידעתי כי גם זה אינו ראיה מוכרחת, אבל כמדומה שכן הם פשוטם של דברים, וכבר רמז לכ"ז בקצרה בשלמי תודה (סי' כ"ו סק"א).

מילר שליט"א (טורונטו) ד"ל דלענין שהחיינו שיחה לא היה הפסק. [ולולי דבריו י"ל באופן, דדי בכך שבידך על הלולב, דכולה מצוה אחת היא, וכ"כ בשו"ת לבושי מרדכי אר"ח תנינא סי' קס"ט. אולם בשם הגר"ח קנייבסקי זצ"ל כתב בשושנת יעקב שם דמסתבר דגם ברכת שהחיינו צריך לחזור ולברך על כ"א בפנ"ע, וכ"ה להדיא בפמ"ג (שם א"א קכ"ה), וכנראה ס"ל כהדעות דחשיבי ד' מצוות נפרדות ואכמ"ל].

וכן מובא בשו"ת אבני ישיפה (ח"ה סי' צ"ו ענף ב') בשם הגריש"א זצ"ל לענין חנוכה שלא יברך שנית שהחיינו, ובספר אשרי האיש (ח"ג מ"ג כ"ח) בשם הגריש"א לענין מגילה דלא יחזור על שעשה נסים ושהחיינו [הובא בהערות דרשו למשנ"ב תרצ"ב סק"ט]. אך יתכן דזהו מחמת צירוף הדעות שמברכים ברכות אלו על עיצומו של יום. [והנה בעל האבני ישיפה שם העלה דחזור ומברך שעשה נסים לגבי חנוכה, כי ברכה זו נתקנה על ההדלקה, ולפ"ז יש כאן סתירה בדברי הגריש"א בין חנוכה לפורים].

ומ' המשנ"ב בה' מגילה (תרצ"ב ט') שכתב 'אם שח בין הברכה לתחלת הקריאה בין השומע ובין הקורא הפסיד הברכה' משמע קצת שהפסיד רק את ברכת המצוות, מדלא כתב 'הפסיד הברכות', אבל מאידך גיסא ממה שנסתפק בשעה"צ שם אם גם בברכת הרב את ריבנו הפסק מעכב דביעבד, משמע קצת דלגבי כל הברכות שלפניה ההפסק מעכב.

מאידך גיסא בספר נס להתנוסס (סי' מ"ב להגר"י זילברשטיין שליט"א) ושלמי תודה (חנוכה עמ' ר"ל) נקטו בפשיטות דהפסק מעכב בברכת שהחיינו, אלא שכתבו לדון לענין חנוכה ופורים דשמא אין לחזור ולברך מחמת הדעות דתקנו לברך על עיצומו של יום. וכן בקובץ קול התורה (ע"ט עמ' ק"פ) כתב הגרי"א דינר בשם הגר"ח קנייבסקי זצ"ל לענין נר חנוכה דאם הפסיק בדיבור חוזר ומברך שהחיינו, וכ"כ בשמו בספר ברכת השיר והשבח (ח"ב עמ' מ"ט), והוסיף לבאר בשם הגר"ח זצ"ל דאף שלפי הדעות דתקנו לברך על עיצומו של יום אין ההפסק מעכב, מ"מ אין הלכה כדעות אלו וא"צ לחוש להם אפי' במקום ספק ברכות.

ובנוגע לחנוכה ופורים העיר הגרי"י ברוין שליט"א על הדעות הנ"ל שצירפו את השיטות דמברכים על עיצומו של יום, וקשה דסו"ס בודאי חייב בברכת שהחיינו גם על ההדלקה, שהרי היא מצוה הבאה מזמן לזמן. ויש להוסיף על דבריו, דמצינו כן להדיא בדברי הרמ"א (סי' תרמ"א) דהמברך שהחיינו על הי"ט בביתו לא פטר מצות סוכה. (ובאור זרוע הל' סוכה סי' שט"ז נתקשה איך פוטרם את הי"ט ואת מצות סוכה בברכה אחת ע"ש).

אמנם המעייין היטב בתשו' הזרע אמת יראה אל נכון דס"ל דמברכים רק על עיצומו של יום ושוב אין מברכים על ההדלקה, ולכן ס"ל דהמברך על ההדלקה בביהכ"נ אינו חוזר ומברך שהחיינו בביתו, וכן מבואר בפסקי חמודי דניאל (תנוכה אות ב') שהראה לן הגרי"י ברוין שליט"א. וכבר עמד בזה בספר שלמי תודה למה אינו חייב לברך שנית על ההדלקה.

[וגומתי לו בזה"ל: במש"כ בשם זר"א - כבר הבאנו שאין הכרח בדבריו דס"ל הכי. ואפשר שר"ל שדמו שבזמן דיו"ט אינו חוזר ומברך כל הכוס הה"נ בזמן ההדלקת ביהכ"נ אינו חוזר ומברך בביתו. ומוכרח גם מזה שבמדליק בביתו תחילה

הפשוטה היא דאין לחלק ביניהם, וכמו שהבאנו בשם הג"ר נתן קופשיץ שליט"א.

[ובענין זה הביא הגרי"י ברוין שליט"א את התמיהה הידועה ע"ד המשנ"ב (תרנ"א נ"ו) דבנמצא מין מהופך חוזר ומברך שהחינו, ותמוה מאי שנא מבידך על סוכה פסולה דיצא יד"ח משום דלא גרע משעת עשיה, [ומש"כ לדחוק דלא קאי על מהופך, בח"א קמ"ח ד' ויכור"י סקמ"ז מבואר להדיא על מהופך], ובאמת יש בזה עוד תמיהה, דכיון שחל שהחינו על הג' מינים (ולא היה זה לבטלה דהא ברכת המצות של הלולב חלה וכמש"כ המשנ"ב דשהחינו השני הוא רק בשביל הנחסר) מ"ט מברך שוב שהחינו, והלא הכל מצוה אחת, והיכן מצאנו ברכה על כל חלק מהמצוה בפנ"ע, וכי אם מל ולא פרע והיה היסח הדעת ומברך שוב על הפרעה צריך לברך שוב שהחינו, ומי שקרא חצי מגילת אסתר והפסיק באופן שצריך לחזור ולברך וממשיך לקרא ממקום שפסק האם יברך שוב שהחינו, ואילו היה שהחינו על ספה"ע והכל מצוה אחת האם היה מברך בכל יום שהחינו, אתמהה. [ועי' רש"י שבת כג. דהא דמברכים כל יום על הדלקת נר חנוכה הוא משום דנס כל יומי איתיה 'שהרי כל שמונה הדלקות מן הפך, אבל זמן שהגיענו להתחלת זמן הגיענו עכ"ל]. וצ"ע טובא. עכ"ד.

ושוב כתב ידידנו הגר"י וקשטוק שליט"א: הנה מסברא פשוטה היינו אומרים שברכת המצות אין לה שום שיכות עם החפץ, שהרי הוא ברכה להקב"ה שצוינו לקיים המצוה, ואינו דומה כלל לברכת הנהיג שמברכים להקב"ה על מאכל זה, המאכל הוא סיבת הברכה, משא"כ ברכת המצות סיבת הברכה הוא עצם החיוב לקיים המצוה, והחפצא דמצוה אינו אלא הכי תמצא לקיים המצוה, וגם בנוסח הברכה אין מזכירים כלל החפץ אלא הצווי לקיים המצוה, וכבר כתבו כן מקצת אחרונים, וביתר שאת כתב כן בשו"ת מהרש"ג וס"ל כן להלכה.

אבל מה נעשה והקדמונים (היינו האורחות-חיים בשם רבינו משולם המובא בס' תרנ"א, והאבדורה המובא בס"ס ק"מ לענין ברכת התורה על קה"ת) נקטו בפשיטות שגם בברכת המצות חלים על חפץ זה שחשב לקיים בו המצוה, ואם החפץ נמצא פסול והוצרך להחליפו גם אם אין צריך להפסיק מ"מ צריך לחזור ולברך כדין תורמוס, וכן נקט המשנ"ב בהרבה מקומות, ואין לנו כוח לזוז מדבריהם גם אם מסברא אין נראה כך.

וביותר יש לומר כן לענין ברכת שהחינו, שמסברא היינו אומרים כמש"כ שאינו קשור לא למעשה המצוה ובודאי לא לחפצא דמצוה, אלא שהוא הודאה להשי"ת שזכינו להגיע לזמן הזה שאפשר לקיים בו מצוה זו, ומסברא היינו אומרים שאדם שקם מוקדם בבוקר ברה"א או סוכות ושש ושמוח שהגיע לזמן שאפשר לקיים בו מצוות תק"ש או נטילת לולב ויבדך שהחינו גם אם אינו עומד עכשיו כלל לקיים המצוה יצא ידי חובתו.

אלא שבא בעל אורחות חיים וחדש לנו שלא רק ברכת המצות קשור להחפצא שרצה לקיים בו המצוה, אלא גם ברכת שהחינו קשור לחפצא זה ואם החפץ נמצא פסול, גם אם עוסק עכשיו לקיים המצוה, מ"מ אם הוצרך להחליף החפץ צריך לחזור ולברך, וגם לשהחינו שמברך על המצוה יש כל דיני תורמוס הנאמרים לענין ברכת הנהיג, ומוכח

ונראה דצריך לחלק בין שאר הימים טובים לחנוכה ופורים, דחנוכה ופורים שאינם יו"ט לענין מקרא קודש ואיסור מלאכה אלא רק לענין הלל והודאה והדלקת נרות, אזי כשמברך על עיצומו של יום נפטר ממילא גם מצוות היום, ורק בשאר יו"ט אינו פוטר את שאר המצוות.

ודוגמא לזה יש להביא מד' אבודרהם (הל' ברכת המצות) שכתב דהא דאין מברכים שהחינו על הלל הוא משום שנפטר בשהחינו של היו"ט. הרי דשייך לפטור מצוה של היו"ט ע"י שהחינו שמברך על גוף היו"ט. והנה ד' האבודרהם צ"ב מאי שנא מסוכה ולולב, וצריך לחלק דמצות סוכה ולולב הם דבר נפרד מגוף היו"ט ולכן טעונים ברכה בפנ"ע, לא כן הלל דיסוד חיובו הוא מצד עצם נהיגה היו"ט, וכ"כ בערו"ל (סוכה מו). ע"ש. ועוד צ"ע ד' האבודרהם, דבחנוכה דלא היו יו"ט מאי איכא למימר, ולמה האין מברכים שהחינו על ההלל. ואפשר דס"ל כהדעות דגם בחנוכה תקנו שהחינו על עיצומו של יום. אך יתכן דס"ל דמצוות ההדלקה וההלל אחוזות זו בזו, דכולם ענין אחד הם, הוהדות ולהלל, ונפטרים בז"ז. וכלל הדבר בכ"ז דאין לדמות מילתא למילתא, ושפיר י"ל דברכת שהחינו של עיצומו של יום בחנוכה ופורים נפטרה ממילא גם את מצוות היום. [ועי' ירח למועדים עמ' ע"ז].

ושוב מצאתי כדברינו בשו"ת בנין שלמה (ח"ב סי' ס') שנקט כד' האבודרהם להלכה [אף שיש עוד הרבה ת' בראשונים למה אין מברכים שהחינו על הלל] ועפ"י כתב: 'ש להסתפק אם לא בידך זמן בלילה כלל דאפשר דצריך לברך זמן בעת אמירת הלל, ומיהו יש להסתפק אם צריך לברך זמן שנית בלילה ב' בשעת הדלקה, דשני מצוות מיוחדות הן, ולא דמי למברך זמן בשעת הראיה דברכת זמן שמברך אז הוא ג"כ על מצות הדלקה, אבל הכא מצוה אחרת היא, או דילמא כיון דההלל והדלקת נר חנוכה הכל תקנו חז"ל בשביל הניסים שנעשו בימים ההם וא"כ אפשר דנחשבו כמצוה אחת וצ"ע עכ"ל.

ובספר מצות נר איש וביתו (תשע"ט ח"א עמ' פ"ז, קמ"ז, שני"ב) כתב דמי שהדליק הדלקה פסולה כגון שהדליק במקום שהורח מצויה שתכבה את הנרות עליו להדליק שנית בברכה אך לא יברך שהחינו משום ספק מחמת הדעות שתקנו לברך על עיצומו של יום. ויל"ע האם לפ"ד הגר"ח ק"צ זצ"ל הנ"ל דאין להתחשב בדעות אלו להלכה, מ"מ לא יברך שנית לפי הדעות הנ"ל דאין הפסק מעכב בדיעבד בברכה זו, או דשאני הכא שבידך על הדלקה פסולה, והרי זה דומה לראיות שהביא כת"ר מדברי המשנ"ב לגבי סוכה ולולב.

והנה כת"ר רמז בתוך דבריו דרך שם כתב המשנ"ב לגבי סוכה דלא יברך שנית כי יש שם סברא מיוחדת דלא גרע משעת עשיה.

אולם בפשוטו היה נראה דאי"ז סברא מיוחדת כי אם ללמד על הכלל כולו יצא, וגם בנר חנוכה שייכא סברא זו דלא גרע משעת עשיה, וכבר עמדו בזה כמה מחכמי זמננו [מבית לוי ח"י עמ' ק', מאורות נתן סי' ל"ב סק"ב עמ' קמ"ו, אמרי יצחק חנוכה סי' י' סק"ז, ובני ישיפה ח"ב סי' צ"ו סוף ענף ב']. ולפ"י יתכן להיפך, דבבירך על הדלקה פסולה יצא יד"ח ואילו אם הפסיק בדיבור לא יצא יד"ח, וכמש"כ הגרי"י ברוין שליט"א לחלק כן [לגבי סוכה], אך כמדומה שהסברא

די"ט פוטר זמן דעשיית סוכה אבל לולב דזמנו ביום ולא בלילה. הנה כיון דמפסקי לילות מימים אין זמן די"ט פוטר זמן דלולב וכך הוא במדרכי להדיא וכן באש"רי בדברי ר"י בר שמשון בדין זמן דלולב בי"ט שני וז"ל ותמהני על מ"ש בה"ג דזמן דכסא פוטר דלולב והלא לענין לולב מפסקי לילות מימים ואין להקשות על זה הלא כשמברכין זמן אלול בשעת עשיי' אין חילוק בין יום ובין לילה לעולם מברך זמן אעש"י וא"כ השתא נמי דמסדר להו אכס' אין לחלק בין יום ובין לילה ויהא פוטר זמן דקידוש בין זמן דעשיית סוכה בין זמן דעשיית לולב הא ליתא דהא פשיטא דשעת עשיי' או שעת מצוה בעינן והלכך די"ט אינו פוטר אלא זמן דעשיית סוכה כיון דעכשיו שעת מצוותו הוא אבל זמן דלולב דאינו לא שעת עשיי' ולא שעת מצוותו אינו פוטר והשתא לפי דברי הרא"ש בשם הר"ש בר שמשון ולפי דברי המרדכי דלעיל וכן מצאתי במדרכי הארוך ע"ש הר"ר יום טוב דשאני סוכה דמצוות בלילה כביום דין הוא שברכת הכוס פוטר זמן דסוכה אבל שופר ולולב שמצוות ביום מה עניי' לברכת הכוס שבילילה לפ"ז שפיר איכא למימר בברכת זמן שבידך בביתו פוטר זמן דסוכה. אע"פ שלא יושב בתוכה כיון דשעת מצוותה היא ואינו דומה ללולב דכיון דאינו שעת עשיי' ולא שעת מצוה אינו פוטר ואין לתמוה היאך יפטור לזמן דסוכה כיון שאינו יושב בתוכה דאין ספק דאחר כוונת הלב הדברים הולכי' דמאחר שכונתו לברך גם על הסוכה שפיר פוטר דסוכה ותעד דהא לא חלקו הגאונים האחרוני' אכה"ג/אבה"ג/ ושאר הגאונים דעמ' אלא מטעם דמצוות לולב אינו אלא ביום ולא בלילה ולא חלקו עליו מטעם דאין לולב לפניו בשעת הברכה אלא בע"כ דלא חיישין במה שאינו לפניו דמ"מ כוונתו ודעתו היתה לברך גם על הלולב ולא חלקו אלא מטעם דכיון דאינו לא שעת עשיי' ולא שעת מצוה הלכך אינו יכול לברך עליו וא"כ בסוכה ודאי אע"פ דאינו יושב בתוכה מ"מ כיון דשעת מצוותו היא וכוונתו לברך גם אסוכה שוב א"כ לברך עוד ואם מברך הוי ברכה לבטלה" עכ"ל הב"ח (הנוגע לעניינו, ועיי"ש עוד שאר טעמים)

והנה עיקר חילה דהב"ח הוא מכח מש"כ הרא"ש (סוכה פ"ד, ב') להשיג על מש"כ הבה"ג שאין מברכים זמן על מצוות נטילת לולב, משום דזמן דרגלים שמברכים בלילה על הכוס פוטר גם מצוות נטילת לולב מזמן, וע"ז השיג הרא"ש דזמן שמברך בלילה אינו יכול לפטור מצוות נטילת לולב שעדיין לא הגיע זמנו עד היום, וכ"כ גם המרדכי ועוד ראשונים, ומבואר מדבריהם שלולי טעם זה היה יכול לפטור זמן שמברך על הכוס את מצוות נטילת לולב אע"ג שעדיין אין הלולב לפניו, מ"מ הואיל וכבר מטי זמנו של מצוות נטילת לולב ומודה לקב"ה על הזמן יצא, ואין זה לעיכובא שיברך דוקא בזמן שמקיים את המצוה, ועפ"י כתב הב"ח דגם אם אין לפניו סוכה בשעת שמברך זמן, מ"מ יכול לכוון לפטור את מצוות סוכה ע"י ברכת זמן שמברך על הכוס, וכ"כ הדגול-מורבה (שם בס' תרמ"א) שמדברי הרא"ש יש להוכיח דלא ס"ל כמש"כ הר"ן בשם הראב"ד.

והנה כמעט כל האחרונים בס' תרמ"א פסקו כשיטת הרמ"א, ובדחיית הראיה מדברי הרא"ש ודעמיה, כתב הא"ר שם ב' דרכים: (א) דהראשונים שכתבו כיון דמפסקי לילות מימים הכוונה לכן לא יצא ברכת שהחיינו גם אם הלולב לפניו. (ב) דהר"ן מיידי שהוא אנוס מלקיים מצוות סוכה ולכן הרי זה כאילו לא מטי זימנא.

מדברי האורחות חיים (והפוסקים שהעתיקו דבריו) ס"ל דנתנו חכמים לברכת שהחיינו שעל המצוה כל דיני ברכת המצוות, ואם ס"ל להפוסקים כן גם לענין שחל על החפצא דמצוה שהוא דבר שלא היינו אומרים כן מסברא גם לענין ברכת המצוה, א"כ כ"ש שישבור כן לענין מה שנוגע לקיום המצוה שיותר פשוט מסברא לשייך את שהחיינו לקיום המצוה, מלשייך אותו להחפצא דמצוה, ולומר שהשחיינו יש לה קשר לחפצא דמצוה ולא לקיום המצוה הוא לענ"ד ממש בבחינת "ציבא באעא וגיוורא בשמי שמיא" על כן לא הבנתי כלל מש"כ ש"הואיל ורצה לעשות המצוה בחפץ פסול לכן צריך לחזור ולברך שהחיינו" דמה לי להסתכל על החפץ הוא עסוק עכשיו בקיום המצוה, ובסוף גם קיים המצוה בלי להפסיק בדיבור (והעיסוק בנטילת הדבר הפסול אינו הפסק, וזה נושא בפנ"ע ואכמ"ל) רק מצד דינא דתורמוס צריך לחזור ולברך (כמש"כ כל הפוסקים) ומוכח מדברי הפוסקים שגם ברכת שהחיינו שמברך על המצוה יש דיני תורמוס, דברכת שהחיינו צריך לחול על חפצא זו שחשב לקיים בו המצוה, וא"כ כ"ש שברכת שהחיינו צריך לחול על קיום המצוה (ולא רק על הזמן) וא"כ כשהפסיק בינו לקיום המצוה פשוט שצריך לחזור ולברך. עכ"ד.

ושוב הוסיף בה דברים באגרות שניות מ"ס זה לשונו: מש"כ דיש להוכיח מדברי האורחות חיים דדין ברכת שהחיינו על המצוה כדן ברכת המצוות, ואם לא היה המצוה לפניו בשעת שבידך או שהפסיק בדיבור, צריך לחזור ולברך, נראה דיש להוכיח כן גם מדברי התה"ד והפוסקים שהביאו דבריו, ונבאר הדברים בס"ד.

הרמ"א סי' תרמ"א סעי' א' הביא להלכה דברי הר"ן בשם הראב"ד שכתב דאם לא אכל בליל הראשון בסוכה ובידך זמן על הרגל כשיכנס למחר בסוכה צריך לברך זמן על קיום מצוות סוכה, ולא יצא במה שבידך זמן בבית על הרגל.

והפוסקים שם ציינו לדברי הב"ח בשו"ת סי' קל"ב שחולק על שיטת הר"ן וז"ל שו"ת ב"ח (סי' קל"ב) "בלילה הראשונה של סוכות ירדו גשמי' והרבה מבני הקהילה לא אכלו בסוכה כל עיקר וברכו וקדשו בבתי החורו' אם חייבי' לברך זמן ביום ראשון כשנכנסין בסוכה לישב בה אם לאו"

"תשובה נראה דאין לברך זמן למחר ביום הראשון ואעפ"י דהר"ן ע"ש הראב"ד כתב דצריך לברך זמן למחר וגם מהר"ם איסורליש הביאו בהגהותיו בא"ח סי' תרמ"א מביא נראה לפע"ד דלענין מעשה אין להכניס עצמו בספק ברכה לבטלה. ותחילה אעתיק לשון הר"ן שכתב וז"ל וכתב הראב"ד ז"ל שמי שלא אכל בסוכה לילה הראשון אעפ"י שבידך זמן בביתו צריך למחר כשישב בסוכה לברך זמן אם לא בידך על העשיה כשם שמברכין על הלולב זמן אע"פ שכבר בידך אותו בלילה עכ"ל. והנה יש לתמוה מאי ראיי' מבאי מלולב הלא למנהגינו דמברכין זמן אנטילת לולב ביום הראשון דסביר' לן דאין זמן דקידוש פוטר זמן דלולב כמו שהוא פוטר זמן דעשיית סוכה ודלא כבה"ג שפסק בראש הלכות סוכה דמדבר כהנה דמסדר להו אכסא שמעינן דא"צ לברך זמן לא בעשיית סוכה ולולב גם לא בנטילת לולב דסגי ליה בדכסא גם לא כרס שמואל בר חפני וכתהו הראשונים" שהביאו במדרכי הארוך פ' לולב וערבה וכן בסוף ס' אגו"ה לשם הנה הטעם הוא משו' דאין לולב דומה לסוכה וי"ט דשאני סוכה וי"ט דכיון ששניהם נוהגי' בלילות כבמי' הלכך זמן

בסוף הקריאה שלא בירך שהחיינו האם יכול לברך בסוף קריאת המגילה) דהנה לענין ברכת המצוות קי"ל כשיטת הרמב"ם שאינו מברך לאחר שגמר לקיים המצוה (כמש"כ הש"ך יו"ד סי' י"ט ס"ק ג', דלא כשיטת האו"י שהביא שם הרמ"א, והאריך בזה השג"א סי' כ"ו וקי"ל סב"ל).

ולפי מש"נ מדברי התה"ד והאורחות חיים והפוסקים שהביאו דבריהם דקי"ל דברכת שהחיינו שתיקנו חכמים על מצוה הבא מזמן לזמן דינו כברכת המצוות לכל דבר, א"כ פשוט שאינו יכול לברכו לאחר שכבר גמר לקיים המצוה, וצ"ע דאין נוהגים לדקדק בזה ברכת שהחיינו על המילה. עכ"ד. [נראה אצלנו בלוח לחנוכה מענין שהחיינו אחרי ההדלקה ובלוח לסוכות מענין שהחיינו אחרי נטילת לולב, ובלוח לפורים מענין שהחיינו אחרי גמר הקריאה].

ושוב הוסיף בעל פניני הלכה שליט"א ידו שנית, וכתב: הנה בפרט אחד ברור הדבר כדברי כת"ר, דגם לענין ברכת שהחיינו קיימים דיני תורמוס כמבאר מדברי הפוסקים והשעה"צ, ועל כן כל היכא דנתחלף חפץ המצוה, לא רק אם נתחלף מפתול לכשר, אלא גם אם נתחלף מכשר לכשר עליו לברך שנית שהחיינו, ולפ"ז מש"כ המשנ"ב סי' תקפ"ה סק"ד דאם נתחלף לו שופר בין הברכה לתחילת התקיעות צריך לחזור ולברך, בע"כ כוונתו דחזור ומברך גם שהחיינו. [וראיתי בספרי זמנינו שנסתפקו בזה, וכמדומה שהדין מוכרע וכן"ל].

וכת"ר מוסיף והולך ללמוד מזה גם לדין הפסק דיבור וככל אשר ביאר כת"ר, דכל כללי המצוות רמו ורבנן עלה.

ואשר שאל אם בספרים שהבאתי יש מי שעמד בזה, הנה בספר שושנת ישראל שהבאתי עמד בזה ונקט כהחילוק המדובר בין נתחלף חפץ המצוה לבין הפסק בדיבור.

אכן מצאתי למו"ר הגר"א גנחובסקי זצ"ל (פנינים פורים תשע"ז) שנקט בפשיטות דאין חילוק בזה, וכתב לענין שופר לולב ומגילה דאם הפסיק בדיבור או שנתחלף לו הלולב או השופר, בכל גונוי חזור ומברך שהחיינו.

ואחר ההתבוננות נראה דבפשוטו מוכח כן מדברי הפמ"ג שהבאתי (תרנ"א א"א ס"ק כ"ה) שחידש מדברי הרמ"א שם לענין נוטל ד' מינים בזא"ז דאם שם ביניהם מברך על כל אחד בפנ"ע, דלא רק ברכת המצוות צריך לברך על כל אחד בפנ"ע אלא גם שהחיינו צריך לברך על כל אחד בפנ"ע, והנה דבריו צ"ב טובא, דהביא שם ביאור הא"ר בד' הרמ"א דהטעם דמברכים ברכת המצוות על כ"א בפנ"ע הוא משום דל' הברכה הוא על נטילת לולב ולכן אינו פוטר את שאר המינים אם שם ביניהם, וא"כ בשהחיינו הרי לא שייך זאת, וכן תמה בשו"ת לבושי מרדכי או"ח תנינא סי' קס"ט, ואפשר דס"ל לפמ"ג דברכת שהחיינו מתלי תלי בברכת המצוות, ועי' מהרש"א ומהרש"ל סוכה מז. ושו"ת חת"ס סי' קנ"ו, ועדיין צ"ע. אך מ"מ נראה לכאן' מדבריו דהפסק מעכב לענין ברכת שהחיינו, דאל"כ אף אם יש לו ד' חיובי ברכות של שהחיינו למה לא יוכל לפוטרו בברכה אחת, כמו שפוטרים בברכת שהחיינו בליל יו"ט הן את היו"ט והן את הסוכה, ולד' בה"ג גם את הלולב [וכבר ציינתי לעיל שהאו"י האריך לדון בזה מ"ט ברכה אחת פוטרת כמה חיובים והעלה מה יסוד כללי לכל הברכות דכל שהנוסח שווה אפשר לפטור כמה חיובים, והוא נידון רחב בראשונים הנוגע גם למילת תאומים וכיו"ב ואכ"מ].

והנה לפי דרך הב' שכתב הא"ר יוצא דמי שאינו אנוס ויש בידו לקיים המצוה עכשיו אם בירך שהחיינו יוצא לכ"ע גם אם אין המצוה לפניו, וכדרך הב' כתב גם בשו"ת שבות יעקב (ה"א סי' ל"ב) וז"ל 'אין דבריו מוכרחים כלל דאפשר לומר כיון שעתה הוא שעה דפטור מן הסוכה ומקרי הדיוט אם יושב בסוכ' כיון שהוא עת גשמים לכן לא יצא בזמן דחג כיון שבאותו פעם אינו לא שעת עשייה ולא שעת מצוותו דמי ממש ללולב דמופלג לילות מימים לכן אינו פוטר זמן דסוכה ולכן כל האחרונים סתמו כפסק רמ"א בש"ע וכן עיקר' עכ"ל. ולפי דבריהם צריך לפרש מ"ש הר"ן דאם לא אכל בליל הראשון בסוכה צריך לברך שהחיינו למחרת דמיירי דוקא באופן שלא אכל משום שהיה אנוס כגון שירדו גשמים או שהיה חולה או עוסק במצוה וכדומה, אבל אם לא אכל בסוכה משום שלא היה לו סוכה, וידוע שלמחרת יהיה לו סוכה יכול לכוון לפטור את מצוות סוכה כשמברך שהחיינו בלילה.

אבל מדברי התה"ד סי' צ"ה יש הוכחה ברורה דלא ס"ל כדרך זה, דהנה התה"ד נקט דהוא מחלוקת הראשונים האם חייב לאכול בסוכה בליל הראשון כשירדו גשמים, ולכן פסק דבליל שני אם ירדו גשמים יאכל סעודתו בבית ואם לא פסקו גשמים עד סוף הסעודה אם רוצה להחמיר יאכל אז כזית בסוכה, אבל בליל הראשון אינו יכול לנהוג כן, משום שאם יתחיל סעודתו בבית ואח"כ בסוף הסעודה יאכל כזית בסוכה יצטרך לברך זמן עוד פעם משום דכשבירך זמן בבית לא יצא ע"י זמן דסוכה, והרי הוא גורם ברכה שא"צ עיי"ש, וכך פסקו הפוסקים, ומבואר מדברי התה"ד דהגם דהרבה ראשונים ס"ל דבליל הראשון חייב לאכול בסוכה גם אם ירדו גשמים, מ"מ אם בירך זמן כשהיה בבית, ושוב נכנס בסוכה צריך לברך עוד פעם זמן, ומשמע מזה דגם להדעות דס"ל דחייב בסוכה בליל הראשון גם אם ירדו גשמים, מ"מ כשבירך זמן בבית אינו יוצא על הסוכה, והרי לפי דעות אלו הרי גם בשעת ירידת גשמים הוא זמן קיום מצוות סוכה, ואעפ"כ אינו יוצא בזמן שבירך בבית, וכ"פ המשנ"ב שם ס"ק ל"ו, ולכאורה מוכח מזה דס"ל דצריך דוקא לברך שהחיינו בשעה שמקיים המצוה, ואם בירך שהחיינו בשעה שאינו מקיים המצוה לא יצא ידי חובתו, והיינו כמו שמוכח מדברי האחרות-חיים, וכש"נ דס"ל דדין ברכת שהחיינו שעל המצוה דינו כדין ברכת המצוות לכל דבר.

ומש"כ הרא"ש דרך מטעם דמפסקי לילות מימים חייב לברך עוד פעם שהחיינו על נטילת לולב, י"ל דס"ל דהראב"ד במיית הר"ן פליג על הרא"ש וקי"ל כשיטת הראב"ד, או דמיא דהרא"ש (ושאר ראשונים שכ"כ) לא כתבו כן רק לרווחא דמילתא לדחות שיטת הבה"ג, אבל י"ל דלמעשה גם הם ס"ל דברכת שהחיינו דינו כברכת המצוות לכל דבר.

ובעיקר מש"כ לדון האם ברכת שהחיינו על המצוה דינו כברכת המצוות או כברכת השבה, י"ל דיש בזה עוד נפק"מ, האם יכול לברך שהחיינו מיד לאחר קיום המצוה (ברוב המצוות הבאות ממזמן לזמן אין כ"כ נפק"מ, שהרי בלולב יכול לברך גם ברכת המצוות עד סוף הענינועים, ובשופר י"ל דיכול לברך ברכת המצוות עד סוף כל הקולות, או עכ"פ עד סוף הקולות של מזוז"ש, וא"כ כ"ש שיכול לברך אז שהחיינו ובתוכה הרי עד הזמן שדולקים הנרות יכול לברך מדין ברכת הרואה כמש"כ הגרע"א, אלא דנפק"מ לענין מגילה אם נזכר

ט. שווער סי' קח סי"ז.

י. והנה, בשו"ע אדה"ס סי' קכו ס"ג סתם הדברים, שבנוגע לש"צ הכריע שסומק על תפלת מוסף לכתחילה לא רק ב"ח אלא גם בשו"י"ט. אמנם, בנוגע לדין היחיד שבנוכח בדיעבד אחרי מוסף אינו חוזר – הביא ד"ר רק בנוגע לר"ח ולא בנוגע לשו"י"ט. וטעמא בעי. וסבור הייתי לומר, שבאמת ה"ה בשו"י"ט, ולא נצרכה להדגשה עוד פעם, דהיינו הך, שה"ה והוא הטעם, דלא גרע בדיעבד ליחיד מלכתחילה לרבים. ואדרבה, ב"ח (כשחל בחול) יש מקום להורות לו שיתפלל נדבה. אבל בשבת לש"ל להתפלל נדבה. וכ"כ בפמ"ג סי' קכו בא"א סק"ג. (אבל ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כו' תלג שביארנו בדברי הפמ"ג בא"א, עיי"ש). והנה, בפמ"ג סתכ"ב בא"א סק"ג נחית לשק"ט בדין היחיד בשו"י"ט, דספק שמה אין דנים יחיד מש"צ, וספק שבשו"י"ט ש"צ נמי חוזר. ועכ"ז העלה שלא להחמיר. וכש"כ לדין שאדה"ו השמיט כלל הספק בדין היחיד. והארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב שם. וגם מה לדעת אדה"ו בסידורו (בכ"מ ואכ"מ) להחמיר גם בס"ס בברכות. ובקצוה"ש סע"ח ס"ג ובבדה"ש סק"ט פסק נמי דה"ה בשבת. וז"ל במנחת שבת על קש"ע סע"ז סקל"ה.

אמנם בכלים של שלמה גאלדמאן סי' קכו שם, כתב להכריע בשו"י"ט שחוזר, ומשני טעמים, חדא מה שהביא בשו"ב סי' קכו סק"א, שאחרי הגלות נגלות שו"ת הרשב"א כתי שכתב לפסוק לחזור, ואילו הו"ו שמעי' להו הו"ו הדרי בהו, ועוד מחמת דקדוק לשון אדה"ו, וממילא כתב שדיינו לפסוק כן ב"ח. ואף וכתב שבר"ח וחוש"מ בודאי אין לזוז מפסק אדמו"ר אינו חוזר, אבל במש"כ נראה שחוזר, עכ"ד.

אמנם אנו בעניינינו הארכנו שם שאין להוכיח מאומה משו"ת הרשב"א, ואא"פ לכפול הדברים כאן, קחנו משם. ועוד נת' אצלנו שם כנ"ל שאדה"ו השמיט על עיקר ד"ז שיש מקום לספק בדין היחיד.

ועכ"ז, אכתי לא ברירא לן מילתא, שיש מקום לומר דשאני שו"י"ט שלא יצא כלל חובת תפלה של שבת, ול"ד לר"ח דחסר לו רק הזכרת מעין המאורע. ושאינו ש"צ שמקילים גם בשו"י"ט דאיכא נמי משום טירחא דציבורא. אבל ז"א, חדא דלכמה דעות גם ב"ח הוי כמאן דלא צלי. ולאיידך, גם בשו"י"ט י"א שהוא רק בגדר מעין המאורע. ותלוי בב' הדעות באם מתפלל שוב כשלא יריוח בתפלתו שוב, שנחלקו בזה הן במנחת שו"י"ט שהתפלל של חול, והן במנחת ר"ח כשלא הזכיר יעו"ז – ראה שו"ע סי' קח סי"א. אדה"ז שם (ז). ולאחריו להחסיבור בדבר, דוחק גדול לחלק בד"ז בין שו"י"ט לר"ח. ועוד, שגם בש"צ דקוקים אנו כל' הטעמים טורח ציבור ושתפלת מוסף לפניו, ועל כרחך דסגי במוסף גם לשו"י"ט. ועכ"ז דסביר רבנן שגם אם דינו כלא התפלל, מ"מ סגי להש"צ בתפלת מוסף מאיזה סיבה שתהי'. (ויש שביארו בדבר שאחרי שמתפלל מוסף כדן שעי' תפלת מוסף כדן מצטרפת ההזכרה במוסף לתפלת שחרית, וחזרו הדין בנוגע לתפלת שחרית דהוי כהתפלל כראוי). וחזונו לתחילת הדין דלא גרע דיעבד ליחיד מלכתחילה לרבים. וראה קובץ אסיפת חכמים הו"י י"ד ע' קפח ואילך. ולחנם האריך בזה. (ובשאר דבריו שם בעיקר הדין – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב שם).

איברא, שיש להסתפק בטעה והתפלל תפלת חג אחר, או ביו"ט שחל בשבת, והזכיר רק א' מהן, אם אפ"ל חוזר בנוכח אחרי מוסף, וכן בש"צ כשנוכח לפני מוסף, שו"ל דהוי כלא

ואולי יש לחלק בין ב' חיובי ברכות לחיוב אחד, ולפ"ז מי שנכנס לסוכה לראשונה ביו"ט בבוקר ומברך שהחיינו על הסוכה ואח"כ נוטל לולב ושח ביניהם עליו לברך שהחיינו שנית אף להדעות דאין הפסק מעכב בברכת שהחיינו. אך מסבירא צ"ע אם יש מקום לחלק בזה. עכ"ד.

ושוב כתב הגה"י וקשטטוק שליט"א שלשים: הנה עצם היסוד שבמקום שמברך על מין בפנ"ע יש חובת ברכת שהחיינו על כל מין מוכח מדברי הארחות חיים שהרי בעבדא דרבינו משולם נמצא הערבה פסולה ופסק שחוזר ומברך על נטילת עברה ושהחיינו, ומבואר מדבריו דהגם שכבר בירך שהחיינו על עיקר המצוה ומה שכבר עשה לא נתבטל שהרי אינו צריך לחזור ולברך על המינים שכבר יצא מ"מ יש עליו חובת ברכת שהחיינו משום חלק הזה של המצוה שעליו לא חל ברכת שהחיינו והוא חדוש גדול (והיינו כמש"ל דשיטת ה"ר משולם דברכת שהחיינו יש עליו דין ברכת המצוות לכל דבר, וכמו שמברך ברכת המצוות על הערבה חוזר ומברך שהחיינו, והוא חדוש ע"ג חדוש שגם על כל חלק של המצוה יש חיוב שהחיינו בפנ"ע) אלא דמדברי ה"ר משולם אין לנו ראייה רק באופן שהוצרך להחליף את החפץ שאז צריך לחזור ולברך שהחיינו, אבל מדברי הפמ"ג מבואר שגם אם כל המינים היה מוטלים לפניו וביקר עליהם שהחיינו אם הפסיק דביבור חוזר ומברך שהחיינו וא"כ מפורש בדבריו שגם הפסק דביבור מחייב שהחיינו.

אבל לפי מה שאני מבין (וניכר מדברי כת"ר שמסכים לדברי מצד הסברה) שאם נימא שהחלפת החפץ מחייב לברך מחדש ברכת שהחיינו א"כ כ"ש שהפסק דביבור מחייב לברך מחדש, אין בדברי הפמ"ג חידוש יותר מהמפורש בארחות-חיים.

ה. אף שבס' הפרדס ברכת נ"ח כתב שחוזר ומברך. וכ"כ ראש יוסף שבת כג, א ד"ה ונתפקתי. אבל למעשה כמה ספיקות בדבר, ומשום ספק ברכות אינו מברך – ראה שו"ת מנח"י ח"ו סס"ד.

ו. דהו"ל כגביל לתורי (ראה עד"ז בנוגע לשיבוש דעת מהרש"ל בחתן סופר או"ח קונטרס נר מצוה ע' קע. שו"ת בית יצחק עדעלין או"ח סי' קי. ועוד). ולא גרע מבקשת רחמים בברכת המילה. ול"ל כלל לשיחה מענין התפלות בין ברכות לתקיעות דמיושב. והוא דלא כמשמעות שו"ת מנח"י ח"ד סקמ"ח סק"ג. ובפמ"ג סתרי"ע במ"ז סק"ה – קאי אלתחילה.

ז. ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב (פורים) ח"ג סי' ג.

ח. שאמירתו "ימי מרדכי וכו'" אינו בגדר שקר (ראה אג"ק חט"ז ע' ב, ובפס"ד קצוה"ש סכ"א בבדה"ש סק"ח וסק"ט בדעת אדה"ז (סי' קח סי"ח). ולהעיר ממג"א סתרי"ג סק"א שאמירת על הנסים בשאר ימים, ה"ה כמאורע שלא בזמנו. וכ"ה בדה"ח סל"ג סק"צ שהוא שקר גמור. אבל ראה דמשק אליעזר לנדא סוס"ל קח. ומ"מ, יש לחלק, שבשאר ימות השנה ל"ש לומר "עה"ז כו' שעשית כו' בזה"ה", משא"כ בחנוכה. ומש"א ימי מרדכי וכו' – הו"ע בפ"ע. אבל במקו"ח סי' קח סוס"ק יב נראה דס"ל שאמירת עה"ז שלא בזמנו אינו שקר (ואולי מירי רק כשהקדים יום א', דשייך שפיר לומר "בזה"ה"), ועכ"ז נשאר בצ"ע אם מחזירין כשהחליף מפורים לחנוכה. וראה שו"ת שלמת חיים (מהדורת תשנ"ה) סי' שצא).

אינו חוזר). ואינו דומה, דהנה, בשו"ע אדה"ז שם הביא מש"כ בכלבו סי' יא שאם הוא מסופק אם הזכיר של שבת יש להסתפק אם צריך לחזור ולהתפלל. אבל אדה"ז מחלק שם גופא בין אם התפלל י"ח ברכות ומסופק אם הזכיר שבת שאין ספק שצריך לחזור ולהתפלל שכן הסתם לא הזכיר כיון שאין כן הרגלו של אדם, למי שמסופק אם התפלל י"ח ברכות של חול או ז' ברכות של שבת שיש להסתפק אם צריך לחזור ולהתפלל. ולכן אין להביא ראיה משם לנדו"ד במסופק אם אמר יעו"י, /שהרי ההרגל הוא שאין אומרים יעו"י בתפלת י"ח וחזקה מה שהוא למוד מזכיר. ואף שיש לפקפק בסברא זו, כמ"ש המג"א בתחילת דבריו שם בשם הד"מ דלא אמרין חזקה שאמר כמו שהוא רגיל אלא בדבר שנתרגל בו הרבה משא"כ ביעו"י דלעולם לא מצינו לו יום שאינו מזכיר יעו"י לא מקרי הרגל, מ"מ למעשה המסקנא במג"א שם ושאר הפוסקים שחוזר, לפי שעינינו רואות שההרגל להתפלל בלא יעו"י. וכן האריך בשו"ת צ"צ אור"ח סי' ג סק"ז, ולא רק מטעם שחזקה מה שהוא למוד מזכיר, אלא גם שמצד הספק גופא חוזר ומתפלל, עיי"ש בארוכה.

ורא' לזה, שהרי במג"א סתכ"ב שם העלה שחוזר, כנ"ל, ועכ"ז איהו גופי' הביא בסי' רסח סק"ה הביא הספק שבכלבו. ועיי"ש שציי"ן גם למש"כ בסתכ"ב. ואף שיש מקום לפרש בדברי המג"א כמה שמצינו לדבריו בסתכ"ב שכוונתו לומר שלמעשה גם בשבת חוזר, אבל בדעת אדה"ז ודאי אאפ"ל כן, שהרי העלה הדבר בספק בדרס"ח. ועכ"כ בדעת אדה"ז שיש לחלק בין ר"ח שפסק המג"א לדינא שחוזר לדין שבת שנשאר בספק. וגם בכלבו גופא מוכרח שיש חילוק בין שו"י"ט לר"ח, שכתב שם בנוגע לשו"י"ט שאין מקום לספק לפי שהוא ברכה בפ"ע. וראה בב"ח סתכ"ב מה שפירש בדבריו. (ואכ"מ).

וצל"ע במש"כ בנתיב החיים סל"ג סקט"ו לדה"ח שם ספ"ב, שיתפלל בתורת נדבה, ולא הביא מקור לדבריו, אף שישתמך רוח"פ שחוזר ומתפלל בתורת חובה. [וגם לדעת נתיב החיים פשוט שצריך להתנות שאם לא הזכרתי יעו"י תהא לחובתי ואם הזכרתי תהא לנדבה]. ונפק"מ מזה, בשו"י"ט שאין מתפללים נדבה, שבדאי צריך לחזור.

ולמעשה, כ"ה גם בלוח כולל חב"ד דיני חוה"מ סוכות. קצות השלחן סמ"ז ס"ה (לענין ברכת המזון ביו"ט שחוזר). וכ"ה בפשיטות בסידור תהילת ה' במקומו, והוא מהדה"ח. ולא הובא שם כלל מש"כ בנתיב החיים להעיר על הדה"ח.

ובעיקר הדיון, שחזקה מה שהוא למוד מזכיר, שהוא גם בספק אם נזכר, שהוא לא רק באופן שיועד שלא לה' נזכר ואשיגרא דלישנא הלך לתומו בסתם, אלא גם בספק אם היה נזכר עכ"פ – ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' מז' תלא.

יד. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב' תשכד.

טו. כ"מ במג"א סתכ"ב סק"ג. ועוד יותר בפמ"ג בא"א שם ובמשנ"ב שם סק"ז ובשעה"צ סק"ח. וה"ט שגמר התפלה הוא אחרי סיום הפסוק, וכל שלא סיים מכלל תחנונים הוא. וכן נקטו כמה אחרונים זמננו. ואף למש"כ בירושלמי ברכות פ"ה ה"ג, שהסחך דעת כמי שעקר את רגליו, והובא ברשב"א ברכות כט, ב' במג"א שם, וכ"כ בשו"ע אדה"ז סק"ז ס"ה "שבאמירת פסוק זה עשה היסח הדעת מלומר עוד תחנונים ונשלמה תפלתו" – אין לומר שההיסח"ד הוא בהתחלת

התפלה כלל, כיון שאמר קדושת היום ולא אמרו כדבעי, ולא דמי למי שהתפלל תפלה שלימה של חול ולא הזכיר מעין המאורע. אבל במשנ"ב סי' קכו בבה"ל לס"ג ד"ה והכי נהגו מבואר דלא כנ"ל. וראה מה שהאריך בזה בקובץ קול התורה גל' סח ע' קכה ובמעדני כהן קופשיין ח"ה סי'.

יא. ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' ל' תעג.

יב. ככ"מ נסתפקו אם לענות מאחר שעי"ז מופסקת תפלתו ויצטרך לחזור לראש. אבל בפשטות אין טעם שיצטרך לחזור לראש, דלא שנא מאמירת תחנונים שאין תפלתו מופסקת עי"ז. וכן נקטו כמה אחרונים – ראה א"א מבוטשאטש סתכ"ב ס"א (ונשמט בשו"ע מהדו"ח) שאף שנסתפק בדבר, לזה דעתו נוטה. וכן הביא בשו"ת מתת ידו ח"ב סט"ו בשם האור גדול ממניסק (אלא שחלק). וכ"כ ביריעות האהל על האהל מועד ח"א סא, א. שו"ת יגל יעקב אור"ח סכ"ב. אג"מ ח"ג סנ"ו. הליכות שלמה תפלה פ"ח סל"ט. ועוד. [וכבר כתבו בשו"ת שו"מ קמא ח"ג סס"ט – קאי בע"א, במי שנוהג שאומר יהיו לרצון רק פ"א, ואמרו בכדי שיוכל לענות קדושה, וסברתו שגוף אמירת יהיו לרצון הוא כהיסח"ד. וראה כה"ח סי' קכב סק"ג].

והסברא שהוא כאילו עומד במקום שהוא צריך לחזור, שכיון שדינו לחזור ח"ז ידיו כעומד לפני המלך (כ"מ נקט בשו"ת מתת ידו שם. וראה עמק ברכה פומרנציק תפלה ס"א) – לא מצינו לזה מקור. ולדבריהם יצטרך להפסיק באמצע אלפי נצור ואסור לו לסיים פסוק וכו', ולא מצינו כן בשום מקום. (אבל ראה אפיקי מגינים סק"ז בביאורים סק"ג). ואם נאמר שבעטה היא כמאן דלא צלי (למאן דס"ל הכי), ונימא דמה"ט הו"ל כעומד במקום שהוא צריך לחזור (ראה שו"ת אר"צ ח"א סכ"ד ד"ה עוד יש) – פשוט דלאו לכל מילי איתמר, ובדאי שם תפלה עלה. ואדרבה, י"א שכיון שטעה הו"ל כאילו תפלתו מופסקת כבר מחמת שצריך לחזור לתקן תפלתו, ומותר גם לענות קדושה. (ובכ"מ הנדון בזה. וראה קובץ כינוס תורה חו' כ' ע' קט ואילך בדעת אדה"ז בהנ"ל).

ומה ש"א דאמירת קדושה הו"ל כהיסח דעתו – לא מצינו כן בשום מקום, וכן לא אישתמיט בשום מקום לומר שאחרי עניית קדושה מותר לענות אמן על כל הברכות. ואדרבה, קייל"ן דבהיסח"ד לא סגי וצ"ל גם אמירת פסוק יהיו לרצון. וראה באר יעקב קרויזר סק"ב סק"ג. לקט הקמח החדש שם סק"ט.

ומפורש מצינו בשו"ת הרשב"א ח"ז סת"ה בביאור ד"ז שברגיל לומר תחנונים עונה קדושה ועכ"ז דינו כאילו לא גמר תפלתו לגבי דין מי שטעה בתפלתו "התם הוא שהקלו כדיון שרגיל לומר תחנונים הוי הוא כמתפלל עדיין ואין צריך לתזור לראש אבל שניתן לתחנונים אין דין חומר עיקר תפלה שלא להפסיק לקדיש ולמודים לא" – הרי לנו דלאו מילי סתראי וניהו (אף שברשב"א אינו מוכרח דקאי בחד גוונא, במי שטעה וגם ענה קדושה. וראה שו"ת שבה"ל ח"י סי' ז). ועוד ראינו, שאפי' בטעה ודינו לחזור לא אמרין שהוא עדיין כעומד לפני המלך, ושאסור להפסיק.

יג. כך נקטו רוח"פ. וכו"ה הכרעה למעשה במג"א סי' תכב סק"ד. ועוד. וזה מנהג פשוט. ודלא כמי שכתב שלדעת אדה"ז בסי' רסח ס"ט שגם בספק אם אמר יעלה ויבוא יש להסתפק אם צריך לחזור (ויתפלל בתורת נדבה ובשו"י"ט

שדמ. מבית לוי ח"ו ע' כה. קובץ בית אהרן וישראל גל' קעג סיון תשע"ד. קול התורה תשרי תשע"ג ע' קפו. משברי ים תפלה סוסי' ג. גנת אגוז אלטמאן ע' צד. מגדל צופים ח"ח סל"ז. וחזי לאצטרופי הדעות דמהני הזכרת יעו"י בהודאה. ולצל"ח ברכות כט, ב, גם בשכח בעבודתו וזכור קודם חתימה חוזר לותחזינה.

וראה מרדכי ואגודה ברכות ספ"ד בשם ראב"ה שבלא התחיל ברכה שלאחר ס' ל' לומר יעו"י ותחזינה ויסיים וא"צ לחזור לרצה. ומשמע שבלא"ה מוכרח לחזור לרצה. ויל"ד דהתם מיירי לכתחילה. אבל אין רא' שמעכב. (ובכלל, ראה בראב"ה השלם ספ"ה בהערות המהדיר שהוכיח שנשמטו מפני הדילוג כמה שורות בדברי ראב"ה). ומה שמצינו בכ"מ דלא מהני הזכרת טל ומטר אחרי שהתחיל רצה, התם שאני שכיון שהתחיל ברכה שלאחר אף שאינו מעכב נעקר כבר משומע תפלה. וראה שו"ת אבני זכרון ח"ב ס"ד בנידון דיד'.

יז. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כ'רלח (לענין יעו"י). לא'רנו (לענין ש"צ שטעה במעריב).

יח. ראה מקור חיים לחו"י סי' קה סק"א ד"ה כדי הילוך שנסתפק בדבר.

יט. ראה קצוה"ש סכ"ח סק"ב, ובהערות שבסוף ס"ה.

כ. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' י'תשלו.

כא. ראה פמ"ג סתכ"ה בא"א סק"ו. שו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' קס. א"א מבוטשאטש מהדו"ת סתכ"ה ס"ג. הגהות חכמת שלמה סתכ"ה ס"ג. משנ"ב סת"צ בבה"ל ד"ה מתפלל. כה"ח שם סק"ו. לוח כולל חב"ד. שו"ת קנה בושם ח"ג או"ח סכ"ה. אג"מ ח"ד סכ"א. ולהעיר שלפי סברא הראשונה בשו"ת תשובה מאהבה שם, מקום לומר שלא יועיל גם אמירת ונעשה לפניך בתמידי וכו'. וי"ל. והנה בשיחת ש"פ נצו"י תשמ"ז (ראה בקיצור דיני שכחה וטעות בתפילת חגה"ס ש"י"ל בלוח חגה"ס שעעל"ט. וראה קובץ באתרא דרב שו"ל מטעם הבד"צ גליון ג' הע' 26) שבינו"ז אם הזכיר פסוקי יום אחר אינו יוצא. ועפמ"ש"כ בשו"ת אג"מ הנ"ל - כש"כ וק"י בנדו"ד שאמר רק של שבת. וראה מש"כ באו"א בשו"ת מנחם משיב סכ"ד (לדודי ע"ה). והנלפענ"ד כתבנו.

כב. לכו"ע, דר"ח שאני מיו"ט שחל בשבת, לפי שבשאר תפלות אינו קובע ברכה לר"ח, אלא שכולל מעין המאורע בעבודה, לפיכך אף שתקנו לחתום מקדש השבת ישראל והזמנים אינו אלא לכתחילה - כ"כ בפר"ח סתפ"ז. וכ"כ בישינו"י שם סק"א. אדמו"ר לשונו דהפ"ח משמע דלא ברידא לי' ממש"כ "ואפילו תימא". אבל כ"ה בכנה"ג סתכ"ה בהגה"ט סק"ה, והביאו לפס"ד במג"א שם סק"ו. ועוד. ובמג"א שלפנינו באו הדברים בקיצור, ודין גרמא לכמה אחרונים שלא ראו דברי הכנה"ג שכתבו להסתפק בד"ז. (וראה קריי ראה על הרמב"ם הל' תפלה פ"ב ה"א, שו"ל לאחרונה מכתיב, שכ"כ ג"כ. ועיי"ש שהכריע שלא יצא. אבל לא נחית לסברא הנ"ל).

ויש שפקפקו (ראה מאמ"ר סתכ"ה סק"ד. ועוד) עפ"ד הריטב"א שבשטמ"ק ביצה יז, א שכתב דלא יצא. אבל ראה ערך השולחן סתפ"ז סק"ג שנראה מדבריו שהבין בפ"ד הריטב"א באו"א, שדילג ולא הזכיר בתוך הברכה, או סמוך לחתימה וכו'. וראה נשמ"א כלל כח סק"ג. וכן צידד בשו"ת חקרי לב סנ"ד (אף שלמסקנא ג"ל יותר באו"א). וראה

הפסוק, וממילא בתחילתו דינו כבר כעקר גליו, אלא מוסיף שם דלא סגי בגוף סיום התפלה אלא צ"ל גם היסה"ד, אבל ודאי שגם הפסוק גופא הוא מכלל התחנונים. וכ"ה גם משמעות המג"א שם, לאידך גיסא, דלא סגי בהיסה"ד וצ"ל גם אמירת הפסוק. אמנם, אפשר שההיסה"ד הוא כבר בתחילת הפסוק, וממילא אין לומר שכל שלא סיים הפסוק אכתי לא הסיח דעתו, ונימא שיכול לחזור לתפלתו. ועכ"פ, הא ברידא לן שאחרי שהסיח דעתו אין לומר שיכול לחזור בו מהיסה"ד.

ומה שכתבנו שכ"ה גם באמר שם ה' - ה"ט שמעיקר הדין א"צ לסיים הפסוק אפילו אחרי שאמר שם ה', הן מצד ש"ש לבטלה (ראה חסל"א סרט"ו סק"י. חיי"א כלל ה' ס"ב. שו"ת צ"א ח"ב ס"ו. וכבר העירו משמ"כ בכוונת החיי"א - צ"ע, ורצונו שם בחיי"א כדברי החסל"א. וראה גם אצלנו בבירור הלכה בענין מי ששכח ועה"נ בשוה"ג הא' להע' ד. ושי"ג, והן מצד כל פסוקא דל"פ משה (ראה בכל הנ"ל, ומשמע מחמת שכוונתו להשלים הפסוק, ואף גם בנדו"ד בפעם הב' ישלים. ואם נפשו לחלק - עוד טעמי אחריתי איכא לחלק, בסדליק עניינא וביחיד ובאקראי, ובפרט בתהלים (ראה כלבו הובא מג"א סתכ"ב סק"ח. מור וקציעה סנ"א. אבל ראה נשמ"א שם משמ"ק. וגם לדבריו בנדו"ד ה"ז דרך בקשה ושאי, ועיקר הדין בקריה"ת), וכן כשיש סיבה וליכא למיטעי - ראה שו"ת שבט הקהתי ח"א סשס"ח סק"ט, וכש"כ בנדו"ז שטעם גדול בדבר, והיכי דלא אפשר פסקינן - ראה שו"ת חלק"א או"ח סק"א).

ויש שהטעימו וכתבו שכל שלא סיים הפסוק ה"ז כאילו עומד עדיין במקום שהוא צריך לחזור. ולדעתנו בלאו האי טעמא, הכי הוא. ובמכש"כ מזה שלכמה דעות אסור לענות קדושה וחייב לחזור לתקן תפילתו. ואף להחולקים - יש לחלק טובא.

טז. שאין התחלת הברכה בנוסח רצה מעכבת. וגם אם התחיל "ותחזינה", שם ברכה עלה. וכ"כ בשו"ע אדה"א סי' קיד סו"ס. וכו"כ בנדו"ד שהתחיל מינוי, שגם אם נאמר שהזכרת הקרבנות מעכבת בברכת רצה (ראה הליכות שלמה ר"ח פ"א ס"ב. תפלה פט"ו ס"ה. וראה שו"ת דברי שלום מזרחי ח"ה בהערות והנהגות סנ"ג - ע' תלו - ע"פ תשובה"ג ס"ג) - הרי ביעו"י מזכיר גם שירצה וישמע זכרון ירושלים. וראה פירש"י שבת כד, א ד"ה ואומר. אבודרהם סדר תפלות הפסח. ובכלל, עיקר תוכן הברכה קבלת התפלות שג"ז נכלל ביעו"י.

ויש שנהגו שהתחילו מואשי ישראל - ראה טור או"ח ככ. וראה הנסמן בסידור רע"מ מהדורות שיש נספח לתפלת חול ע' 674. ובמשנ"ב שם סק"א שגם בדילג רצה אי"ז שנינו מטבע. וכ"כ בתורת חיים סופר שם סק"א, הביאו בכה"ח סק"ג. וכ"ה בניי ציון סק"א. וגם לפמ"ג במ"ז שם סק"א - הרי בנדו"ז כבר אמר רצה בפעם הראשונה. ומסתבר בכוונת הפמ"ג שהוא ע"י ה' הקורא שלא כפי המסורה (ראה שו"ע או"ח סי' קמז ס"ח) ולא שמעכב מצ"ע, וכדמוכח ממש"כ כן דוקא בעשה במזיד. אלא שהתחילת דבריו משמע שגם בשוגג צריך לחזור לראש הברכה עכ"פ. אבל ראה תו"ח ועוד שם. וראה ספר הבינוני (נתי' אות ז' ע' כו ואילך). וכ"כ בעובדות והנהגות לבית בריסק ח"ג ע' ש בשם הגר"ח שיעו"י במקום רצה. וראה עמק ברכה תפלה ס"ד. שו"ת שאלת רב ח"א ע'

חילקו, קחנו משם.

וה"א ר"ל שגם להדעות דס"ל שבכל גווני לא יצא במקדש השבת, היינו לפי שבחתימת מקדש ישראל והזמנים יש כוונה אחרת לגמרי שהקב"ה קידש את ישראל שהם קידשו את הזמנים. אבל לגבי ר"ח אם חתם מקדש ישראל והזמנים ונתכוון לומר והזמנים על ראש חודש אפשר שיצא ידי חובתו. אבל בפשטות הטעם שלא יצא הוא מחמת עצם השינוי בלשון מיו"ט לשבת.

כז. ראה שו"ת שבה"ל ח"א סי' קצג משה"ק על שו"ת צור יעקב סי' קלז. ופשוט שבכה"ג אין לחוש משום אין גוללין בציבור, כשא"פ באו"א (אא"כ להסוברים שהאיסור לגלול בציבור מחמת המוספה על הקוראים, ראה פקודת אלעזר או"ח סי' ג"ד ואין).

אמנם, צ"ב בדעת שבה"ל (וראה גם בקובץ קול התורה תשרי תשע"ט), שהרי בקורא תרי גברי בתרי ספרי באותה הפרשה (משא"כ בחד ענינא בשתי פרשיות דמותר) איכא למ"ד שיש לחוש משום פגמו של ראשון (כ"כ בשו"ת הר"י לבית הלוי ספ"ב. והו"ד בכה"ג או"ח סי' קמד בהגה"ט סק"ד ובסתרס"ט בהגה"ט סק"ב. ובפר"ח שם סק"ד חולק. והחריף החוקק הראשון בבית הראשון למחרש שפלוניטין הל' קריאת ס"ת (ו, א ואילך. ועיי"ש בפר"ח שהבין בדעת הר"י שצ"ל גם תרי עניני. וראה בית הראה שם (ז, א ואילך). ערך השולחן טייב סי' קמד סק"ו). וראה פמ"ג סי' קמד בא"א סק"ט שנסתפק. וכתב שאפשר שהמג"א רמז לזה. (וצ"ע בכונות רמיתו. וראה ביאור בדא"פ בקובץ אותיות למשה חו' ג ע' תשעח). והב"ד במשנ"ב שם סק"ט. ובנוד"ד ה"ז בגדר חד פרשה כיון שהוא המשך אחד (וכן מוכרח בשו"ת הר"י). אבל, מקום אתנו לחלק שאי"ז רק בפרשה אחת ממש (כן יל"פ עכ"פ בדברי הפמ"ג). ובדוחק י"ל (בפי' דברי הפמ"ג משא"כ בשו"ת הר"י ושאר הפוסקים שכתבו עד"ז), שכוונתו לקרוא אותה פרשה גופא ב"פ, שבכה"ג איכא פגמא שחזרו וקורא עוה"ש מה שקרא ראשון (ראה שו"ת מהרשד"ם או"ח סי"ב. פר"ח או"ח סתכ"ה סק"ב. וראה נהר שלום שם סק"א שבכה"ג מאן דשמע אתמוהי קא מתמה שכבר שמע זה הדבר בס"ת ראשון). והעיקר בכ"ז, דכיון דפלוניטין דרבוותא הוא, שיש מתיירין בחד פרשה בתרי ספרי ויש אוסרין, ואין הכרעה ברורה בדבר (וראה לדוד אמת סי' סמ"ט סק"ה). שלחן הקריאה (בהוצאה שני) סי"ב במסגה"ש סק"ע. כה"ח סי' קמ סק"ד. ועוד. וראה בקובץ הנ"ל בארוכה. ושם ע' תשפ הוכיח במישור מ' המרדכי מגילה סתשצ"ד בשם הראב"ה (והב"ד בשו"ת הצ"צ מהד"ח או"ח סי' סק"ב) כדעת הר"י הלוי, ולאידך בראב"ה גופי' סתקנ"ג בסו"ד מוכח כד' הפר"ח) יש לסמוך להקל בספק פגמו של ראשון, בכדי שלא לגרום לודאי פגמו של שני. ועוד, והוא העיקר, שכ"ז רק לכתחילה, משא"כ היכא דא"פ באו"א. ובסגנון אחר, דשאני הכא שעושה כן בכדי שלא לפגום בס"ת שני וכן שלא להוסיף על הקוראים. ועדיף לקרוא בס"ת ולחוש לפגמו של שני אף שמחמת זה קורא בחד פרשה בתרי ס"ת. ותו, שיל"ל דכו"ע מודו שבכה"ג אין לחוש לפגמו של ראשון, שיועדים ומכירים שקורא בשני פגמי כבודו שלא להוצאו בחנם. וראה עד"ז בברכ"ו או"ח סי' קמד סק"ג. וכ"ה במקראי קודש יוטעס ש"ב סי"א ושם סק"ב (והב"ד בשלחן הקריאה (הוצאה שני) סי' ג"ג סי"ג במסגה"ש סק"ד (ובטעות נדפס ע"ש

הנסמן בשו"ת מחקרי ארץ ח"א סי' ט"ט סק"ג. וגם בבעה"מ ביצה שם, נראה שחתימה זו ל"ד ליו"ט שחל בשבת, עיי"ש. וגם ברמב"ם מצניו ששינה בלשון, ראה תפלה פ"ב הי"א שכתב בר"ח וזוה"מ שחל בשבת, עיי"ש משלים בשל שבת" (משא"כ ביו"ט – ראה שם ה"ו), אף שכתב להדיא לחתום בר"ח ויו"ט. וכבר העיר בזה בכס"מ, וכן בב"י או"ח סת"צ בל' הטור. והיטב אשר ביאר הדברים בקובץ לקח טוב ברכות ע' רפה, שמטבע ברכה דשבת ר"ח וזוה"מ מצ"ע הוא של שבת, והוכיח כן גם משאר ראשונים.

אבל אם חתם בראש חודש בלבד נחלקו הפוסקים אם צריך לחזור לראש, כיון שכבר הזכיר שיניהם באמצע הברכה קודם החתימה. וטוב לחוש שלא לחזור לראש שלא להכניס עצמו לידי ספק ברכה לבטלה. ולכן, אין מחזירין אותו.

כח. ה"ב בגדר מזכיר מאורע שלא בזמנו שנחלקו הפוסקים. ולמעשה, גומר תפלתו ומתפלל תפלת נדבה. אבל בתפלת מוסף שאין מתפללים נדבה בהכרח שייגמור תפלתו. אמנם, בנזכר קודם חתימת הברכה ודאי יחזור לראש הברכה לאפוקי נפשי מפלוגתא ושתהא תפלתו כהוגן אליבא דכו"ע. וגם באמר כבר שם השם – כיון שיל"ל שפלוניטין אותו, חותם למדין חוקיק.

כד. ע"פ שו"ע סי' רסח ס"ט. משא"כ אם מסופק אם מסופק אם אמר יעלה ויבוא שחזור – ראה לעיל הערה יג.

כה. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כג"שיב.

כו. דלא שנא מהחותם ביו"ט מקדש השבת אף דיו"ט איקרי שבת, שמשנה ממטבע. וכש"כ אם נפרש והזמנים אתקופות השנה (ראה מזה בדיני שכחה וטעות בלוח לר"ה ויוב"פ, בנוגע מי שחתם בהם והזמנים), שלפ"ז אי"ז רק מחמת משנה ממטבע אלא גם שלא חתם בחתימת היום. ופשוט, שכלל הפוסקים שכתבו בדחתם בר"ה והזמנים לא יצא (ראה שם). ועוד דר"ח גרע שאינו יו"ט כלל, דאף דאיקרי מועד, יו"ט לא איקרי – ראה בכה"ג סי' קפח בהגב"י סק"ט. ועוד שפשטות הגמ' שאינו מועד רק דאיקרי מועד. וראה מה שהארכנו בעיקר גדר קדושת ר"ח, בקובץ מבית חיינו גל' ו. וראה שם הע' 29.

והנה, הארכנו בלוח לר"ה, בטעם שלא יצא לא רק מחמת שסתם שבת קאי על שבת בראשית. וכן מה שלא יצא בר"ה כשאמר והזמנים, שאי"ז רק מחמת שתיקנו להדגיש שהוא יום הזכרון, אלא מחמת שינוי המטבע. והה"נ כאן שתיקנו לומר שם היום ביחוד, שהוא ראש חודש ולא זמנים בכלל.

וכ"פ בשו"ת מנח"א ח"ג סי' ט. והעיר מהא דר"ח איקרי מועד, ועי"ש. וראה גם שו"ת תפארת צבי ח"ב ספ"א. וכ"כ הליכות שלמה תפלה פט"ו ס"ט.

אבל ראה שו"ת שבה"ל ח"א סי' קו. וצל"ע הדמיון שכתב ליו"ט שחל בשבת. ולמעשה שבמג"א שציין שם לא מיירי בהכי. ועד"ז צע"ג במש"ב שם לדמות לר"ח שחל בשבת, שאינו מן הענין כלל.

ואף שבמח"ב סתקפ"ב כתב שאם בר"ה חתם מקדש ישראל והזמנים ונתכוון מפורש על ראש השנה יצא, וא"כ נימא שגם בר"ח אם נתכוון להדיא יצא – הנה, המוח"ב לשיטתו שגם ביו"ט הכי דינא בחתם מקדש השבת וידע שהוא יו"ט. והארכנו בלוח לר"ה. ושם ששאר הפוסקים סתמו ולא

פגמו של שני בכדי שיוכל אח"כ לקרוא חמישי של חנוכה, ומדמה לה לשי' הרמב"ן (הובא בר"ן שבת נג, א – בדפי הר"ף) באישתכ"ך חמימי שמותר למול ולהכניס א"ע לסכ"נ בכדי לדחות שבת – תמוה מאד, דל"ד כי עוכלא דנא, ומהו ההיתר להיכנס לאיסור הוספה על הקרואים כשבקל יוכל לדחות של חנוכה (משא"כ במילה שמחוייב כעת למול, ואין למצוה אלא מקומה ושעתה). ועוד להעיר מדעת החת"ס בשו"ת אה"ע ס"א, דע"כ לא קאמר הרמב"ן הכי כ"א במילה, שספק אם יצטרך אח"כ לחמם מים משא"כ כשבדאי יגרום איסור.

וראה גם בשב"ל מועדים לחנוכה חי' סוגיות סי"ג בסו"ד מה שהוסיף הו"ע בתשו"ה הנ"ל דעתו למעשה.

כח. שהזכרת חנוכה ופורים אינה חובה כלל בברכת המזון.

כט. כבשח באמצע ברכת המזון שחזור למקום שפסק. ועד"ז כתב בקצוה"ש סמ"א סק"ה מטעם אחר, עיי"ש.

ל. ראה קצוה"ש סמ"א סק"ד. ונשאר בצ"ע. ולכא"ז מוכרח הוא לפמ"ש בהגה בשו"ע אדה"ז סי' קפח סי"ג. אבל פשוט שאינו חותם. ובקצוה"ש לא נחית לזה.

לא. ראה שו"ע אדה"ז סקפ"ח סי"ג יד. ס' המנהגים ע' 60.

לב. וראה חשוקי חמד בכורות ג, א בארוכה.

לג. נתקשו רבים בכגון דא, דכיון שלכמה ראשונים יוצא יד"ח סעודת שבת ויו"ט במיני תרגומא (וכ"כ מהר"ל בהגה על שו"ע אדה"ז סי' קפח סי"ג, בנוגע למיני לחמים שאין קובעים עליהם סעודה שאדה"ז חזר בו בסוף ימיו ולא הצריך לאכול כשיעור סעודה), וא"כ יצטרך לחזור ולברך גם במעין ג'. ולאידך, עפ"ז מקום לומר שלא יחזור בשכח יעו"י בסעודה שלאחר, לפי שכבר יצא סעודת יו"ט לפני"ז, וממילא לא עדיפא מסו"ע בשבת שאינו חוזר. ושקול"ט בזה גם בכל שבת, בנוגע לקידושא רבה הנהוג אחרי מוסף שאוכלים מזונות לפני סעודת פת. [ומה שבפוסקים נזכר רק בס"ג שלא לחזור, המיירי במי שכל אכילתו היא פת. ועוד, שבס"ג שאני, ד"א דאי בעי לא אכיל אפילו מלחם שאין קובעים עליהן סעודה, וגם לא מעשה קדירה כ"א פירות וכיו"ב].

אבל בקצוה"ש סמ"א בבדה"ש סק"ח כתב דהיינו רק בנתכוון לצאת בו יד"ח סעודה. וראה גם תורת חיים סופר סקפ"ח סק"ד. ברכת הבית שיי"ז, כט. שלחן שלמה (להגרשז"א) סרפ"ט ס"א סק"ד.

איברא, דלכא"ז צ"ע בדבר, דהא אנו קייל"ל שמצות אצ"כ בדרבנן (וממילא גם בלא ידע שהיום שבת או יו"ט או שאוכל פת יצא – ראה שו"ע אדה"ז סתע"ה ס"ט). וגם למ"ד שמצ"כ בדרבנן, ובפרט במצות שמדברי קבלה, וכן למ"ד שעונג שבת עיקרו מה"ת (וכן שמחת יו"ט באכילת פת – ראה שו"ע אדה"ז סי' קפח שם), הרי יש בה הנחת הגוף, ובמצות התלויות באכילה יצא גם ללא כוונה. (וראה בית הלוי פ' תרומה ד"ה איתא במדרש. ושם כתב לחלק בין עונג שבת שכל שכוונתו לתענוג יצא, לשמחת יו"ט שלא יצא. אמנם לא נחית לדין מצ"כ, ומיירי רק מצד גוף הענין שאין כוונתו לשם מצוה. כן צ"ב במש"כ שבינו"ט כתיב עונג. ואולי כוונתו רק לישנא דקרא. אבל רת"ס כתיב"ס או"ח סל"ט ד"ה וע"פ דבריו, שכתב שבאוכל בשבת לשם אכילה גסה לא יצא כלל. (וראה גם שם סוסי' קז. אבל התם מיירי

סק"ב)) בנוגע לר"ח גרידא והוציא ב' ס"ת בטעות שקורא תלתא גברי בראשון ורביעי קורא בשני. והה"נ בעניננו. וראה שו"ת ויצבר יוסף שווארץ סוסי' לו.

ובגוף הענין, אף שבשו"ת שבה"ל ח"ו ספ"ו הדר הוא לכל חסידיו (במקצת עכ"פ) וכתב ליישב דברי הצור יעקב – לפענ"ד להצדיק הצדיק דמעינקא, שדבריו הראשונים עיקר, חדא שלמעשה כבר נפסקה הלכה בשו"ע שאין משגיחין בחנוכה ואין לנו לזוז מהכרעת כל הפוסקים.

ועוד, שבלא"ה צ"ע לדידי ולדכותי מש"כ שם (ובארוכה בשו"ת שבה"ל ח"א סי' קצב) לתלות בשינוי גירסאות (במגילה כט, ב) אם אין משגיחין בחנוכה כל עיקר או אין משגיחין בחנוכה ור"ח עיקר, וכאילו נחלקו בזה ראשונים (אבל ראה הגהות הב"ח שם), ופספ"ד השו"ע עולה יפה רק לדעת הרוקח סרכ"ו דיחזיקא הוא – שנוסף על הדוחק וגודל התמי' שבדבר, העיקר (וראה בהבא לקמן גם שו"ת אהל יששכר סנ"א. וראה גם בקובץ קול תורה הנ"ל) שהלכה זו הובאה למעשה לא רק ברוקח (והו"ע כתב לפני"ז כי האי לישנא אין משגיחין בחנוכה תחילה אלא ר"ח עיקר) אלא גם מפי בית מדרשו של רש"י – למרות מה שפי' בגמרא שהכוונה שאין משגיחין לעשות עיקר – ובכל ספרי דבי רש"י – שו"ת רש"י סי' קכו. ס' הפרדס סכ"ב (אף שהו"ע גרס בגמ' "ור"ח עיקר" – ראה שם סכ"ד. ומ"מ, כאן כתב שאין משגיחין כל עיקר. וצ"ע מש"כ בשו"ת שבה"ל שם שבהכרח דלא ס"ל להפרדס כפס"ד הרוקח, שהרי כ"כ להדיא להלכה למעשה). סי' רש"י ששכ"ו. מחז"ו סר"מ, וכן בשבה"ל סי' קצ (למרות שגרס בגמ' "ור"ח עיקר". ואדרבה מינה הוכיח כן. ומכאן נדחה גם מש"כ שם בשו"ת שבה"ל בדעת הר"ף והרא"ש והעייטור דגרסי "ור"ח עיקר" ובמהר"ל ועוד. וכן מצניו בתוס' (מגילה כג, א ד"ה חד) שהביאו ממדרש ילמדנו דוקא (אבל ראה הגהות הב"ח שם. מסורת היא"ס שם. וכ"כ בספרו שאילת שלום שאילתא כו בסופו. וראה מהרש"א שם שעמד בזה. וראה שו"ת פרח שושן א"ח כ"ל א ס"ח. כנה"ג בהגה"ט סתפ"ד ס"ה. ברכ"י שם סק"ה. הגהות רעק"א לשו"ע שם. שו"ת בית אפרים סי"ח. עטרת חכמים או"ח ס"י. שו"מ רביעא ח"ב סי' קיב. העמק שאלה לשאלות שם סקל"ג. וכ"כ בחידושי במרומי שדה מגילה כט, ב) שאין משגיחין כל עיקר, ומכאן שבש"ס שלנו ל"ג התוס' הכי, ואדרבה פי' להדיא (לקמן כט, ב – ד"ה והלכתא) שהכוונה בגמרא "לעשותו עיקר". ומ"מ אחי"ס ד"ה הכי הלכתא שאין משגיחין כל עיקר, ובהכרח לומר, שלדעתם הכל בכלל (וכ"מ קצת בביהגרא סתפ"ד סק"ה. וכ"כ שהבין בשו"ת נוב"י מהדו"ת או"ח סי' א סד"ה הראשונה), שמכיון שאין קריאת חנוכה עיקר להקדימה לר"ח, מכאן גם שבמקום טעות נדחית לגמרי, דקילא משאר קריאת המועדים מאיזה טעם יהיה (וראה שו"ת גוא"ר או"ח כ"ל א סל"ה. מהר"י אסאד או"ח סר"ג. שו"ת מהר"ם שיק או"ח ששל"ד. שפ"א שבת כג, ב תוד"ה הדר).

ועוד בה שלישי', שסתימת כל הפוסקים שרק כשהתחיל בקריאת הרביעי קורא חמישי בשל חנוכה, ומשמע דבלא"ה אינו קורא בשל חנוכה.

ועל ארבעה אשיבנו, שמה שחידש שם ליישב דעת הצור יעקב, שמותר לכתחילה לקרוא רביעי בשל ר"ח ועי"ז לגרום

שאני שאכלה לחובתו.

[ויש שכתבו להסתפק בד"ז מטעם אחר שכוין שנחלקו הדעות בגדר פהב"כ, שמא דינה כפת וחזור (וכמובן, ד"ז שייך רק בדבר שהוא ספק לחם גמור). אבל אינו, שהרי לפ"ז מצריכים אנו שיחזור מע"ג, וה"ז תרתי דסתרי לומר שדינו כפת, ושיחזור ויברך מע"ג ולא ברהמ"ז. ורק בסעודה שלאחרי בשכח להזכיר שייך לומר שמא יצא יד"ח בסעודה שלפני מחמת הספק שדינה כפת ולא יחזור לברך. אמנם, באם הוא תוך שיעור עיכול לאכילת פהב"כ, י"ל שבלא"ה צריך לחזור, שהרי אנו קייל"ן שלא יצא חובת ברהמ"ז בברכת מע"ג (ואכ"מ), וממנ"פ אם אין דינה כפת לא קיים מצות סעודה (למ"ד שצ"ל פת דייקא), וחזור מחמת סעודה זו, ואם דינה כפת עדיין מוטלת חובת ברהמ"ז עליו.

ועוד להעיר בגוף הענין, שבלא"ה מקום לומר שלא יחזור בשכח מעין המאורע בברכת מע"ג, שהרי י"א שא"צ להזכיר מעין המאורע במע"ג. אמנם, לא כו"ע מודו בהכי. ובנתכוון לשם מצות סעודת שויו"ט נראה שלמסקנת אדה"ז צריך לחזור גם בברכת מע"ג. וראה פמ"ג ס' קפח בא"א סק"ט. שו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי"ד. קצוה"ש שם].

עוד יל"ע מטעם אחר, שבאינו אוכל בזמן הסעודה, תו אין דינה כס"ג (ראה מח"ב סרצ"א סק"ט). משנ"ב שם סק"א. אבל ראה פמ"ג ס' קפח בא"א סק"ט. משנ"ב שם סק"א. ולכא' סותר ד"ע, ומזכה שטרא לבי תרי). איברא, הכא קיימין באוכל אחר חצות, וה"ז זמן ס"ג.

והנה, למש"כ בלקו"ש חט"ז ע' 284 הע' 7, במנהג אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, שבאכילת מזונות אחרי קידושא רבה, אוכלים ס"ג לפני ס"ב (וכנראה לא ס"ל שהוא ע"פ מהר"ל הנ"ל בשם אדה"ז, חדא דהתם מיירי רק במיני לחמים שאין קב"ס, והמנהג גם לאכול מעשה קדרה וכו"ב). ועוד, שלפ"ז נמצא שדוקא בס"ג הדר לאכול פת ולא בס"ב, וד"ז רחוק מהסברא. ובפרט, שהמנהג אצלנו בס"ג בטעימת איזה דבר ולא בפת). שוב אינו חוזר בשכח להזכיר כשאוכל פהב"כ שבקידוש לפי שדינה כס"ג. אלא שביי"ט ל"ש לומר כן שאין חובת ס"ג. (ובכלל, מקום לומר שמש"כ מהר"ל בשם אדה"ז קאי רק לענין עונג שבת ולא לענין שמחת יו"ט. אבל לא מסתבר לחלק בהכי. וסתומת דבריו דקאי על תרומהו).

ולמעשה מצינו שכן הכרעת הפוסקים, שרק במי שלא הי' לו פת לס"ב ואכל פהב"כ כתבו שלא יחזור בס"ג, וטעמם שהי' בדעתו שלא לאכול פת ונתכוון לצאת בזה. (ראה שו"ת דברי דוד מילולה ספ"ו, הב"ד בעניקי הד"ט סי"ג סי"ד, ובבית מנוחה דיני ס"ג ס"ג, ובחסל"א סרצ"א סק"א. והובא לדינא בכה"ח ס' קפח סק"מ. אר"ח ספינקא שם סק"א. תורת חיים סופר שם. ברכת הבית שם. קצוה"ש שם. ולהעיר, שבדברי דוד לא מיירי בפהב"כ דייקא). אבל בלא"ה נקטינן שכוין שבדעתו לאכול פת אח"כ חוזר בסעודת פת ולא בסעודת פהב"כ. (אבל ראה שו"ת טהרה מע"ב סק"ג, ובספרו יוקח נא סתרצ"ג סק"ה שלא חילק בין נתכוון לסעודה או לא. וחולק על מח"ב הנ"ל ואין דבריו מכריעים).

ולכא' נפק"מ לפ"ז בשבעת ימי המשתה, קייל"ן שביס"ג א"צ פנים חדשות (אא"כ לאלו שהכריעו כהדעת שגם בס"ג א"צ פ"ח ואפי' ללא דרשה. ואכ"מ), שאם אכלו בקידושא רבה אחרי התפלה נצריך פנים חדשות בסעודה שלאחמ"כ

לענין מצות אנשים מלומדה ולא מצד חובת המצוה. וראה גם שם סע"ח). וכ"כ בשו"ת פרי השדה ח"ב סי' ס סק"ה ד"ה והנה. ולהעיר מערוה"ש סרצ"א ס"ו). ויש שתייצא, שה"ז כהיפך כוונה, ומעשיו מוכיחים שאינו רוצה לצאת, שאינו לוקח לח"מ וכו' (אף שיש המהדרים גם בזה, כנ"ל). ועצ"ב להסבירים שבמצוות שיעיקר התוצאה, גם בכוונה הפכית, יצא יד"ח – ראה גם לקו"ש ח"ט ע' 203.

[ולהעיר מדוגמתו דקייל"ן שיצא יד"ח קידוש בתפלה אף שלא נתכוון לכך, ואדבריה דעתו ורצונו לקדש אח"כ על הכוס. ודלא כמאן דס"ל שאינו יוצא בתפלה לפי שמצ"ב, ובפרט שכל אדם דעתו לקיים המצוה כתקנת חז"ל על הכוס – ראה תוס"ש סרע"א סק"ג, הב"ד במנוה"ט שם בקנה"מ סק"א, ובהגהות רעק"א אר"ח סרע"א לט"ז סק"ב. שו"ת חת"ס אר"ח סט"ו. שם סי"ז. סכ"א. הגהותיו לשו"ע אר"ח סרע"א למג"א סק"ט. שו"ת שו"מ חמישה סי"ז. משנ"ב סרע"א סק"ב. ועוד. ועצ"ב, דבכוונה לתפלה סגי, שס"ס מתכוונים להזכיר שבת – ראה מחה"ש סרע"א סק"ב. ישוע"י שם סק"ב. שו"ת ר"י מסלוצק ס"ז. מהר"ם שיק מצוה לא. ועוד. ועוד איכא בגווה שו"א עיקר המצוה לקדש בשניהם בתפלה ועל הכוס – ראה בה"ג ריש הל' קידוש. פני"צ צל"ח וראש יוסף ברכות לג, א. קצוה"ש סע"ט בבדה"ש סק"א]. ומצינו כה"ז במג"א סתרצ"ה סק"ט שבאכל סעודה אחת בפורים אינו חוזר בשכח להזכיר ועה"ג, לפי שכבר יצא יד"ח סעודת פורים. וכ"ה בט"ז סתרצ"ה סק"ב. ובאמת, בסעודת פורים חמיר טפי, שלפמ"ג סתרצ"ה במ"ז סק"א בעי כוונה זכר לנס. וגם בזה, הי"ז ע"ד היפך כוונה, שיעיקר הסעודה כדבעי הוא אח"כ אחרי מנחה. ונראה, דשאני פורים שאין כאן כוונה שלא לצאת לפי שרוצה לצאת גם בראשונה, שמצוה להרבות בסעודת פורים. אבל בסעודת שבת רצונו רק לקיים קידוש במקום סעודה, שבזה גם רביעיית יין מועיל, ולא לשם מצות סעודת שבת.

עוד ראיתי למיסבר סברא, שלא יצא גדר סעודה ללא בשר, וממילא רק סעודת פת נכרא כסעודת שבת (ראה פשט ועיון ברכות מט, ב). או כלך לדרך זה, שהכל כסעודה אחת דמאי (שו"ת תשועה"נ להנ"ל ח"ה סע"ט). ודבריהם מחודשים, ואין להם בית אב ומשענת חזקה בפוסקים. (נפשוט לדידי ולדכוותי שגמר הסעודה לענין זה תלוי בברכה אחרונה או בשיעור עיכול כשכבר אינו יכול לברך, דאלת"ה, נימא שיצא ס"ג גם באמצע סעודה שני' כשאוכל מיני תרומא בסוף הסעודה).

וג"ל בפשיטות בטעמא דמילתא שבאינו מתכוון לשם סעודה אינו חוזר, כיון דאי בעי לא אכיל כיסנין עתה, שהרי בדעתו לאכול פת אח"כ, והדר דינא כסעודת הרשות. משא"כ באין דעתו לאכול פת עוד, שמוכרח לאכול עתה. ואף שה' גופא תלוי ברצונו, אם יאכל פת אח"כ או לא, דנים רק על ההווה אם מוכרח באכילתו עתה או לא, דאלת"ה הרי גם כל עיקר המצוה תלוי בדעת האדם, שכשאינו עונג עבורו פטור, וכן מותר להתענות תענית חלום בשבת (וראה שו"ע אדה"ז סתרצ"ה בקו"א סק"ה). ועכצ"ל, שכוין שעונג הוא לו, ורצונו ודעתו לאכול פת, אי"ז בגדר "אי בעי לא אכיל". אמנם, בח"י תלמיד הרשב"א פסחים קא, א, כתב שא"צ לאכול סעודה ראשונה בלילה, כיון שעלתה לו לחובתו ונפטר מחמתה חוזר. אבל אין לה"ז מזה, דהתם

היחיד חותם בשתים. אבל בשו"ת מהר"ל החדשות סנ"ה לגבי אלו החותמים בשתים ד"רובא דעלמא טועים", ושם שהחותמים בשתים דס"ל דחד ענינא הוא. ואיך שיהי', אין ראי' משם כנ"ל.

ובשו"ת יב"א ח"ז ס"ג דרך אחרי ד' שו"ת עין אליעזר בסברות כעין הנ"ל, והוסף להטעים שא"ז שינוי לפי שכן מטבע חתימת הברכה לש"צ. וכסברות כ"כ בשו"ת ר' עקיבה יוסף א"ח ס"ה קעט (ומש"כ המהדיר שם בשם א"א מבוטשטש הנ"ל – אינו, דהתם מיירי בחתם בשתים).

אבל לכא' אינו, שהש"צ חותם כך על ברכה אחת, ברכת עננו, וכאן איירינן מדין ברכת ש"ת, שלא מצינו מטבע כזה בש"ת. ובשגם, שגם הש"צ לא יצא אם חתם ש"ת בנוסח "העונה וכו'", כמשמעות המג"א הנ"ל (והרי הוכיח המג"א כן מזה שש"ת כולל גם מילי דתענית, ומינה איכא למישימע שבהיפך לא יצא אבל יל"ד, שיעקר דבריו לגבי ברכת עננו ולא מחמת ברכת ש"ת. וראה הגהות לבו"ש שם. ולהעיר גם שכו"כ כתבו הפוסקים להשיג על המג"א, וכתבו שיחתום בש"ת לחדוד לפי שגם למג"א יצא בדיעבד ככה"ג, ומשמע מדבריהם שבהעונה לחדוד ודאי לא יצא. וכ"מ באפיקי מגינים ס' קיט סק"ב. ומש"כ בסידור יעב"ץ לפני עננו שאם חתם באחת יצא, וקאי על הש"צ – יל"ד שכוונתו בחתם רק בש"ת ולא איפכא).

ובלא"ה, גוף הסברה צ"ב, שמה יועיל שהוא מטבע הברכה לש"צ, אבל ליחיד אינו ממטבע הברכה, ול"ד לפלוגתא הפר"ח וכנה"ג בטעה ביו"ט שחל בשבת והזכיר רק אחד מהן – שאמר מטבע הברכה ליום זה, אלא שלא הזכיר שבת, אבל הכא אי"ז מטבע ברכתו שמחוייב בכך.

וגם צ"ע, דמאי שיאיט' דדיני חתימה בשתים לדין משנה ממטבע, שלא ריהו זה כהרי זה, שבדיני חתימה בשתים, "חדא מילתא" היינו שהענינים קרובים ול"ד (ראה ברכות מט, א ובראשונים, וראה מאירי שם לגבי ברכת הנפרע לעמו וכו' אחרי המגילה), וע"ד דין מעין חתימה סמוך לחתימה שהוא רק מעין ודוגמת החתימה, אבל בדין שינוי מטבע, גדר חדא מילתא (ראה ט"ז או"ח רס"י רצד) היינו שהוא אותו הענין ממש, ואפי' אם הוא מעין הענין לא די בכך.

ודוגמא לדבר: בחתימת מקדש השבת ביו"ט אף שיו"ט איקרי שבת. וכן גם בחתם מעין שלש על הגפן במקום על המח' דודאי לא מהני, אף שבחותם בשניהם אי"ז חתימה בשתים (אבל התם ה"ט דארץ היא דמפקא מזון ופירות וכו'). ועכ"ז, פשוט שגם בחותם על הארץ לחדוד לא יצא. וה"נ לא סגי במקדש ישראל לחדוד, עכ"פ בקידוש (ראה מג"א סתפ"ז סוסק"ב), אף שאי"ז חתימה בשתים דישאל הוא דקדשינהו לזמנים. וכן גם למש"כ הלבוש ס' קיד ס"ו בטעם שמהני להזכיר מוריד הגשם אחר מח' המתים, שכחתימה אריכתא דמיא ואי"ז חתימה בשתים דחדא מילתא היא – שבדואי לא מהני כשיחתום מוריד הגשם במקום מח' המתים. [ובאמת, גם בחתימת מנחם ירושלים בברכה שלישית דברהמ"ז, דחדא מילתא היא עם בנין ירושלים, לא הביאו הפוסקים ד' הירושלמי ברכות פ"א ה"ו שיצא (וראה פני משה למהר"ם חביב ומגיד תעלומה לשם), וברמב"ם כתב בשינוי, שאומר "בונה ירושלים או מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים", וכבר העירו שגורס בירושלמי באו"א (ראה עלי תמור ירושלמי שם). וכמה מפרשים פי' ביר' שר"ל שלא הזכיר מלכות ב"ד,

אח"כ כדון ס"ג (שהיה בטעם שאין מברכים ז"ב בס"ג ללא פ"ח, כיון שאינה עיקר כ"כ – שו"ת מהר"י ווייל סי' קטו. ב"י אה"ע סס"ב. אבל לפמש"כ בב"ח שם לפי שבס"ג אין דרך להרבות במנות, וכ"ה בט"ז שם סק"ה, ודאי אינה בגדר ס"ג). ומעולם לא שמענו שזיהרו בזה. ועכ"פ כנ"ל, כיון שדעתם בעת הקידוש לאכול סעודת פת אח"כ.

לד. מג"א סר"ח, סק"ז. משנ"ב שם סקנ"ח. כפה"ח שם סקס"ז. וראה בארוכה בבירור הלכה בענין השוכח ועל הניסים ס"ט.

לה. בשו"ע אדה"ז סי' קיט ס"ה: העונה בעת צרה ושומע תפלה. אבל נראה פשוט שהוא לפי הנוסח שבעננו חותמים רק "העונה בעת צרה". אבל לנוסח אדה"ז בסידור, כדעת הטושו"ע רס"י תקסו, שגם בעננו חותמים בהוספת "לעמו ישראל" (וראה בארוכה בענין זה בויצבור יוסף בר ח"ג פי"ד) פשוט שכ"צ גם בזה. ולית דין צריך בושש. ושור' שהעיר בזה על לוח כולל חב"ד בס' בצאתי לירושלים שלזינגר בחלק השו"ת ס"ד במכתב לכ"ק אד"ש. (והמענה אליו נדפס באג"ק ח"כ ע' רפג, ודן רק בפרטים אחרים שבמכתבו).

לו. גש"ז בכלל מעין חתימה סמוך לחתימה, שהרי אמר "כי אתה ה' העונה לעמו" שהוא מעין חתימה. ואף שאינו אותו הענין, עכ"פ ה"ז מעין ודומה לחתימה. ורא' פשוטה, מברכת הבינו לגי' רמב"ם ר"ף מחזיר ועוד. וראה שו"ת אבני אצור ח"ג ס"ז. וראה יתר על כן בשו"ת שו"מ מהדוק ח"ג סי' קע.

לז. וה"ט, לפי ששינה ממטבע שטבעו חכמים, וכדמוכח בל' הרמ"א סתק"ה ס"א. וקאי אנוסח חתימת הברכה (וכ"ה להדיא בלבוש ס"ב). וראה גם בביהגר"א שם שהוכיח שהוא שינוי מטבע. ודלא כא"ז סק"ג וערוה"ש ס"ב שפי' בד' הרמ"א דקאי אגוף אמירת עננו ביחיד המתענה). ובחיי"א כלל קלב סי"ד שהחותמים בהעונה וכו' טועים טעות גדול. וכ"פ בשו"ת מעט מים סע"ח, שאין העונה בעת צרה בכלל ש"ת, עיי"ש.

וכן נקטו גדולי ההוראה – ראה שו"ת משנ"ה ח"א ספ"ה. הליכות שלמה פי"ג ס"ח. שמענתא דמשה סתק"ה ס"א. ובשם הגרשי"א – שערי שמחה יזדי ס"א. ובשם הגר"ח – אשי ישראל פמ"ד ס"י. וראה גם מפי השמועה בחיזוק למשכני יעקב פי"ג ס"א. שו"ת שבה"ח ח"ח סי' קלב. רבבות אפרים ח"א סש"צ.

אבל בשו"ת עין אליעזר סמ"ט פסק שיצא, מתרי טעמי, חדא שסמך אמ"ד שגם המשנה ממטבע שטבעו יצא. ועוד שכתב דחדא מילתא היא, וה"מ ממש"כ המג"א סי' קיט סק"ז שש"צ ששכח לומר עננו ואמרו בש"ת וחותם בשניהם.

אלא, שאין ראי' משם, דהתם טעמא מאי שש"ת כולל גם תפלת תענית (ע"פ פירש"י תענית יג, ב ד"ה בשומע), ויש בכלל מאתים מנה (וראה גם א"א מבוטשטש או"ח סי' תקסו. ולפלא שלא הביא ד' המג"א. ועיקר דבריו אינם מובנים של מצינו כה"ג בטושו"ט), ומה"ט אם חתם הש"צ בש"ת לחדוד נמי יצא. אבל איפכא לא שמעינן, שאין בכלל מנה מאתים. וכע"ז כתב בשו"ת מעט מים שם. (ולהעיר שכמה פוסקים חלקו על המג"א. אבל אדה"ז פסק כוותי' שם ס"ה). והעיקר, שדברי הרמ"א ברור מללו שהוא בגדר שינוי מטבע.

ובאמת מצינו בסי' רבינו שלמה הנדמ"ח בשם הגאונים שגם

ערוה"ש, בא"ח, משנ"ב, כה"ח. ועוד. ובהיות ולא מצינו חולק – זולת למי שסובר שבכלל אין לאומרו גם בברכהמ"ז – הכי נקטינו. [ולעיר שלשון הט"ז שיוכל לומר. ובכ"מ העתיקו שצריך לומר. ויש להאריך. ואכ"מ].

ובכר העירו שמצינו כך כבר בראשונים, בפסקי ר"א מלונדריש בפ"י לברכות פ"ד מ"א בסופה, שיוכל לומר קודם שיעקור רגליו באלקי צנור אם נזכר. וכן במאירי ברכות ל, ב, שאם נזכר קודם שאומר תחנונים כוללן בתחנונים ודיו.

והנה בכמה מחברים אחרונים עמדו על כך שלא נזכר הדבר ברמ"א רק לגבי ברכהמ"ז. ומזה באו לחדש כאילו יש כאן פלוגת הרמ"א וט", וכתבו לבאר בכמה אופנים (ראה בכ"ז בשו"ת אור יצחק עבאדי ח"ב סרנ"ג. בית יצחק בלטרל מילואים ח"א ס"ח. דברי הנסים פ"ה הע" 53 ואילך. זית רענן [על שותלי זיתים] סתרפ"ב סק"ג. ירח למועדים (אלשין) חנוכה ס"כ סק"ט ואילך. קובץ העו"ב גל' תתקיא ואילך. תתקמא ואילך. תבונות ע' צ. ויעודם ח' טז ע' 102 ואילך. ישמח לב ח' ו' ע' תרא. ועוד).

אלא, שבאמת מוכח בט"ז גופא, שהבין שכ"ד הרמ"א ג"כ, וכדבריו שם, שנלמד הוא במכ"ש ממש"כ הרמ"א. [וכפל הדבר ב"פ בסק"ג ובסק"ה. ודלא כמי שכתב להג"י במקום "כש"כ" – "כן", שאין לזה טעם ושרש, ובפרט שכ"כ ב"פ. ובסק"ה – הגהה זו אינה עולה יפה כלל. והגהה זו היא בכלל מה שאמרו על המגיהים מסברא, והנוסח הישן הוא ללא נפתול ועיקש]. וא"ש נמי שלא נזקק הרמ"א לפרש ד"ז, שבכלל מאתים מנה.

ועד"ז הוא במה שכתבו להעיר, שיש מהפוסקים האחרונים שהשמיטו דברי הט"ז, שאין ללמוד מדבר ההשמטה, שכמו שבדברי הרמ"א לגבי ברכהמ"ז מפרש הט"ז שמכאן נלמד גם לתפלה, הה"נ לגבי דברי האחרונים שהב"ד הרמ"א. וראה עד"ז במענה רבינו מכת"ק, הובא אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' תקצד, לגבי לשון אדה"ז, כשמעתיק מדברי הרמ"א ומשמיט מש"כ במג"א וט"ז. (ומכאן להטענה בנדונונו שאדה"ז השמיט ד"ז. ובפרט, דמעיקרא פירא הוא, שבשו"ע שלו ליתא לדיני הזכרת ועל הנסים. ובסידורו – לא הביא כלל דיני טעות בתפלה. ותמיהני, מי הכריחם לחלוק עלינו את השוין, ולהשוות פלוגתא ביניהם, על לא דבר). ודוגמא לדבר: שגם בנוגע לברכהמ"ז לא מצינו הדבר נזכר רק בכלבו ואר"ח, ולא בשאר הראשונים, וכי משום זה נאמר שיש כאן מחלוקת, ושילוב הראשונים אינו יכול להשלים בהרחמן.

וגם בפשטות, הרמ"א העתיק הדין כפי שמצאו בכלבו ואר"ח. ועלייהו לא תיקשי, שכן הביאו שבתפלה אם ירצה לחזור הרשות בידו כל שלא עקר רגליו. ועוד, דכיליינהו לענו ולועל הנסים בתפלה כחדא שאינו חוזר, ומכיון שכתב בכלבו להשלים ענו באלקי צנור, מובן גם בנוגע לועל הנסים (אף שיש לחלק).

ועוד, שלכו"ע, אם ירצה בודאי יוכל לאומרו, ואין חשש. וראה גם זית רענן שם.

ומה יש לנו להסתפק, כאשר נמצא הדבר כבר מפורש בראשונים, כנ"ל.

ולא ששינה המטבע, והיינו שגרסו כך בחתימת הברכה. ואיך שיהי', שאני התם שבאמת חדא מילתא היא, שנחמת ירושלים היינו בנינה. ודוגמא קרובה לנדו"ד שמושיע ישראל ובונה ירושלים הוא בגדר חתימה בשתים – ראה ברכות שם. ובאמת, ברא"ש ברכות פ"ז סכ"ב כתב בשם יש מתרצים, שמנחם עמו ובונה ירושלים היו חתימנה בשתים, ורק מנחם עמו בבנין ירושלים חדא מילתא. ובשם רבינו יונה שג"ז חתימה בשתים ורק מנחם ציון בבנין ירושלים חד היא. וראה בשו"ת שווא ונשאל ח"ה ס' קיד שיש שהקפידו דוקא מה"ט לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים, ולא מנחם ציון ובונה ירושלים].

וכמה נחבטנו הפוסקים בחתם גאל ישראל במקום גואל ישראל, וכן להיפך, או מקדש ישראל והמועדים במקום והזמנים, ובר"ה מקדש ישראל והזמנים ולא יום הזכרון, ובר"ח מקדש ישראל והזמנים או יום הזכרון, וכן גם בהזכרת חגה"ס במקום שמע"צ, וכמה מהם החמירו טובא דלא יצא יד"ח, אף שבכולם ודאי חד ענינא הוא. (ול"ד לחתימת "שאותך לבדך ביראה נעבוד", שג"ז מטבע שטבעו, ויסודה ביר' יומא פ"ז ה"א, ונ"י בכמה דוכתי. ובאמת בפאה"ש ה"ל א"י ס"ב ס"ז כתב גם בזה ששינה ממטבע שטבעו חכמים ולא יצא. וראה בית ישראל שם. וכן גם חתימת הפורס סוכת שלום בשבת, שג"ז מטבע שטבעו, וג"ז מירושלמי, הביאו הראב"ה סל"ג וסוסי' קצו, והטור או"ח סרס"ז ועוד. וכל עיקרו תלי במנהג, ולכן הטועה בזה יצא יד"ח).

ועוד זאת, דהכא גרע טפי, ולא יצא גם מטעם שאין ליחיד לקבוע ברכה לעצמו כמ"ש התוס' תענית יב, ד"ה אלא. ובאמת ה"ט גופא שהיחיד אינו קובע ברכה לעצמו, לפי שמשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכת ש"ת – ראה שו"ת בנימין זאב ח"ב ס' קפה.

(ומקום לומר יתירה מזו, בגדר תפלת ענונו דהיחיד, שלא רק שאינו חותם בנוסח ברכה, אלא שמעיקרא נתקן רק בדרך בקשה, וכשאר בקשות שכוללן בש"ת, ולא שחל על היחיד חובת ברכה, וחתימת הברכה היא ש"ת. או כלך לדרך זה, שבאמת ברכת ש"ת כוללת ב' ברכות וחתימת ש"ת מהני אתרווייהו, אבל חתימת העונה ה"ז ברכה אחרת לגמרי). וגם למ"ד שהיחיד יכול לקבוע ברכה בפ"ע בין גואל לרופא, שדחוה הראשונים (ראה ר"ח נ"ח ח"א), אבל אכתי מחוייב בתפלת העמידה ולומר ברכת ש"ת.

אמנם, מצינו בלקט יושר ע' 113 שהביא קס"ד לחתום רק בהעונה גם ליחיד. אבל גם הוא סיים אח"כ בנוסח דידו, ושכן עיקרו. ועוד ועיקר, שאא"פ לסמוך ע"ז בהיפך מד' כל הפוסקים. ובכלל קשה לסמוך על לקט יושר להלכה למעשה, דלאו מר בר דאשי חתים עלה, ואין למדין הלכה מפי מעשה (ובמכ"ש ממה שהנדזו בכ"מ מלסמוך לגמרי על מנהגי מהר"ל, שנכתבו ע"י מי ששימשו וכו' – ראה הסכמת הגר"ח מוואלוזין למעשה רב. שו"ת חוט השני סל"א. ואכ"מ). וכן בשו"ת מהרש"ל סס"ד הביא שכ"ה בסידורים. אבל לא כתב לעשות כן. ואדרבה.

לח. שו"ת מגידות סצ"ה.

לט. מקור הדבר בט"ז סתרפ"ב סק"ג וסק"ה. ושם, שכש"כ הוא מברכהמ"ז. ודברי הט"ז הובאו להלכה בכל הפוסקים. ומהם: א"ר, באה"ט, פמ"ג, מאמ"ר, שלחן תמיד, חכמ"ש, שלמי חגיגה, שלחן שלמה, שותלי זיתים, כרם שלמה,

מורה שיעור ללימוד היומי ברמב"ם
כ"ד כסלו – י"ז טבת ה'תשפ"ו

יום	יום בחודש	ג' פרקים ליום	פרק א' ליום	ספר-המצוות
א'	כ"ד בכסלו	הל' שכירות פרק ד-ו.	הל' טומאת צרעת פרק ח.	מ"ע ר. מל"ת רלח.
ב'	כ"ה בכסלו	פרק ז-ט.	פרק ט.	מ"ע רא.
ג'	כ"ו בכסלו	פרק י-יב.	פרק י.	מל"ת רסז. רסח.
ד'	כ"ז בכסלו	פרק יג. הל' שאלה ופקדון.. בפרקים אלו. פרק א-ב.	פרק יא.	מל"ת ריט. מ"ע רמד.
ה'	כ"ח בכסלו	פרק ג-ה.	פרק יב.	מ"ע רמד.
ו'	כ"ט בכסלו	פרק ו-ח.	פרק יג.	מ"ע רמב.
ש"ק	ל' בכסלו	הל' מלוה ולוה.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	פרק יד.	מ"ע קצז. מל"ת רלד.
א'	א' בטבת	פרק ד-ו.	פרק טו.	מ"ע קמב.
ב'	ב' בטבת	פרק ז-ט.	פרק טז.	מל"ת רלט.
ג'	ג' בטבת	פרק י-יב.	הל' מטמאי משכב ומושב.. בפרקים אלו. פרק א.	מ"ע קצט. מל"ת רמ.
ד'	ד' בטבת	פרק יג-טו.	פרק ב.	מל"ת רמא. רמב.
ה'	ה' בטבת	פרק טז-יח.	פרק ג.	מל"ת רלה.
ו'	ו' בטבת	פרק יט-כא.	פרק ד.	מל"ת רלו.
ש"ק	ז' בטבת	פרק כב-כד.	פרק ה.	מל"ת רלו.
א'	ח' בטבת	פרק כה-כו.	פרק ו.	מ"ע קצח.
ב'	ט' בטבת	הל' טוען ונטען.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	פרק ז.	מ"ע רמו.
ג'	י' בטבת	פרק ד-ו.	פרק ח.	מ"ע רמו.
ד'	י"א בטבת	פרק ז-ט.	פרק ט.	מ"ע רמו.
ה'	י"ב בטבת	פרק י-יב.	פרק י.	מ"ע רמו.
ו'	י"ג בטבת	פרק יג-טו.	פרק יא.	מ"ע רמו.
ש"ק	י"ד בטבת	פרק טז. הל' נחלות.. בפרקים אלו. פרק א-ב.	פרק יב.	מ"ע רמו. רמח.
א'	ט"ו בטבת	פרק ג-ה.	פרק יג.	מ"ע רמח.
ב'	ט"ז בטבת	פרק ו-ח.	הל' שאר אבות הטומאות.. בפרקים אלו. פרק א.	מ"ע רמח.
ג'	י"ז בטבת	פרק ט-יא.	פרק ב.	מ"ע רמח.

EVERY CHILD IN CH SHOULD GET TO FEEL THE CHANUKAH **SIMCHA!**

ענין השמחה בחנוכה, הן לשמחה בעצמו והן
לדאוג שגם אחרים יוכלו לחגוג את ימי חנוכה
ולשמחה מתוך הרחבה ומנוחת הנפש ומנוחת
הגוף, ע"י סיפוק צרכי החג כו'.

י"ט כסלו תשמ"ח, התועדויות ח"ג ע' 49

**Chanukah is a time of joy and giving.
But for some Mishpachos in CH, it's a hard Yom Tov.
Your donation can transform their Chanukah. Say yes!**

KERENANASH.COM

Zelle: KerenAnash@77Oshul.org